

DELIBERATIONES

A Gál Ferenc Főiskola tudományos folyóirata

VI. évfolyam 2.–VII. évfolyam 1. összevont szám 2013/2-2014/1

DELIBERATIONES

A Gál Ferenc Főiskola tudományos folyóirata
VI. évfolyam 2.–VII. évfolyam 1. összevont szám

Főszerkesztő
KOZMA GÁBOR

Szerkesztő Bizottság
JOLANTA KARBOWNICZEK,
LISZKAI TAMÁS, ANTON KONEČNÝ,
KOVÁCS JÓZSEF, ODROBINA LÁSZLÓ
ZAKAR PÉTER, TADEUSZ ZASĘPA

Lektorok
Czagány Gábor, Finta József, Hamvas Endre,
Horváth Gábor, Kovács József, Latorcai Csaba, Lipcsei Imre,
Serfőző Levente, Thorday Attila, Zakar Péter, Zombori István

Lapterv
Kiss Bea és Varga Péter

Az angol nyelvű összefoglalókat lektorálta
Zakar Péterné

Megjelenik félévente

GERHARDUS KIADÓ 2014
Felelős kiadó: Kozma Gábor rektor
A szerkesztőség címe: 6720 Szeged, Dóm tér 6.
Nyomda: A-Színvonal 2000 Nyomdaipari Kft
Felelős vezető: Arday Zsolt
ISSN 1789-8919

TARTALOM

BÍRÓ GYULA	
EGY INNOVÁCIÓS PROGRAM NÉHÁNY GYAKORLATI ASPEKTUSA	5
BENYIK GYÖRGY	
25 ÉVES A SZEGEDI NEMZETKÖZI BIBLIKUS KONFERENCIA	20
CZAGÁNY GÁBOR	
A GYÜLEKEZETÉPÍTÉS EGY ÚJ SZEMLÉLETE	44
FARKAS LÁSZLÓ RÓBERT	
A POLGÁRSÁG STABILIZÁLÁSÁNAK SZÁNDÉKAI TRIANON UTÁN . . .	53
GRUBER LÁSZLÓ	
A PEDOFÍLIA JELENSÉGE ÉS ERKÖLCSTEOLÓGIAI MEGÍTÉLÉSE A KATOLIKUS EGYHÁZ TANÍTÁSA ALAPJÁN	64
HÁMORI ANTAL	
A KAMATSZEDÉS MEGÍTÉLÉSE A KATOLIKUS EGYHÁZBAN	73
HORVÁTH GÁBOR	
A NEMZETI MEGÚJHODÁS NAPJA ÉS SZEGEDI EMLÉKEI	108
KÄFER ISTVÁN	
NEMZET – EGYHÁZ. MAGYAR-SZLOVÁK KÉRDÉSEK.	116
KUMINETZ GÉZA	
A SZEMÉLYI ÉRETTSÉG ÉS AZ ERKÖLCSI TUDAT KAPCSOLATA KATOLIKUS SZEMMEL.	120
CSABA LATORCAI	
CATHOLIC DIGNITATES IN THE UPPER HOUSE OF THE HUNGARIAN NATIONAL ASSEMBLY DURING THE ANTI-JEWISH LEGISLATION . . .	140
NEGYELA ZOLTÁN	
A KÁPOLNÁK MINT SZENT HELYEK	176

SZILÁGYI TAMÁS	
VALLÁS A POLITIKAI MEZŐBEN	
A RENDSZERVÁLTOZÁS UTÁNI MAGYARORSZÁGON	184
THORDAY ATTILA	
KÉT VILÁG HATÁRÁN. AZ EGYHÁZ	
ÉS VALLÁSOSSÁG SZEREPÉNEK VÁLTOZÁSA	
EGY KISKÖZÖSSÉG PÉLDÁJÁN KERESZTÜL	191
TÓTH TAMÁS	
HAYNALD LAJOS BÍBOROS PÜSPÖKI PROCESSZUSAI	
A VATIKÁNI TITKOS LEVÉLTÁRBAN	196
VARGA PÉTER KÁLMÁN	
GALÉNOS ÉS A FILOZÓFIA	
A módszer problémája a	
<i>De Animi Cuiuslibet Peccatorum Dignotione et Curatione</i> alapján	215
ZOMBORI ISTVÁN	
A KATOLIKUS EGYHÁZ ÉS A SZOVJET HADSEREG 1944-1945	224
ABSTRACTS	228

EGY INNOVÁCIÓS PROGRAM NÉHÁNY GYAKORLATI ASPEKTUSA

INTÉZMÉNYI INNOVÁCIÓ – MI FÁN TEREM?

Gáspár László megfogalmazásában az innováció célirányos, szakszerű, intenzív fejlesztési tevékenység. Az innováció hatására a szervezet, a struktúra, a működés, a technológia, a „termék-szolgáltatás”, az elterjesztés, a felhasználás, stb. megújul. Az innováció kiindulópontja minden esetben valamilyen új lehetőségnek a felismerése, végpontja pedig a felhasználói kör által elismert, sikeres megvalósítás. (Gáspár, 1996, 2002 nyomán Bíró 2013)

Az intézményi innovációk tekintetében hét fő pontot határoz meg, amelyeket lépéseknek is tekinthetünk az intézményfejlesztés gyakorlatában. A első: az innovációs elképzelés kidolgozása a döntéshozatalhoz, amelyet a fejlesztéssel kapcsolatos elvi döntések és a fejlesztési program követ. Negyedik lépésként jelenik meg a fejlesztési folyamat előzetes kontrollja, ötödik a program megvalósítása, hatodik a produktum minőségi értékelése, és végül a fejlesztés eredményeinek elterjedése.

A fenti lépések szellemiségében felépült és a jelen tanulmány által elemeiben bemutatásra kerülő program nem titkolt célja az volt, hogy integrációs pedagógiai „jó gyakorlat”-ként néhány tekintetben mérhető, lekövethető eredményeket tudjon felmutatni.

INNOVÁCIÓ ÉS INTEGRÁCIÓ AZ OKTATÁSPOLITIKÁBAN

Az intézményi innovációk esetében gyakran tapasztaljuk, hogy vagy belső, vagy külső kényszer az, ami az intézményeket változtatásra kényszeríti. Gáspár László *A pedagógia folyamattervezés elméleti és gyakorlati kérdései* című könyvében az intenzív pedagógiai fejlesztések „menetrendje” című fejezetében ezt a kényszert az előre menekülés stratégiájának nevezi. (Gáspár, 1999) Nem tévedés, ha azt érzékeljük, hogy két egymásnak ellentmondó fogalom használatáról beszélünk „stratégia és kényszer”. Az egyik mozgató a pénz hiánya, és az a versenyképességi kényszer, amelyet az elmúlt évtizedek oktatáspolitikai nyomása és eklektikája gyakorolt az oktatásra, vagyis változtassunk, valami különleges irányába mozduljunk. Pedagógiai vélekedésem szerint hamarosan bekövetkezik az az állapot, hogy a „nem különleges” lesz a valóban „különleges”.

A pedagógiai innovációk bevalás-vizsgálata több kérdést is fölvet. A legfőbb kérdés, hogy a megvalósított és rendszerszinten, vagy elemeiben bevezetett fejlesztési mozzanatoknak adunk-e elegendő időt és a haladási ütemnek megfelelő kontrollal látjuk-e el?

Kozma Gábor *Innovatív környezet?* című tanulmányában érzékenyen tapint rá és emeli ki, hogy a pedagógiai innovációk tekintetében kiemelten fontos a környezet innovációs szintje, támogatási volumene, vagyis az, hogy egy-egy innováció milyen támogatottsággal tud kibontakozni. (Kozma, 2010) A pedagógiai innovációk folyamattervezésnél fontos azoknak a motívumoknak a vizsgálata, amelyek siker és sikerelenségi kritériumokként értékelhetővé teszik az intézmények fejlesztési törekvéseit.

A pedagógia gyakorlatában több olyan innovációs program, „jó gyakorlat” fellelhető, amely az integrációs pedagógiához kapcsolódva helyi megoldásokat, pedagógiai eljárásokat mutat meg és tesz adaptálhatóvá. Ezek az intézményi innovációk tükrözik azokat az intézményi törekvéseket, amelyek belső, vagy külső kényszer alapján átfogó pedagógiai reformot hoztak az intézmények számára.

Az eltérő szociokulturális háttérű gyermekek, tanulók integrált oktatása-nevelése az elmúlt évtized oktatáspolitikájának „felkapott” témája volt. Gyakran olyan színezettel, amely inkább politikai, mint szakmapolitikai kérdés, és gyakran indulatokkal is fűszerezett szubjektív álláspontok halmaza, „villogtatás”, amely gyakorta politikai lözöngökké silányult. A szakirodalom egyik megközelítési módja az együttnevelés, vagyis a hátrányos helyzetű és nem hátrányos helyzetű, illetve roma és nem roma tanulók együttnevelése. A kérdést gyakorta lebutítva úgy is olvashatjuk, hogy együtt, vagy külön kell-e, érdemes-e oktatni-nevelni az eltérő szociokulturális háttérű gyermekeket? A pedagógia szemszögéből több rétegű kérdésről van szó, amely nem hagyja figyelmen kívül a szociológia, a társadalomelmélet, a morál, a pszichológia, a differenciáló pedagógia, és a közgazdaság-tudományi aspektusokat sem.

A gyakorlatban munkálkodó pedagógusok számára leginkább az a kérdés, hogy léteznek-e hatékony módszerek az együttnevelés gyakorlatában? Mi az a hatékony intézményi gyakorlat, ami megfelelő többletenergia befektetéssel, de célt érhet? Persze felmerül az a kérdés is, hogy mi a cél? „Feltételezésem szerint az integrált oktatás nem csupán szűken értelmezett roma, nem roma tanulók együttes oktatásának megvalósulása, hanem a hazai társadalmi rétegződés peremén elhelyezkedő, munkaerő-piaci helyzetét tekintve marginalizálódott roma kisebbség társadalmi helyzetét tekintve, negatív következmények összjátéka” (Bíró 2012, 2013).

Az integráció oktatáspolitikai megközelítése kettős. A liberális oktatáspolitiká szerinti: a társadalmi integráció oktatási probléma. A konzervatív oktatáspolitiká szerinti: a társadalmi integráció komplex, ösztársadalmi probléma. A probléma feltárása, és megfogalmazása mindannyiunk számára világos. A megoldások keresésében, és a valódi megoldásban azonban számtalan érv és ellenérv vívja „csatáját”, miközben a pedagógia gyakorlata, az intézmények világa működik és minden nap gyakorlatban

ad válaszokat, de legalábbis megkísérel válaszokat adni a probléma helyben lévő megoldására. Az integráció cél és nem módszer.

A kétezres évek tévutakkal és „jó gyakorlatokkal” fűszerezett valósága alapvető oktatáspolitikai kérdéseket is felvet. Az a megállapítás azonban bizonyosan helytálló, miszerint a munkaerő-piaci státusz függ a szükséges készségek, képességek, kompetenciák meglététől, hiányától. Az intézményes nevelés nem kizárólagosan, de az egyik legfontosabb színtere az alapkészségek, képességek, élet- és kulcskompetenciák kialakításának. A hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű csoportok közép- és hosszútávú sikerességének egyik fontos tényezője az oktatás. Az oktatás, mint az állam által ellátott, mint az állam által átruházott feladat, társadalom-politikailag érzékeny kérdéseket vet föl. Az integráció tekintetében társadalom és iskola nem együtt való vizsgálata tévutat jelentett az oktatáspolitikai programalkotásában. „Az iskola kontra társadalom felesleges, és értelmetlen entitás, amely külön kommunikál a társadalommal. Az iskola kontra társadalom felesleges és értelmetlen megkettőzés, kizárólag az ellentétképzés érdekében, amely szemléletében eleve benne van a harc, hogy az iskola szükség esetén megküzd a társadalommal.” (Kozma, 2010)

AZ INTEGRÁCIÓ MUNKAERŐPIACOT ÉRINTŐ SZEGMENSE

Ha munkaerő-piaci szempontból nézzük a kérdést, akkor könnyen láthatóvá válik, hogy a peremhelyzetben lévők felzárkóztatásának szüksége nemzetgazdasági kényszer. A marginalizálódó csoportok intézményi nevelési kudarca nemcsak a pedagógia kudarca, hanem komplex társadalmi, szociológiai kérdés. A szociokulturális különbségek kompenzálása, kiegyenlítése, kezelése, nagyobb hozzáadott munkát és hozzáadott értéket követel meg a pedagógusoktól, akik nagy valószínűség szerint a felsőoktatásban eltöltött képzési idő alatt nem kapnak hatékony „kezelési technikákat”. A későbbiekben pedig egy, a kétezres években kialakult, átgondolatlan továbbképzési szisztéma szerint maguk előtt tolják a problémakörben felmerülő kérdéseket (Bíró, 2013).

A tizenöt évesnél idősebb roma népesség egyharmada, egy 1971. évi adat szerint soha nem járt iskolába, és az analfabetizmus száma is roma fiatalok esetében a roma népesség háromnegyedét érintette a húsz-huszonkilenc éves korosztályban (Kállai-Törzsök, 2000, Szőke, 2008). 1993-ban látható egy fordulat, amikor kilenc százalékra csökken az iskolába egyáltalán nem járók aránya. Az iskolát befejezettek száma negyvenhat százalék, ami az 1993. évi adatok szerint a huszonéves fiatal roma korosztály háromnegyede. Egy évtizeddel később, 2003-ban kimutatható, hogy közel 80% végezte el az általános iskolát (Kemény, 2001).

Hátradőlhetnénk a javulás mértékét látva, de az adatok egészen más képet mutatnak, ha a többségi társadalomhoz viszonyított lemaradásukat nézzük. A probléma forrása nem az alapfokú oktatásban rejtezik, hanem a középiskolai továbbtanulás esetében Kemény István adatelemzését használva 1994-ben a nem cigány népesség

33,3%-a rendelkezett érettségivel, addig a romák 1,7%-a (Kemény, 2001.; Havas et al. 2002) Radó Péter 93-as kutatási adatai alapján a felsőoktatásban tanulók aránya 0,22 ezrelék (Radó, 1997). Kertesi Gábor megállapítása szerint egy roma, és egy nem roma magyarországi gyermek között ötvenszer kisebb esély mutatkozik, hogy befejezze középiskoláit, és valamilyen végzettséget szerezzen. (Kertesi, 1995).

Az esélykülönbségek korrekciója, mérséklésének „erőltetése”, annak csak az oktatásra való „rálőcsölése” igazi tévút volt a politika részéről a kétezres években. A hatékony oktatási módok megtalálása, azoknak a felzárkóztató programoknak a cél- és feladatrendszere, amelyek újból és újból megfogalmazódnak, tulajdonképpen a kilencvenes, és kétezres évek adatainak függvényében érthető. Meg kell jegyezni, hogy a szakképzés jelenlegi átalakulási folyamata eredményezhet munkaerő piaci javulást, és nem osztom azt a megállapítást, és vélekedést, hogy a nem érettségivel rendelkező szakmunkás nem értékes munkaerő-piaci elem. Az integrációs pedagógia útkeresésének azonban van egy szép momentuma, mégpedig azok a helyi „jó gyakorlatok”, amelyek megszülethettek helyi szinten választ adva, és eredményeket elérve, az együttnevelés tekintetében. Ezek az intézményi innovációk olyan intenzív fejlesztési programokat valósítottak meg helyben, mind az óvodapedagógiában, mind az alapfokú iskolai nevelésben, amelynek hozadéka megfelelő mérések ismeretében kevésbé elemezhetőek, de mindenképpen eredményt mutatnak az egyéni sikerek tekintetében, vagyis ha rendszerszintű eredményről nem, vagy kevésbé beszélhetünk, addig helyi szintű sikeres innovációkról igen. Ezeknek a figyelmen kívül hagyása felelőtlenség lenne a pedagógia és az oktatáspolitikai részéről.

A SÁRRÉTI KAPOCS PROGRAM SZOCIOKULTURÁLIS, TÁRSADALOMISMERETI „TÁPTALAJA”

Nagyrábé nagyközség Hajdú-Bihar megyében a püspökladányi járás dél-keleti részében található, Püspökladány, és Berettyóújfalu városok között elhelyezkedve. A 2011. évi népszámlálás adatai szerint kétezer-háromszáz fő lakosú nagyközség. A település önhibáján kívül hátrányos helyzetű település, gazdasági és társadalmi tekintetben. A település korábban mintegy négyezer fő lakossal bírt, foglalkoztatás tekintetében elsősorban helyben foglalkoztatott mezőgazdasági munkásokkal és a környékbeli mezővárosok iparában elhelyezkedő munkásokkal.

Oktatási mikrotérsegi központként három település óvodai nevelését, alapfokú oktatását látta el a fenntartás állami átszervezéséig. Kitörési pontként a település a falusi turizmust célozta meg a magán beruházással épülő kastély és lovas szolgáltató centrum kapcsolódó szolgáltatásának megszervezésével. A településen tizennyolc különböző civil szervezet és népfőiskola is működik. Pályázatokban hatékony együttműködés mutatkozik a helyi civil szervezetek, a népfőiskola, és a helyi református egyház között. Kiemelendő, hogy a helyi oktatási intézmény partneri együttműködést kötött valamennyi civil szervezettel. A roma népesség a településen a nagyrábái cigány ki-

sebbségi önkormányzat 2007. évi adatát alapul véve a lakosság 10,8 %-a. A település roma telepét 1968-ban kezdték meg felszámolni. A nagyrábéi porták gondozottak, elhanyagolt gazdátlan ház alig található. Az együttélés szabályait roma, és nem roma lakosság kölcsönösen elfogadja, tiszteletben tartja. A település legsúlyosabb problémája a munkanélküliség.

A település általános iskolája „lemorzsolódás-mentes” iskola, a továbbtanulási mutató a tanulói összlétszám tekintetében száz százalékos. A Móricz Zsigmond Általános Iskola és Egységes Óvoda-Bölcsőde vezetését 2006 és 2011 között láttam el. Az intézményi innováció megfogalmazásakor a fent említett négy alaptényezőt vettük intézményfejlesztési kiindulópontként:

1. A település szegregáció-mentes településpolitikájának kiemelt pontja volt a hatvanas években a telep-felszámolás. A jó szomszédságok segítették az együttélést, egyes házasságok kötöttek. Helyi szinten a roma identitás és önazonosság tudat elfogadott és pártolt.

2. 2003-ban az Országos Integrációs Hálózat integrációs programjának keretében a település iskolája integrációs bázisiskola lett, ahol a később kirajzolódó országos program lemodellezése történt. A multikulturális integráció gyakorlata a „befogadó” intézmény mintájává tette az óvodát és iskolát.

3. A mintakövetés jelensége. Az első roma, aki sikeresen elvégezte a nyolc általános, a falu köztiszteletnek örvendő és elismert tagja, aki ma presbiter, népfőiskolai tag, és korábban önkormányzati képviselő. Saját építőipari vállalkozása sikeres volt, az építőiparból vonult nyugdíjba. Gyermekei érettségizett romák. Balogh Gyula a helyi általános iskola tanára, a település egyik büszkesége, aki tanárként, költőként a település fiataljainak példaképe. A tanárképző főiskolán magyar nyelv- és irodalom, történelem szakos oklevelet szerzett, majd saját településén kezdett tanítani. Személyes példája erősíti a helyi roma és hátrányos helyzetű gyermekek identitástudatát „előrejutás képét”. A településen korábban roma házi orvos működött, akit a település roma és nem roma lakossága részéről elismerés és köztisztelet övezett. A településre házasodott, és kollégáját a nem roma származású védőnőt vette feleségül. Beilleszkedése és praktizálása a település lakóinak elmondása nyomán zökkenőmentes volt.

4. Az intézmény tudatos koncepció-váltása 2006-tól kezdődően, ami az integráló pedagógia helyi eredményeinek nyomán egy adaptálható programcsomag kidolgozását jelentette, ami a pedagógusok, pedagógusi profiljának, és az iskolai környezet rendszerszemléletű modernizációját jelentette. (Bíró, 2012, 2013)

A nevelőtestület munkájának vezérlő elve, hogy az intézmény egy élményközpontú, a tanulás szeretetére és a képességek kibontakoztatására orientáló pedagógiai gyakorlattal működjön, és a gyermek ne csak a tanítási-tanulási folyamat résztvevőjeként „elszenvedőjeként” élje meg az intézményes nevelés tevékenység-struktúráját, hanem aktív és alkotó módon cselekvője és alakítója legyen. A program tanórai, és tanórán kívüli tevékenységeken keresztül, illetve szociális kompetenciákat fejlesztő tevékenységközpontú programkínálattal ösztönözte ezt.

A SÁRRÉTI KAPOCS PROGRAM

A másság elfogadására nevelni, társadalmi együttműködést kialakítani a változatos pedagógiai gyakorlat mindennapivá tétele, a helyi jelenlét érzetének fokozása, az alapjaiban új kommunikációs stratégia azoknak a deszegregációs céloknak a programszintű megfogalmazása, amelyet a Sárreți Kapocs Program vállaltan célul tűzött ki, és konkrét modulokra lebontva valósított meg.

A program általános célját és konkrét céljait egy korábbi tanulmányban foglaltuk össze. (Balogh 2006, Bíró 2012)

A program megvalósítása moduláris rendszerben történt. A Sárreți Kapocs Program moduljai ebben a tanulmányban mindössze felsorolásszerűen szerepelnek:

1. "Hatmérőföld" képességfelmérő intenzív tanulási képességeket fejlesztő játékos program óvoda-iskola
2. Óvodapedagógusok, tanítók, tanárok továbbképzése
3. Roma ameliorátorok bevonása: roma családi kontaktszemély, akinek feladata az oktatáshoz fűződő negatív, passzív emóciók, viszonyulások pozitív jelentéstartalommal való megerősítése, a családok bevonása az intézmény közösségi életébe.
4. Műhelymunka: programfejlesztő teamek alakítása
 - 4.a, Esélyegyenlőségi team
 - 4.b, Multiplikációs team
 - 4.c, Deszegregációs team
 - 4.d, Önértékelő és belső értékelő team
5. Komplex társadalomismereti tantárgyi blokk és modulok bevezetése
6. Iskolarendszeren kívüli tanulást-tanítást támogató tevékenységek

A komplex és átfogó egész intézményi pedagógiai rendszert érintő fejlesztő tevékenységből két mozzanat kerül most kiragadásra. Az egyik a társadalomtudományi tantárgyak tantárgyi struktúrájának megváltoztatása, a másik az intézmény világán kívül eső, iskolarendszeren kívüli tevékenység felvillantása, a Nagyrábéi Kísérleti Tanoda programjának rövid összefoglalója. Ezt követően a 2006-2011 év komplex intézményi fejlesztési tevékenységének pontokba szedett összefoglalásában megmutatkozik az a sokrétű és hatékony munka, amely a társadalmi környezetbe ágyazott intézmény pedagógiai koncepcióját jelentette.

Komplex társadalomismereti tantárgyi blokk, modulok bevezetése¹

Egyik intézményi innovációnk annak a társadalomismereti órahálónak a kiépítése, amely segíti a szaktárgyi tudáson túl meglévő szociális kompetenciák fejlesztését. A

¹ Kamarás István a következőket írja: „Reményteljes az a kísérlet, mely Bíró Gyula, a Nagyrábéi Általános Iskola igazgatója (mellesleg tanítványom az egeri főiskola Embertan és Vallásszociológia kurzusain) október közepén az Emberismeret és Etika Tanárok Egyesületének negyedik konferenciáján ismertetett

törzsórák, és a törzsórák melletti szabadon választható órakeret terhére kerültek megszervezésre azok a stúdiók, amelyek célja minden esetben annak a komplex tudásanyagnak az alkalmazhatóvá tétele, amely nélkül a szaktárgyak anyaga egészének csupán részekre bontása történe. A tananyagok rejtett tartalma a szociális kompetenciák fejlesztésében, a társadalom folyamataira érzékenyítő mozzanataiban érhető tetten.

A következő felsorolásban az érintett tantárgyak láthatóak, évfolyamok szerint jeölve, illetve megjelölve a stúdiót/modult tanítható szaktanár szakember szükséglet is. A nyolcadik évfolyam végén a tartalmak szinkronizálása történik. A tanulók egy-egy projekt munka elkészítésével a tanult modulok felhasználásával kooperálnak, számolnak be összefüggésre koncentráló projekt munka bemutatásával.

- 5. évfolyam: a tanulás tanulása- Oroszlány Péter szakmai programját adaptálva – tanít: osztályfőnök/vagy iskolapszichológus, mentálhigiénés munkatárs, egyéb a program elsajátítását igazoló tanúsítvánnyal rendelkező pedagógus.
- Emberiség története és/vagy történelem 5. osztály – tanít: műveltségterület szerinti tanító, vagy történelem szakos tanár.
- 6. évfolyam: önismeret – társismeret – tanít: osztályfőnök/vagy etika, emberismeret szakos tanár, erkölcs tanítására jogosító tanúsítvánnyal rendelkező pedagógus vagy iskolapszichológus, mentálhigiénés munkatárs.
- 6. évfolyam: hon- és népismeret – tanít: rajz és vizuális kultúra vagy technika szakos tanár és ember és társadalom műveltségterület szerinti tanító.
- 7. évfolyam: társismeret – emberismeret – tanít: osztályfőnök/vagy etika, emberismeret szakos tanár, iskolapszichológus, mentálhigiénés munkatárs.
- 7. évfolyam: etika – társadalomismeret – tanít: etika, ember- és társadalomismeret szakos tanár
- 7. évfolyam: történelem – tanít: történelem szakos tanár.
- 8. évfolyam: pályaorientáció –jelenkor ismeret, tanít: osztályfőnök/vagy társadalomismeret szakos tanár, mentálhigiénés munkatárs, itt külsős bevonása is javasolt elsősorban aszociális szféra munkatársi köréből.
- 8. évfolyam: történelem – tanít: történelem szakos tanár.

A társadalomismereti tartalmak tanításának lehetséges gyakorlata címmel. Egy, az ember- és társadalom műveltségterület tartalmait tanító tanárokból és az iskolapszichológusból álló hétfős csapatra szelíd erőszakkal ráerőltetett, majd általuk egyre inkább elfogadtatott akciókísélet keretében „tartalmak szinkronizálása történik, illetve a projekt témák választásánál a gyermekek a tanult modulok felhasználásával kooperálnak”. Ötödiktől nyolcadikig a különböző emberi-történelmi-társadalmi problémák sokoldalú megközelítése különböző feladatok megoldásával történik, melyek produktuma lehet valamilyen tárgy, játék, írásmű, videofelvétel és ezek kombinációja. Ebben a „négyéves komoly játékban” már nemcsak hetedikben bukkan elő az ember-, erkölcs- és társadalomismeret, hanem már ötödikben a *tanulás tanulása*, hatodikban – a hon- és népismeret mellett – az *önismeret és társismeret*, hetedikben a *társismeret és emberismeret*, valamint az *etika-társadalomismeret*, nyolcadikban a *pályaorientáció és jelenkorismeret*.” (<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00119/2007-12-np-Kamaras-Emberismeret.html> (Letöltés 2013.05.05))

Bíró Gyula: Lemorzsolódás-mentes iskola – Egy integrációs program innovációs elemei. Szakdolgozat. Debreceni Egyetem BTK, Debrecen, 2013.

A társadalomismereti tartalmú tárgyak esetében is a tartalmi átkoncepcionálás mellett fontos a módszertani megvalósítás eszköztára is. A kooperatív technikák, a projekt pedagógiai elemek használata, témahetek tartása, differenciált tanulás-szervezés, stb.. A természettudományos tantárgyak esetében is próbálkoztunk - kevesebb sikerrel - elsősorban az 5., 6. osztály tantárgyi szerkezetét erősítve, a már létező természetismeret tantárgy mellé bekapcsolt élettan-ökológia választható tárggyal, amelynek célja, a természettudományi fogalmak magyarázata, a jelenségek megfigyelése, gyakorlatközpontúan, hogy a később belépő tantárgyak tanulási demotivációját csökkentsük, és a pályaorientációnál megfelelő súlyt kaphassanak.

Izgalmas az értékelés rendszerének kérdése, és átgondolása, miszerint bizonyos modulokat, tantárgyi tartalmakat jeggyel értékelni nem kell, nem lehet. Ez a dilemmánk a készségi tárgyak tekintetében is felmerült, s bár a jogszabály lehetőséget biztosított a nem jeggyel történő értékelésre a nevelőtestületi döntés értelmében, nem éltünk ezzel. A tantárgyi modulok megfelelt/nem felelt meg az minősítő értékeléssel zárultak.

Kísérleti tanoda Nagyrábén- nevelési gyakorlat iskolarendszeren kívül²

Az integrált oktatás-nevelés a pedagógusok módszertani eszköztárának fejlődésével, a tanulás-szervezés technikáinak és a nevelési szintér, mint szervezet működésének átalakulásával, a tanár-diák interperszonális viszony megváltozásával valósul meg. Nagyrábén 2006-ban Kísérleti Tanoda indítottunk Balogh Gyula tanár kollégám és saját magam fenntartásában működtetett az iskolai rendszertől teljesen elkülönülő szakmai műhelyt kísérleti jelleggel. Pályázati forrás híján, saját költségkereteink felélése után ez az innováció elhalt. A kísérleti munka eredményként a későbbi „tanoda standard” több olyan elemet is kötelezővé tett, amelyet a kísérleti tanodánk a korábbi időszakban megvalósított. Ez a tanulási hatékonyságot segítő, iskolán kívüli délutáni és hétvégi foglalkoztatás jó lehetőséget teremtett a tanulásban demotivált tanulók iskolai teljesítményének növelésére. A tanodai tevékenységek nem a tanulásra koncentráltak, hanem komplex személyiségfejlesztést és képességkibontakoztatást jelentenek a gyakorlatban, differenciált tanulás-szervezést megvalósítva. A munkaformák tekintetében a nevelők az egyéni és kiscsoportos munkaformát preferálták, változatosabbat biztosítva a felzárkóztató, tehetséggondozó foglalkozások megvalósításában. A szabadidős programok a közös tervezést és a szabadidős hasznos eltöltését biztosították. A játékos, játékba ágyazott tanulás célja, a készségek és képességek fejlesztése, a hátránykompenzáció, és tehetséggondozás, illetve a sikerélmény biztosítása a tanodás gyermekek részére. A kísérleti tanoda vezetőiként ragaszkodtunk ahhoz – Balogh Gyula, Bíró Gyula- hogy a tanárok a nagyrábéi fiatal pedagógus jelöltek közül kerüljenek ki, akik személyes mentorálásukkal egyéni fejlesztési terveikkel segítették a mentorált gyermekeket, továbbá gyakorlatra tettek szert, amelyet későbbi pedagógus pályára való állásukkor kamatoztathattak. A komplex személyiségfejlesztés mel-

² Bíró Gyula: Lemorzsolódás-mentes iskola – Egy integrációs program innovációs elemei. Szakdolgozat. Debreceni Egyetem BTK, Debrecen, 2013.

lett matematikából, magyar nyelv- és irodalomból, idegennyelvből, informatikából egyéni haladási ütemnek megfelelő képességfejlesztést kaptak a gyermekek és emellett kézműves tevékenységeken, sport- és szabadidős foglalkozásokon vehettek részt, ezzel színessé téve a tanodai életet. A „Tanodások” közösségi hovatartozás érzetének erősítésére pólók és ajándéktárgyak készültek, amit büszkén viseltek neveltjeink.

A tantárgyi, készség és képességfejlesztés mellett a mentálhigiénés tartalmak domináltak a tanodás munka gyakorlatában. A személyes mentorálás segítette az esetleges iskolai kudarcok háttérben álló okok feltárását, kompenzációját, illetve erősítette a közösen elért eredményeket. A bizalmi légkör tapinthatóságát abból érzékelhettük, hogy a gyermekek hozzánk fordultak nem csak az iskolai, de családi, kortárs csoportbeli élményeik feldolgozásával is. A tanoda hangulatát, arculatát, a gyermekek, és mentoraik együtt alakították ki, jellegénél fogva második otthon érzetüket érvényesítették. A gyermekek napközbeni ellátását, étkezését, a nevelők bérezését, az eszközök beszerzését saját magánforrásainkból biztosítottuk, ami nagyjából a projekt fenntarthatatlanságát is jelentette egyben.

Az alkalmazható tudás megszerzéséhez szponzoraink jóvoltából számítógép, illetve infokommunikációs parkot létesítettünk, amely a szórakozáson túl információszerezési lehetőséget biztosított, mind gyermekeinknek, mind szüleiknek. A Kísérleti Tanodánk igazolta, hogy az iskolán kívüli személyes mentorálásra épülő, nem csupán szaktárgyi fejlesztő és felzárkóztató munka meghozza gyümölcsét, ugyanis a tanulási demotivációval küzdő tanodás gyermekeink bukási aránya nulla százalék lett, ami a közösségi együttlétezés, közösséghez tartozás érzésén túl kézzelfogható teljesítménybeli növekedést is jelentett néhány tanuló esetében. (Bíró, 2011, 2012)

A 2006-2011 IDŐSZAK MUNKÁJÁNAK, INNOVÁCIÓJÁNAK ÖSSZEFOGLALÁSA. SZÜLŐ-, GYERMEK-, PEDAGÓGUSBARÁT INTÉZMÉNYÉNEK KIFORMÁLÓDÁSA PONTOKBA SZEDVE³

- Progresszív, de átgondolt és következetes/kockázatelemző fenntartói és intézményi pályázati munka.
- HEFOP 2.1.5 pályázat megvalósítása és elszámolása, fenntartási kötelezettség teljesítése, az integrációs pedagógia fejlesztése az intézményben.
- Intézményi társulás létrejötté Nagyrábé- Bihartorda-Bihardancsháza együttműködésével 2007-ben, ezzel intézménybővülés, és az innováció szempontjából fontos elemként új pedagógusok és lehetséges „jó gyakorlatok” megjelenése a pedagógiai munkában.
- Épületrekonstrukciós program keretében az óvodai intézményegységek teljes megújulása. Javuló tárgyi feltételrendszer.

³ Intézményvezetői beszámoló 2006-2011., Pénzügyi beszámoló 2006-2010., Forrás: <http://moricszuli.hu/> Letöltés: 2013-05-05

- Új, központi Étterem és Konyha átadása és munkaszervezeti átszervezése, az ötszáz adagos konyha nemcsak az intézmény ellátását biztosítja, hanem a települési idősebb korúak étkeztetésébe is bekapcsolódik.
- Művészetek Háza épület rajz, technika, dráma szaktanterem és kézműves – szabadidős létesítmény kialakítása. Tanórán kívüli, a szabadidő hasznos eltöltését biztosító intézményegység létrehozása, amely a település nemcsak iskoláskorú gyermekeinek nyújt szolgáltatást.
- A dolgozói létszámok racionalizálása. Gazdasági kényszer okán létszám optimalizálás végrehajtása elsősorban fájdalommentesen, nyugdíjazással, illetve bizonyos szakos tanári áldozattal. Az intézkedéssel sikerült az intézmény költségvetési mérlegben tartása, amely a megkezdett innovációk működését nem veszélyeztette sem tárgyi, sem személyi feltételeiben.
- Pedagógiai Program, Szervezeti és Működési Szabályzat, Minőségbiztosítási Program, Házirend, Alapító okirat megalkotása az átszervezett intézménynek. Azok folyamatos kiegészítése, felülvizsgálata. Kapcsolódó szabályzatok elkészítése. Igazgató Tanács felállítása. Az intézmény vezetésének hatékonyság növelése, az igazgatótanács működésbe lépésével, az intézményi kooperáció „letolása” középvezetői szintre.
- IPR program átdolgozása. Adaptálható Sárréti Kapocs Program átdolgozása és megalkotása. A program tematikus kidolgozása a már meglévő intézményi hagyományokra építve.
- IPR támogatások pályázati elnyerése, elszámolása. Az integrációs pedagógiai rendszer működtetése az intézményi innovációk finanszírozásának anyagi háttere.
- Pedagógus bértámogatás és azzal összefüggő szakmai tevékenység megvalósítása mind a négy intézményegységben. Pedagógusok erkölcsi elismerése mellett az anyagi vonatkozást is biztosítva az integrációs tevékenységek végrehajtását honorálni tudja az intézmény.
- Belső Mentori Rendszer létrehozása. A patrónusi rendszer kiépítésével új típusú tanár-diák-szülő viszony meghonosítása először kísérleti jelleggel, majd az IPR részeként.
- Intézmény átszervezése 2009-2010: Egységes Óvoda- Bölcsőde létrehozása, az összes dokumentáció átdolgozása. Szociális hátránykompenzációs színtérként a korai intézményi nevelés vonalát erősítve a szülők munkaerő piaci elhelyezkedését segítő mozzanat.
- Látványos, informatív és színvonalas intézményi honlap létrehozása és üzemeltetése. A kommunikációs stratégiája alapvetően változott meg az intézménynek, a nyitott intézmény modelljének elengedhetetlen eszköze.
- Teljes bútorzatcsere a nagyrábéi iskolában, részleges csere a bihartordai tagintézményben. Tanulóbarát intézményi környezet megteremtése, a kooperativitás, a hatékony tanírói munkát segítő eszközállomány fejlesztése.

- Óvodai és iskolai gyermek és tanulóbarát környezet kialakítása –mesefolyosó, zöldsarkok, színes tantermek, közösségi sarkok kialakítása, textiliák cseréje, DÖK iroda kialakítása, iskolaújság kiadása, sulis rádió kiépítése és elindítása. A diákközösségek aktivitásának ösztönzése, az önkormányzatiság és demokráciára való nevelés alapjainak lefektetése.
- Iskolaotthonos oktatás bevezetése kis felmenős rendszerben Nagyrábén. A tanulói terhelés egyenletessé tétele, a gyermek pszichés terhelhetőségéhez igazodva.
- Angol nyelv bevezetése Nagyrábén negyedik osztálytól. Idegen nyelvi kompetenciák erősítése, a középiskolai továbbtanulás eredményességének alapozása.
- Élettan-ökológia kísérleti tárgy bevezetése szabadon választható óráként. Természettudományi tárgyak kísérleti vonatkozásának, jelenségek magyarázatát segítő modulja.
- Tanítás-tanulása, társadalomismereti modulok megjelenése az osztályfőnöki órák átszervezésével. Teljes körű tantárgyi innováció, amely a társadalomismereti, és emberismereti vonatkozások tantárgyi analízisét, szintézisét teszi lehetővé.
- Moduláris középiskolai felkészítők: kommunikáció-magyar nyelv, matematika, idegen nyelv és informatika tárgyakból. A sikeres középiskolai továbbtanulást alapozva felzárkóztató és tehetséggondozó foglalkozások szervezésével.
- Ökoiskola cím elnyerése 2007. – környezettudatos iskolakép megtervezése és kivitelezése. A fenntarthatóság pedagógiai gyakorlatának mintaszerű működtetése. Ökoiskola cím megvédése 2010.
- Lurkónia Sárréti Kamasz Unió létrehozása és székhelyként kilenc település intézményének összefogása és programszervezése 2007-2010. Térségi összefogás, intézményi együttműködés megteremtése, a tanulói önkormányzatiság és önkormányzás kompetenciáinak tudatos fejlesztése, kulturális kapcsolatok építése a járáson belül. Lurkónia Sárréti Kamaszfesztivál megszervezése. Kétezer gyermek részvételével kulturális bemutatkozás, „értékmustra”, és a diák parlamentarizmus térségi kiterjesztése.
- Kamasz Parlament és Találkozó. A diákok önszervezési képességét, képességét kihasználva, fejlesztve, jogok és kötelességek áttekintése, közös diákságot érintő, egész járást átszövő irányelvek megfogalmazása. Ennek keretében minden partnerintézményt, amely a járás kilenc települését érintette, saját diákönkormányzati iroda és internetpont kialakítására ösztönöztünk a Kamasz Parlament állásfoglalása nyomán.
- Kádár Vitéz Emléknap Gyermek – Szülő – Pedagógusbarát napok. Új kapcsolati alapok az iskolán kívüli kapcsolattartás, a közösségi munka és közösségi eredmények erősítése, multikulturális értékek felvonultatása.
- Képzlet Varázspálca alsó tagozatosok térségi szavaló, meseíró és rajz versenye. Tehetséggondozás és tehetségek bemutatkozása három járás tanulóinak rész-

- vételével. „Török Szultán” Levelezős Verseny alsó tagozatosaknak, Komplex műveltségi vetélkedő felső tagozatos tanulóknak, korábbi innováció fenntartása, tehetséggondozás intézményi kereteken belül. Versenyeken való részvétel támogatása –nevezés, utazás-. Tanulói és felkészítői sikerek és bemutatkozások biztosítása megyei, országos és nemzetközi verseny alkalmakon.
- Könyvtári állomány fejlesztése pályázati forrásból Nagyrábén és Bihartordán. A pedagógiai innovációk támogatására a szakirodalom állományának felduzzasztása, a gyermekek által használt könyvállomány és IKT anyagok beszerzése.
 - Utánpótlás labdarúgás nevelés-tehetséggondozás. Tömegsport kínálat növelése – kosárlabda, küzdő sportok, labda és ügyességi játékok, foglalkozások. A sportfoglalkozások, mint a siker egyik leghatékonyabb színtere, kiemelt támogatást élvezett az ötéves intézményi innováció tekintetében. Sporteszközök folyamatos beszerzése. Eszközállomány gyarapítása, a tárgyi feltételek folyamatos javítása. Gyógytestnevelés megszervezése és feladatellátása az intézményben Nádudvarral együttműködésben, helyi szakember bevonásával. Intézményi együttműködés keretében a szolgáltatás helybentartása.
 - Továbbképzések minden nevelőnek évi 30-60 órában. Az integrációs pedagógiához kötődő módszertani elemeket segítő szakmai tartalmakat, paneleket, modulokat egész nevelőtestület számára elérhetővé téve, helyben megszerveve. Pedagógus beiskolázások támogatása. Száz százalékos szakos ellátottság biztosítása, a hiányterületek pótlása. Továbbképzés szülőknek – „Tarts lépést a gyermekeddel!” – informatika szülőknek. Családbarát iskola kiépítésének programeleméeként. Szülők iskolája évi két alkalommal, a szülők számára pedagógiai, pszichológiai nevelési tanácsadás közérthetően.
 - Informatikai park fejlesztése. Adminisztrációs gépek cseréje, tanulói gépek cseréje. TIOP 1.1.1 pályázat megvalósítása. Digitális táblák, géppark csere, frissítés, szavazórendszer Nagyrábén-Bihartordán. Feltételrendszer javítása, a digitális írástudás elősegítése a tanulóknál, és szüleiknél, a nevelőtestület tagjainál. Pedagógusok laptoppal való ellátása –ütemezett-.
 - Iskola galériák létrehozása: Nagyrábé –alkotótábor alkotásai, Művészetek Háza Herpay hagyatéka anyaga, Étterem Kocsis Csaba állandó fotó kiállítása, Bihartorda: Kocsis Csaba állandó fotó kiállítása. Intézmény kulturális bástya szerepének erősítése.
 - Park rekonstrukció – faültetés, kiülő, padozatok telepítése a parkba, udvarokba. Közösségi terek létrehozása, az iskolahasználók minden tagja részére, a park nyilvános megnyitása, amely a település szabadidős lehetőségeit bővítette. Fedett kerékpártárolók építése. Tárgyi feltételek javítása, intézmény komfortossá tétele. Szelektív hulladékgyűjtés az intézményben. Környezettudatos magatartás kialakítása óvodától kezdődően.

- Esti, levelezős gimnáziumi képzés feltételeinek megteremtése, együttműködési megállapodások kötése. A helyben való továbbtanulás lehetőségének megteremtése, az érettségít szerzők számának növelése a felnőtt lakosság körében.
- Intézményi arculattervezés –sajtó megjelenés, kommunikációs eszközök egy-egésítése. Intézményünkben forgatott az m1, DUNA TV, Sajtó hangot kapott munkánk a következő médiában: Hajdú-Bihari Napló, Romapage Magazin, Vital TV, Kossuth Rádió, Spanyolnátha, Köznevelés, Új Pedagógiai Szemle, stb. „Jó gyakorlataink” országos megismertetése, szakmai szimpóziumokon, disputákon való részvétel.
- Régi idők tanítóinak kopjafa állítása. Intézmény hagyományainak erősítése, tradíciók erősítése. Igazgatók emléktáblája avatás. Hagyományápolás és intézményi tradíció erősítése.
- Ameliorátor rendszer megvalósítása a Cigány Kisebbségi Önkormányzattal. Hatékony szülői kommunikáció és kapcsolattartás kiépítése.
- Nyári táborok szervezése. Kirándulások szervezése közösségépítés céljával. Erdei Iskola program megvalósítása. Környezettudatos, a fenntarthatóság pedagógiáját szem előtt tartó terepen történő tanítási, tanulási színhely biztosítása. Integrációs Nyári Tábor megvalósítása. Szociális hátrányok kompenzációja, esélyegyenlőség biztosítása, szociális kompetenciák erősítése a tanulóknban. Kul-Túra program megvalósítása. Esélyegyenlőség biztosítása, a tanulók múzeum látogatásával. Informális tanulási terek megismerése.
- Intézményi önértékelések elkészítése minden évben. Indikátoroknak való megfelelés, szükséges beavatkozások, korrekciók megtétele.
- Mérések –országos kompetencia, MIOK tantárgyi, iskolaszociológiai mérések, szociometriák, differ óvodai iskolai- elvégzése, nyilvánossá téve. Tanulóink előmenetele a kompetencia alapú oktatási gyakorlatunk eredményeinek összehasonlító elemzése.
- Útravaló programba a bihartordai intézmény bekapcsolása, nagyrábéi további sikeres pályázások. A tagintézményben is az országos mentorprogramhoz való csatlakozás lehetőség biztosítása.
- Pedagógus értékelési rendszer bevezetése. A jogszabállyal összhangban visszajelzés a pedagógus számára munkájáról, óralátogatások, óraelemzések, önértékelések nyomán. Comenius Minőség Biztosítási Program rendszerszintű működtetése. Minőségi munka biztosítása, a partneri elégedettség mérése, folyamatos kontroll az intézmény fejlesztés tekintetében.
- Közoktatási Konferencia négy alkalommal, három járásnak való megszervezése, közel évenkénti 300 pedagógus részvételével, oktatási tárcák védnökségével, neves előadók Nagyrábéra való meghívásával, egyetemekkel, főiskolákkal való szoros szakmai együttműködésben. Külső kapcsolatok építése, a szakma helybehozása a pedagógusok és fenntartóik részére. Konferenciánk védnökségét a Minisztérium vállalta fel.

- Művészeti képzés stabilizálása a néptánc terén. Új társulási megállapodás a zenei képzés megszervezésére a fenntartó részéről Püspökladánnyal. Művészeti nevelés színtereinek biztosítása a tehetséges tanulóink részére.
- Intézményi és intézményen kívüli hospitációk támogatása. Óvodáink együttműködése: Mustoló, Aranyág nap, stb. Szervezeti együttműködés segítése, jó gyakorlatok kívülről történő behozása az intézménybe.
- SOVIKE tagság óvodáink részéről. Szakmai kapcsolat erősítése. Szakmai műhelyekhez való kapcsolódás –Szitakötő, EETE, MGYLSZ, stb-. Szakmai munkánk megismertetése, legfrissebb innovációk megismerésének lehetősége szervezeteken keresztül.
- Bemutatkozás megyejáráson. Bihartordai intézményünk külföldi művészeti fellépései öregbítették intézményünk nevét. Intézmény hírnevének erősítése.
- Művészeti és ökológiai-természetismereti, társadalomismereti projektek megvalósítása.
- Prevenációs óvodai, iskolai egészségnevelési programok megvalósítása – AHA program HPV. Tanulók egészségtudatos magatartásának segítése.
- Jótékonyági bálók, kulturális programok szervezése. Szülő-intézménytelepülés viszonyrendszerének erősítése.
- Települési ünnepek megszervezése, azokon való közreműködés, részvétel. A társadalmi jelenlét a helyi közösség számára kiemelten fontos intézményei aktív részvétele a település közösségi életében.

ÖSSZEGZÉS

Az intézményi pedagógiai innovációk fontos célja, hogy az iskolai életterben olyan interperszonális viszonyok alakuljanak ki, amelyek a közvetlen és közvetett iskolahasználók lelki és testi, szellemi és mentális egészségét óvják és védik a komplex személyiség fejlesztés és képességek fejlesztése mellett. Az eredményes innovációk középpontjában az ember áll: az aktív diák, a facilitátor tanár és a támogató, megerősítő, kooperáló szülő, a felelős fenntartó. Az integráló iskola, de általában a jó iskola, a jó intézmény: érzékeny.

A Móricz Zsigmond Általános Iskola és Egységes Óvoda-Bölcsőde tanulóinak száz százaléka fejezi be az általános iskolát. A program hatására nőtt azoknak a gyermekeknek a száma, akik érettségit adó középiskolában tanulnak tovább, családjuk társadalmi helyzete és pozíciójától függetlenül. A jó innovációs programok, a jó menedzsment mellett felkészült és elkötelezett kollégákat, pedagógusokat, és egyéb alkalmazottakat követel, akik hivatásnak tekintik szakmájukat, az embernevelést.

Bíró Gyula
igazgató-szaktanácsadó, f.tanársegéd
GFF Szarvasi Gyakorló Ált. Isk. és Gyak.óvoda, Bölcs.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Balogh Tibor-Bíró Gyula: EM vállalatok adatainak elemző összesítése 2009-2010. Kutatási beszámoló kéziratban. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Budapest, 2010.

Balogh Gyula: „Sárréti Kapocs” projekt bemutatása. In: Bíró Gyula (szerk.): Korszerű vezetői ismeretek a XXI. században-tanulmánykötet a közoktatás köréből. Civil Centrum Bt. Debrecen-Berettyóújfalú, 2006.

Balogh Gyula: Halmozottan hátrányos helyzetű és roma tanulók integrációs nevelésének jogi háttere, törvényi változásai. In: Bíró Gyula (szerk.) Hosszútávon... - tanulmánykötet a közoktatás köréből. BÖTKT, Berettyóújfalú, 2007.

Balogh Gyula-Bíró Gyula: A nagyrábéi kísérleti tanoda – kutatási beszámoló 2007./kézirat

Bíró Gyula: Iskolapélda –IPR a gyakorlatban- Sárréti Kapocs Program. In: Chrappán Magdolna (szerk.) Az iskolakezdés pedagógiai kihívásai. Magyar Óvodapedagógiai Egyesült – Debreceni Egyetem Neveléstudományi Intézet, Debrecen, 2011.

Bíró Gyula – F. Rácz Tünde: Nem születtem varázslónak... Tanulmányok az óvodai, iskolai mentálhigiénié köréből. Amencia-Velünk Európába Szervezet Szarvas-Nagyrábé- Berettyóújfalú, 2012.

Bíró Gyula: Lemorzsolódás-mentes iskola – Egy integrációs program innovációs elemei. Szakdolgozat. Debreceni Egyetem BTK, Debrecen, 2013.

Gáspár László: Innovációs folyamatok menedzselése az iskolában. OKKER Oktatási, Kiadói és Kereskedelmi Kft., Budapest, 1996.

Gáspár László: Az innováció elméleti alapjai. Innováció elméleti fogalomtár, NJIE, Sarkad. <http://members.chello.hu/aperiron/innovacio/> (Letöltés 2009-05-10)

Gáspár László: A pedagógiai Folyamattervezés elméleti és gyakorlati kérdései – Kossuth Lajos Tudományegyetem Szociál- és Munkapszichológiai Tanszék, Debrecen, 1999.

Kállai Ernő – Törzsök Erika: Cigánynak lenni Magyarországon. Jelentés 2000. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Programiroda, Budapest, 2000.

Kemény István: Tennivalók a cigányok/romák ügyében. In: Glatz F. (szerk.): A cigányok Magyarországon. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2002.

Kertesi Gábor: Cigány gyerekek az iskolában, cigány felnőttek a munkaerőpiacon. Közgazdasági Szemle, XLII. évf., 1995. 1. sz.

Kozma Gábor: Innovatív környezet? A nevelés tudományos lehetőségeiről és társadalmi ellehetetlenüléseiről *Deliberationes*, 3. évf. 1. sz. /2010. 77.

Radó Péter: Jelentés a magyarországi cigány tanulók oktatásáról. Szakértői tanulmány a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal számára, Budapest, 1997.

Szőke Gyuláné: A cigányok multikulturális integrációja Nagyrábén. Szakdolgozat, Debreceni Egyetem BTK, Debrecen, 2008.

25 ÉVES A SZEGEDI NEMZETKÖZI BIBLIKUS KONFERENCIA

A hit évében negyedszázados működését ünnepli a Szegedi Nemzetközi Biblikus Konferencia. Amint a számadatokból visszakövetkeztethetünk: Közép-Európa legjelentősebb szentírás-tudományi fóruma a rendszerváltozás idejének élénkülő vallási érdeklődésével egy időben jött létre. Mi több: kovásza, ébresztője is volt, hisz a világiak teológiai képzésében úttörő szerepet játszott Szegedi Hittudományi Főiskola rendezvényeként nem csupán a szaktudománynak, de a hitbeli ismeretterjesztésnek is rangos fóruma lett. Az érdeklődők szélesebb köre előtt is nyitva álló konferencia eddigi szezonjai 3662 látogató számára tették elérhetővé a Szentírás titkait. 372 előadásán a hazai kutatók mellett 147 külföldi professzor ismertette kutatásait, 40 kötetet adtunk ki összesen 24.000 példányban, ami világviszonylatban is jelentőssé, a hazai művelődéstörténetben pedig példátlaná teszi a szegedi konferenciasorozatot.

Visszatekintve a kezdetekre elmondhatjuk, az első tétova kísérlet 1988-ban történt a katolikus biblikusoknak egy jelentősebb összejövetele Szegeden, viszont 1989-ban kezdődött találkozások már ökumenikus jellegűek voltak. Az **első összejövetelen** inkább csak problémákat vetettünk fel. Az előadásokat ki sem adtuk, így volt ez még néhány megbeszélésen.

A meghatározó egyénisége ennek a két *colloquium*nak néhai **Gál Ferenc** professzor volt, aki szorgalmazta, hogy készüljön kommentár az Újszövetségi Szentíráshoz. A második megbeszélésen már jelen volt Jakubinyi György érsek is, valamint Rózsa Huba professzor is, az előbbi később a konferencia alelnökének kértünk fel. Jakubinyi György érsek és Kocsis Imre kommentárja ezen megbeszélés után született. Ekkor fordítottuk le a Collegville Liturgical Press Újszövetségi kommentársorozatát, ami **Szegedi Bibliakommentár** címen 11 kötetben jelent meg. Születtek fordítások Máté, Lukács és János evangéliuma, valamint az Apostolok Cselekedeteinek kommentárjaiként is.

Már az első összejövetel kapcsán komoly nézetkülönbség alakult ki arról, hogy maradjon-e az összejövetel szigorúan katolikus professzorok találkozója, vagy nyisson a konferencia a testvér egyházak felé is, és részt vehessenek a konferencián a megfelelő előképzettséggel rendelkező világiak is. Szegeden a nyitás mellett döntöttünk. Végül is az eredmények igazolták döntésünk helyességét. A konferencia látogatottsága fokozatosan növekedett elérte 100-120 főt és évenkénti találkozási lehetőséget nyújtott a kelet-európai régió biblikusainak és számos kiemelkedő európai biblikusnak.

**AZ ALÁBBI TÁBLÁZATBAN ÉVENKÉNT REGISZTRÁLTUK AZ ELŐADÓKAT,
A RÉSZTVEVŐKET ÉS A KÖTETEKET.**

Év	Résztevő	Összes előadó	Külföldi előadó	Kötet
1989	012	02	00	Nincs kötet
1990	020	04		Nincs kötet
1991	060	07	00	1 kötetben a két konferencia
1992	167	12	01	
1993	110	09	01	1 kötetben a két konferencia
1994	120	10	01	
1995	135	23	05	1 kötet
1996	140	10	04	1 kötet
1997	160	16	13	1 kötet
1998	180	11	04	1 kötet
1999	220	10	04	1 kötet
2000	174	16	08	1 kötet
2001	180	12	08	1 kötet
2002	107	09	09	1 kötet
2003	146	24	11	1 kötet
2004.	178	15	03	1 kötet
2005	238	09	04	1 kötet
2006	173	11	05	1 kötet
2007	178	09	06	1 kötet
2008	182	14	08	1. kötet
2009	189	17	12	1.kötet
2010	208	22	08	1 kötet
2011	211	31	14	1 kötet
2012	187	20	07	1 kötet
2013	198	39	07	1. kötet
Összesen	3662	372	147	22 kötet

25 év alatt összesen a konferenciának **3663 résztvevője volt, 372 előadást** hallgattunk meg, és **147 külföldi előadót** fogadtunk. A jelentősebb külföldi előadók: Adorján, Z. (RO), Balogh, K. (RO), Beilner, W. (A), Bissoli, C. (I), Božo Lujčić (HR), Brachet, J.Y. (F), Braulik G. (A), Broz, J. (CZ), Chirila, I. (RO), Cifrak M. (HR), Corti G-L. (I), Dugandžić I. (HR), Eynikel, E.(NL), Farkasfalvy, D. (USA), Flichy, O. (F), Gémes, I. (D), Geréb, Zs. (RO), Gjorgjevski, G. (B), Gnilka, J. (D), Grozdanoski, R. (B), Hausmann, J. (D), Holtz, T. (D), Hoppe, R. (D), Horn, F. (D), Jakab, A. (F), Jakubinyi, Gy. (RO), Kähler, C. H. (D), Kertelge, K.(D), Kozma, Zs. (RO), Krakolis, Ch. (GR), Kremer, J. (A), Laban,

M. (D), Lindemann, A. (D), Liptay Gy. (A), Luz U.(CH), Maton J. (RO), Meiser, M. (D), Müller, P. (D), Hohnjec N. (SLO), Ordon, H. (PL), Peres I. (SL), Plevnik, J. (C), Pommert, K. (F), Rasco E. (I), Rau, E. (D), Rebić A. (HR), Richter H.F. (D), Rokay, Z. (SR), Schmidt, W.- R. (D), Schmithals,W. (D), Schreiber, S. (D), Schwank, B. (D), Sellin, G. (D), Serra, A. (I), Spinetoli, Da O. (I), Suomeka, A. (GR), Tőkés, I. (RO), Zulehner P. (A), Untergassmair, F.G. (D), Vanni, U. (I), Vermes, G. (GB), Vese E. (RO), Vojnovic T.(SLO), Vygintas G. (GR), Weigand, P. (D), Weismahr B. (D), Wrege, H.Th. (D), Zamfir, K. (RO), Henstschel, G. (D) Leimgruber St. (D), Schreniner St. (D) Troll, Ch. (D) Zovkity M. (BO). Madigan D. SJ.(C) Marbök J.(A) Masarik A. (SK) Zhelev Ivan Dimitrij (BG) Dormeyer, Detlev (A).

Nem a konferencia közvetlen kezdeményezése volt, de akkori tanszéki kollégám, **Thorday Attila** szervező munkájaként és a volt diákok lelkes csapatának összefogásával jött létre a *Jeromos Biblia kommentár* fordítása (*New Jerome Biblical Commentary*).

A KONFERENCIA GONDOZÁSÁBAN MEGJELENT KÖTETEK

Kötet	Téma	Példány
11	Újszövetség kommentár	5000 x 11 össz. 55000
15	Konferencia kötet	0500 x 22 össz. 11000
03	Újszövetségi bevezető	1000 x 03 össz. 3000
01	Aq. Tamás gyermekség evangélium kommentár	0500
01	Biblikus könyvszemle.	0500
01	Aq. Tamás Catena Aurea. Máté kommentárja	1500
01	Magyar Biblia könyvészete	2000
	Összesen 40 kötet	24.00 példány

A KONFERENCIA TÉMÁI

A konferencia régebbi köteteit a Gál Ferenc Főiskola honlapján PDF formában közzé tettük és bárki letöltheti azokat http://www.gfhf.hu/tudomany/biblikus_konferencia
A kötetek címei időrendben: The Bible and economics (2013), Jézustól Krisztusig – a történelmi Jézus-kutatás (2012), Isteni bölcsesség – emberi tapasztalat (2011), Testben élünk (2010), Szent Pál és a pogány irodalom (2009), Zsoltárok, himnuszok, imádságok (2008), Biblia és Korán (2007), Mózes törvénye – Krisztus törvénye (2006), Szenvedéstörténet (2005), A Biblia értelmezése (2004), Világi közösség – vallási közösség (2003), Hatalom és karizma (2002), Vallási személyiségek és hatásuk a társadalomra (2000), A szeretet missziója (1999), Qumrán és az Újszövetség (1998), Csoda-elbeszélések (1997), Példabeszédek (1996), Gyermekségtörténet és Mariológia (1995), A Messiás-kérdés (1994), Pál apostol levelei a korintusiakhoz (1993), Apostolok cselekedetei (1992), Apokalipszis-Feltámadás (1991).

Ez azt jelenti, hogy kb. 40 könyvvel, vagyis átlagosan évente két kötettel gyarapítottuk a biblikus irodalmat. Mintegy 15 országból hívtunk előadókat, kb. 70 teológiai fakultással alakítottunk ki szorosabb vagy tágabb kapcsolatot.

2000-re megjelentettük **Aquinói Szent Tamás** *Catena Aurea, Máté kommentárját* (ford. *Benyik György és Lázár István Dávid*), hogy teljesítsük a középkori katolikus exegézis iránt érdeklődők kívánságát is, és lehetőséget teremtsünk az első 12 évszázad katolikus exegézisének gyors megismerésére.

Szívesen látogatnak a konferenciára papok, lelkészek egyfajta továbbképzőként fogva fel ezt a találkozási lehetőséget. A testvér egyházak felsőoktatási intézményei és a civilek és számos szerzetesrend is képviselteti magát ezeken az őszi összejöveteleken. Jó találkozó helye a konferencia a teológiát végzett civileknek és katekétáknak, akiknek a továbbképzése még nincs megoldva.

HALOTTAINK

Itt emlékezem meg a konferencia halottjairól, **Gál Ferenc, Békés Gellért, Liptay György Uerge Lajos és Emilio Rasco SJ., Karl Kertelge, Jacob Kremer, Bojki János, Vermes Géza** professzorokról.

VITÁK

A konferencián a legnagyobb viták 1996 körül kezdődtek, amikor is néhányan az összejövetel résztvevői közül a konferencia ortodoxiáját féltették a tudományos diskussziótól. **Jakubinyi György** érsek úr akkori hozzászólása tisztázta, hogy egy tudományos konferencián nem kell egyöntetű véleményeket előadni, és ez a véleménykülönbség nem sérti a hivatalos katolikus tanítást. Éppen a tudományos viták teszik érdekessé ezeket az összejöveteleket, és a viták eredményeként tisztázódhat katolikus felfogásunk is. Egyre inkább látszik, hogy a teológusok nézeteit néhányan nehezen értik meg, tehát szükségessé vált olyan viták is, amelyekben tisztázódik, hogy a halottak alapján mit tanítsunk hittanórán, szószéken, bibliaórán. Az előadások számának korlátozásával és a disputák idejének megnövelésével megnyugodni látszik ez az ellentét. A Kárpát-medencében – és így Magyarországon is – minden teológiai vélemény jelen van; sok esetben helytelen nézetekkel is találkozunk, ezek kiigazítására született a konferencia intézménye. Ez a konferencia hangsúlyozottan teológiai, legfőbb célja, hogy a teológiai gondolkodást fejlessze.

2006-os konferenciánk a **Szenvedéstörténet**ről szólt, és nagy szerencsének érzem, hogy az európai biblikusok két kiemelkedő szakmai tekintélye, **Joachim Gnilka** és **Ulrich Luz**, valamint a hazai Ószövetség kutatás professzora, **Rózsa Huba** megtisztelte jelenlétével. Megnyugtatóan sikerült tisztázni a Júdás kérdést, hogy ő semmiféle formában nem lehet társmegváltó.

2007-es konferenciánkat **Dr. Kiss-Rigó László** püspök támogatta. A **Biblia és a Korán** témakörben rendezett összejövetelünk J. Gnilka könyvének ihletére hasznos

vallásközi párbeszédé bővült és talán ez keltette a legnagyobb érdeklődést a magyar egyházon belül és kívüli. Az előadások anyagából készült kötet 2008-ban jelent meg. Ezt követően a konferenciát évenként a Gál Ferenc Főiskola támogatta.

Ismertségünk következtében 2014 augusztusában Szegeden tartja világkonferenciáját EASTERN EUROPEAN LIAISON COMMITTEE (EELC), mely a kelet-európai biblikusokat gyűjti össze és SNTS Studiorum Novum Testamentum Societas amelynek mintegy 770 egyetemi professzor a tagja szerte az egész világon. Erre Az alkalomra jelentetjük meg a 25 jubileumi konferencia (2013) a Biblia és gazdaság (The Bible and economics) témakörben, mely a 2013-ban rendezett konferenciánk előadásait adja közzé német és angol nyelven, hogy ezzel a nálunk megtartandó világkonferencia figyelmét felhívjuk a magyar biblikus kollégák tevékenységére.

TÁMOGATÓINK

Poszthumusz köszönetet kell mondani a konferencia lelkes támogatójának **Valentiny Géza** prelátus úrnak, aki sokáig egyetlen szponzorunk volt, valamint a házigazdának, **Gyulay Endre** megyéspüspök úrnak, aki mindvégig támogatta a konferenciát. **Jakubinyi György** érsek úrnak és **Joachim Gnilka** professzor úrnak, aki tekintélyével állt a konferencia mellé, különösen a nehéz viták idején. Köszönetet mondunk a **Magyar Katolikus Püspökkari Konferenciának**, amely 1996-tól támogatta a konferenciát. További támogató Dr. Kiss-Rigó László püspök Gál Ferenc Főiskola. De a legnagyobb köszönet az előadókat illeti, és a hallgatókat, akik mindvégig támogatták érdeklődésükkel a konferenciát.

ELŐADÓK ABC RENDBEN:

1. Adorján Z.:	A terapeuták 1999.
2. Adorjáni Z.:	„... <i>a hosszútűrés mindennél erősebb.</i> ” Jób testamentumának erkölcsi értelme. 2011.
3. Akijama M.:	A Bölcsesség működése Sírák fiának könyvében. 2011.
4. Akijama M.:	Jézus szenvedése és a próféták öröksége 2012.
5. Akijama M.:	Szent Pál és az „egyetemes történelem” nézőpontja. 2009.
6. Akijama M.:	”Inheritance” of the heavenly Jerusalem (Rv 21,7). 2013
7. Akijma A. J.:	„A közösségért saját életét adó Jézus lelke” 2010.
8. Amherdt F-F.:	P. Ricoeur hermeneutikája mit adhat a homiletikának. 2010.

9. Aserik E.:	A belgrádi Imám nyilatkozata a Szegedi Biblikus konferenciáról 2007.
10. Balázs, Cs.:	Jesus und die Tempeltax. 2013.
11. Balogh K.:	Szentélyek és próféták 2003
12. Barna G.:	Kései licenciátusok 2002
13. Bartha T.:	A szentlélekről szóló tanítás Lukács írásaiban. 1993
14. Bartha T.:	Mária, Jézus anyja. 1996
15. Bartha T.:	Karizma, mint hatalom 2000
16. Beilner, W.:	Jézus példabeszédei, interpretációs megközelítések Lk 15,11-31 tükrében. 1997
17. Békés G.:	Hítvallási formulák az Apostolok Cselekedeteiben. 1993
18. Benyik Gy.:	A Short Chronology of Hungarian Biblical Studies. 2013.
19. Benyik Gy.:	A Biblia és a Korán keletkezése 2007.
20. Benyik Gy.:	Bibliai imádságok. 2008.
21. Benyik Gy.:	Evangéliumi utalások Jézus testi megnyilvánulására. 2010.
22. Benyik Gy.:	The 25-Year-History of Szeged International Biblical Conference. 2013.
23. Benyik Gy.:	A magyar nyelvű bibliai irodalom 1978-1991. Szeged, 1992
24. Benyik Gy.:	Rasi egy keresztény szemével. 1993
25. Benyik Gy.:	A kora keresztény szövegek és a vallástörténeti párhuzamaik összevetése a korintusi levelekben. 1994
26. Benyik Gy.:	A rabbinikus irodalom és az Újszövetség 1995
27. Benyik Gy.:	Mária az apokrif irodalomban 1996
28. Benyik Gy.:	A Qumrán-kutatás újszövetségi vonatkozásai 1999

29. Benyik Gy.:	A közösség szemlélet formálódása a Bibliában 2003
30. Benyik Gy.:	A tízparancsolat hatástörténete 2006
31. Benyik Gy.:	A szenvedéstörténet hatástörténete 2005
32. Benyik, Gy.	Rádió interjú Qumránról. 1999
33. Benyik, Gy.:	Urban, rural and desert economy of Galilee in Jesus' time. 2013.
34. Benyik, Gy.:	A Biblia zsidó magyarázatának vázlatos története az Amorakig. 2004
35. Bissoli, C.:	Az ószövetség a közösség életében 2003
36. Bolyki J.:	„Feltámasztatott harmadik napon az írások szerint (1Kor 15,4) 1992
37. Bolyki J.:	Nunc Dimittis Simeon története Lk 2,25-35. 1996
38. Bolyki J.:	ApCsel 28,1-10 Az apokrif akták összefüggésében. 1998
39. Boros I.:	Mózes, mint példakép Nüsszai Szent Gergelynél. 2002
40. Boros I.:	Diakónus az ókeresztény közösségben 2003
41. Božo L:	Tóra, amely az üdvösséget adja. 2006
42. Božo, L.:	Die Verletzung der Menschenrechte in Am 2,6-16. 2013.
43. Bracher, J.Y.:	Tekintély, Isten Igéje és az igazság karizmája 2000
44. Brachet, J.Y.:	A tizenkettő misszióba küldése a Márk 6,6-13-ban. 2003
45. Braulik G.:	Történelmi emlékezés is Isten ismeret. Két kis irodalmi forma funkciója a Deuteronomiumban. 2006
46. Breitenbach, C.:	A Szentírás és a birodalom között. Jézus keresztre feszítése Pál értelmezésében. 2009.
47. Broz J.:	Krisztus „neve” az Ószövetség fényében (Zsid 1,5-14). 2008.
48. Broz J.:	„Egy test” Jegyes szimbóluma az Efezusi levél ekkleziológiájában (5,21-33). 2010.

49. Broz J.:	Melkizedek alakja a Zsidókhoz írt levélben és Qumránban. 1999
50. Broz, J.:	A karizmatikus személyiség és az egyházi közösség kölcsönhatása a páli misszióban. 2003
51. Chirila, I.:	A qumrani közösség és kapcsolata Jeruzsálemmel. 2003
52. Chirilă, I.:	Wealth and Poverty in the Book of Proverbs. 2013.
53. Cifrak M.:	„Benedictus“ (Lk 1,68-79). 2008.
54. Cifrak M.:	Jesus als ARCHEGOS (cf. Apg 3,15; 5,31). 2012
55. Cifrak M.:	„... deiner Almosen wurde gedacht vor Gott“ (Apg 10,31) Tätige Rücksicht auf den Nächsten. 2013.
56. Cifrák M.:	„Hagyd a holtakra, hadd temessék el halottaikat“ (Q 9,60). 2010.
57. Cifrák M.:	Die sogenannte Tempelreinigung (Lk 19,45-48) In Vergleich zu Lk 13,34f. 2011.
58. Cifrak M.:	Péter és Jakab az un jeruzsálemi apostoli zsinaton (ApCsel 15) .2006
59. Corti G-L.:	A teremtés gondolata Deutero-Izajásnál. 1995
60. Cziglányi Zs.:	Egzegetikai módszerek a hívő megértés mérlegén 1996
61. Czire Sz.:	Tanítás-gyógyítás-asztalközösség: Jézus működésének alapdinamikája a tanítványokat kiküldő beszédben (Mt 10, Lk10). 2012
62. Czire Sz.:	Economic-cultural (sociosomatic) elements in the gospel healings. 2013.
63. Cserhádi M.:	Erőszakmentesség és a Jézus-mozgalom. 2012
64. Cserhádi M.:	The Cleansing of the Temple: Collective Exorcism? 2013.
65. Cserhádi S.:	Az Újszövetség krisztológiája az idő függvényében. 2011.
66. Cserhádi S.:	Jézus kereszthalálának és feltámadásának összefüggései. 1992
67. Cserhádi S.:	„Asszonytól született“ (Máriának, Jézus anyjának szerepe Pál teológiájában Gal 4,4 szerint. 1996
68. Cserhádi S.:	Pál önként vállalt kötelezettségei a missziói munkában. 2000

69. Csernai B.:	„Isten balgasága és az ember bölcsessége. Szent Pál apostol és a bölcsességi gondolkodás” 2011.
70. Csernai B.:	Jézus keresztségétől Krisztus bemutatásáig. 2012
71. Dormeyer, D.:	Mk 1,1-15 als Prolog eines Anti-Evangeliums gegen Kaiser Vespasian oder einer eschatologischen Herrscherbiographie vom prophetischen Lehrer Jesus Christus? 2012
72. Dragutinovic P.:	A bölcsesség fogalma Pálnál - kísérlet egy pragmatikus szöveganalízisre. 2011.
73. Dragutinovic P.:	Von Jesus zu Christus oder von Christus zu Jesus. Exegetisch-hermeneutische Erwägungen zu Mk 1,1. 2012
74. Dugandžić I.	Jézus állásfoglalása a törvénnyel kapcsolatban Mt 5,17-19 szerint. 2006
75. Dugandzic, I.:	Mennyire autonóm a lelkiismeret Pál szerint. 2009.
76. Eynikel, E.:	A syntactic and Semantic analysis of Biblical Texts in a Cognitiv Frame. 2004
77. Fabiny T.:	A Magnificat narratív-kritikai és hatástörténeti megközelítése 1996
78. Fabiny T.:	A hatástörténeti megközelítés 2004
79. Fabiny T.:	„A lelki Izsák Ábrahám kútjánál. Wiliam Tyndale Hegyibeszéd-kommentárja (1533)”.
80. Farkasfalvy D.:	Történetiség és teológia a János-evangéliumban. 2012
81. Farkasfalvy D.:	A jelenések könyve és az újszövetségi kánon. 1991
82. Farkasfalvy D.:	Jézus gyermeksége az evangéliumokban és a mariológia. 1996
83. Flichy O.:	A „karizma” szó jelentése Szent Pál leveleiben. 2000
84. Fodor Gy.:	Bibliai és koráni exegézis 2007.
85. Fodor Gy.:	Jézus eszkatológikus szerepe az iszlámban. 2012
86. Fröhlich I.:	Pál és a rituális tisztaság. 2009.
87. Fröhlich I.:	Plundering Sanctuaries – The Economic Role of Religious Centres in The Hellenistic Near East. 2013.
88. Fröhlich I.:	Izajás Qumrában 1995

89. Fröhlich I.:	Tisztaság és szentség Qumrában a narratív szövegek szerint 1999
90. Fröhlich I.:	Világi hatalom és vallási közösségek a Makkabeus-felkelés után. 2003
91. Fröhlich I.:	Exegetikai módszerek: A peser 2004
92. Fröhlich I.:"	Csupán a föld ő, agyagból formált" (1QH X.3-4). 2010.
93. Gaál E.:	A Magnificat 1996
94. Gaál, E.:	Világi társadalom és vallási közösség konfliktusok és megoldások a Példabeszédek könyvében. 2003
95. Gábor B.:	"... you worthless jewels, ... you bright marks of sin" A Few Biblical Stories on Wealth and Poverty in <i>Holy Scripture in Verse</i> . 2013.
96. Gál F.:	A Jelenések könyvének optimista hangulata 1991
97. Gál F.:	Az egyház képe az Apostolok Cselekedeteiben. 1993
98. Gáspár D.:	1Kor 13,12 és a görög filozófia, egyetlen szempont szerint. 1994
99. Gelencsér G.:	Időzés Tarkovszkijjal. 1995
100. Gémes I.:	KOINONIA – Kémelem teológiai folyóirata 2000
101. Gémes, I.:	„Nem vagytok többé idegenek és jövevények (Ef 2,11-22). 2003
102. Geréb ZS.:	Kein Habgieriger – das heißt Götzendiener – hat ein Erbteil im Reich Christi und Gottes (Eph 5,5b)" 2013.
103. Geréb Zs.:	A kívülállók iránt tisztességesen viselkedjétek (Az 1tesz 4,9-12 etikai üzenete) 2003
104. Giczy Gy.:	A talmud messianizmusa 1995
105. Gjorgjevski, G.:	Eleazar „an Example of Bolbe Courage" 2002
106. Gnilka J.:	Az ember, mint testi létező Pál apostol értelmezése szerint. 2010.
107. Gnilka J.:	Pál apostol ellenfelei. 2009.
108. Gnilka J.:	A bölcsesség Izraelben. 2011.

109. Gnilka J.:	A jeruzsálemi ősgyülekezet 2003
110. Gnilka J.:	Jézus perének jogtörténeti rekonstrukciója 2005
111. Gnilka, J.:	Jézus személye és a példabeszédek 1997
112. Gnilka, J.:	Jézus, mint csodás gyógyító. A történelem tanúságtétele. 1998
113. Gnilka, J.:	Az esszénusok szent étkezései 1999
114. Gnilka, J.:	Péter szolgálata – Az újszövetségi megalapozás. 2000
115. Grozdanoski R.:	Lydia and her Influence int he Church in Philippi. 2002
116. Gyürki L. :	Via dolorosa – Golgota 2005
117. Gyürki L.:	Néhány archeológiai adat Pál apostol kronológiájához. 2009.
118. Gyürki L.:	A jelenések könyvének hét egyháza (Archeológiai és történeti megvilágítás) 1991
119. Gyürki L.:	A feltámadás bazilikája és Jézus Sírja történeti és archeológiai megvilágításban. 1992
120. Gyürki L.:	Korintus szent Pál idejében (Történeti és archeológiai megvilágítás) 1994.
121. Gyürki L.:	Názáret Jézus idejében. 1996
122. Hasitschka M.:	A Kolosszei levél Krisztus-himnusza. 2008.
123. Hausmann J.:	Psalm 114 in geschichtlicher und kosmischer Perspektive. 2008.
124. Hausmann J.:	Kelle-e Istennek test? 2010.
125. Hausmann, J.:	Weisheit - eien Brücke zwischen Vernunft und Verstand.” 2011.
126. Hausmann, J.:	Univerzális etika, megfontolás a tízparancsolatról 2006?
127. Hausmann, J.:	A deuteró-ézsaiási Isten-megnevezések. 1995
128. Hausmann, J.:	Bölcsesség Qumrában 1999

129. Hausmann, J.:	A próféták hatalma – Megfontolások az ószövetségi próféta képéhez. 2000
130. Hausmann, J.:	Die Macht der Propheten. Annäherungen an das Alttestamentliche Prophetenbild. 2002
131. Hausmann, J.:	„Keressétek a város javát” Gondolatok Jeremiás 29-hez. 2003
132. Hausmann, J.:	Feministische Exegese 2004
133. Hentschel, G.:	„Miért kérdezed a nevemet?” A közeli és távoli Isten 2007.
134. Herczeg P.:	A zsidó levél bevezetőjének krisztológiája (Zsid 1,1-4). 2008.
135. Herczeg P.:	A'logiké latreia' páli értelmezése a Róma 12,1-2.-ben. 2009.
136. Herczeg P.:	Római 8,1-13 Testben élni” élettér és/vagy minősítés? 2010.
137. Herczeg P.:	Pál apostol és a Törvény 2000
138. Herczeg P.:	Pál apostol és a Törvény. 2000
139. Herczeg P.:	Saul – Egy kétarcú király és egy arcukat kereső társadalom 2002
140. Herczeg P.:	Máté 5,17-20 értelmezése 2006
141. Herczeg P.:	Szolgaság, rabszolgaság (Jog, humanizmus és bibliai szemléletmód) 2003
142. Hohnjec N.	A vita résztvevője. 2006
143. Hohnjec N.:	Bausteine und Versuch einer Christologie der Offenbarung des Johannes. 2012
144. Hohnjec N.:	Az újdonság teológiája a Jelenések könyve 21,1-8 szerint. 2008.
145. Holtz, T.:	Jézus személye és a példabeszédek 1997
146. Holtz, T.:	Az elveszett bárányról szóló példabeszéd 2000
147. Hoppe, R.:	Példabeszédek és befogadás. 1997
148. Hoppe, R.:	Apostel ohne Gemeinde – Gemeinde ohne Apostel 2000

149. Horn, F.:	Kariza és értelem a Róm 12-ben 2000
150. Horváth E.:	„Benne teremtett minden és benne áll fenn minden”. A Kolosszei levél Krisztushimnuszának gyökerei a bölcsességi irodalomban. 2011.
151. Horváth E.:	BAUSTEINE FÜR EINE CHRISTOLOGIE DER OFFENBARUNG DES JOHANNES. 2012
152. Horváth E.:	Armut nach Mt 6,24-34. 2013. 2013.
153. Imrényi T.:	Vladimir Lossky: Panangia 1996
154. Jakab A.:	A szolgálatok különfélesége (1Kor 12). Karizma és hatalom az ókeresztény korban. 2000
155. Jakab A.:	Az allegorikus írásmagyarázat 2004
156. Jakubinyi Gy.:	A Katolikus Egyház és az Iszlám a II Vatikáni Zsinat Nostra Aetate dokumentu fényében. 2007.
157. Jakubinyi Gy.:	Lisieux-i Szent Teréz egyházdoktor és a Szentírás. 2008.
158. Jakubinyi Gy.:	A Római Martyrologium karácsonyi bejegyzése 1 cikkelye és a bibliai időszámítás. 2010.
159. Jakubinyi Gy.:	„Minden hiábavalóság? A Préd 1,2-11 magyarázata. 2011.
160. Jakubinyi Gy.:	Az Úr Jézus földi életének néhány kronológiai kérdése. 2012.
161. Jakubinyi Gy.:	Eukarisztikus jelképek a jelenések könyvében. 1991
162. Jakubinyi Gy.:	Gamáliel az Apostolok Cselekedeteiben és a zsidó és keresztény hagyományban. 1993
163. Jakubinyi Gy.:	Az Úr Jézus nemzetségtáblája Máténál (1,2-17) 1996
164. Jakubinyi Gy.:	A Szentírás a katolikus Egyházi Tanítóhivatalban 2004
165. Jakubinyi Gy.:	Mária a szenvedéstörténetben 2005
166. Jakubinyi Gy.:	The time of life of the human in the Bible. 2013.
167. Juhász G.:	Szeretnék elköltözni, és Krisztussal lenni, mert ez mindennél jobb lenne” (Fil 1,23). 2009.
168. Juhász G.:	Test és lélek a korareformáció exegézisében. 2010.

169. Juhász G.:	Antwerp Bible in King James Version: The Case of the Book of Proverbs. 2011.
170. Kähler, CH:	Egyszerűség és komplexitás kérdése a példabeszédekben. 1997
171. Keresztes P	Példabeszéd a farizeusról és a vámosról (Lk 18,9-14) 1997
172. Keresztes P.:	A természeti csoda 1998
173. Kertelge K.:	Jézus messiási küldetése Márk által közvetített példabeszédeinek fényében. 1997
174. Kertelge, K.:	A hit és csoda Márk evangéliumában. 1998
175. Kertelge K.:	karizma és hivatal Pálnál 2000
176. Keserű G.:	A Mária-kultusz néhány sajátossága Lengyelországban. 1996
177. Kocsi Gy.:	Szent Pál és az ószövetségi törvény. 2009.
178. Kocsi Gy.:	Ki a bölcs és ki a balga? Gondolatok a 73. zsoltárról. 2011.
179. Kocsi Gy.:	Wie wird der Sklave zum Sklavenhalter”
180. Kocsi Gy.:	Jótám meséje a hatalom és a karizma fényében 2000
181. Kocsi Gy.:	A régi pászkától az új húsvétig 2005
182. Kocsis I	Armut und Reichtum im Lukasevangelium. 2013.
183. Kocsis I	Az utolsó vacsora és a páli hagyomány 2005
184. Kocsis I.:	Szóma pszükhikon – szóma pneumatikon. 2010.
185. Kocsis I.:	„A világ bölcsessége” – „Isten bölcsessége” (1Kor 1,18-2,16). 2011.
186. Kocsis I.:	Ókori nem-keresztény megnyilatkozások Jézusról. 2012.
187. Kocsis I.:	A Lukács-evangélium szenvedéstörténete (22,1-23,56) 1992
188. Kocsis I.:	Pál apostol egyházképe a korintusi levelek alapján. 1994

189. Kocsis I.:	A történet-kritikai módszer 2004
190. Kodácsy T.:	Ireneus egyházképe. 2003
191. Kodácsy T.:	A keletkezés-történeti megközelítés 2004
192. Kormos E.:	Examination of Jesus as a historical person, according to Adventist and contemporary theology. 2012.
193. Kormos E.:	The man's divinely image and taxpaying according to ethic of Jesus. 2013.
194. Kovács Gy.:	The Interest Theory by John Calvin and its Hungarian reception. 2013.
195. Kovács Zs.:	Sztoikus állhatatosság Pál tanításában. 2009.
196. Kozma Zs.:	A megtérés szintjei a tékozló fiú példázatában 1997
197. Krakolis Ch.:	Die Exegese des Alten Testaments bei den grichischen Kurchenvätern – Ein orthodoxe Sicht. 2000
198. Kránitz M.:	Egy Isten két vallás. Azonosságok és különbségek a kereszténység és az iszlám istenfogásában a Tanítóhivatal szemszögéből. 2007.
199. Kránitz M.:	Epafrasz, Krisztus hűséges szolgája. A kolosszei és laodiceai és hierapolisi egyházak kezdetei. 2009.
200. Kránitz M.:	Jézus Krisztus emberi lelke Órigenész egyházi írónál. 2010.
201. Kránitz M.:	Mózes és az egyiptomiak bölcsessége. (ApCsel 7,22) Izrael keletkezése és néppé válása. 2011.
202. Kránitz M.:	Kő kövön... A történeti Jézust igazoló archeológiai leletek üzenete. 2012.
203. Kránitz M.:	The Teaching of Saint Paul on the Work. Experience of the Early Church. 2013.
204. Krasszon I.:	Ézsaiás 53 az őskereszténységben. 1995
205. Kremer J.:	Krisztus feltámadása az újszövetségben 1992
206. Kremer J.:	Jézus gyógyításai az újabb értelmezések szerint. 1998
207. Kustár Z.:	Armen und Reichen bei Amos und im Amosbuch
208. Laban, M.:	Egy névtelen útja az elesettségből a jelképpé válásig. 2002

209. Leimgruber, S.:	Abraham in Bibel und Koran – Ábrahám a Bibliában és a Koránban. 2007.
210. Lenkeyné Semsey K.:	A nő helyzete a korintusi gyülekezetben 1994
211. Lenkeyné Semsey K.:	Jézus, Mária megváltója 1996
212. Lenkeyné Semsey K.:	A nagy étkezés (LK 14,15-24) 1998
213. Lészai L.:	„Ahogy te akarod”. (Mk 14,32-42). 2008.
214. Lészai L.:	Considered and Short-sighted Munificence (Mk 12,41–44). 2013.
215. Lindemann A.:	Jézus és az apostolok, mint csodatevők 1998
216. Liptay Gy.:	„Templomot nem láttam benne” Az apokalipszis egyházképe 1991
217. Lujits, B.:	A Biblia alapkérdése: Mi az ember? – a 8. zsoltár exegetikai és teológiai elemzése. 2008.
218. Luz U.:	Júdás bűne, mint exegézis-történeti és teológiai hermeneutikai probléma. 2005
219. Luz U.:	Szofia és Logosz és a szétváló utak. 2011.
220. Madigen, D.J.:	Az Ige népe: János olvasása muzulmánokkal. 2007.
221. Malik P. K.:	A gondolkodásmód és annak háttere Pál apostol leveleiben. 2009.
222. Marböck J.:	A bölcsesség bentlakása és a főparancs. A hagyomány kreatív alakítása Sirák fia könyvében. 2011.
223. Marjovszky T	A Tíz Ige magyarázata a Miqráöt Gedolót-ban. 2006
224. Marjovszky T.:	Test a lét és nemlét határán (mSzanhedrin VI). 2010.
225. Marjovszky T.:	Megjegyzések a rabbinikus irodalom császár-képéhez 2003
226. Marjovszky T.:	Az agáda, avagy több-e az élet mint a tan? 2004
227. Markovics Zs.:	Social Rules and Practices in the Jewish Community. 2013.
228. Markovics Zs:	Chateau de Bosssey 2007.

229. Martos L. B.:	Az idézés kultúrája a görög-római irodalomban és páli hagyományban különös tekintettel az 1Kor 15,32-33 és az ApCsel 17,28 szövegére. 2009.
230. Martos L. B.:	Jézus bölcsességi etikája Márk evangéliumában. 2011.
231. Martos L. B.:	Jézus és a szír-főníciai asszony találkozása (Mk 7,24-30). Kérdések és perspektívák. 2012.
232. Martos L.B.:	Between Subsistence and Metaphor – Fishing in the World of the New Testament. 2013.
233. Masarik A.:	Bölcsesség Jézus kommunikációjában. 2011.
234. Maton J.	A tíz parancs az erdélyi katolikus hitvitákban. 2006
235. Meiser, M.:	Anna hálaéneke (1Sám 2,1-10) és befogadás-története. 2008.
236. Meiser, M.:	A Bibliai csodaszövegek forma-történeti kutatása. 1998
237. Munif A-F.:	A test az iszlám tanításának tükrében. 2010.
238. Munif, A-F.:	A Korán-magyarázat és helye a muszlim gondolkodásban 2007.
239. Munif, A-F.:	A Korán tanulmányozásához ajánlott legfontosabb irodalom 2007.
240. Munif, A-F.:	The Characteristic Economic Rules of Muslim Communities. 2013.
241. Müller P.:	Megértés az olvasás folyamatában: példabeszédek Márk 4-ben 1997
242. Nagy L.J.:	Nyelvészeti, retorikai és szemiotikai elemzések az evangéliumok nyelvéből. 2004
243. Nicklas T.:	János a „pneumatikus” evangélium. 2008.
244. Oláh Z.:	A test fogalma Jeromos Izajáshoz írt kommentárjában. 2010.
245. Oláh Z.:	Pneuma és szofia kapcsolta a Bölcsesség könyvében. 2011.
246. Oláh Z.:	Izajás messiásszövegei a Septuagintában. 2012.
247. Oláh Z.:	„Denn jedes Gewand, das mit List zusammengebracht wurde, und jedes Kleid, das mit Aufgeld erworben wurde, werden sie bezahlen ...” 2013.
248. Ordon, H.:	A qumráni pneumatológia 1999

249. Pataki A.D.:	In the service of Poverty Stricken Household of the Rich God: The Oikonomos Metaphor in the Context of Cor1 and the Correction of Image of Corinthian Congregation Held of the Apostles and of the Church
250. Pecsuk O.:	„Szent Pál apostol Rómaiakhoz írt levelének antik római háttere”. 2009.
251. Pecsuk O.:	„Elvesztett jelentés” avagy a szóma és szarx fordítási szempontjai a Római levélben. 2010.
252. Pecsuk O.:	How translated “ptochoi tó pneumatic” 2013.
253. Peral, L.Á.M.:	Der Glaube an Jesus Christus im Markusevangelium. 2012.
254. Perendy L.:	A szapienciális irodalom recepciója Antiokhiai Theophilosz művében. 2011.
255. Perendy L.:	Biblical Quotations in Saint Cyprian’s <i>De opere et eleemosynis</i> . 2013.
256. Peres I.	Miért hagytál el engem? 2005
257. Peres I.:	Látomás az új világról (Jel 21,1-8). 2008.
258. Peres I.:	Görög sírfeliratok nyomai Pál apostol leveleiben. 2009.
259. Peres I.:	Bölcsesség és eszkatológia. 2011.
260. Peres I.:	A tíz szűz példabeszéde (Mt 25,1-13) 1997
261. Peres I.:	Eszkatológiai motívumok az apostoli misszióban. 2003
262. Perintfalvi R	A Zsolt 103,7-13 a Sínai szövetségi teológia újraértelmezése. 2008.
263. Perintfalvi R.:	Az emberi mulandóság feletti rezignáltság és ennek hitbeli feloldása. 2010.
264. Perintfalvi R.:	„Sind die verborgenen Dimensionen der Metaphern Träger der göttlichen Weisheit? Gibt es eine verborgene Dimension des Gottesbildes von Ps 103,13?” 2011.
265. Perintfalvi R.:	Die Option Gottes für die Armen im Psalter - Gottes Volk sind die Armen (Ps 149,4). 2013.
266. Piekarz D.:	A bölcsesség és az ismeret Izajásnál (Iz 11,2). 2011.
267. Pintér T.:	A magyar Mária-irodalom válogatott bibliográfiája. 1996

268. Plevnik, J.:	Az imádság szerepe Lukács gyermekség-történetében. 1996
269. Pommert K.:	BBC World Service Religious Broadcasting – Tackling the Big Question. 2000
270. Rasco E.:	Az Apostolok cselekedetivel kapcsolatos kutatás legalapvetőbb szakaszai. 1993
271. Rau, E.:	Jézus vitája a farizeusokkal a bűnösök megszólítása miatt (Lk 15,11-32 és Lk 18,10-14a) 1997
272. Rebić A.:	A szövetség táblája, melyet isten maga csinált és írt. 2006
273. Richter H.F.:	A gonosz az emberben 2000
274. Richter, H-F.:	Megfigyelések és mérlegelések az evangéliumok előtörténetével kapcsolatban. 1997
275. Rokay Z.:	Zakariás 1-8 és az apokaliptika eredete. 1991
276. Rokay Z.:	Secundum Scripturas – A 132. zsoltár hagyománytörténeti értékelése. 1992
277. Rokay Z.:	Az 1kor 10,1-13 és a Deuteronomium 1994
278. Rokay Z.:	A királyi zsoltárok és az Izajás-kutatás. 1995
279. Rokay Z.:	A rómaiak megegyező jellemzése két egymástól független dokumentum alapján. 2003
280. Rónay L.:	A „Kis Herceg” lelkiismeretünk ébresztője. 1996
281. Rózsa H.:	Zsoltárok és prófétai szövegek értelmezései a szenvedés történetében 2005
282. Schmatovich J.:	A húsvéti híradások történetisége (feltámadás páratlan valósága). 1992
283. Schmatovich J.:	Szabadság Krisztusban. Út a szeretet felé. 2009.
284. Schmatovich J.:	Sport a Bibliában. Játékok és sport hasonlatok. 2010.
285. Schmatovich J.:	Isten- országa-gondolat a Jelenések könyvében. 1991
286. Schmatovich J.:	Ószövetségi gyökerek szent Lukács gyermekség-evangéliumában. 1996
287. Schmatovich J.:	A kenyérszaporítás-csoda hagyomány-története. 1998

288. Schmatovich J.:	Jegyzetek a Septuaginta hatalom és karizma szavaihoz 2000
289. Schmatovich J.:	A testvéri közösség eszménye Szent Pálnál 2002
290. Schmidt, W.R.:	A Concept of success with no guarantes Religion on public Television. 2000
291. Schmithals, W.:	Példabeszédek a szinoptikus evangéliumokban. 1997
292. Schreiber S.:	Pál csodatételeinek teológiai jelentősége az Apostolok Cselekedeteiben. 1998
293. Schreiner S.:	A Korán, mint a Biblia magyarázat és az íráshamisítás problémája. 2007.
294. Schwank B.:	Példabeszéd a szőlőskertről és a szőlőtőről szóló beszéd. 1997
295. Schwank B.:	Személyes élményeim Qumrában 1947-1967-ben Szeged, 1999
296. Schwienhorst-Schönberger, L.:	„A Kohelet abszurd filozófiát képvisel?“ 2011.
297. Sellin G.:	Megszilárdulási és elkülönülési folyamatok a Paulinizmusban 2000
298. Serra A.:	Máriának, Jézus anyjának alakja a Lukács-evangélium gyerekségtörténetkének néhány szakasza alapján. 1996
299. Spinetoli Da O.:	„A szentlélek műve által fogantatás” (vö. Mt 1,18 és 20 Lk 1,35). 1996
300. Sulyok E.	A Hegyi beszéd a szerzetesi lelkiségben. 2006
301. Sulyok E.:	Az emmauszi tanítványok. 1992
302. Sulyok E.:	A mindennél magasztosabb út (Az 1Kor 13 elemzése). 1994
303. Sulyok E.:	Az Úr szolgája és a szenvedő szolga (Iz 53.f.) 1995
304. Sulyok E.:	Ellenségek a zsoltárookban. 2003
305. Sulyok E.:	Imák a szenvedés történetben 2005
306. Sulyok E.:	Örvendj, Isten kegyeltje (Lk 1,26-38). 1996
307. Sulyok E.:	A Szentírás lelki (egzisztenciális) értelmezése 2004

308. Suomeka A.:	Hogyan válik a világi bölcsesség elfogadottá és ölt vallásos jelleget a Példabeszédek könyvében. 2003
309. Szabó F.:	Szent Pál Athénben az areopáguszi beszéd APCsel 17,16-34. 1993
310. Szabó F.:	Krisztus feltámadásának legősibb tanúságtétele (1Kor 15,1-11) 1994
311. Szabó F.:	Mária misztériuma Péguy és Claudel költészetében 1996
312. Szabó J.:	Csontváry és a cédrusok. 1995
313. Szécsi J.:	. A korai poszt biblikus zsidó irodalom bölcsességképe. 2011.
314. Szécsi J.:	„bebedicta inter mulieribus Iahel” Jegyzetek Debóra énekéhez. 2008.
315. Szécsi J.:	miász gүнájkosz ándrá - egy páli intelem. 2009.
316. Szécsi J.:	Gilgul – a lélekvándorlás a zsidó gondolkodásban. 2010.
317. Szécsi J.:	The cedaka –charity, act of charity. 2013.
318. Szécsi J.:	Jegyzet Qumrán és az Újszövetség messianisztikus írásmagyarázatához. 1995
319. Szécsi J.:	Példabeszédek a Tenáchban és a Talmuban és a Midrásokban 1997
320. Szécsi J.:	„Nem minden órában történi csoda...” Megillá 7b. A csoda a zsidó irodalomban. 1998
321. Szécsi J.:	Prozeliták, “Betérés” a zsinagógába. 2000
322. Szécsi J.:	Az abortusz az ókori zsidó, római és a korai keresztény forrásokban. 2003
323. Szécsi J.:	A háláchá 2004
324. Szécsi J.:	“ A Tóra a zsidó gondolkodásban” 2006
325. Székely, M.:	„Amicta erat byssino et purpura et cocco” Oriental Wares, Textiles and Paints in the Early Roman Empire. 2013.
326. Szigeti J.:	„A többieknek én mondom nem az Úr!” (1Kor 7,12). 2009.
327. Szilárdfy Z.:	Apektusok a messianizmus ikonográfiájára – Kisgrafikai ábrázolások a XVII-XVIII. Századból. 1995

328. Sztankóczy J.:	Az evangéliumi csodák helye korunk hitében. 1998
329. Szuromi Sz. A.	Some Notes on the Biblical Sources of the 11th-12th centuries Medieval Canonical Collections. 2011.
330. Szuromi Sz. A.:	Bibliai források a középkori Kánon gyűjtemények szövegekben (9- 12 század). 2008.
331. Szuromi Sz. A.:	Opinion on interest in the canonical sources and literature up to the 13 th century. 2013.
332. Takács Gy.:	“Öreg Pál Timóteushoz – A bölcs ember érvelése a kérésért” 2011.
333. Takács Gy.:	Irodalomszerkezetek az Apostolok Cselekedeteiben. Írásos változat nem készült. 1993.
334. Tarjányi B.:	A Jézus istenségébe vetett hit fejlődése a feltámadás után. 1992.
335. Tarjányi B.:	A szentírás apostolai. A lelkipásztori munka útjai és távlatai a zsinat után. 1993.
336. Tarjányi B.:	Cigányok, cigány nyelv(ek), cigány Bibliafordítás 2004.
337. Thorday A.:	A bölcsesség és kinyilatkoztatás lelke (Ef 1,17). 2011.
338. Thorday A.:	Atonement of Ananias and Sapphira (Acts 5:1-11) The Principles of Ownership in the Early Church. 2013.
339. Tofana S.:	”Work with the hands to help the weak”! - A Pauline Imperative addressed to the Church leaders (οἱ πρεσβύτεροι) in Miletus. 2013.
340. Tokics I.:	Material goods in the Old Testament. 2013.
341. Tomka M.: -Zulehner P.:	Vallási éledés Kelet-Közép-Európában. 2000.
342. Tőkés I.:	A feltámadás és az Új élet kapcsolata 1992.
343. Troels E.-P.:	Pál megtérése a sztoikus parainesis fényében (Gal 5,13-26). 2009.
344. Tyrol A.:	Chokmah im Psalm 90. 2011.
345. Untergassmair, F.G.:	„Meglátogatta népét az Isten” Avagy Jézus csodatevő működése. A naimi ifjú feltámasztása. 1998.
346. Vanni U.:	A korintusi levelezés: Mérleg és távlatok. 1994.
347. Várnai J.:	A feltámadás mint „Tranzitus” szent Bonaventúrájánál. 1992.

348. Várnai J.:	Milyen történetiség? Utólagos fundamentál teológiai hozzászólás O. Da Spinetoli előadásához. 1996.
349. Vermes, G.:	A qumráni tekercsek és az Újszövetség eszkatológikus világnézete 1999.
350. Vese E.:	Dr. Kiss Béla élete és munkássága 2002.
351. Vladár G.:	Néhány ószövetségi idézet és reminiscencia a korintusi levelekben. 1994.
352. Vojnovic T.:	Néhány gondolat Mát és Lukács gyermekesség-evangéliumának történetiségéről és hitelességéről. 1996.
353. Vygintas G.:	Church in the Republic of Lithuanian 2000.
354. Węgrzyniak, W.:	„Why is an atheist fool? The concept of wisdom in Psalm 14”. 2011.
355. Weigand, P.:	Jézus parabolái Márk evangélista szemszögéből. 1997.
356. Weismahr B.:	Filozófiai és fundamentális-teológiai megfontolások a csoda problémához. 1998.
357. Weltler G.:	A keresztség Pál apostolnál. 2009.
358. Wojciechowski M.:	Economy and Business in the Bible. 2013.
359. Wrege, H.Th.	:Jézus és a Lélek Mk 3,28sk / lk 12,10/Mt 12,32 Tamás evangélium 44 és Didaké 11,6 alapján. 2000.
360. Xeravits G.:	Kánon és a Holt-tengeri tekercsek 1999.
361. Zamfir K.:	Páli (kora keresztény) egyházak –önkéntes vallási társaságok. 2009.
362. Zamfir K.:	Az 1Tim. levél antropológiai fejtegetéseinek kulturális háttére. 2010.
363. Zamfir K.:	The Love of Money is the Root of all Evils. Wealth and the Wealthy in 1Timothy. 2013.
364. Zamfir K.:	Jeremiás szolgálata az üdvösségkövetítő intézmények válsága idején. 2003.
365. Zamfir K.:	A mélylélektani exegézis 2004.
366. Zamfir K.:	Jézus - törvényhozó vagy próféta? A boldogmondások újszövetségi hatástörténete. 2006
367. Zamfir K.:	Hálaadás, mint legitimáció - 1Tim 1,12-17. 2008 .

368. Zovkitč M.:	A globális etika elemei Pálnál és a sztoikus filozófusnál, Senecánál. 2009.
369. Zovkitč M.:	Jézus gyermekkora és küldetése a Koránban és a szinoptikus evangéliumokban. 2007.
370. Zovkitč M.:	Tóbit hálaéneke (Tób 13,1-18) mint a zsidó diaszpóra imádsága. 2008.
371. Zsengellér, J.:	A nagyparancsolat fejlődéstörténete 1999.
372. Zsengellér, J.:	A nagyparancsolat fejlődéstörténete. 2000.

Mons. Dr. Benyik György
főiskolai tanár, GFF

A GYÜLEKEZETÉPÍTÉS EGY ÚJ SZEMLÉLETE

BEVEZETÉS

A teológiai tudomány *a közelmúltban kezdett* behatóbban foglalkozni a keresztyén gyülekezet- és közösségépítés témájával, illetve annak új típusú szemléletével. Ennek oka az, hogy a korábbi évtizedekben a keresztyén közösségekbe alapvetően életvitel-szerűen, rendszeresen, természetes módon jártak az emberek. Éppen ezért nem volt szükség arra különösen, hogy a közösségek vezetői külön módszereket, modelleket alkalmazzanak az emberek megtartására, vagy épp megszólítására. Ha körbenézünk akár csak Magyarországon, akkor azt látjuk, hogy számos helyen ma sem releváns a gyülekezetépítés új útjainak keresése, hiszen – elsősorban bizonyos rurális térségekben – még ma is teljesen természetes a templombajárás. Ez persze nem feltétlenül jelent aktív közösségi életet, de mégis számos szempontból feleslegessé teszi bizonyos gyülekezetépítési szempontok felvetését.

Az ebben a tanulmányban megjelenő kérdések épp ezért *elsősorban a nagyvárosokra* igazak. Itt merülnek fel olyan típusú kihívások, amelyekre komplex választ szükséges adni, de ezek azok a területek, ahonnan egy egész egyházat érintő megújulás is elindulhat. Épp ezért amikor a gyülekezetépítés új útjait vizsgáljuk, akkor sok tekintetben az egyház egészének jövőjével is foglalkozunk.¹

Fontos kiemelni ennek az összefoglalónak az *ökumenikus szemléletét*. Jelen sorok szerzője református, a vizsgált modellek egy része baptista háttérű, mégis a leírtak ugyan úgy alkalmazhatók római katolikus háttérben, mint evangélikusban, vagy épp metodistában.

Nem lényegtelen azt sem aláhúzni, hogy a címben jelzett, a gyülekezetépítés *egy* szemlélete megfogalmazás nagyon hangsúlyos. A kortárs gyülekezetépítésnek számtalan formája, ága-boga van, amiből az itt ismertetett modell csupán egyetlen példa.

Jelen munka más módon sem vállalkozhat a komplex bemutatásra, hiszen a terjedelmi korlátok csak azt teszik lehetővé, hogy mintegy impulzus-szerű benyomásunk lehessen arról a megközelítéséről, amely eredeti formájában az Egyesült Államokban született meg, de gyakorlati alkalmazására Magyarországon került sor.

Bizunk benne, hogy a tanulmány olvasása során több olyan gondolat megszülethet, amely további gyakorlati eredményeket hozhat, hiszen egyaránt megjelenik az elsősor-

¹ Lovas András: Egyház és misszió a szekularizált magyar társadalomban a 21. században. In Anne-Marie Kool (szerk.) *Egyház és misszió a szekularizált magyar társadalomban*. Budapest, 2002, Protestáns Missziói Tanulmányi Intézet, 90.

ban vezetők számára fontos komplex kép, illetve azok a részkérések, amelyekben minden egyházi aktivista megtalálhatja a maga kapcsolódási pontját.

A KERESZTÉNY KÖZÖSSÉG KÉT FORMÁJA

Ahogy a bevezetőben is utaltunk rá, nem minden helyzetben jogos felvetni azt, hogy melyek lennének a legjobb módszerek egy közösség építésére és fejlesztésére. Határainkon belül, illetve túl számos olyan példát találhatunk, ahol – *egyelőre* – nem gond az emberek templomokba, közösségi alkalmakra való behívása és nem jelent kihívást közösségük megszervezése sem. Akadnak azonban olyan csoportok, ahol *már nem* természetes az hívők utánpótlása, nem automatikus a közösség működése és olyan jelek mutatkoznak, amelyek egyértelművé teszik, hogy az adott gyülekezet válságban van. Ebben a helyzetben, a legtöbb esetben, egy *védekező mechanizmus* lép életbe, amely során az adott közösség megpróbálja minden eszközzel megőrizni az addig elért eredményeit, formáját és létszámát. Ez általában a megállapodott, már jelentősebb előtörténettel rendelkező közösségek sajátossága.

Ritkább esetben ugyan ennek a krízisnek a hatására egy más előjelű folyamat indul be és a közösség elkezd megújulni. Ekkor a gyülekezet építésének *egészen új módszerei* lépnek életbe. Ezek sokban hasonlíthatók az újonnan létrejött közösségek általános törekvéseihez.

A következőkben ennek a két közösségtípusnak az általános jellemzőit ismerhetjük meg. A kategóriák *szükségyszerűen sarkítottak*, hiszen a valóságban sem olyat nem találhatunk, hogy „hagyományos gyülekezet” sem olyat nem tudunk általánosan jellemezni, hogy „megújult közösség”. A következőkben ismertetésre kerülő jellegzetességek, így az összes olyan jegyet tartalmazzák, amelyek inkább a megállapodott közösségekre, vagy épp a megújulásra törekvő gyülekezetekre jellemzőek.

A megállapodott közösség jellemzői

Mindazok a közösségek, amelyek létszámukat tekintve *stagnálnak*, vagy épp külső jellemzőkben (szertartásrend, berendezés, szokások) az *állandóság dominál*, nagy valószínűséggel magukon fogják hordozni a megállapodott közösségek összes jellemzőjét. Ezek főbb vonalaiban a következők:

1. A *gyülekezeti lét maga cél*, azaz a közösség nem akar egyebet elérni, minthogy fennmaradjon.
2. Ebből következően a *meglévő híveket igyekszik elégetetté tenni*, olyan programokat szervez, ami csak nekik jó, de sok esetben ezzel azoknak a bekapcsolódását akadályozza, akik újonnan érkezének.
3. A közösségben *csak kiszámítható* folyamatok uralkodnak, azért hogy ez által az ide tartozók komfortérzete még nagyobb lehessen.
4. A gyülekezet jórészt a *kapcsolati hálóért létezik*, tehát jól megszokott, kialakult köreire vannak, amelyekben fontos kitűzött cél a meglévő kapcsolatok fenntartása, de nem az újak létrehozása.

5. A vezetés a *hivatásos, fizetett alkalmazottak* kezében van, amelyek között messze kiemelkedik a lelkipásztor személye. Ebből következően az önkéntesség kultúrája rendkívül alacsony színvonalú.
6. A közösség elképzelése szerint az *új emberek bekapcsolódása* már azért sem jó, mert az *bomlasztó erővel jár*. A régi tagok mindent tudnak, megszokott rendszerek uralkodnak, viszont az újak nem tudnak ehhez igazodni.
7. A mindennapi kérdések között kiemelkednek az anyagi természetű problémák. Az egyik legfontosabb kihívást a *fenntartás* jelenti.
8. Ezek a gyülekezetek nem túl sokat adnak a minőségre, megelégszenek az *alacsony színvonallal* és a nem túl jelentős elvárásokkal.
9. Sok esetben a közösség megszűnik élő egységnek lenni és *elkezd önmaga történetével foglalkozni*.²

Mindezekhez kapcsolódhat az egész gyülekezeti lét, vagy az Istenről való kommunikáció *középszerűsége*, amelyek a mai világban szinte determinálják azt, hogy kevesen csatlakoznak, vagy épp sokan távoznak. A mai világban élők ki vannak élezve a magas minőségre. Bármerre járunk árnyalt és magas szintű marketinghatás ér bennünket, amelyhez képest a mai *egyházak legtöbbször tevékenysége észrevétlen marad*. Ha csak valaki tudatosan nem keresi a gyülekezetet, akkor nem fogja megtalálni. Ebből egyenesen következik az, hogy ha egy egyházi közösség nem nyújt minőséget, akkor egy kívülről érkező számára érdektelen lesz.

A fiatal (megújulásra törekvő) közösség jellemzői

A fentiekkel szemben egy újonnan és tudatosan a növekedésre koncentráló közösség egészen más képet mutat. Hasonló jellemzőket fogunk találni egy tudatosan kultúráközelivé formált, megújított közösség életében. Minden jellemző természetesen itt sem lesz igaz minden egyes közösségre, főleg ha egy megújult közösségről beszélünk, amelyben talán csak néhány ponton történt meg átalakulás és a legtöbb szempont szerint még a régi, jól bevált módszereket alkalmazzák. Ha azonban megnézzük egy gyülekezetalapításról szóló kézikönyvet, akkor egy újonnan alapítandó közösség számára valószínűleg ezeket az alapjellelmzőket fogják követendő javaslatként felvázolni.

E gyülekezetek általános jellemzői:

1. Jelszavuk: „*növekedés, vagy halál*”, azaz minden eszközzel arra törekednek, hogy minél több embert bekapcsoljanak a közösségbe.
2. A *közösség kifelé fordul* és nem csak a belső tagokkal foglalkozik, hanem mindazokkal, akikből később tagok lehetnek.
3. Az egész gyülekezet működése *célorientált*, tehát mindent azoknak az előre meghatározott irányelveknek rendelnek alá, melyekkel az adott közösség elérheti kitűzött céljait.

² David Murrow: *Hová tűntek a férfiak a gyülekezetekből?* Pécs, 2012, Szeretetvár, 116.

4. A célok között kiemelkedő az *új emberek megszólítása*. Ehhez olyan módszereket és formákat alkalmaznak, melyek szimpatikusak lehetnek egy egyházhoz nem kötődő ember számára.
5. Az új közösségek módszereikben az *innováció és az újszerűség* dominál, igyekeznek minden olyan formát használni, amely megszólíthatja, megérintheti az embereket.
6. A megújult közösségek sokkal gyakrabban és nagyobb számban hívnak el tagokat szolgálatra, azaz erős az *önkéntesség*.
7. A közösség *stratégiai tervezés és építés* mentén épül fel.
8. Ebből következően jól definiálható és körvonalazható *céljai vannak*, amelyeket el szeretne érni.
9. Az új közösségek *magas elvárásokkal* működnek, ügyelnek a színvonalas megjelenésre és kommunikációra.³

Ezekből következően ezek a közösségek a hagyományos gyülekezetekhez képest kevésbé formális, *otthonos légkört* tudnak teremteni, ahol sokkal inkább kibontakozhat az egyén kezdeményezőképesége. Ezek a közösségek jobban tudnak *igazodni a mindennapi kihívásokhoz* és egyértelműen nagyobb méretű soraikban a növekedés.

A CÉLTUDATOS GYÜLEKEZET

A kortárs gyülekezetépítés egyik legmeghatározóbb alakja az amerikai baptista lelképásztor *Rick Warren*, akinek gyülekezetépítési modellje egyértelműen a második csoportba, a fiatal közösségekéhez köthető. Elképzelései és megvalósított céljai között ott találjuk a fentebb ismertetett jellegzetességek legtöbbszörét.

Rick Warren, aki 1980-ban alapította meg Saddleback nevű gyülekezetét Dél-Kaliforniában, 1995-ben jelentette meg a *Céltudatos Gyülekezet* című könyvét. E könyv egy év alatt közel 100,000 példányban kelt el és sok tekintetben *gyökeresen átalakította a gyülekezetépítésről addig vallott nézeteket*. *Warren* nem tett más, mint ismertette azt a módszert, amelyet következetesen képviselt a Saddleback Gyülekezet alapításától fogva, és amelynek segítségével egy vasárnaponta 20,000 fős látogatottságot elérő közösséget hozott létre. Módszerének kulcsa a *céltudatosság*, azaz az előre meghatározott, Bibliára alapozott célok követése.⁴

Elképzelése neki is ugyanarra az új gyülekezetek alapításánál következetesen alkalmazott elvre épült, hogy egy közösségben ne a megszokások, vagy épp az *ad hoc* ötletekre épülő programok irányítsanak mindent, hanem a céltudatosság.

Két szempontot vett figyelembe. Az egyik a gyülekezet által megszólítható *öt célcsoport*, a másik pedig az ezekhez igazított *öt cél*. Az elv tehát a következő: nem minden ember számára lehet *ugyanúgy* beszéni Krisztusról, hanem árnyalni kell azt, hogy kit

³ i.m., 116.

⁴ Jeffrey L. Sheler: *Prophet of Purpose – Life of Rick Warren*. New York, 2009, Random House, 165.

milyen módon szólítunk meg. A kereső számára bevezető események kellenek, míg azok számára, akik már jobban elmélyedtek a hitben, egyre mélyebb és mélyebb üzenetek. Némileg ehhez igazítható az az öt cél is, amelyet egy-egy gyülekezetnek meglátása szerint be kell töltenie.⁵

Rick Warren a következő öt célcsoportot határozta el:

1. *Lakókörnyezet* – mindenki, aki a gyülekezet környékén lakik, nem tartozik keresztény közösséghez, de potenciálisan az lehet.
2. *Tömeg* – mindazok, akik már átlépték a gyülekezet küszöbét és valamilyen módon csatlakoztak a közösséghez, de kötöttségeik még nem túl erősek.
3. *Közösség* – a gyülekezetben belül azoknak a csoportja, akik a rendszertelen látogatáson túl már aktívabban részt vesznek a közösség életében.
4. *Elkötelezettek* – akik a gyülekezetben aktívan kezdeményeznek, vagy levezetnek eseményeket.
5. *Mag* – lényegében a gyülekezet vezetői, illetve azok tartoznak ide, akik önálló szolgálatok élén állnak.⁶

A Warren által meghatározott öt Bibliára alapozott cél ennek az öt célcsoportnak felel meg. Ezek a célok sorrendben: a misszió, az istentisztelet, a kisközösség, a tanítványképzés és a szolgálat.

1. A lakókörnyezet felé a *misszió*nak (*evangelizáció*nak) van helye. Ez az a cél, amely segítségével új embereket lehet behívni a közösségbe.
2. A hely, ahol a tömeg találkozhat az *istentisztelet*, azaz a legnagyobb létszámot befogadó gyülekezeti esemény.
3. A közösség számára szükséges közvetlenebb légkört a *kiscsoportok* (kisközösségek) adhatják meg.
4. Az elkötelezettek továbbvezetésére szolgálnak a különböző *tanítványképző alkalmak*, melynek segítségével az aktivisták vezetőkké válhatnak.
5. A mag, azaz a kiképzett, felkészítette tanítványok, azok, akik igazán alkalmas lehet az új *szolgálatok* elindítására és végzésére.⁷

Mi tehát a módszer lényege? A gyülekezet *minden egyes programját úgy határozza meg, hogy az egy konkrét célközönségnek és egy konkrét célnak megfelelően történjen*. Ez egy kiváló szűrő, amellynek segítségével egyszerűen át lehet gondolni egy programra vonatkozó ötlet hasznosságát. Ha az adott programnál nem lehet eldönteni, hogy melyik célközönségnek szól, vagy nem szolgálja egyértelműen egy adott cél betöltését, akkor *szükségtelen meghirdetni*.⁸

⁵ Rick Warren: *Céltudatos Gyülekezet*. Debrecen, 2006, Új Remény Alapítvány, 134-135.

⁶ i.m., 130.

⁷ i.m., 108.

⁸ Doug Fields, *Céltudatos ifjúsági szolgálat?* Debrecen, 2013, Új Remény Alapítvány, 87-88.

Ezzel a módszerrel *Rick Warren* gyülekezete rövid időn belül hihetetlen növekedést ért el és vált nagyon hamar meghatározó példává a gyülekezetépítés területén. A Saddleback Gyülekezet modellje világszerte ismerté lett.

EGY MAGYARORSZÁGI CÉLTUDATOS GYÜLEKEZETÉPÍTÉSI MODELL KÖRVONALAI

A következőkben megkísérlünk vázolni egy olyan gyülekezetépítési modellt, ami sokban tükrözi *Rick Warren* elképzeléseit, ugyanakkor tovább is gondolja azt. Ebben a modellben több olyan konkrét, gyakorlati megvalósulás is helyet kap, amelyek könnyen adaptálhatók bármely magyarországi keresztény felekezet életébe. Több alkalommal fel is hívjuk a figyelmet arra, hogy hogyan jelenhet meg egy-egy cél egy-egy konkrét egyház életében.

Az a megközelítés, ami a következőkben ismertetésre kerül, segíthet abban, hogy különböző keresztény közösségek megindulhassanak azon az úton, amely egyre inkább megújult közösséggé teheti őket. Ugyanakkor hasznos lehet újonnan alapított közösségek számára is, hiszen olyan tapasztalatokat rögzít, amelyek a valóságban is működőképesek és használhatók.⁹

A modellben összesen *hét cél* van, amely *négy különböző szinten* helyezkedik el. E szintek az elköteleződés fokát jelölik, tehát a *Warren-féle* célközönségekkel beazonosíthatók. Ezzel ez a gondolatmenet máris különbözik az amerikai szerző megközelítésétől, ahol öt célközönséget és öt célt találhatunk. A gyülekezetépítési modell egy egyszerű ábra segítségével jobban megérthető.

	KINYÚJTOTT KÉZ (<i>Martyria</i>)		
OTTHON (<i>Koinonia</i>)	HÁLAADÁS (<i>Liturgia</i>)		MENEDÉK (<i>Diakonia</i>)
	LELKI NÖVEKEDÉS (<i>Megszentelődés</i>)		
	JELENLÉT (<i>Szolgálat</i>)	EGYSÉG (<i>Ökumené</i>)	

Ez a kereszt alakú ábra *egy adott közösség céljait és tevékenységi területeit* ábrázolja. Felépítése azt tükrözi, azt tükrözi, hogy miként tud egy kívülről jövő ember bekapcsolódni egy egyházi közösség életébe. Ha az ábra tanulmányozását felülről kezdjük el, hogy a gyülekezet „*kinyújtott keze*” az, amellyel egy közösségbe nem tartozó ember akkor is találkozhat, ha még nem lépte át a küszöböt. A bekapcsolódás azonban lehetséges

9 A Szegedi Református Egyetemi Gyülekezet 2011 óta e modell alapján működik és fejlődik.

a *második szinten* is, mégpedig több formában, ahogyan arról hamarosan szó lesz. A *harmadik és negyedik szint* azonban a továbbfejlődés lehetőségeit nyújtja.

Az egyes célok a következők:

1. *Kinyújtott kéz.* Minden olyan tevékenység, amely biztosítja, hogy mindenki, *aki nem tagja a közösségnek* halljon a kereszténység üzenetéről, az egyház hitéről. Olyan programok sorolhatók ide, mint különböző *bevezető előadások*, amelyek az alapvető információkat adnak a kereszténységről (pl. Alpha Kurzus), vagy non-formális alkalmakon keresztül annak érzésvilágát közvetítik. Továbbá ilyenek lehetnek még *beszélgetések, életmód körök*, vagy további *kiscsoportos rendezvények*, ahol nem konkrétan a keresztény üzenetéről van szó, de az ide látogatók mégis olyan légkört tapasztalhatnak, amely közelebb viszi őket Istenhez. A „kinyújtott kéz” célja köré szerveződhet továbbá minden olyan tevékenység, amely a felnőttek *keresztségre* (katekumenátus), vagy épp *konfirmációra (bérmálásra) való felkészítését* szolgálja.
2. *Otthon.* Ez alatt a pont alatt elsősorban olyan kisközösségi alkalmakat érthetünk, amelyek non-formálisak és épp ezért az *otthonosság érzetét adhatják*. Pont ezért lehetnek alkalmasak az új emberek befogadására, hiszen a becsatlakozóknak semmiben sem kell új szokásokhoz igazodniuk, hanem teljesen hétköznapi találkozásokon vehetnek részt. A csoport apropója bármi lehet. Lehet szó itt a *Szentírás körüli összegyülekezésről*, vagy egy témát kitárgyaló beszélgetésről. Ide sorolhatjuk az esetleges *életkori alkalmakat* (gyermek- és ifjúsági foglalkozásokat stb.), illetve az *érdeklődési területek szerinti találkozókat* is.
3. *Hálaadás.* Ez alatt a cél alatt érthetjük azokat az eseményeket, amelyekre a gyülekezet lehető legtöbb tagja gyűlhet össze. Ilyen elsősorban az *úrvacsorával (eukarisztiával) egybekötött istentisztelet* (katolikus terminológiával *szentmise*), amely a hálaadás egyik legkézelfoghatóbb formája lehet. Ezeket az alkalmakat általában dicsőítő, hálaadó éneklés és zene is kíséri, de ugyan úgy jellemző rájuk a közös szóbeli hálaadás is. Ezek az alkalmak azért nyújtják a bekapcsolódás lehetőségét, mert nem igényelnek személyességet. Az emberek addig, amíg meg nem bátorodnak a személyesebb találkozásra, „feloldódhatnak” a tömegben.
4. *Menedék.* Az egyház nem csak egyszerűen az ige szóbeli hirdetésének a helye és nem csak a róla való beszédnek adhat helyet, hanem az evangélium megcselekvésének is teret kell, hogy adjon. A *gyülekezet* azért *menedék, mert befogadja mindazokat, akik valamilyen krízisből, vagy megoldhatatlan problémából érkeznek*. Ilyen módon az összes *lelkigondozói alkalom* (de a gyónás is), valamint a legkülönbözőbb *kríziskezelők* ebbe a célba foglalhatók össze. Az egymásért, a közösségért megrendezett *imaközösségek* ugyan így ebbe a kategóriába helyezhetők el. Ezek az alkalmak is lehetnek „befogadóhelyek” hiszen nem egyszer fordul elő, hogy valaki úgy kerül kapcsolatba az egyházzal, hogy számára a közösség Jézus élő, átalakító szeretetét kínálja fel.

5. *Lelki növekedés.* Egy keresztény közösség tagjai azon túl, hogy valamilyen módon bekapcsolódnak a gyülekezet életébe, illetve részt vesznek annak istentiszteleti és kiscsoportos alkalmain, a bibliai parancsnak megfelelően *még inkább elmélyedhetnek Jézus követésében*, hogy „egyre inkább az ő arcára formálódjanak át” (2Kor 3,17). Ezek az alkalmak a közösség életében sokfélék lehetnek. Ide tartozhatnak a rendszeres, vagy céltudatosan megszervezett *bibliakörök*, illetve *képzések*, amelyek elsősorban az ismereteket, vagy a képességeket növelik. Más oldalról egyértelműen a megszentelődés folyamatát segíthetik a lelki programok, pl. a *lelkigyakorlatok*, vagy a rendszeres, imádságban elmélyítő *imaórák*.
6. *Jelenlét.* A gyülekezet életének két utolsó célja tulajdonképp *nem választható el egymástól*. A keresztény embernek szintén bibliai eredetű kötelessége a *szolgálat*, amit nem a templom falain belül, hanem azon túl tesz meg. Tulajdonképp ez a szolgálat nem más, mint a jelenlét más emberek életében, a minden további cél nélküli segítség, azaz a színtiszta szeretet. Erre a hívó ember úgy képes, hogy csatlakozik egy közösséghez, ott megéli a hitét, elmélyed a lelkiekben, majd újra visszamegy a világba. Ezt azonban nem teszi egyedül. Ha egy-egy ember lelki ajándékai találkoznak egy másikéval, akkor ott az erők összekapcsolódhatnak és egy olyan szolgálat születhet, amelynek nagyobb hatása lehet a külvilágra.
7. *Egység.* Ha pedig ezek az erők egy másik közösség, felekezet tagjaival egyesülnek, akkor épülni fog az egység. Az *ökumenikus kapcsolatoknak* a közös imádság, vagy a párbeszéd csak egy szintje. Sokkal különlegesebb lehetőség a közös szolgálat, amelyen keresztük a külvilág megláthatja a keresztények egységét.

Ezek a célok a maguk egymásutániségában és egymáshoz fűződő viszonyukban ki-ábrázolnak *egy komplex gyülekezeti létet*, amelyen keresztül megtörténik az elhívás, a megerősítés, a felkészítés és a világba való visszaküldés. Ezen a modellen keresztül jól látszik ez a folyamat, amelynek megvalósulását az egyes részterületekre való koncentráció segíti.

A modell egészét és a hozzá tartozó *szinteket*, amelyek *Rick Warren* célcsoportjaival állíthatók párhuzamba, a következő ábra foglalja össze:

<i>behívás</i>	KINYÚJTOTT KÉZ		
<i>belső élet</i>	MENEDÉK	HÁLAADÁS	OTTHON
<i>fejlődés</i>	LELKI NÖVEKEDÉS		
<i>kifelé fordulás</i>	JELENLÉT	EGYSÉG	

ÖSSZEFOGLALÁS

A fent ismertetett modell gyakorlati alkalmazásához természetesen számtalan további apró részlet tisztázása lenne szükséges. Ebben a rövid vázlatban erre nem volt lehetőség, pusztán három lépcsőfok megvilágítására.

1) Ha az általunk vezetett gyülekezet lassú fogyásnak indul, vagy a közösségi élet nem úgy működik, mint korábban, akkor érdemes *mérlegre tenni*, hogy milyen általános tényezők határozzák meg jobban. Ha a megállapodott és ebből következően stagnáló közösségek jellemzői, akkor a gyülekezetépítés módszereivel *be kell avatkozni* a folyamatokba. Ha a megújult közösségek jellemzői az erősek, akkor a céltudatosság jegyében *fel kell mérni*, hogy vajon minden program megfelel-e a gyülekezet által kitűzött céloknak.

2) *Rick Warren* modellje abban segített, hogy elénk adott egy szemléletet, amelyen keresztül megérthettük a *céltudatosság logikáját és fontosságát*. A megközelítés, amely úgy szervezi a közösség életét, hogy kiiktatja a felesleges eseményeket és segít koncentrálni az előremutatókra, nagyon hatékonyra teheti a gyülekezetépítési munkát.

3) A konkrétan felvázolt gyülekezetépítési stratégia egy olyan komplex megközelítést tárt elénk, amelyben *végigkövethetjük egy nem hívóból lett közösségi tag útját az érdeklődéstől az aktív elköteleződésig*. Közösségeinkben egyre inkább érezzük azt, hogy nem természetes az új tagok bekapcsolódása. Egy világos stratégia, amely segíti az *új tagok bekapcsolódását* hozzájárulhat az új evangelizáció sikeréhez, melynek eredményeként átformálódhatnak a már nem működő közösségeink és egyúttal újak is jöhetnek létre.

Dr. Czagány Gábor
főiskolai adjunktus, GFF

IRODALOM

- Fields, Doug. *Céltudatos ifjúsági szolgálat?* Debrecen, 2013, Új Remény Alapítvány.
- Lovas András: Egyház és misszió a szekularizált magyar társadalomban a 21. században. In Anne-Marie Kool (szerk.) *Egyház és misszió a szekularizált magyar társadalomban*. Budapest, 2002, Protestáns Missziói Tanulmányi Intézet. 89-100.
- Murrow, David: *Hová tűntek a férfiak a gyülekezetekből?* Pécs, 2012, Szeretetvár.
- Sheler, Jeffery L.: *Prophet of Purpose – Life of Rick Warren*. New York, 2009, Random House.
- Warren, Rick: *Céltudatos Gyülekezet*. Debrecen, 2006, Új Remény Alapítvány.

A POLGÁRSÁG STABILIZÁLÁSÁNAK SZÁNDÉKAI TRIANON UTÁN

Parlamenti közvetítés a magyar Országgyűlés 1927. június 2-i üléséről, az 1927. évi XIV. törvény felsőházi vitájáról

BEVEZETŐ

Az állami dolgozók gyermekeinek tanulmányi támogatását szabályozó 1927. évi XIV. törvény felsőházi, parlamenti tárgyalását és elemzését olvashatjuk a következőkben azzal a céllal, hogy az idézett történelmi dokumentummal is igazoljuk a Trianon utáni idők azon államhatalmi célkitűzését, amely a magyar polgári társadalom megerősítésére tett erőfeszítéseket mutatja.

Dolgozatunkban a II. világháború előtti, kétkamarás magyar parlamenti rendszer rövid bemutatása után megismerhetjük a törvényt. A 16 paragrafusból álló szabályzatnak az írásunk szempontjából jelentőséggel bíró első két fejezetét tesszük górcső alá, majd a felszólalások sorrendjében a parlamenti vita szereplőinek – Hutyra Ferenc¹, Szily Kálmán², Glattfelder Gyula³, Gróf Klebelsberg Kunó⁴ vallás- és közoktatásügyi miniszter és Gróf Bethlen István⁵ miniszterelnök – hozzászólásait idézzük és elemezzük⁶, a végén pedig egy összefoglalással zárjuk a tudósítást.

A dolgozat címében helytálló jelzésként szolgál a „parlamenti közvetítés”, hiszen a törvény elfogadása előtti, jelen időben szerepeltetett hozzászólások sok esetben igényelnek kiszólásokat és kommentárokat, történeti helyzetértékelést és visszatekintést, ahogyan

1 Hutyra Ferenc köztisztviselőként álló patológus, állatorvos volt, az MTA levelező tagja. Hutyra hozta létre, majd vezette hosszú évekig a Magyar Királyi Állatorvosi Főiskolát. (Magyar Nagylexikon 3. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó. Budapest, 1999. 719. o.)

2 Szily Kálmán a Műegyetem tanára, és az MTA főtitkára volt ez időben. (Forrás: Magyar Nagylexikon 16. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó. Budapest, 1999. 763. o.)

3 Glattfelder Gyula ez időben a Temesvárról Szegedre áttelepített Csanádi egyházmegye elöljárója, püspöke. 1942 – ben kalocsai érsekké nevezték ki, ám betegsége miatt a pozíciót már nem fogadta el. (Magyar Katolikus Lexikon. Szent István Társulat. Budapest, 1998. 114. o.)

4 Klebelsberg Kunó jogi doktorátusa után, politikai pályára lépett, fő területet a művelődéspolitikára. 1921 – től Magyarország belügyminisztere, majd az 1922 – es választások után a Bethlen – kormány vallás-, és közoktatási minisztere. (Magyar Nagylexikon 11. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó. Budapest, 1999. 124. o.)

5 Bethlen István a jogász, mezőgazdász végzettségű politikus 1921 – 1931 között volt Magyarország miniszterelnöke. (Magyar Nagylexikon 2. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó. Budapest, 1999. 762. o.)

6 A magyar Országgyűlési Könyvtár online adatbázisában rögzített eredeti jegyzőkönyv alapján – a dolgozat további részében „I)” (Idézet Jegyzőkönyv) – ként rövidítve

ezt olvashatjuk majd a lábjegyzetekben. A felszólalások elemzése a magyar Országgyűlési Könyvtár online adatbázisában rögzített eredeti, az 1927. június 2-án megtartott felsőházi ülés jegyzőkönyve alapján született.

A FELSŐHÁZRÓL

Az akkori – 1927-től kétkamarás rendszerrel működő⁷ – magyar Parlamentben az a 35 év feletti magyar állampolgár rendelkezett szavazati joggal, akinek főúri méltósága vagy hivatali tisztsége ezt lehetővé tette. Mellettük más társadalmi osztályokból is nyerhettek személyek felhatalmazást választás vagy kinevezés útján. Helyet foglalhatott itt a Habsburg dinasztia minden magyarországi férfitagja, aki betöltötte a 24. életévét. Méltóság vagy hivatal alapján tagságot nyertek: az ország zászlósa, a két koronaőr, a Magyar Királyi Kúria elnöke és másodelnöke, a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság elnöke és másodelnöke, a budapesti királyi ítélőtábla elnöke, a koronaügyész, a Magyar Királyi Honvédség főparancsnoka és a Magyar Nemzeti Bank elnöke. Helyet kaphattak még itt egyházi elöljárók, főrendiházi nemesek, és különböző köztestületek, szervezetek képviselői. Végül felhatalmazást kapott a kormányzó, hogy maximum 40 főt élethossziglan vagy a hiányzó tagok pótlására meghatározott időre felsőházi taggá nevezzen ki.⁸ Így, ez alapján foglalhatott helyet a törvényhozásban Glattfelder Gyula Csanádi Püspök is. Az 1927. június 2-i ülés Báró Wlassics Gyula⁹ és Beöthy László¹⁰ elnökletével folyt.

A TÖRVÉNY

Az Országházban megszavazott jogszabály a közszolgálati alkalmazottak gyermekeinek tanulmányi ösztöndíjáról rendelkezett, amely a törvény kihirdetésének idejétől volt hatályos, s már az év szeptemberétől (1927.) kezdődő tanévre érvényesnek volt tekintendő. A törvénytervezet, a bizottsági előkészítése után, általános tárgyalásra, majd a tervezet elfogadására 1927. június 2 – án, az Országgyűlés 9. ülésén került sor.

Az 1927. évi XIV. törvény 1–2 §: *Az állam a közszolgálati alkalmazottak gyermekeit tanulmányi ösztöndíjban részesíti. E célból az 1927/28. tanév szükségleteire az államháztartás 1926/27. évi feleslegéből egymillió pengő bocsáttatik a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezésére. A későbbi években pedig a szükséges javadalomról az állami*

7 1918 és 1927 között egykamarás rendszerben működött a törvényhozás Magyarországon.

8 Latorcai Csaba: „Katolikus főpapok munkája az országgyűlés felsőházában 1927-től a Bethlen-kormány bukásáig” című munkája alapján. (Egyháztörténeti Szemle. 2002. évi 1. szám.)

9 Wlassics Gyula jogász és közíró volt, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja. 1895 és 1903 között Magyarország vallás-, és közoktatásügyi minisztere. (Magyar Katolikus Lexikon. Szent István Társulat. Budapest, 1998. 390. o.)

10 Beöthy László Hencidán született, 1927 és 1939 között a parlamenti Felsőház tagja és alelnöke volt (a legendás színigazgatónak csak névrokona volt). Minisztere volt a kereskedelemügyi tárcának 1911 és 1913 között. Az Országos Központi Hitelszövetkezet elnöke 1931 és '43 között, a Magyar Általános Hitelbank alelnöke 1938 – 1943 – ig. (Magyar Nagylexikon 18. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó. Budapest, 1999. 642. o.)

költségvetés keretében kell gondoskodni. E törvény szempontjából közszolgálati alkalmazottak gyermekei alatt állami, törvényhatósági, községi és egyházi tényleges vagy nyugdíjas (özevgyi nyugdíjas) alkalmazottak, ideértve a m. kir. honvédség, csendőrség, vámőrség és folyamőrség alkalmazottait is, törvényes, avagy törvényesített édes és mostoha, valamint örökbefogadott gyermekei értendőek. Az előző szakasz első bekezdésében jelzett javadalomból 400-1000 pengős évi ösztöndíjakat kell létesíteni. Az ösztöndíj internátusi, illetőleg kollegiumi hely megváltásában is állhat. Ezen határokon belül az évenként betölthető ösztöndíjak számát, azok nagyságát és esetleges fokozatos felemelésüket a felmerülő szükséglethez képest a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelettel határozza meg.¹¹

HUTYRA FERENC ÉSZREVÉTELE – KAPJON MÁS IS...

Az Elnök felkéri Joanovich Pált, az Országgyűlés jegyzőjét, hogy felolvasva ismertesse a törvénytervezetet a jelenlévőkkel. Joanovich jelentése után Hutyra Ferenc kér szót. Nagy örömmel üdvözlí a megismertetett jogszabályt, amelyet Klebelsberg kultúrpolitikájának egyik gyöngyszemeként aposztrofál. Erősíti azt az elképzelést, hogy a fiatalokat mentesíteni kell a mindennapos anyagi gondoktól, és segíteni kell őket a művelődés, a minél magasabb szintű tanulmányok elsajátítása érdekében. Megemlíti, hogy a törvény egyes cikkelyei korlátozzák az egyenlőség elvét. Arra utal, hogy a törvény konkrétan megfogalmazza azon felsőoktatási intézményi testületeket, amelyek kioszthatják a támogatást a diákoknak. A mezőgazdasági felsőoktatás kimaradt a törvényből – nehezményezi Hutyra, így csak általánosságban az egyetemek, a műegyetem, és a művészeti intézmények – zeneművészeti, és képzőművészeti főiskola – részesülhetnek a központi támogatásból. Az előzőekben felsorolt és a törvényben rögzített, támogatásra jogosult intézmények Klebersberg miniszteri „reszortjába”¹² tartoznak, mint vallási-, és közoktatás miniszter. Az agrár felsőoktatás pedig a mezőgazdasági tárca illetékességébe tartozik, így féltő, hogy a törvény adta lehetőségéből kimaradnak az agrárhallgatók. Klebersberg erre nyugtatólag megjegyzi, hogy képeses, kivételes tehetségű hallgatók esetén, akik támogatásért folyamodnak a vezetéshez, ajánlani fogja őket támogatásra és pozitív bírálatát fogja kérni az aktuális minisztériumnak.¹³

Hutyra válaszul megerősíti, hogy mennyire fontos gazdasági értelemben is támogatni az agrár felsőoktatást. Tehát méltányolandó, hogy ezek a hallgatók is részesüljenek ebből az adományból. Említi még, hogy más felsőoktatási intézményeknek – amelyek nem Klebersberg reszortjába tartoznak – nem állnak ilyen pénzüsszegek a rendelkezésére. Konkrétan említi példaként, hogy az állatorvosi és az erdészeti karnak is egyenként csak hat-ezer pengő áll a rendelkezésére, hogy ösztöndíjban részesíthesse hallgatóit. A törvényi kiegészítésre oly módon tesz javaslatot – felolvassa, majd hangos egyetértést vált

11 Törvények, jogszabályok: ComLex Kiadó – www.1000ev.hu. (Letöltés dátuma: 2013. szeptember 10.)

12 Az akkori idők szóhasználatára. Reszort = illetékesség, hatáskör. (Bakos Ferenc: Idegen szavak, és kifejezések kéziszótára. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1994. 668. o.)

13 IJ. (Idézett jegyzőkönyv.)

ki a többi képviselőből -, hogy az évi XIV. törvénybe kerüljön világosan kihirdetésre: a vallás-, és közoktatási miniszter reszortján kívül eső, más oktatási intézményeket is részesüljenek ilyen mérvű és hasonló anyagi támogatásban. A felolvasás után megjegyzi, hogy a törvényi kiegészítés különösen a mezőgazdasági felsőoktatás érdekében kell, hogy megszülessen.

SZILY KÁLMÁN ÉSZREVÉTELE – LEGYEN MÉG TÖBB PÉNZ...

Hutya után Szily Kálmán szólal fel a Parlament Felsőházában. Utal arra, hogy egy évvel ezelőtt az Országgyűlés mennyire elkeseredett volt a magyar kultúra jövőjét illetően. Megállapítja, hogy a félelmek alaptalanok voltak, a nemzet művelődése virágzásnak indult. Kulturális intézmények egész sora keletkezett és üdvözlendőnek tartja azt a Klebelsberg nevével fémjelzett kultúrprogramot, amely lehetővé tette ezt a virágzást. Szily Kálmán megjegyzi: *„Ezt a javaslatot a kultuszminiszter úrnak tulajdonképpen nem az agya készítette, hanem a szíve, az a szív, amely fájdalommal látja a magyar értelmiségi osztálynak, a köztisztviselői karnak meg nem érdemelt, sanyarú sorsát, és amely segíteni akarván, ott segít, ahol az a szülőnek a legkedvesebb, a gyermekén.”*¹⁴

A méltatás után Szily újra összegzi a törvény értelmét, ezzel is megerősítve Klebelsberg példás elgondolását, a köztisztviselők tehetséges gyermekeinek tanulmányi támogatására vonatkozó javaslatot. Az állam jól felfogott érdekének értelmezi a jogszabályt, hiszen a tehetségek támogatása egyfajta jövőbeni befektetés, a későbbiekben ezekből a támogatott fiatalokból lesznek a kiművelt köztisztviselők. Emlékezteti a törvényhozást, hogy az utolsó ilyen alkalom az 1914-es esztendő volt, amikor ösztöndíjat hirdetett az állam. Akkor négyszáz-ezer koronát osztott szét az állami költségvetés tanulmányi támogatásra, amely összeg megfelel az elmúlt évekre vonatkozó tanulmányi ösztöndíjaknak. Üdvözlendő ez az egymillió pengő támogatás, hiszen bővül a lehetősége a fiataloknak – fejt ki véleményét Szily, majd folytatja: *„Egymillió pengő évről-évre önmagában véve még nem nagy összegnek tűnik fel, hiszen ez az egész kultuszbudgetnek körülbelül csak 1%-át teszi ki. És nem is szabad azt hinnünk, hogy ez az egy tétel magában véve a tisztviselői nyomoron valami gyökeresen segíteni tudna. Hogy ez csakugyan így van, azt méltóztassék a következő számok világánál meglátni. Körülbelül egyidejűleg minden évben az én számításaim szerint háromszáz olyan VII., illetve VIII. osztályos középiskolai tanuló lesz, aki ennek az új ösztöndíjnak birtokában van. Azért ilyen kicsiny szám, mert ez az ösztöndíj igen bölcsen úgy van kontemplálva, hogy annak az illető az érettségi vizsga letétele után, főiskolai tanulmányai alatt is birtokában marad, tehát a háromszáz középiskolai számhoz hozzávéve az ösztöndíjban részesülő egyetemi hallgatók számát, ez megfelel körülbelül ezernek. Ha mármost ezt a háromszáz számot egyrészt összehasonlítjuk a középiskolai tanulók összes*

14 IJ. – Szily megfogalmazásából arra következtethetünk, hogy a Bethlen kormány rendteremtő politikájának első lépései közé tehető ez a törvényjavaslat, hiszen itt még a Felsőház az állami hivatalok sanyarú sorsát taglalja. A későbbi években a köztisztviselők, mint társadalmi réteg, a polgári középosztályhoz tartozónak voltak mondhatóak.

számával, másrészt pedig a közszolgálati alkalmazott szülők számával, akkor látni fogjuk, hogy ez a szám aránylag igen kicsiny segítséget nyújt. Mert a statisztika szerint, legalább az 1924/25-iki tanévben, csonka-Magyarország összes középiskoláiban a két felsőbb osztályban, összesen tizenkét – ezer tanuló foglalt helyet és ezek között két – ezer volt olyan, akinek szülője a közalkalmazottak osztályához tartozott. Ez tehát annyit mond, hogy az összes hallgatók számát véve, minden negyven diák közül egy nyer ilyen ösztöndíjat és a közalkalmazotti családokból való származottakat véve, körülbelül minden hét után esik egy ilyen ösztöndíj.¹⁵ Szily számításai szerint tehát kevesen tudnak részesülni a törvénybe fogalmazott támogatásból. A törvény 5.§ – hoz tesz megjegyzést, először felolvasva idézi az 5. fejezetet. Majd utal arra, hogy gyakorlatban lehetetlen lesz betartani és teljesíteni a törvény ezen részét, vagyis a támogatás meghatározott arányszámú szétosztása lehetetlenség. Tehát nem lehetséges, hogy a kultuszminiszter mindig felülvizsgálja minden évben az ország kulturális állapotát, és azon elgondolásból osztja szét a javakat. Majd összegezve megállapítja: „Ezzel a törvényjavaslattal szemben azt a kritikát hallottam, hogy ez a törvényjavaslat tulajdonképpen csábítani fogja a szülőket arra, hogy fiaikat diplomát kívánó életpályákra küldjék, és hogy ilyen módon ez a javaslat csak tetézi az országnak egyik nagy baját, t. i. azt a diszparitást¹⁶, amely fennáll a diplomások száma és a rendelkezésre álló állások száma között és ilyen módon nemhogy enyhítené, hanem még inkább súlyosbítja az országnak azt az értelmiségi krízisét; amelybe; ma kétségkívül van. Ez a kritika, ez a kifogás, azt hiszem, semmiképpen nem állhatja meg helyét, mert bajos volna elképzelni azt, hogy egy szülő a gimnázium vagy a reáliskola első osztályába csakis azért adja a fiát, mert az a kicsiny valószínűség forog fenn, hogy majd hat év múlva vagyis a hetedik osztályban kap állami ösztöndíjat. Nem is hiszem, hogy akad magyar szülő, aki annyira lutrizik gyermekének bőrére. Másodszor pedig, nem lehet ezen álkifogással illetni a dolgot azért sem, mert az ösztöndíjak kimondottan csupán a tehetségekre vonatkoznak. És már most a mai felfogás szerint a szülők a tehetséges gyermekeiket igen kevés kivételtől eltekintve, mégis középiskolába fogják adni, akár van ösztöndíj akár nincs ösztöndíj. Úgyhogy a törvényjavaslatnak abszolúte semmi vonatkozása nincs az értelmiségi osztálynak azon mai nagy bajával, amelyről állandóan hallunk, olvasunk és amelyet, sajnos, napról-napra magunk is látunk és tapasztalunk.”¹⁷

Tovább egy érdekes összehasonlítást tesz. Konkrét adattal szolgál arra nézve, hogy a törvény megvitatásának évében (1927.) tizenkét-ezer fiatal tanul a felsőoktatásban, pontosan ugyanannyian, mint a „Trianon előtti” időkben. Értelemszerűen problémát lát

15 IJ.

16 Diszparitás = különbözőség. (Bakos Ferenc: Idegen szavak, és kifejezések kézisztára. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1994. 187. o.)

17 IJ. – Azért tartottam fontosnak Szily ezen megszólalását idézni – azon kívül, hogy mondanivalójának értelme magáért beszél, és világosan reagál a törvény pozitívnak értékelt egyik hasznosságára-, mert az a korrajz, ahogy a diplomás értelmiségi osztályt jellemzi a képviselő, meghökkentő lehet számunkra. Ugyanis ez a beszéd 6 évvel „Trianon” után hangzik el, kerekén 85 évvel ezelőtt az Országházban. De mi történt azóta, változott –e valamit az értelmiségiek helyzete majd száz év elteltével?

ebben a számban: az elcsatolt területek által, az ország méreténél fogva jóval kevesebb munkahelyet tudnak biztosítani ezeknek a fiataloknak, mint a régi időkben, s közben pedig ugyanannyi fiatal fog munkát keresni, mint anno akkor. Ezt a jelenséget „szellemi túltengésnek”¹⁸ és „az intelligencia túlprodukciónak”¹⁹ tartja, amelyet már most (1927.) katasztrófának tart. Sokak szerint – a véleményeket pesszimistának tekinti – több az ember, mint amennyi meg tudna élni az országhatárokon belüli erőforrásokból, az iparból és kereskedelemből, mezőgazdaságból, egyéb termelő ágazatokból. De szerinte ez nem így van. Nincs akkora katasztrófa, mint amekkorának beállítják – a negatív gondolkodásúak –, hogy a munkanélküli értelmiség a társadalomban egy szunnyadó feszültség, mert egyszer csak képes az országa ellen fordulni. Szily nem tart ettől, mert a jelenben – ne feledjük, 1927-et írunk – olyan erős a nemzeti nevelés az iskolákban véleménye szerint, hogy az ország ellen való fordulás elképzelhetetlen. Összességében a törvényjavaslatot elfogadja, és támogatja, mert a nemzeti kultúrfölény elvével megegyező utat mutat.

GLATTFELDER JAVASLATA

– SZÉLESEBB TÁRSADALMI RÉTEG, ÉS TÖBB PÉNZ...

A Csanádi Püspök, Glattfelder Gyula üdvözlöi a törvény gondolatiságát, annak társadalmi hasznosságát, amelyet a jogszabály eredményezni fog. Valamint elismerően nyilatkozik arról, hogy a törvény pontosan az utóbbi időben a legtöbbet szenvedett társadalmi réteget kívánja jutalmazni. Hangot ad a törvénnyel kapcsolatos félelmeinek, felteszi a kérdést, hogy érdeke lehet-e az államnak az intellektuális proletariátust szaporítani. Szily Kálmánnal egyet ért abban, hogy az ország erőforrásait és a munkahelyek számát figyelembe véve, túl sok a diplomával végzők száma az országban, ugyanakkor hangsúlyozza ő is, hogy a felsőoktatási intézmények számát nem szabad apasztani, hiszen a kultúrfölény elvét nem felejtve igen fontos a tudományos generáció nevelése. Tehát ügyelni kell arra, hogy a főiskolán végzetek száma indokolatlanul ne szaporodjon, ugyanakkor őrizni kell a tudomány színvonalát, szem előtt kell tartani az oktatás magas minőségének követelményét. A továbbiakban kifejti azon véleményét, hogy meg kell szűrni a főiskolára érkező fiatalokat. Idézet Glattfeldertől: „Azt azonban magam is vallom, hogy módot kell találni arra, hogy a főiskolákról eltereltesse azokat, akik oda nem valók. Értem ez alatt a tehetségteleneket, és az a sok aggodalom, az a sok ellenmondás, amely a főiskolások számát szabályozó törvényes intézkedésekkel szemben elhangzik, a legnagyobb mértékben megszűnnék, ha azzal tisztában volna mindenki, hogy nem kell szükségképpen minden főiskolára kívánczó tehetségtelen fiatalembert a főiskolába bebocsátani. A tehetségteleneknek a főiskolára való tolakodását feltétlenül korlátoznunk kell. Ezzel szemben a tehetségeknek a lehető nagymértékben való érvényesülését, előmozdítani az államnak szent kötelessége. Ebből a szempontból örülök ennek a javaslatnak.”²⁰

18 II.

19 II.

20 II. – Ismételten fontosnak tartottam szó szerint idézni a jegyzőkönyvből. Engedtessek meg nekem az

Glattfelder ez után valószínűleg észreveheti magát. Előző kijelentése a padosorokban megállítható a lélegzetet, hiszen ilyen differenciáló gondolatok és mondatok szokatlannak egy keresztény egyházi személytől, mert korrigál és elmondja: minden társadalmi rétegben vannak nagyon értékes fiatalok. De, mégiscsak a tudomány szempontjából az válik értékesnek, aki már otthon, a családi tűzhelynél magába szívja a tudományt. Vagyis olyan fiatalok, akik értelmiségi családból származnak, azok nagyobb eséllyel válhatnak a tudományos generáció tagjaivá. Helyesbítő szavai pontosan így hangoztak el az ülésnapon: *„Kétségtelen azonban az a tény, hogy aki odahaza a családi tűzhelynél, a családi környezetben szívta már magába nagyobb mértékben a tudomány elemeit, az a fiatalság elsősorban biztat azzal a reménységgel, hogy ebből az a tudományos generáció fog nevelkedni, amely tudományos generációra egyetemi pedagógiai szempontból is szükség van.”*²¹ Továbbá Glattfelder hangot ad annak a véleménynek, amely már ezt a törvényi vitát megelőző bizottsági tárgyaláson is felmerült, miszerint kifogásolható, hogy csak az állami alkalmazottak gyermekei kaphassanak ösztöndíjat.

Érdekességképpen ezzel kapcsolatos véleményét is szó szerint kívánom idézni: *„Éppen én voltam a bizottságban az, aki kértem a jelentésbe annak felvételét, hogy a bizottság ezt a törvényjavaslatot csak első lépésnek tekinti, amely után következnie kell a többinek. Nevezetesen következnie kell annak, hogy az ország többi társadalmi osztályainak tehetséges fiai számára, – nem az intelligens proletariátust szaporítani akaró tendenciával, hanem a tehetségeseket szóhoz juttató és védő tendenciával – minden társadalmi osztály számára megnyitassék a lehetősége annak, hogy fiai főiskolát végezzenek és az állam szellemi életének irányításába valamikor belekapcsolódjanak.”*²²

a megjegyzés, hogy Glattfelder beszéde kapcsán elfeledi az ember, hogy egy katolikus püspök parlamenti felszólalását olvassa. Szóhasználatában, sorai között erősen lobogó ellentmondásokat vélhetünk felfedezni személyével, annak méltóságával és a parlamenti megnyilvánulásával kapcsolatban. Egy keresztény egyházi elöljárótól kiváltképp megütözközést vált ki ez a mondat: *„A tehetségteleneknek a főiskolára való tolatódását feltétlenül korlátoznunk kell.”* Ha a mai időkben egy egyházi elöljáró ilyen gondolatokat artikulálna a nyilvánosság előtt, azt gondolnánk, hogy sorsának ellenségévé vált az illető. Glattfelder Gyulához visszatérve, radikalizmusa, éles kritikája kérdést vet fel. Megszólalása mögött valós meggyőződés állt-e, vagy csak az állami vezetés és Klebelsberg iránti hasznos elköteleződése juttatta ilyen verbális eszközökhöz? Ennek megválaszolásához ismernünk kell az akkori politikai környezetet, a hierarchikus viszonyokat és sok minden mást, hogy Glattfelder politikai kommunikációja – első olvasatra furcsának tűnő – értelmezhetővé váljon. Ám az összkép érdekében térjünk vissza Glattfelder felszólalásának további részleteihez.

21 II. – Glattfelder világosan fogalmaz, ezek szerint a tudományos generáció tagjai az értelmiségi családokból kell, hogy érkezzenek.

22 II. – Vajon melyik mondat rejtheti Glattfelder valódi véleményét a valódi törvényjavaslattal kapcsolatban? Először megjelöli a „tehetségalapú” kiválasztódást, vagyis a minőség elvét. Keményen fogalmaz, miszerint a tehetségteleneket korlátozni kell a főiskolai tanulmányaikban. Aztán megjelöli, hogy a tehetséges fiatalok, akik hasznos tagjai lesznek a tudományos generációnak, azok értelmiségi családokból származnak, ellentétbe állítva talán azon fiatalokkal, akik nem a tudomány levegőjét szívták magukba az anyatejjelel. Majd ebben, a pár mondattal későbbi kifejtésében pedig arra tesz javaslatot a kormánynak, hogy a törvényi szabályozást, az ösztönző rendszert szélesítsék ki minden társadalmi osztályra.

Összefoglalólag a Csanádi Püspök arra tesz javaslatot, hogy más társadalmi rétegekből származó fiatalok is részesüljenek az állami ösztöndíjból, a közhivatalnokok gyermekei mellett. *„A magyar országgyűlés Felsőháza a közalkalmazottak gyermekei számára az 1 millió pengőt tanulmányi ösztöndíjjal szavazza meg, hogy ugyanakkora összeget kíván felvételni az 1928/29. költségvetési évtől kezdve az állami költségvetésbe minden társadalmi osztálybeli szegény és kiváló előmenetelű tanulók tehetségvédelmi ösztöndíjai számára”*²³ – mondja a déli egyházmegye vezetője.

Majd ezekkel a gondolatokkal zárja felszólalását: *„(...) hiszen így minden egyes osztály átérezné, – és át is fogja érezni – hogy ennek az államnak senki sem mostohagyermek; minden egyes osztály számíthat arra, hogy ennek a nemzetnek nagy egyetemességébe, közösségébe bekapcsolódva, megérhesse a maga szebb jövőjét.”*²⁴

KLEBELSBERG MINISZTERI REFLEXIÓI

Ezután indokolja a törvény tartalmát a megszólaló Klebelsberg. Megállapítja, hogy a középiskolai ösztöndíjak nagyon fontosak, a törvény életbelépésének évében a középiskolák utáni érdeklődés a diákok részéről annyira silány, hogy 15 éven belül – határozza meg konkrétan az intervallumot a miniszter – eljuthat odáig a folyamat, hogy a középiskolákban nem lesz olyan személy, aki tanítson. Glattfelder felvetésével egyetért, szélesíteni kell a támogatandók körét, megoldásként egy központi tehetségvédelmi programot fognak kidolgozni. Hutyra Ferenc felszólalására való reflexiójában pedig megtanulhatjuk Klebelsbergtől a finom, elegáns diplomáciát, az élesen lágy politikai kommunikációt: *„Amit Hutyra Ferenc barátom felszólalását illeti, természetesnek tartom, hogy a többi rezortok a maguk iskolái számára ösztöndíj akciót fognak bevezetni és azt hiszem, hogy a határozati javaslat elfogadásának nem lehet legcsekélyebb nehézsége sem.”*²⁵

Klebelsberg a hazai zsidóságot is érinti felszólalásában, indoklásul, hogy miért nem kívánja a kormány az ösztöndíj rendszert kiszélesíteni. Így folytatja monológját: *„Ez a világjelenség nemcsak nálunk van meg, hanem a háború után megvan mindenütt. Egye-*

23 IJ. – Glattfelder kísérletet tesz arra, hogy a következő évtől az egymillió pengőn kívül, még ugyanennyi összeg álljon a rendelkezésre, más társadalmi osztályból származó gyermekek tanulmányi támogatására.

24 IJ. – Érdemes elidőznünk az idézett mondat utolsó részén: „szebb jövőjét”. Lehetséges – e, hogy Glattfeldert is megérintette a keresztény nemzeti ideológia, és a XIX. század végétől divatosá váló, Prohászka Ottokár által hirdetett hungarizmus szele? Nem tudhatjuk, mindenesetre a fajvédelem, az antiszemitizmus lassú, de határozott kirajzolódása a levegőben volt már ez idő tájt, hiszen 1920 – ban az Országgyűlés megszavazta a „numerus clausus” – t, amely nemzetiségi alapon arányosította, és százalékosan határozta meg a más nemzetiségű hallgatókat az ország lakosságához mérten a felsőfokú oktatási intézetekben.

25 IJ – A miniszter finoman jelzi, hogy minden minisztérium saját magának intézzen anyagi javadalmat a központi költségvetésből. A törvény vitájáról, ezzel nagyon finoman le is választotta a képviselő javaslatát.

*büött még numerus clausussal sem védekeztek ellene. (...) A mai körülmények között mi a numerus clausust kénytelenek vagyunk fenntartani, mint szükségrendszer szabályt.*²⁶

BETHLEN HOZZÁSZÓLÁSA – A MINISZTERELNÖK SZÓT KÉR, GLATTFELDERRE REAGÁL

Végül Bethlen István miniszterelnök szól a jelenlévőkhöz, amelyben Glattfelder Gyula javaslatának elegáns és tiszteletteljes elutasítását csomagolja megfelelő formába: „Már a kultuszminiszter úr szíves volt kifejtteni azt, hogy elvileg egyetért a javaslattal, mint – ahogy én magam is elvileg teljesen egyetérték a javaslattal.²⁷ Mégis kérem kell azonban, hogy az a meghatározás, hogy már az 1928/29. évi költségvetésbe egy hasonló összeg vétessék fel, ilyen célra, mint amilyen összeg most vétetik fel e törvényjavaslat rendjén a tisztviselő-gyermekek részére, ez a meghatározás elhagyassék. Azt hiszem, ez időelőtti prejudicium volna a költségvetés összeállításával szemben és azt hiszem, felesleges is, mert hiszen a kultuszminiszter úrnak rendelkezésére állanak, illetőleg rendelkezésére fognak állani más források is, mint ahogy ő azokra rámutatott példának okáért a szekvesztrált Károlyi-vagyon²⁸, jövedelmei, amelyekből elsősorban fedezhetnek majd megfelelő törvényes rendezés révén azokat a szükségleteket, amelyekre a csanádi püspök úr öméltósága rámutatott. Én tehát azzal járulok hozzá az előterjesztett határozati javaslathoz, hogy kérem kell, hogy abból a precíz meghatározás az 1928/29. évre vonatkozóan kihagyassék.”²⁹

ÖSSZEGZÉS

A Felsőházban 1927. június 2-án, az 1927. évi XIV. törvény vitáján Hutyra Ferenc, Szily Kálmán és Glattfelder Püspök szólaltak fel, akik képviselői javaslatokat tettek a törvénnyel kapcsolatban, s adtak megoldási metódusokat a tanulmányi adományozás mikéntjére vonatkozóan. Mindegyik javaslattevő szorgalmazta és dicsérte a szabály beiktatását. Az állatorvos–patológus Hutyra, Klebelsberg elgondolásainak gyöngyszemként keresztelte el az elfogadás előtti tervezetet, ám a jogszabály cikkelyeiben, némely helyen egyenlőtlen séget vélt felfedezni. Úgy látta, hogy így, ebben a formában csak a Klebelsberg illetékességébe tartozó oktatási intézmények tudnak kapni a központi támogatásból. Hiányolta az agrár felsőoktatásban tanulók támogatását. Az utána következő Szily ugyancsak dicsérettel kezdte mondanivalóját, méltatta Klebelsberg kultúrpolitikáját, majd az ékes mondatok után Ő is kritikai hangot ütött meg. Véleménye szerint csak kevesen tudnak részesülni az állami támogatásból. A rendelkezésre álló pénzhalmaz

26 IJ. – Ezekkel a dermesztő mondatokkal érteti meg a hallgatóságával, miért nincs érdekében a hatalomnak az ösztöndíj program társadalmi kiszélesítése.

27 Az támogatási rendszer társadalmi kiszélesítésére gondol, amelyet az előbbieken Glattfelder megfogalmazott.

28 Az előzőekben Klebersberg említi, hogy egy központi tehetségvédelmi program kialakításán dolgozik, amelynek anyagi fedezete a hatalmas Károlyi-vagyon.

29 IJ. – A miniszterelnök nem támogatja Glattfelder javaslatát.

évenkénti elosztásának módját is megkérdőjelezte. Véleménye szerint nem lehetséges, hogy a kultuszminiszter minden évben felülvizsgálja az ország kulturális állapotát és éves értékelése alapján kapjanak segítséget az arra rászoruló hallgatók.

Ezután adott hangot gondolatainak Glattfelder Gyula. A Csanádi Püspök 1927. június 2-án történt parlamenti felszólalása arra enged következtetni, hogy a politikusi attitűd, a rugalmas véleményalkotás már a múlt század elején is szükségesnek bizonyult ahhoz, hogy valaki érvényesíteni tudja véleményét. Összehasonlítva a többi felszólalóval, csak ezzel tudjuk magyarázni Glattfelder idézett szereplését. Az ösztöndíjak javadalmazásának kiszélesítését javasló Püspök – ezek szerint – olykor szükségesnek látta a kormánynak tetsző áruhába bújtatni bírálatait. Így méltó elemeznünk Glattfelder Gyula felsőházi szereplését, így szép a Csanádi Egyházmegye XX. századi szellemi fundamentumait organizáló emberre visszaemlékeznünk.

Engedtessek meg, hogy a jegyzőkönyv elemzése egy másik fontos dologra is rávilágítson számunkra. Azon kívül, hogy egy izgalmas időutazásban vettünk részt, láthatjuk, hogy az európai történesekhez, a világégés Magyarországot is bekebelező útjának az alapkövei már megtalálhatóak ebben a 85 évvel ezelőtt elhangzott vitában is. A parlamenti ülés hozzászólóinak javaslatai, a tanulmányi ösztöndíj széles társadalmi rétegekhez való eljuttatása a Bethlen – kormány idején azért bukik meg, mert a törvényhozás nem kíván tanulmányi támogatást adni a magyar zsidóság felnövekvő tagjainak. Szükséges elgondolkodnunk: majdnem 100 év elteltével, mi magyarok mennyivel vagyunk előrébb az értelmiség, vagy a szélsőségességre való hajlam témájában és a kirekesztő, állandóan méricskélő – viszonyító mentalitás kérdésében?

A fenti kérdés megfogalmazásán túl, összegzésként megállapítható, hogy a tükröződését vélhetjük felfedezni a Bethlen-kormányzat konszolidációs politikájának a törvényt megalkotók döntésében. A Felsőház elé kerülő szabálytervezet tipikusan a „király nélküli királyságban” működő, kiutakat kereső és felfedező kulturális és oktatáspolitikai egyik legfőbb alappillére: a középréteg, a polgárság stabilizálása az egyéni szellemi javak kiművelésén keresztül. A két világháború közötti, békés időszaknak mondható évtizedekben a kultúrfőlény elvét hirdető államirányítók egyik fő küldetése a kulturális és tudományos élet felvirágoztatása volt, amely egyedüli ugródeszkát jelenthetett csonka országunknak a felemelkedés felé. Az állami dolgozók gyermekeinek tanulmányi támogatása ehhez a politikai elgondoláshoz kapcsolódik ebben az 1927. évi XIV. törvényben.

*Farkas László Róbert
doktorandusz hallgató, SZTE BTK*

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Az 1927. évi XIV. törvény felsőházi vitájának jegyzőkönyve: Országgyűlési Könyvtár Online Adatbázisában rögzített eredeti dokumentum

Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések kéziszótára (Akadémiai Kiadó. Budapest, 1994.)

dr. Latorcai Csaba: „Katolikus főpapok munkája az országgyűlés felsőházában 1927-től a Bethlen-kormány bukásáig” - Egyháztörténeti Szemle. 2002. évi 1. szám.

Magyar Katolikus Lexikon (Szent István Társulat. Budapest, 1998.)

Magyar Nagylexikon (Magyar Nagylexikon Kiadó. Budapest, 1999.)

Törvények, jogszabályok: Complex Kiadó – www.1000ev.hu

A PEDOFÍLIA JELENSÉGE ÉS ERKÖLCSTEOLÓGIAI MEGÍTÉLÉSE A KATOLIKUS EGYHÁZ TANÍTÁSA ALAPJÁN

1. FOGALMI TISZTÁZÁSOK

Tanulmányom legelején fogalmi meghatározásokat kívánok tenni. Így pedofília alatt a serdülőkor előtti – fiú vagy leány - gyermekekhez való vonzódást, mint szexuális élvezetforrást értjük. **Pedofil** hajlamú tehát az a felnőtt korú személy, aki egyértelműen a **még serdületlen** gyermekekhez érez rendszeres és erőteljesen intenzív szexuális vonzódást; pedofil tetteknek pedig a serdületlen gyermekekkel folytatott szexuális cselekedeteket nevezzük (simogatás, ölelgetés, csók, nemi aktus).

Ehhez hasonló, de egy fontos szempont alapján ettől különböző az efebofília jelensége. **Efebofil** az a felnőtt korú személy, aki a **már serdült** korú ifjak/lányok iránt érez csaknem kizárólagos, erőteljesen megnyilvánuló szexuális vonzódást, mely számára az elődleges szexuális örömforrást jelenti. Efebofil minden olyan tett, amelyet nagykorú személy követ el serdült, tehát a pubertáson már átesett, de még kiskorú személlyel (12-17 éves korosztályba tartozók), nemtől függetlenül (simogatás, ölelgetés, csók, nemi aktus)¹.

A közvélemény csaknem szinonimaként használja a pedofília/pedofil és a pederasztia/pederasztia szavakat, noha van különbség a kettő között. „Pederasztia (gör. ’fűszere-tet’): 1. jó értelemben szellemi és testi tulajdonságokon alapuló vonzalom, mellyel érett korú férfiak fiúgyermekek és kiskorú ifjak iránt viseltetnek. Az ókorban nagy szerepet játszott a nevelésben Spártában, Kréta szigetén és Thébában, de a legtöbb népnél megtalálható. - 2. rossz értelemben fiúgyermekekkel való fajtalanzkodás. Lídiából került Görögö-be, majd onnan tovább. Kezdetben szigorúan büntették (hivatalból való kizárás, halálbüntetés), de a hellénizmus korára megtűrtté vált, sőt egyes római költők (Catullus, Tibullus) dicsőítették is”². Az eddigi meghatározások alapján tehát pederasztia az a felnőtt korú férfi, aki serdületlen fiúk vagy már serdült ifjak iránt érez elsődlegesen nemi késztetést, ill. követ el velük szexuális cselekedeteket; az előbbi esetben a pederasztát pedofilnak, utóbbiban pedig efebofilnak mondjuk.

1 Vö. Müller, W., *A szexuális visszaélés és az Egyház*, in *Mérleg* 2010/1-2., 46. évf., 123.

2 Pederasztia, in *Magyar Katolikus Lexikon*, Szent István Társulat, Budapest 2005, X., 798.

2. A PEDOFÍLIA MINT A SZEXUALITÁS PATOLÓGIKUS FORMÁINAK EGYIKE

A szexualitás **patológikus** formái három nagy csoportba sorolhatók, ezek pedig a következők³:

2.1. Egyrészt beszélhetünk a szexuális **anomáliákról**, amelyeknek két alcsoportja van:

2.1.1. Veeszületett anatómiai jellegű hiány, fogyatékoság, torzulás (pl. rejtett heréjűség, a külső vagy belső, férfiúi, ill. női nemi szervek torzulásai).

2.1.2. Szerzett fizikai vagy toxikológiai fertőződés miatti sérülés.

2.2. Másrészt beszélhetünk a szexuális **diszfunkciókról**, amelyek valamilyen funkcionális problémára utalnak:

2.2.1. Női szexuális diszfunkció pl. az orgazmusképtelenség, a frigiditás, a nimfomania, a fájdalmas közösülés, ill. a vaginizmus.

2.2.2. Férfi szexuális diszfunkció pl. az impotencia, az ejakulációs, ill. a libidó problémák.

2.3. A szexuális **deviációk** vagy **perverziók** képezik a szexualitás patológikus formáinak harmadik csoportját:

2.3.1. A vonzódás **tárgyát** illetően: az ilyen személyek szexuális kielégítése nem a normális tárgya felé orientálódik:

- nárcizmus (önmaga testében való tetszelgés által izgul föl, amely önkielégítésbe torkollik)
- **pedofília** (nemileg éretlen, azonos vagy ellenkező nembéli gyermek, mint szexuális társ keresése)
- **efebofília** (nemileg már érett, de még nem nagy korú azonos vagy ellenkező nembéli szexuális társ keresése)
- gerontofília (idősekhez való szexuális vonzódás)
- nekrofília (elhunytakhoz való szexuális vonzódás)
- zoófilia vagy bestialitás (állatokkal folytatott szexuális cselekedet)
- fétisizmus (a szexuális kielégülés valamilyen tárgy jelenlétéhez kötődik).

2.3.2. A **célt** illetően: a szexuális kielégülés nem magából a normális szexuális aktusból származik, hanem egy másik dolog előidézéséből ill. végbemeneteléből, pl. a fájdalomból, nézésből:

- exhibicionizmus (nemi szervek mutogatása nyilvánosság előtt, mint a kielégülés forrása)
- voyerizmus (ún. kukkolók, mások szexuális aktusát nézve kielégüléshez jutók)
- szadizmus (másoknak okozott fájdalom révén elégül ki)
- mazochizmus (másoktól elszenvedett fájdalom révén elégül ki)
- transzvesztitizmus (ellenkező nem ruháit hordja, hogy a szexuális élvezetet elérje).

3 Vö. Vidal, M., *Manuale di etica teologica*, 2., parte seconda, Cittadella Editrice, Assisi 1996, 411-415.

Az imént részletezett felosztásból jól látható, hogy a bennünket érdeklő probléma, a pedofília, ill. efebofília tehát a szexuális deviációk/perverziók csoportjába tartozik.

3. A PEDOFÍLIA MINT PSZICHOLÓGIAI RENDELLENESSÉG

Az előbbi pontban világossá tettük, hogy a pedofília egyértelműen szexuális rendelleenségnek, ill. szexuális perverciónak mondható. A legújabb kutatások alapján azonban az is kijelenthető, hogy nem csupán szexuális problémáról van szó: „A gyermekek elleni erőszak egy sokkalta összetettebb probléma tünete. (...) A pedofiliának nincs egyetlen oka, inkább különböző okok együtthatásáról beszélhetünk⁴. G. Kuby szerint e perverz ösztönmegszállottság mögött az elvesztett ártatlanság tudattalan keresése húzódik meg⁵. Emellett nyilvánvaló tény, hogy a pedofilok túlnyomó többsége, mintegy 50-80%-a maga is gyermekkori szexuális visszaélés áldozata volt, ill. kivétel nélkül csaknem mindegyikőjük olyan személlyel kezdte szexuális életét, aki legalább öt évvel idősebb volt nála⁶. A pedofilok viselkedése „gyakran az általuk elszenvedett szexuális visszaélés újrajátszásaként jeleníthető meg⁷. A gyermekkori szexuális visszaélés okozta trauma pedig sok későbbi pszichológiai problémának is a gyökere. Ilyen lehetséges következmény pl. az erőtlenség⁸ érzése, az empátia-képtelenség⁹, ill. az intimitás képességében megmutatkozó hiányosságok¹⁰ kialakulása, valamint a homoszexuális cselekedetekre

4 McQuillan, C. N., *Amit minden papnak, klerikusnak és püspöknek tudnia kell a pedofiliáról*, in *Mérleg* 2010/1-2., 46. évf., 138.

5 Vö. Kuby, G., *A nemek forradalma*, Kairosz Kiadó 2008, 109-110.

6 Vö. McQuillan, C. N., *Amit minden papnak, klerikusnak és püspöknek tudnia kell a pedofiliáról*, 137.

7 Müller, W., *A szexuális visszaélés és az Egyház*, 123.

8 „A hatalomgyakorlás és mások irányítása sokkal jobban motiválja a molesztálókat, mint a szexuális vonzódás. (...) A gyerekekkel szembeni szexuális agresszióknak érzelmi indítéka van, és gyakran nem más, mint küzdelem a depresszióval. (...) A pedofilok gyakran erőteljes készletet éreznek arra, hogy meneküljenek saját gyengeségérzésük elől, és olyan pályát választanak, ahol kiélhetik autoritásigényüket. A mások felett való uralkodás annak illúzióját teremti meg számukra, hogy saját magukat is uralni tudják”. McQuillan, C. N., *Amit minden papnak, klerikusnak és püspöknek tudnia kell a pedofiliáról*, 140.

9 „Azok, akik zaklatás áldozatai voltak és esetleg alkalmazkodás-képtelenséggel is küzdenek, különösen nehezen ismerik fel, hogy valaki szenved. Legbelülre zárták hasonló érzéseiket, ezért miközben egy gyerekkel erőszakoskodnak, kizárólag az szab határt nekik, hogy ők maguk ekkor mit éreznek. Más szóval: kivetítik saját érzéseiket az áldozatra. Kezdi azt hinni, hogy amit tesznek, azt az áldozat is legalább annyira élvezzi, mint ők”. McQuillan, C. N., *Amit minden papnak, klerikusnak és püspöknek tudnia kell a pedofiliáról*, 141.

10 „Gyakori jelenség, hogy a kiskorúak ellen szexuálist elkövetőből hiányzik az intimitás képessége. Gyerekként nem tudtak érzelmi viszonyt kialakítani szüleikkel vagy nevelőikkel. Felnőttként nehézséget jelent számukra, hogy hasonló korú férfiakkal és nőkkel mély, bensőséges viszonyt alakítsanak ki. (...) Így a gyámolításra szoruló gyerekek, illetve fiatalkorúak közelségét keresik, hiszen az ő esetükben kevésbé szoronganak a visszautasítástól, számíthatnak a csodálatukra, s képesek azt kontrollálni”. Müller, W., *A szexuális visszaélés és az Egyház*, 125.

való hajlandóság felerősödése¹¹. A pedofília elkövetésére különösképpen is hajlamosító lehet a nárcisztikus személyiségjegy, a visszaélésre való hajlam, ill. a kényszeresség¹².

4. STATISZTIKAI ADATOK

Magyarországon a TÁRKI 1998-ban végzett felmérése szerint a férfiak 6,7 %-a, a nők 14,7 %-a tizennégy éves kora előtt nemi erőszak áldozata lett¹³. Az Amerikai Egyesült Államokban ennél sokkal riasztóbb adatok ismeretesek, ami jól mutatja, hogy milyen hatalmas problémáról van szó: „Tanulmányok azt mutatják, hogy minden tíz emberből nők esetében hat-nyolc, férfiak esetében négy-hat személy tapasztalt meg valamilyen fokú szexuális visszaélést gyermekkorában. A *Los Angeles Times* 1985-ig visszamenően készített egy felmérést 2.626 megkérdezettel, amely azt mutatta, hogy a nők 27, a férfiak 16%-a élt már át szexuális zaklatást¹⁴. Kutatások szerint öt pedofil esetből négy *családon belül* történik (!), vagyis az összes esetek mintegy 80%-a épp abban a közegben fordul elő, ahol egy gyermek magától értetődően a legnagyobb biztonságra számíthatna¹⁵.

A Katolikus Egyházat illetően pedig utalni kívánunk két, alapvető jelentőséggel bíró adatra. Így Reinard Haller német törvényszéki pszichiáter szerint a kiskorúak ellen elkövetett szexuális visszaélések tettese csupán az esetek 0,3%-ában (!) keresendő az Egyház berkein belül, vagyis az elkövetők 99,7 %-a nem egyházi személy¹⁶. Bill Donohue, az amerikai Katolikus Liga elnöke szerint a nyilvánosságra került adatok nem támasztják alá azt az állítást, mely szerint pedofil-válság lenne az Egyházban. A probléma szerinte sokkal inkább a homoszexualitás, mint a pedofília. Pl. a Bostoni Egyházmegyében a sértettek 90 %-a a pubertáson már túlesett fiú volt. Egy másik amerikai, 2004-es jelentés szerint – noha számos homoszexuális pap példamutató életet él cölibátusban, mind-

11 Vö. Vonholdt, Ch. R., *Egy tévút kihívásai*, in *Homoszexualitás katolikus szemmel*, ETK 5, Jel Kiadó, 112.

12 A *nárcisztikus személyiségjeggyel* rendelkezők jellemzője, hogy „alig csillapítható szükségletük kivívni mások csodálatát. (...) Önmagukat állítják középpontba a viselkedésükben, és úgy hiszik, igényt támaszthatnak arra, hogy mások szolgálják őket, s hogy az ő kívánságaik teljesítése előnyt élvezzen másokéihoz képest. A *visszaélés hajlamáról* akkor beszélünk, amikor valaki túlzott mértékben azzal foglalkozik, hogy kontrolláljon másokat. (...) A szexualitás tartományában a mások által nem akart érintésben, cirógatásban vagy más szexuális viselkedésben fejeződik ki az ilyen viselkedés. A *kényszeres viselkedés* azt jelenti, hogy valaki nincs abban a helyzetben, hogy szabadon eldöntse, hogy felhagy valamilyen szexuális viselkedéssel, vagy pedig tovább folytatja”. Müller, W., *A szexuális visszaélés és az Egyház*, 130-132.

13 Vö. Matuška, P. J., *A szentgyónás út a lelkiismeret tisztaságához és a lélek békéjéhez*, Budapest 2008, Szent Gellért Kiadó, 83.

14 McQuillan, C. N., *Amit minden papnak, klerikusnak és püspöknek tudnia kell a pedofiliáról*, 138.

15 Vö. Kasza L., *Pedofília és a katolikus egyház*, in *Élet és Irodalom*, LIV. évfolyam 12. szám, 2010. március 26. A családon belüli szexuális zaklatás és erőszak egyúttal a vérfertőzés jegyét is magán hordozza, ami még súlyosabbá teszi e cselekedetek erkölcsi megítélését. Az apa, illetve a közeli rokonok zaklatásai mellett igen gyakori, hogy a nem vérszerinti nevelőszülő, nevelőapa által szenved el szexuális erőszakot a kiskorú fiatal.

16 Vö. Magyar Kurír 2010.04.30. <http://www.magyarKurir.hu/it/node/2934>.

azonáltal - a kiskorúakkal szembeni szexuális visszaélések 80%-a homoszexuális természetű volt¹⁷. Mind ez pedig azt jelenti, hogy a papok részéről kiskorúakkal szemben elkövetett szexuális visszaélések túlnyomó többsége *homoszexuális* természetű, *efebofil* cselekmény.

5. A PROBLÉMA ERKÖLCSTEOLÓGIAI MEGÍTÉLÉSE

Mielőtt a pedofil tettek erkölcsi megítélését részletesebben is kifejtenénk, szeretnénk leszögezni, hogy ezzel kapcsolatban a Szentírásban igen kevés, és nem feltétlenül közvetlen, ill. egyértelmű utalás található.

A Katolikus Egyházunk immáron húsz évvel kiadott katekizmusában is csak minimális az erre való utalás. S ami még szembeötlőbb, hogy az elmúlt évtizedekben megjelent nagy, többkötetes, legjobb és legelismertebb katolikus moráleteológusok munkáiból is csaknem teljesen hiányzik ennek a kétségkívül sajátos természetű, de előfordulását illetően nem ritka problémának az erkölcsi megítélése. Kivételt jelent Marciano Vidal spanyol moralista műve, aki négy kötetes manuálisában részletezetten foglalkozik a különböző szexuáletikai problémákkal és azok erkölcssteológiai megítélésével is.

5.1. A Szentírás tanúsága a gyermekeket érő szexuális visszaélést illetően

Mint már mondtuk, a Szentírásban igen kevés és nem feltétlenül egyértelmű utalás található a gyermekeket/fiatalokat érintő szexuális erőszakot, ill. visszaélést illetően:

5.1.1. Ószövetség:

Lev 18, 10: „*Ne fedd föl fiad lányának, sem lányod lányának a meztelenségét, mivel az ő meztelenségük a te meztelenséged.*”

Lev 18, 17: „*Ne fedd föl egy asszonynak és a leányának a meztelenségét, s ne vedd el a fiának a leányát, sem a leányának a leányát, hogy fölfedd meztelenségét. Ők a te saját tested és az vérfertőzés lenne.*”

Lev 18, 21: „*Gyermekeidet ne szolgáltsd ki, hogy Molochnak szenteljék, ne szentségtelenedítsd meg ezáltal Istened nevét. Én vagyok az Úr.*”

Lev 19, 29: „*A lányodat ne alacsonyítsd le azzal, hogy bárkinek odaadod, így országod nem lesz szennyezett és gyalázatos.*”

Az ún. tisztasági kódexből idézett versekből jól kiolvasható a családon belüli, kiskorúval történő vérfertőzés, valamint mind a profán, mind pedig a környező pogány népekre jellemző kultikus prostitúció egyértelműen elítélése, különösképpen is, ha gyermekek ennek szenvedő alanyai¹⁸.

5.1.2. Újszövetség:

1 Kor 6, 9-10: „*Sem parázna, (...) sem házasságtörő, sem kéjelgő (= malakoi), sem fajtalan (= arsenokoitai) (...) nem részesül Isten országában.*”

17 Vö. Magyar Kurír 2010.07.24. <http://www.magyarkurir.hu/it/node/1809>.

18 Vö. Somfai B., *Szexuáletikai jegyzetek*, Új Ember Kiadó, Budapest 2003, 36-37.

1 Tim 1, 10: „A törvényt nem az igaz emberért hozták, hanem a (...) paráznákért, fajtalanokért (= arsenokoitai)”.

A görög eredetiben szereplő *malakoi* alapjelentése: puha. A szó az akkori görög-római pogány világban elfogadottnak számító homoszexuális kapcsolódás során a megalázó, passzív szerepet betöltő rabszolgákra, férfi prostituáltakra, ill. kiskorú fiúkra, pubertáson átesett ifjakra, míg az *arszenokoitai* kifejezés a homoszexuális cselekedetek aktív szerepét betöltő, szabad római felnőtt férfiakra utal¹⁹. A páli etika alapján világosan látható a pedofil és efebofil személyek negatív erkölcsi megítélése: nem részesülnek Isten Országában.

5.2.A Katolikus Egyház Katekizmusa a fiatalok elleni szexuális visszaélésekről

A Katolikus Egyház Katekizmusa a 10 parancs tárgyalása keretében, a 6. parancs bemutatásánál, a házasság méltósága elleni egyéb vétkek között tárgyalja a vérfertőzés bűnét, s közvetlenül ez után a 2389. pontban ezt olvassuk: „A vérfertőzéshez kapcsolhatjuk a kiskorúakkal való szexuális visszaélést, amelyet felnőttek követnek el a gondjaikra bízott gyermekeken vagy serdülőkön. Ilyen esetben a bűn egyidejűleg botrányos merénylet a fiatalok lelki és erkölcsi épsége ellen, akik egész életükben hordozzák ennek nyomát, s emellett a nevelői felelősség megsértése is”²⁰. A Tanítóhivatal álláspontját képviselő Katekizmus bár részletezően e problémát illetően ennél többet nem mond, de a pedofília, ill. efebofília erkölcsi megítélésében egyértelmű: **’botrányosan súlyos’** bűnnek mondja azt.

Egy másik szempont kapcsán is erkölcsi ítéletet fogalmaz meg a Katekizmus a fiatalok megrontását illetően, igaz, hogy nem közvetlenül, mégpedig az 5. parancs tárgyalásakor, a „*Mások lelkének tiszteletben tartása: a botrány*” témája kapcsán a 2284. pontban: „A botrány olyan viselkedés vagy magatartás, amely másokat bűn elkövetésére indít. Aki botrányoztat, a felebarát kísértőjévé válik. Kárt okoz az erénynek és az egyeneségnek; testvérét lelki halálba taszíthatja. A botrány súlyos bűn, ha cselekedettel vagy mulasztással mást szándékosan súlyos bűnbe visz”. Majd a 2285. pontban így folytatódik: „A botrány különösen súlyossá válik a botrányt okozók tekintélye és az azt elszennvedők gyöngesége miatt. Ez készítette Urunkat e kemény szavakra: „Aki megbotrányoztat csak egyet is ezek közül a kicsik közül, (...) jobban járna, ha malomkövet kötnének a nyakába és a tenger mélyére süllyesztenék” (Mt 18,6). Súlyos a botrány, amikor olyanok okozzák, akiknek természetüknél vagy hivataluknál fogva másokat kell oktatniuk és nevelniük. Jézus emiatt dorgálja az írástudókat és a farizeusokat: báránybőrbe öltözött farkasokhoz hasonlítja őket”²¹. E szövegrészből is egyértelmű, hogy a kiskorúak elleni szexuális erőszak minősített esete, amikor azt éppen a gyermekek oktatásával és nevelésével megbízottak, pl. tanárok vagy egyházi személyek²² követik el.

19 Vö. Somfai B., *Szexuáletikai jegyzetek*, 55-56.

20 A Katolikus Egyház Katekizmusa, Szent István Társulat, Budapest 1994, n. 2389, 470.

21 A Katolikus Egyház Katekizmusa, nn. 2284-2285, 452.

22 Az elkövető egyházi személyek véteneik súlyos botrány okozásával a **hívó közösség** ellen, az Egyház

5.3. A pedofília (ill. efebofília) mint szexuális perverzió részletezett erkölcsi megítélése

A Szentírás és a Katekizmus tanításánál szeretnénk még alaposabban körbejárni a kiskorúak elleni szexuális visszaélés erkölcsi megítélését. E kifejtésnél elsősorban a már említett Marciano Vidal munkáját vesszük alapul²³.

5.3.1. Általános erkölcsi kritériumok a szexuális perverziók megítéléshez

A **cselekedet** felől nézve: a szexuálisan perverz magatartásokat objektív hiányosságai miatt ítéljük el; hiányzik ugyanis belőlük az a szükséges és nélkülözhetetlen dimenzió, amely kell ahhoz, hogy teljesen erkölcsös, azaz teljesen emberi magatartás legyenek; ezek a magatartások az emberi szexualitás aberráns formái. Másképpen: a szexuális magatartás antropológiai struktúrájának alapvető hiánya bennük a fő probléma.

Az ilyen cselekedetekben meglévő **személyes felelősség** szerint: a személyes felelősség kapcsán különbséget kell tenni a szerint, hogy az ilyen magatartások *'aktívak'* vagy *'passzívok'*, vagyis az illető személy emberi felelősségéből fakadóan viszi végbe azokat, vagy pedig valamilyen testi (szomatikus), ill. pszichés betegségtől sújtottan követ el ilyen cselekedeteket. Az ilyen szexuális perverziók erkölcsösségének a megítélése minden egyes konkrét esetben aszerint történik, hogy melyik csoportba sorolhatóak.

5.3.2. Az evangélium hirdetése a szexuális perverziót elkövetők felé

Figyelembe véve a szexuálisan perverz személyek helyzetét, hirdetni kell nekik:

a. Az **emberi felelősség** evangéliumát: Az embert sokszor tökéletes szabadsággal és felelősséggel bíró lénynek gondoljuk; a szabadság a konkrét ember számára mindig csíráként van jelen; személyes történetét fejlődés és visszaesés, győzelmek és bukások kísérik, sohasem valósul meg teljesen ezen a földön. A szexuális perverzió nem mindig pszichés betegségnek a tünete, normális személyeknél is megjelenhet; az ilyen esetekben a keresztény morálisnak a **felelősség evangéliumát** kell hirdetnie azzal a céllal, hogy megszabadítsa ezeket a személyeket a felelősségben való megfogyatkozásuktól és önmaguk Isten tervein belüli birtoklására irányítsa őket. – Olykor a szexuális perverzió pszichés betegségből fakad, vagy annak a tüneteként jelentkezik; az ilyen személyek számára a felelősség jó hírért kell hirdetni, megszabadítva őket a bűnös félelmektől és hamis bűntudattól; meg kell velük értetni, hogy a szabadság ajándék és nem szükségszerűség; ezt az ajándékot frusztrálhatják vagy negatívan befolyásolhatják a személytől idegen körülmények.

jó hírneve, ill. Isten szent neve ellen. Vétének ugyanakkor a **saját hivatásuk**, vállalt életállapotuk, fogadalmaik ellen, önmaguk üdvösségét is kockáztatva. Az **áldozat** lelki-pszichológiai sérülése pedig még súlyosabb, mint más elkövetők esetében: az általános pszichés sérülésen túl jelentősen sérül az áldozat hite, hitmeggyőződése, az Egyházba vetett bizalma. Éppen azoktól szenved el brutális sokkot, akiktől ellenkezőleg, tiszta, világos erkölcsi útmutatást szeretne kapni. További súlyosbító körülményt jelent, amennyiben az elkövető egyházi személy erőszakoskodás útján, akár fizikai tettelegességgel, akár lelki fenyegetéssel éri el bűnös szándékát, és nem egyszerű „elcsábítással”.

23 Vö. Vidal, M., *Manuale di etica teologica*, 421-426

b. A **kegyelem** evangéliumát: A „kegyelem feltételezi a természetet” princípiuma igaz, azonban nem szabad túlozni az alkalmazásában; nem úgy kell érteni, mintha a kegyelemnek tökéletes emberi természetre lenne szüksége; ebben az esetben a kegyelem az emberi tökéletességtől függne. Ezek alapján a következőképpen kell hirdetni a *kegyelem evangéliumát* a szexuálisan perverz személyeknek: Azoknak, akik felelősek perverz magatartásukért, olyan kegyelmet kell hirdetni, amely képes őket megmenteni és visszaszerezni; minden ember, saját erőfeszítéséből és Isten ingyenes kegyelméből helyrehozhatja az életét. Azoknak, akik pszichés betegségnek tűnő szexuális perverziókban szenvednek, a kegyelem evangéliumát kell hirdetni, megszabadítva őket az emberi kétségbeesésüktől és meg kell nekik mutatni, hogy az életszentség csodálatos módon a szegényes megjelenés leple mögött is kibontakozhat; a keresztény szentség nem összeegyeztethetetlen sem a fizikai, sem a pszichológiai tökéletlenséggel.

c. A **kereszt** evangéliumát: A keresztény morálisnak a kereszt misztériumára is kell alapozódnia és tudnia kell alkalmazni a szexuálisan perverz személyek helyzetére is, aszerint, hogy melyik kategóriában lévőkhöz tartoznak. Azok számára, akik szabadok a magatartásaikat illetően, a kereszt evangéliuma felhívás a megtérésre; ha nem valósul meg, ítélettel fenyegeti őket. Azoknak, akik a másik kategóriába tartoznak, a kereszt evangéliuma kinyilatkoztatja a fájdalom misztériumát: van üdvösség akár a fizikai, akár a pszichikai fájdalomban is; kinyilatkoztatja nekik a pszichikai betegségnek mint az emberi valóság sötét részének a misztériumát, amelyet az esetek nagy részében személyes bűn nélkül szenvednek el.

5.3.3. A pedofília, ill. efebofília erkölcsi megítélése

Az 5.3.1. pontban foglalt általános kritériumok teljes egészében alkalmazhatók a pedofília, ill. efebofília jelenségének erkölcsi megítélésére is. Nyilvánvaló, hogy a pedofil, ill. efebofil cselekedet önmagában véve súlyos erkölcsi rendellenességet jelenít meg, éppen az antropológiai struktúrájának fogyatékosága miatt. A normális szexuális cselekedet ugyanis a következő három elemmel rendelkezik: 1. A nemek közötti kölcsönös kiegészülés, ún. komplementaritás; 2. Az élet továbbadásának a potenciális lehetősége; 3. A szexuális társ gyönyörének önzetlen módon való elősegítése, szemben minden, önmagába hajló, önző ill. erőszakos élvezetkereséstől. Az 1. elem a homoszexuális jellegű pedofil, ill. efebofil cselekedetekből nyilvánvalóan hiányzik; a 2. elem a kiskorúakkal folytatott szexuális érintkezésekben érthetően nincs, ill. reálisan nem lehet jelen; a 3. elem meglétének is csak a legminimálisabb a valószínűsége a sokszor erőszakon, megfélemlítésen, csábításon alapuló ilyen jellegű tettek esetében. Külön hangsúlyoznunk kell a pedofil/efebofil cselekedeteknek az azt elszenvedőre gyakorolt, későbbiekben megnyilvánuló súlyos, negatív hatásait: Az áldozatnál az érzések szégyen vagy félelem miatti elfojtásának, elhallgatásának következtében előbb-utóbb kóros jelenségek alakulnak ki: figyelmetlenség, csökkent összpontosítási képesség, szétszórtság, lehangoltság, szorongás; hajlamossá válik a depresszióra, vagy elveszítheti érdeklődését a környezete iránt. Lelki szétfagyásolódása súlyos büntudat, fékezhetetlen düh, önpusztító hajlam-

ban nyilvánul meg. A lányok felnőttként sokszor képtelenek lesznek harmonikus családi életet élni. Azok a nők, akiket fiatalkorukban megerőszakoltak, hajlamosabbak a házastársi hűtlenségre, a válásra, sokkal gyakoribb náluk az abortusz. A megerőszakolt fiúk és lányok hajlamosabbak a promiszkuitásra, az önkielégítésre, homoszexuális tapasztalatok szerzésére, ill. a prostitúcióra, mely által körükben jelentősen gyakrabban fordulnak elő a nemi betegségek is²⁴.

Az 5.3.2. pontokban foglaltak alapján, a személyes felelősség szempontjából erősen különbözhet a pedofil, ill. efebofil tett erkölcsi megítélése, hiszen sokszor kérdéses, hogy mennyire 'szabadon', azaz belső, súlyos pszichés zavaroktól mentesen követte el azokat az illető tettes. Mindazonáltal akár 'aktív', akár 'passzív' elkövetőről is van szó, hirdetni lehet és kell is nekik mind az emberi felelősség, mind a kegyelem, ill. mind a kereszt evangéliumát, mint megszabadító és megmentő örömhírt.

Gruber László
főiskolai docens, GFF

24 Vö. Matuška, P. J., *A szentgyónás út a lelkiismeret tisztaságához és a lélek békéjéhez*, 82-83.

A KAMATSZEDÉS MEGÍTÉLÉSE A KATOLIKUS EGYHÁZBAN

„Aki megszánja a szegényt, az Úrnak ad kölcsön,
és ő megfizeti a jótéteményét.”¹

BEVEZETÉS

Miként Boldog II. János Pál pápa az 1988. december 30-ai, Christifideles laici kezdetű apostoli buzdításában felhívta a figyelmet: felül kell vizsgálni a kereskedelem, a kamat és a kölcsön rendszereit;² az utóbbi években a világi jogalkotók, Magyarországon is, jelentős lépéseket tettek az uzsora ellen.³ A mai világban szintén jelentős kérdés, hogy mely kamat minősül igazságosnak, jogszerűnek, s mely igazságtalannak, jogellenesnek. A kérdés megválaszolásához – jelen tanulmányommal – erkölcssteológiai és kánonjogi szempontból szeretnék hozzájárulni.

A módszert illetően kiemelendő, és a kamatszédés tilalma és megengedettsége vonatkozásában is hangsúlyozandó: az erkölcssteológia, amely a teológia külön ága, „hallgatja és kérdezi az isteni kinyilatkoztatást és válaszol az emberi értelem igényeire”, „tárgya a »moralitás«, azaz az emberi cselekedetek és a cselekvő személy jósága és rosszasága, s ily módon nyitott minden ember felé; de »teológia«, amennyiben az erkölcsi cselekvés kezdetét és végét abban ismeri el, aki »egyedül jó«, s aki Krisztusban az embernek ajánlódó önmagát, följánlja az embernek az isteni élet boldogságát”⁴ (ezen írással is

1 Péld 19,17 – *Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás*, Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója (SZIT), Budapest, 2000. (1455; Biblia) 705.

2 Ld. II. János Pál pápa, *Christifideles laici kezdetű szinódus utáni apostoli buzdítása a világi krisztushívőknek az Egyházban és a világban betöltött hivatásáról és küldetéséről*, 1988. december 30., in *Acta Apostolicae Sedis* (AAS) 81 (1989) 393-521., SZIT, Budapest, 1990. (210, fordította: Török József; CL) 43. pont.

3 Ld. egyes törvényeknek az uzsoratevékenységgel szembeni fellépést elősegítő módosításáról szóló 2008. évi CXV. törvény, az uzsorával összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXXIV. törvény, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 381. § (és indoklósaik).

4 Ld. II. János Pál pápa, *Veritatis splendor kezdetű enciklika a Katolikus Egyház minden püspökének az Egyház erkölcsstanának néhány alapvető kérdéséről*, 1993. augusztus 6., in AAS 85 (1993) 1133-1228., *Pápai Megnyilatkozások XXIV.*, SZIT, Budapest, 1993. (149; ISBN 963 360 119 3, 963 360 750 7, fordította: Diós István; VS) 29. pont; továbbá uo. 110-113., 115. pontok. Vö. Böckle, Franz, *A morálteológia alapfogalmai, A keresztény lelkiismeret és nevelése* (Erkölcssteológiai Könyvtár 1. Sorozatszerkesztő: Tarjányi Zoltán), JEL Könyvkiadó, Budapest, 2004. (108; ISBN 963 9318 74 4, ISSN 1785-6094, fordította: Dallos Antal) 11-13.; Häring, Bernhard, *Krisztus törvénye, I., Általános erkölcssteológia*, Pannonhalma-Róma, 1997. (486; ISBN 963 9053 04 X/1, fordította: Németh Mihály) 19-25., 27-82., 85.; Pinckaers, Servais, *A keresztény erkölcs-*

végső soron ezt az életet, a lelkek üdvösségét kívánom szolgálni, amelynek az Egyházban mindig a legfőbb törvénynek kell lennie⁵).

Kánonjogi nézőpontból; a kánonjog forrásai közt – módszerének megfelelően – mindenkor első helyen a Biblia könyvei és az Egyház tradíciója állnak; a végső normatív elv a kinyilatkoztatott igazság, alapelveként is feltételezve a tanítóhivatallal való egységet. Az Egyházon belül a szabadság fogalma is sajátos, hiszen az Istentől való függőségre épül. A természetjog, illetve a tételes isteni jog normái, követelményei közvetlen, jogi jellegű érvényességgel is rendelkeznek. A kánonjog – az Egyház sajátos célja szerint – az üdvösséget mint az ember végső javát kívánja elsődlegesen szolgálni. (Az egyházi jog és a világi jogok különbsége céljaikban és az azokhoz tartozó eszközökben ragadható meg, az ember teljes méltóságának védelme és kibontakoztatása azonban a világi jognak is célja kell, hogy legyen.)⁶ Ennek megfelelően, művemben, amely az erkölcssteológiai szempontból történő minősítést sem nélkülözi, vonatkozó szentírási szövegeket (és magyarázatokat), majd hiteles egyházi tanítóhivatali megnyilatkozásokat tárok az Olvasók elé, kitérve az 1917. évi Codex Iuris Canonici 2354. kánonjára, az 1983. évi Codex Iuris Canonice, valamint szakirodalmi részekre is.⁷

teológia forrásai, Módszere, tartalma, története, Paulus Hungarus / Kairosz Kiadó, Budapest, 2001. (530; ISBN 963 9406 11 2, fordította: Turgonyi Zoltán) 13-25. (Pinckaers szerint az erkölcssteológia az emberi magatartásokat azért tanulmányozza, hogy Isten szeretetteljes látására, mint az ember igazi, teljes boldogságára és végcéljára irányítsa azokat, a kegyelem, az erények és az ajándékok által, a kinyilatkoztatás és az ész fényében – ld. uo. 20.); Tarjányi Zoltán, *Az erkölcssteológia története és alapfogalmai, Morálteológia I.*, SZIT, Budapest, 2005. (158; ISBN 963 361 739 1) 8-45. (Tarjányi Zoltán a következő erkölcssteológia-definíciót alkalmazza: „Az erkölcssteológia az a teológiai tudomány, mely Krisztushoz mint központi normához viszonyítva, a kinyilatkoztatás fényében vizsgálja az üdvösségre hívott és az Egyház közösségében élő ember erkölcsi cselekedeteit.” – uo. 43-44.); Weber, Helmut, *Általános erkölcssteológia, Hívás és válasz* (Szent István Kézikönyvek 3.), SZIT, Budapest, 2001. (392; ISBN 963 361 265 9, fordította: Tuba Iván) 17-26.; valamint Beran Ferenc, *A keresztény erkölcs alapjai*, SZIT, Budapest, ²2001. (182; ISBN 963 361 2462; imprimatur: Paskai László) 11-13.; Boda László, *A keresztény erkölcs, alapkérdései, Erkölcssteológia I.*, Szent József Kiadó, Budapest, ²1997. (208; ISBN 963 7872 22 1) 9-26.; és *Magyar Katolikus Lexikon III.* Főszerkesztő: Diós István, SZIT, Budapest, 1997. (932; ISBN 963 360 727 2, 963 360 868 6) 248-250.

5 Ld. 1983. évi Codex Iuris Canonici (CIC) 1752. kánon.

6 Vö. pl. 1983. évi CIC 218. kánon, 1752. kánon. Ld. Erdő Péter, *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7.), SZIT, Budapest, ²2005. (878; ISBN 963 361 716 2, ISSN 1586-0302) 53.; Erdő Péter, *Az egyházjog teológiája (intézménytörténeti megközelítésben)*, SZIT, Budapest, 1995. (268; ISBN 963 360 821 X) 191-209.; Hámori Antal, *Életvédelem a katolikus Egyház jogrendjében világi jogi összehasonlítóssal*, SZIT, Budapest, 2006. (XVII, 474; ISBN 963 361 740 5, ISSN 1586-0957; imprimatur: Erdő Péter) 3-7. (további hivatkozással).

7 Ld. *A Biblia lelkipásztori konkordanciája*, Szerkesztő: Keresztes Szilárd, SZIT, Budapest, 2013. (1351; ISBN 978 963 277 412 1) 657. (kamat), 742. (kölcsön), 1278. (uzsora, uzSORÁS); *Biblikus tanulmányok, Jeromos Bibliakommentár III.* Főszerkesztő: Thorday Attila, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2003. (698; ISBN 963 85980 9 3, 963 86319 2 9) 657. (kölcsön); Heinrich Denzinger – Peter Hünermann, *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai* (Szent István Kézikönyvek 9.), Örökmécs Kiadó – Bátonytereny, SZIT – Budapest, 2004. (1515; ISBN 963 7556 11 7; Fila Béla és Jug László fordításának felhasználásával összeállította: Romhányi Beatrix és Sarbak Gábor; szerkesztette: Burger Ferenc; Denzinger–Hünermann) 1431. (kamatszedés), 1433. (kölcsön), 1454. (uzsora): 1400. (üzleti igazságosság, kamatszedés); *Az egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásai*, Fordította és összeállította: Fila Béla – Jug László, Örökmécs Alapítvány, Kisternye – Budapest, 1997. (912; ISBN 963 2556 087; Fila–Jug) 900. (kölcsön),

„A kánonjog és a morálteológia tárgya egyaránt az emberek viselkedését szabályozó valamilyen normarendszer. Az erkölcssteológia az emberi tevékenységet főként a belső indítékoknak az etikai vagy morális parancsokhoz, törvényekhez való viszonya szempontjából szemléli, s az erkölcsi szabály megsértését az Isten előtti felelősségre tekintettel a belső (lelkiismereti) fórumon vizsgálja. Az egyházjog ellenben a krisztushívók viselkedését az egyház külső, társadalmi rendje, az emberek közti külső viszony szempontjából értékeli. Konkrét, szervezeti formában igyekszik biztosítani az egyház igazságos rendjének hatékonyságát. Így ennek megsértését elsősorban külső fórumon minősíti és olyan szankciót alkalmaz rá, mely a jogi helyzetet, a jog által biztosított javakban való részesedést befolyásolja.”⁸

SZENTÍRÁSI SZÖVEGEK

A Kivonulás könyve 22. fejezetének 24. verse szerint: „Ha a népemből való szegénynek, aki közötted él, pénzt kölcsönöz, ne viselkedj vele szemben uzsorás módjára. Ne követelj tőle kamatot.”⁹

A Leviták könyve 25. fejezetének 35-37. verseiben: „Ha veled élő testvéred nyomorba jut és nincs biztosítva a megélhetése nálad, akkor segítsd úgy, mint az idegent és a vendéget, s maradjon veled. Ne vond meg tőle a munkát, ne végy tőle kamatot, hanem féld Istenedet, hogy testvéred eléldéghessen melletted. Ne kölcsönözz neki pénzt azért, hogy hasznot húzz belőle, sem pedig ételt, hogy kamatostul kapd vissza.”¹⁰

A Második Törvénykönyv 23. fejezetének 20. és 21. verse szerint minden izraelitára vonatkozik a kamatszédés tilalma, s az idegenekkel kapcsolatban engedélyezve van a gyakorlat: „Testvérednek ne adj kamatra sem pénzt, sem élelmet, sem egyebet, amit kamatra szokás kölcsönözni. Az idegentől kérhetsz kamatot, de testvéredtől ne fogadj el kamatot, s az Úr, a te Istened megáldja kezed minden munkáját azon a földön, amelyre bevonulsz, hogy birtokodba vedd.”¹¹ (vö. MTörv 15,1-11; 28,12; és uo. 24,6,10-13,17-18; valamint Neh 5,1-19)

909. (uzsora): 882. (igazságosság a szerződésekbén); *Magyar Katolikus Lexikon VI.* Főszerkesztő: Diós István, SZIT, Budapest, 2001. (937; ISBN 963 360 727 2, 963 361 223 3; MKL VI.) 108-110.; *Magyar Katolikus Lexikon VII.* Főszerkesztő: Diós István, SZIT, Budapest, 2002. (926; ISBN 963 360 727 2, 963 361 332 9; MKL VII.) 328.; *Magyar Katolikus Lexikon XIV.* Főszerkesztő: Diós István, SZIT, Budapest, 2009. (1006; ISBN 963 360 727 2, 978 963 277 154 0; MKL XIV.) 606.

8 Erdő Péter, *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7.), SZIT, Budapest, 42005. (878; ISBN 963 361 716 2, ISSN 1586-0302) 55.

9 Biblia 86. Vö. Richard J. Clifford, *Kivonulás könyve*, in *Az Ószövetség könyveinek magyarázata, Jeromos Bibliakommentár I.* Főszerkesztő: Thorday Attila, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2002. (895; ISBN 963 859 809 3, 963 863 190 2; JBI.) 118. (103-126., fordította: Benyik György): „Kölcsönöket nem kereskedelmi megfontolásból kell adni, hanem a nyomor enyhítésére; kölcsönből haszonra szert tenni a mások szerencsétlenségéből való nyereszkedést jelentette. Törvények utasították rendre a tolakodó hitelezőket (MTörv 24,6.10-13). (...)” (118.).

10 Biblia 132.

11 Biblia 201. Vö. Roland J. Faley, *Leviták könyve*, in *JBI.* 151. (127-153., fordította: Bata Beáta): „(...) Tilos volt kamatot kérni tőle, noha a nem zsidó adóstól lehetett (MTörv 23,21).” (151.); Joseph Blenkinsopp,

A Példabeszédek könyve 28. fejezetének 8. verse burkoltan elítéli a kapzsiságot és a jogtalan vagyonszerzést: „Aki kamattal és uzsorával gyarapítja vagyonát, olyannak gyűjt, aki megkönyörül a szegényen.”¹² (vö. Péld 22,22; 28,20,22)¹³

Ezekiel könyve 18. fejezetének 8. és 17. verse szerint az igaz ember „nem kölcsönöz uzsorakamatra”, e fejezetének 13. verse, s 22. fejezetének 12. verse értelmében is az uzsorás istentelen ember [„uzsorakamatra kölcsönöz és ráadást fogad el, (...)”¹⁴ „(...) uzsorakamatot és ráadást fogadsz el (...)”¹⁵ – vö. Zsolt 37,21: „Az istentelen kölcsön kér s nem adja meg, a jó megértéssel telve ajándékozik.”¹⁶; Zsolt 109,11; 112,5: „Jó annak, (...) aki szívesen ad kölcsön (...)”¹⁷ – Zsolt 15,5: „(...) pénzt nem adja uzsorakamatra, (...)”¹⁸].

Az Újszövetségben Jézus, a törvény összefoglalóját adó arany szabály (Lk 6,31: „Úgy bánjatok az emberekkel, ahogy akarjátok, hogy veletek is bánjanak.”¹⁹) értelmezése körében, világosan kimondja: „Szeressétek inkább ellenségeiteket: tegyetek jót, adjatok kölcsön és semmi viszonzást ne várjatok. (...)”²⁰ (Lk 6,35 – vö. Sir 20,15; 29,1-7; Mt 5,42; Lk 11,5)²¹

Második törvénykönyv, in *JBI*. 188. (173-194., fordította: Etler László): „Ez a törvény két ponton is eltér a Kiv 22,24-25-től: minden izraelitára vonatkozik, idegenekkel kapcsolatban engedélyezi a gyakorlatot. Az uzsorakamat gyakori panasza a tanító irodalomban (pl. Péld 22,7).” (188.); Rózsa Huba, *Az Ószövetség szociális törvénykezése a Deuteronomiumban*, in Rózsa Huba, *Isten a kezdet és a vég. Válogatott tanulmányok*, SZIT, Budapest, 2010. (584; ISBN 978 963 277 182 3) 133-157.

12 Biblia 711.

13 Vö. Thomas P. McCreesh, *Példabeszédek könyve*, in *JBI*. 708. (697-709., fordította: Mezey András).

14 Biblia 973.

15 Biblia 977.

16 Biblia 634. Vö. Sir 29-7(8-20); Alexander A. Di Lella, *Jézus, Sirák fiának könyve*, in *JBI*. 777. (763-782., fordította: Mezey András): „Bár a rászorolón minden tévovás nélkül segíteni kell, nem árt az óvatosság sem, ha a kölcsönadó el akarja kerülni a veszteséget.” „A törvény a kölcsönadásban nagylelkűséget írt elő; vö. MTörv 15,7-11. Zsidónak zsidótól tilos volt uzsorakamatot szedni (vö. Kiv 22,24; Lev 25,36-37).” (777.).

17 Biblia 671.

18 Biblia 623. Vö. John S. Kselman – Michael L. Barré, *Zsoltárok könyve*, in *JBI*. 811. (803-845., fordította: Somogyi György): „Kamatra kölcsönözni pénzt szigorúan tilos volt (Kiv 22,25; Lev 25,36-37; MTörv 23,19-20; Neh 5,7), mert azt zsarolásnak tekintették.” (811.).

19 Biblia 1170. Ld. még Mt 7,12: „Amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is tegyétek velük. (...)” – Biblia 1103. Vö. Tób 4,15: „Amit magadnak nem szeretnél, azt másnak se tedd. (...)” – Biblia 490. Az arany szabály pozitíve fejezi ki az ószövetségi magatartásszabályt: az ember tökéletessége ugyanis nem abban áll, hogy nem tesz rosszat, hanem megteszi a jót [ld. Biblia 1130. (magyarázat: Kosztolányi István)]. Vö. MTörv 15,14: „(...) Adj neki aszerint, ahogy az Úr, a te Istened megáldott.” – Biblia 194.; Sir 31,15: „Magad után ítéld embertársad felől, légy minden ügyedben józan és megfontolt.” – Biblia 777. Megemlítenéd, hogy a szabálynak van görög előtörténete is: ld. Benedict T. Viviano, *Evangélium Máté szerint*, in *Az Újszövetség könyveinek magyarázata, Jeromos Bibliakommentár II*. Főszerkesztő: Thorday Attila, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2003. (668; ISBN 963 85980 9 3, 963 86319 1 0; JBII.) 119. (95-160., fordította: Laczkó Zsuzsanna) [az arany szabály feltételezi, hogy az ember magának jót akar: „Egy mazochista a feje tetejére állítaná ezt a szabályt (...)” – ld. JBII. 119.].

20 Biblia 1170.

21 Az arany szabály nem a „kölcsönösségi etika”, amely szerint annak, aki valami jót kapott, azt viszonznia kell (az ilyen viszonzás nem szül „jutalmat”, hiszen kötelezettségből fakad); csak ha valaki „jót

tesz”, még ha nem is kapott semmit sem, és csak ha nem vár semmit cserébe, kap – egészen váratlanul –, nem csak köszönetet, hanem Istentől is jutalmat [ld. Robert J. Karris, *Evangelium Lukács szerint*, in *JBII*. 190. (161-228., fordította: Csepreginé Cserháti Márta)]. A Lk 6,31-et a következő versek értelmezik, ne-hogy Lukács hallgatósága a saját kultúrájában uralkodó kölcsönösségi etika alapján interpretálja (ld. *JBII*. 190.): „Mert ha csak azokat szeretitek, akik benneteket is szeretnek, milyen hálát várhattok érte az Isten-től? Hisz azokat, akik őket szeretik, a bűnösök is szeretik. Mert ha azokkal tesztek jót, akik veletek is jót tesznek, milyen halálra számíthatok? Hisz így a bűnösök is tesznek jót. Ha csak a visszafizetés reményé-ben adtok kölcsönt, milyen hálát várhattok érte? A bűnösök is kölcsönöznek a bűnösöknek, hogy ugyan-azt visszakapják. Szeressétek inkább ellenségeiteket: tegyetek jót, adjatok kölcsön és semmi viszonzást ne várjatok. Így nagy jutalomban részesültök, a Magasságosnak lesztek a fiai, hisz ő is jó a hálátlanokhoz és a gonoszokhoz. Legyetek hát irgalmasok, amint Atyátok is irgalmas.” (Lk 6,32-36 – Biblia 1170.); vö. Lk 6,27-30. Vö. Mt 6,1-4; 10,41-42. Az ember azt szeretné, hogy önzetlenül, viszonzást nem váróan, pusztán önmagáért szeressék (az ember szeretetre van teremtve, nem képes nélküle élni). A törvény tökéletes telje-sítése a szeretet (ld. Róm 13,8-10). Vö. Kocsis Imre, *Lukács evangéliuma*, Szent István Bibliakommentárok 2. Sorozatszerkesztő: Rózsa Huba, SZIT, Budapest, 2007. (525; ISBN 978 963 361 902 5, ISSN 1788 4195) 145-152. [„Az első egység második strófájában Jézus az általa kívánt magatartást a közvélemény által elfogadott és gyakorolt magatartásformával szembeállítja. A konfrontálás három mondatban történik. Az első általánosan beszél a szeretetről, a második jelzi, hogy a szeretet jótetteiben nyilvánul meg. A har-madik példa a kölcsönzést említi meg. A közfelfogás mindegyik esetben a kölcsönösséget és a viszonzást tartja szem előtt. Ez a szemlélet a »bűnösök« előtt is a legtermészetesebb. Saját leszűkített körükben ők is szeretnek, jót tesznek és kölcsönöznek, de elvárják a viszonzást, a jótett viszonzását és a kölcsönzött dolog visszaadását. Jézus érvelése szerint az a szeretet, amely viszonzásra irányul, nem igazán szeretet. A szeretet lényege éppen az ingyenesség. Aki előzetesen kiszámított érdekből tesz jót, nem számíthat semmiféle elismerésre Isten előtt. Lukács a »hála« (kharisz) szót használja a példákban, bár a 35. vers nyil-vánvalóvá teszi, hogy az isteni hála egyben »jutalom« (miszthosz) is. A 35. versben Jézus pozitív parancsba formálja át az előző három példát. A parancs lényegében megismétli a 27. és a 30a versek tartalmát. A tanítvány csak akkor múlja felül a közvélemény által elfogadott gyakorlatot, ha szereti ellenségeit, ha mindenkivel jót tesz, és ha nagylelkűen ad, viszonzást nem várva. A 35. vers második fele teszi világossá, hogy a lemondást is vállaló, önzetlen szeretet által a tanítvány nem szegényebb, hanem gazdagabb lesz: ő is »jutalomban« részesül, mégpedig »nagy« jutalomban. A »nagy jutalom« a szövegösszefüggés szerint az, hogy az önzetlen tanítványok »a Magasságbeli fiai« lesznek. Az, aki a szeretetet válogatás nélkül minden-ki felé gyakorolja, Isten gyermekévé válik, mert Istennek a példáját követi. Ő jóindulatú a hálátlanokkal és a gonoszokkal szemben is (35c v.), tehát szeretetét nem viszonzásként vagy viszonzást remélve adja, hanem ingyenesen, érdem nélkül. Az, aki viszonzást nem várva szeret, jót tesz és ad, Isten magatartá-sát sajátítja el, s így jogosan számíthat az istengyermekség jutalmára, vagyis egy egészen bensőséges és családias kapcsolatra Istennel. Az istengyermekség a jövőre vonatkozik: »lesztek fiai«. Az Isten példáját követők azonban már itt a földön is megtapasztalhatják annak előízét. Az irgalmas szeretettel összekap-csolt istengyermekség gondolata egyébként megtalálható az Ószövetségben is: »Az árvákhoz olyan légy, mintha apjuk volnál, s mintha a férjük volnál, légy olyan az özvegyekhez. Így leszel a Magasságbeli fia, és ő jobban fog szeretni téged, mint tulajdon anyád« (Sir 4,10). Jézus az irgalmas szeretet kívánalmát azzal radikalizálja, hogy az ellenségre is kiterjeszti azt. Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy az ellenségszeretet és a nagylelkű adás parancsának végső megokolása magának Istennek a példája. Krisztus tanítványainak nem az általánosan ismert és a bűnösök által is elfogadott magatartást, hanem Isten magatartását kell követniük. Isten példáját követve pedig egy egészen új jellegű kapcsolat alakul ki Vele, amelyet istengyer-mekségnek nevezünk. A szövegnek közvetetten krisztológiai vonatkozása is van. Jézus mint »a Magas-ságbeli Fia« (1,32) a legtökéletesebb módon valósította meg az ellenségszeretetet. Akik tanítványaiként elfogadják felszólítását, és követik példáját, társörököséivé válnak (vö. Róm 8,17), és »a Magasságbeli fiai« (6,35) lesznek.” – 149-150.]; és Rózsa Huba, *Úton a Mesterrel, Magyarázatok a „C” egyházi év evangéliuma-ihoz*, SZIT, Budapest, 2009. (254; ISBN 978 963 277 153 3) 143-146.; továbbá: *MKL VI*. 108-110. („A bajba jutott ember megélhetésének biztosítására adott kölcsön után tehát nem szabad kamatot szedni; az ilyen kamatot a szükséghelyzet kihasználásának, erkölcsstelen jövedelemnek, uzsorának tekintették. Ez az oka

A Katolikus Egyház Katekizmusa,²² amelyet Boldog II. János Pál pápa (1978-2005) törvényerővel adott ki,²³ 2449. pontjában – a hetedik parancsolat, a „Ne lopj!” (Kiv 20,15; Mt 19,18), ezen belül a szegények iránti szeretet témakörében – a következők olvashatók: „Már az Ószövetségben a különféle jogi rendelkezések (jubileumi év, a kamatszedeés és zálogba vétel tilalma, a tized kötelezettsége, a napszamosok bérének naponkénti kifizetése, a tallózás és böngészés joga) összhangban vannak a Második Törvénykönyv buzdításával: »Mindig lesznek szegények az országban. Ezért megparancsolom: Nyisd meg a kezed testvéred, a földeden élő szűkölködő és szegény felé« (MTörv 15,11). Jézus magáévá tette ezeket a szavakat: »Szegények mindig lesznek veletek, de én nem leszek veletek mindig« (Jn 12,8). Ezzel nem hatálytalanítja a régi próféták dörgő szavát: megveszik »pénzen a nyomorgókat, egy pár saruért a szegényt (...)« (Ám 8,6), hanem fölszólít bennünket, hogy ismerjük föl jelenlétét a szegényekben, akik az ő testvérei.²⁴ Limai Szent Róza, amikor anyja szemrehányást tett neki amiatt, hogy a házba szegényeket és betegeket fogadott be, így válaszolt: »Krisztusnak jó illata vagyunk, amikor a szegényeknek és betegeknek szolgálunk.«^{25»26}

A Katekizmus 2269. pontjában – az ötödik parancsolat, a „Ne ölj!” (Kiv 20,13; Mt 5,21-22), ezen belül az emberi élet tisztelete témakörében – pedig szerepel, hogy: „Akik a kereskedelmi kapcsolatokban uzsorát érvényesítenek és üzletemberként felebarátaik éhínségét és halálát váltják ki, közvetett emberölést követnek el és felelősek érte.”²⁷

Ámosz könyve 8. fejezetének 4-8. verseiben – a csalók és kizsákmányolók ellen – ez áll: „Halljátok ezt, ti, akik eltiporjátok a szegényt, és szorongatjátok az országban a szűköl-

annak, hogy a kamat intézményét az egész középkoron át olyan nem keresztény rétegek tartották kézben, akiket nem kötelezett szolidaritásra Jézus Krisztus parancsa, s ez által a 19-20. századra behozhatatlan fölényre és hatalomra tettek szert a pénzvilágban.” – 109.); és *MKL XIV. 606.*; Muzslay István, *Gazdaság és erkölcs* (Studia Theologica Budapestinensia 7. Sorozatszerkesztő: Erdő Péter), Új Ember – Márton Áron Kiadó, Budapest, 2005. (201; ISBN 963 7947 50 7, ISSN 0866 2398) 92-96., 161-163.; Helmut Weber, *Általános erkölcssteológia, Hívás és válasz* (Szent István Kézikönyvek 3.), SZIT, Budapest, 2001. (392; ISBN 963 361 265 9, fordította: Tuba Iván) 146.

22 *A Katolikus Egyház Katekizmusa, A latin mintakiadás fordítása* (1997. augusztus 15.; Szent István Kézikönyvek 6.), SZIT, Budapest, 2002. (863; ISBN 963 361 403 1, ISSN 1586 0302; fordította: Diós István; KEK).

23 Ld. *constitutio apostolica*: a KEK francia nyelvű kiadását 1992. október 11-én elrendelő, *Fidei depositum* kezdetű apostoli rendelkezés; *litterae apostolicae*: a KEK latin nyelvű kiadását 1997. augusztus 15-én elrendelő, *Laetamur magnopere* kezdetű apostoli levél. Vö. 1983. évi CIC 29. kánon. Vonatkozó irodalom: Erdő Péter, *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7.), SZIT, Budapest, 2005. (878; ISBN 963 361 716 2, ISSN 1586-0302) 91-95.

24 Vö. Mt 25,40.

25 Hansen, P.: *Vita mirabilis*. Löven, 1668.

26 Boldog II. János Pál pápa a Christifideles laici kezdetű, a világi hívőknek az Egyházban és a világban betöltött hivatásáról és küldetéséről szóló, 1988. december 30-ai, szinódus utáni apostoli buzdítás 43. pontjában felhívja a világi krisztushívőket, hogy „vizsgálják fölül a kereskedelem, a kamat és kölcsön rendszereit (...)”.

27 Vö. Ám 8,4-10; 1983. évi CIC 1397. kánon; Hámori Antal, *Életvédelem a katolikus Egyház jogrendjében világi jogi összehasonlítással*, SZIT, Budapest, 2006. (XVII, 474; ISBN 963 361 740 5, ISSN 1586-0957; imprimatur: Erdő Péter).

ködöket! Azt mondjátok: »Mikor múlik már el az újhoid, hogy eladhassuk a búzáinkat? A szombat, hogy árulhassuk gabonánkat? Csökkentjük a mértéket, növeljük a sékelt, meghamisítjuk a mérleget, hogy megvehessük pénzért a szegényt, egy pár saruért a szűkölködőt, és eladhassuk a gabona ocsúját.« Megesküdött az Úr Jákob dicsőségére: Sose felejttem el egyetlen tettüket sem! Ugye remeg a föld, és gyászol minden lakója; emelkedik, mint a Nílus, és süllyed, mint Egyiptom folyama?²⁸ (vö. Péld 22,7; 28,8)

A Zsoltárok könyve 72. fejezetének 2., 4. és 12-14. verseiből megismerhetjük a király szegények és elnyomottak iránti kötelezettségének mibenlétét: „kormányozza igazságosan népedet, méltányosan szegényeidet. (...) Igazságosan ítélkezik az alacsonysorúak fölött, és segíti a szegények fiait, az erőszakost azonban megtöri. (...) Megváltja a szegényt, aki hozzá kiált, az elhagyottat, akin senki sem könyörül. A kicsit és gyöngét felkarolja, megmenti a szegények életét. Megszabadítja őket az erőszaktól és az igától, vérük drága a szemében.”²⁹

HITELES EGYHÁZI TANÍTÓHIVATALI MEGNYILATKOZÁSOK

Nagy Szent I. Leó pápa (440-461) a 443. október 10-ei, „Ut nobis gratulationem” kezdetű levélben, amelyet Campania, Picenum és Tuscia (Toscana) püspökeinek bocsátott ki, az alábbiakat írja a kamatszédéről, az uzsoráról: „Úgy véltük, amellet sem lehet szó nélkül elmenni, hogy egyesek piszkos nyereségvágytól elragadva uzorás módjára kezelik a pénzt, és a kamatból akarnak meggazdagodni; azt nagyon sajnáljuk, hogy ne mondjam, hogy ezzel olyanok élnek, akik egyházi hivatalt viselnek, de olyan laikusok is, akik pedig azt kívánják, hogy őket kereszténynek mondják. Úgy döntöttünk, hogy ezt a dolgot keményen meg kell büntetni azoknál, akiket rajtakaptak, hogy a bűn elkövetését minden előnyétől megfosszák. Úgy véltük, hogy arra is előre figyelmeztetnünk kell, hogy sem a maga, sem más nevében meg ne kísérelje valamelyik egyházi személy az uzsora gyakorlását: rút dolog ugyanis, hogy mások javáért bünt kövessenek el. A kamatban csak azt kell látnunk, és úgy kell kölcsönt adnunk, hogy amit itt irgalmas szívvel juttatunk, azt az Úrtól sokszorososan és örökké megmaradó módon kaphassuk vissza.”³⁰

A II. Ince pápasága (1130-1143) idején tartott II. Lateráni zsinat (X. egyetemes zsinat – kezdete: 1139. április 4.) 13. kánonja kimondja: „Továbbá elítéljük az uzorások átkos és gyalázatos, mondhatni: kielégíthetetlen kapzsiságát, amelyet az Írás az Ó- és Újszövetség isteni és emberi törvényei által is elutasít; és őket minden egyházi vigaszból kirekesztjük,

28 Biblia 1052.

29 Biblia 650. Vö. Rózsa Huba, *Üdvösségközvetítők az Ószövetségben*, SZIT, Budapest, 2005. (358; ISBN 963 361 268 3) 64-69.

30 Denzinger–Hünemann 121.: 280-281. pont. A kötet 1400. oldalán a kamatszédés meghatározásaként ezt olvashatjuk: „nyereségre törekvés egy dolog használatából adódóan, amelynek nincs hozadéka, nincs benne munka, ráfordítás, kockázatás”. Vö. Fila–Jug 81.: 280-281. pont; és 882.: „Az uzsora meghatározása: törekvés a nyereségre egy olyan dolog kihelyezése fejében, amely nem gyarapszik közben, s itt nincs fáradság, nincs költség, nincs kockázat” (a Fila–Jug az „uzsora”, a Denzinger–Hünemann a „kamatszédés” szót tartalmazza).

és megparancsoljuk, hogy egyetlen érsek, egyetlen püspök vagy bármilyen rend apátja, és senki az egyházi rendben ne merészelje az uzsorásokat visszafogadni – hacsak nem a legnagyobb avatossággal –, hanem egész életükben számítsanak becstelennek, és hacsak ismét észre nem tértek, meg kell őket fosztani a keresztény temetéstől.”³¹

A Tours-i zsinat (kezdeté: 1163. május 19.), amelynek az elnöke III. Sándor pápa (1159-1180) volt, a kamatszédés egy burkolt formájának tilalmáról határozott: a vadium (vadimonium) mortuum olyan zálogtárgy, amelynek hasznát a zálogbavevő élvezi, de a tartozás kiegyenlítésébe nem számít bele; ezt a szerződéssel való visszaélést antichresisnek, haszonvételi zálognak hívják: a hitelezőnek egy jövedelmező dolgot (pl. szántóföldet, szőlőskertet) adnak át zálogba úgy, hogy az elzálogosítás egész ideje alatt a teljes hasznot átengedik a hitelezőnek, még akkor is, ha a kölcsönadott tőke értékét már kiegyenlítették, vagy túl is haladták; ezzel szemben a zsinat szerint az igazságosság azt követeli, hogy a hasznot számítsák be a kölcsönadott pénz törlesztésébe.³² „Többen az egyháziak közül, és amit szomorúan mondunk, azok közül is, akik a jelen világot fogadalmuk és szerzetesi ruházatuk által elhagyták, bár a közönséges uzsorától visszariadnak, mivel az nyilvánvalóan elítélt dolog, ugyanakkor a pénzkölcsönre rászorulóktól birtokaikat zálogul elfo-

31 Denzinger–Hünemann 249.: 716. pont. [„Úgy látszik, ezt a szankciót sokan csak a pénzkölcsönzőkre érvényes tilalomnak tartották úgy, hogy a kamatra felvett pénz tekintetében felmentést lehet nyerni. Ezt III. Sándor pápa tiltotta (IX. Gergely, *Decretales*, 1. V, tit. 19, cap. 4; Frdb 2,812k), még ha ez a dolog a szaracénok fogságában lévő hívők kiváltására történik is. Ugyancsak elvetette a pápa azt a korlátozást is (5. fejezet), mely szerint csak azokat a kamatokat kell visszatéríteni, amelyeket ezen lateráni rendelkezés után fogadtak el. Végül elrendelte (9. fejezet), hogy maguk az örökösök vagy idegenek is kötelesek a kártalanításra. Vö. ugyanezen 19. cikkelyben III. Ince dekrétumaival, melyben ennek a kánonnak a megtartására szólít fel.” – Denzinger–Hünemann 1076-1077.] Vö. Fila–Jug 204.: 716. pont. („Úgy látszik, ezt a szankciót sokan csak pozitív tilalomnak tartották úgy, hogy az uzsorára kapott pénz tekintetében felmentést lehet adni. Ezt ugyan III. Sándor pápa... tagadta, mégha ez a dolog a szaracénok fogságában lévő hívők kiváltására történik is. Ugyanannak a határozatának az 5. fejezetében elvetette egyeseknek az ellenvetését, hogy csak azokat a kamatokat kell visszatéríteni, amelyeket ez után a lateráni rendelkezés után fogadtak el. És végül ugyanott a 9. fejezetben elrendelte, hogy maguk az örökségben részesülő fiak vagy külső személyek is kötelezve vannak a kártalanításra.” – Fila–Jug 204.) Az uzsorások keresztény temetéstől való megfosztásáról Szuromi Szabolcs Anzelm is említést tesz a *Szemponatok az egyházi tized rendszerének forrásaihoz és kánonjogtörténeti sajátosságaihoz* című írásában: „A temetés megtagadásának érett középkori esetei között szerepelnek a szakadárok, az eretnekek, a hitehagyottak, a gyilkosok és öngyilkosok, a párbajban vagy lovagi tornán meghaltak, az uzsoraszedők, az istenkáromlók, a sírgyalázók, a botrányos életet élők, de ide tartoznak az egyházi tized jogtalan bitorlói is. Megjegyzendő, hogy a felsorolt bűnök mindegyike meghatározott körülmények között kiközösítést vont maga után.” in *Magyar Sion* 7 (49) (2013/1) 41. (33-48. – ld. még uo. 44.); vö. uő, *Az egyházi tized rendszerének eredete, működése és modernkori megszűnése*, in Szuromi Szabolcs Anzelm, *Egy működő szakrális jogrend, A Katolikus Egyház jogának néhány sajátos fogalma és intézménye*, SZIT, Budapest, 2013. (177, 124-141.; ISBN 978 963 277 419 0, ISSN 1585-857 X) 133. (ld. még uo. 137.).

32 Ld. Denzinger–Hünemann 252. Vö. Fila–Jug 207.: „A zsinat ténykedései közül említést érdemel a burkolt uzsora egy bizonyos fajtájának, a vadimentum mortuumnak (= »elhaló kezességadás«) az elítélése; tulajdonképpen az »ellenhasználati« szerződéssel való visszaélésről van szó: ti. a hitelezőnek egy termést hozó dolgot adnak át (pl. szántóföldet, szőlőskertet) zálogba, és pedig úgy, hogy az elzálogosítás egész folyamán termett összes gyümölcsöket átengedik a hitelezőnek, még akkor is, ha a kölcsönadott pénzt már kiegyenlítették, vagy túl is haladták; ezzel szemben a zsinat azt követeli, hogy a gyümölcsöt számítsák be a kölcsönadott pénzbe.”.

gadják, és a kölcsönadott pénzen felül a hasznot is begyűjtik. Ezért az egyetemes zsinat határozatilag elrendelte, hogy ezentúl senki, aki az egyháziakhoz tartozik, ne merészelje az uzsorának ezt vagy másik fajtáját gyakorolni. És ha valaki eddig valakinek a birtokát – miután pénzt adott neki – ezzel az ürüggyel vagy egyezkedés alapján zálogként elfogadta, ha kölcsönadott pénzét, a költségeket levonva, a terményekből már visszanyerte, a birtokot feltétel nélkül adja vissza az adósnak. Ha pedig valamivel kevesebbe van, miután azt megkapta, a birtok akadálytalanul kerüljön vissza a tulajdonosához. Hogyha ezen döntés után van valaki az egyháziak közt, aki ragaszkodik az uzsorán nyert átkos haszonhoz, annak egyházi hivatala kerül veszélybe, hacsak nem esetleg egyházi javadalom volt, és úgy látta, hogy ilyen módon tudja visszaváltani világi kézből.”³³

III. Sándor pápának a tiltott adásvételi szerződésről szóló, bizonytalan keltezésű „In civitate tua” kezdetű levele, amelyet a genovai érseknek írt, a következőket tartalmazza: „Azt mondom, városodban gyakran megtörténik, hogy egyesek borsot vagy fahéjat, vagy más árut vásárolnak, amely akkor öt fontnál többet nem ér, és ígéretet tesznek azoknak, akiktől azokat az árukat kapják, hogy ők meghatározott határidőben hat fontot fognak kifizetni. Jóllehet az ilyen szerződés ebben a formában nem számítható uzsorának, mégis az árusok bűnbe esnek, kivéve azt az esetet, ha nem lehet eldönteni, hogy azok az áruk a kifizetés idején többet vagy kevesebbet fognak érni. Ezért hasznos lenne a te polgáraid üdvösségére nézve, ha felhagynának az ilyen szerződésekkel, minthogy az emberi gondolatokat nem lehet elrejtteni a mindenható Isten elől.”³⁴

III. Orbán pápa (1185-1187) egy bresciai áldozópapnak írt („Consuluit nos” kezdetű) levélben – a megírás időpontja bizonytalan – egyértelműen elítéli az uzsorát: „Mély tisztelettel tanácsot kértél tőlünk, vajon azt a személyt a lelki ítélszékben uzsorásként kell-e megítélni, aki bár különben nem kölcsönözne, azzal a szándékkal ad kölcsön pénzt, hogy – bár nincs semmilyen megegyezés – a körülmények folytán mégis többet kap vissza; és vajon ugyanabba a bűnbe esik-e az, aki – ahogy köznapian mondják – nem járul hozzá másként, hogy az eskü szolgáljon zálogul, hacsak ebből – noha kényszerítés nélkül – valamilyen haszonra nem tesz szert, és vajon azt a kereskedőt hasonló bűnben kell-e elítélni, aki árukat sokkal magasabb áron adja, ha a kifizetés teljesítésére hosszabb időtartamú haladékat ad, mint ha közvetlenül utána megfizetik neki az árát. Hogy mihez kell magunkat tartanunk ezekben az esetekben, világosan megtudjuk Lukács evangéliumából, amelyben ki van mondva: adjatok kölcsön, és semmi viszonzást ne várjatok [vö. Lk 6,35]. Mivel a törvény tiltja az uzsorát és a feleslegben való dúskálást, az ilyen embereket a bennük lévő nyereségvágy miatt úgy kell megítélni, hogy rosszul cselekszenek, és a lelki ítélszékben hatékonyan rá kell vezetni őket, hogy mindazt, amit így kaptak, térítsék vissza.”³⁵

33 Denzinger–Hünemann 252-253.: 747. pont. Vö. Fila–Jug 207.: 747. pont.

34 Denzinger–Hünemann 254-255.: 753. pont; és Fila–Jug 209.: 753. pont.

35 Denzinger–Hünemann 257-258.: 764. pont. Vö. Fila–Jug 212.: 764. pont (a Denzinger–Hünemannban a cím: A kamatszédés; a Fila–Jug-ban a cím: Az uzsora).

IX. Gergely pápa (1227-1241) a „Naviganti vel” kezdetű levélben, amelyet R. testvérnek 1227 és 1234 között írt, az alábbiakat fogalmazta meg: „Aki hajóznak vagy vásárba menőnek meghatározott mennyiségű pénzt ad kölcsön azért, mert veszélyt vállal magára, nem számít uzsorásnak, ha valamit a kölcsönadott pénzen felül is majd visszakap. Az sem, aki tíz szoliduszt ad, hogy más időben ugyanannyi mennyiségű gabonát, bort és olajat adjanak vissza: ezek, bár akkor többet érnek, az, hogy vajon a teljesítés idején többet vagy kevesebbet fognak érni, valószínűleg kétséges: ezért nem kell uzsorásnak tekinteni. E kétség annak is mentségül szolgál, aki posztóárut, gabonát, bort, olajat vagy más portékákat ad el, hogy akkori értéküknél többet kapjon ugyanezekért meghatározott határidőben, ha azokat a szerződéskötés idején nem volt szándéka eladni.”³⁶

Az V. Kelemen pápasága (1305-1314) idején tartott Vienne-i zsinat (XV. egyetemes zsinat: 1311. október 16. – 1312. május 6.) az „Ex gravi ad Nos” kezdetű rendelkezéssel kimondta: „Ha valaki abba a tévedésbe esne, és makacsul azt merészeli állítani, a kamat szedése nem bűn, elrendeljük, hogy őt eretnekként kell megbüntetni.”³⁷ („Ha valaki abba a tévedésbe esne, hogy makacsul azt merészeli állítani, az uzsora szedése nem bűn, elrendeljük, hogy őt mint eretneket kell megbüntetni.”³⁸)

A III. Callixtus pápa (1455-1458) által a magdeburgi, naumburgi és halberstadti püspöknek, 1455. május 6-án kiadott „Regimini universalis” kezdetű rendelkezés, amely az 1425. július 2-án V. Márton pápa (1417-1431) által – a trieri, a lübecki és az olmützi püspöknek – kelt „Regimini universalis” kezdetű bulla megerősítése, a következőket foglalja magában: „Egy, a minap hozzánk benyújtott folyamodvány azt tartalmazta, hogy bár annyi ideje már, hogy az ellenkezőjének az emlékezete sem létezik, Németország különböző vidékein, az emberek általános hasznára ugyanezen vidékek lakosai és telepesei közt olyan ... szokás gyökeresedett meg és terjedt el, hogy maguk a lakosok és a telepések, ill. közülük azok, akiknek a helyzetük és a kártalanításuk érdekében hasznosnak látszott, hozzászórtak, hogy a javaikból, házaikból, szántóföldjeikből, ingatlanaikból, földbirtokaikból és örökségeikből keletkező évenkénti jövedelmeket, ill. járadékokat márkában, forintban vagy garasban, az éppen azokon a vidékeken járatos pénzben eladják, és egy-egy ilyen márkáért, forintért vagy garasért, azoktól, akik ezeket akár mint jövedelmet, akár mint járadékot megvásárolták, egy meghatározott és megfelelő vételárat kapnak – aszerint, amint maguk az eladók és a vevők az erről szóló szerződésekben egymás között megállapodtak; hatályosan kötelezve vannak az előbb mondott jövedelem és járadékok kifizetésére, amelyek az előbb megnevezett házakból, földekből, szántóföldekből, ingatlanokból, földbirtokokból és örökségekből (amelyek ezekben a szerződésekben pontosan le vannak írva) származnak, azoknak az eladóknak a javára; mindezt azzal a feltétellel, hogy ők azon arányos résznek megfelelően, amely szerint a

36 Denzinger–Hünemann 283-284.: 828. pont. A Denzinger–Hünemann-ban a cím: A kamatszédés; a Fila–Jug 235-236.: 828. pontban a cím: Az uzsora.

37 Denzinger–Hünemann 299.: 906. pont.

38 Fila–Jug 250.: 906. pont (a Denzinger–Hünemann-ban a cím: A kamatszédés; a Fila–Jug-ban a cím: Az uzsora).

mondott vevőknek ezt a tőlük kapott pénzt egészében vagy részben visszaadják, a megtérített pénzt illető jövedelmeknek és járadékoknak a megfizetésétől teljesen szabadok és mentesek legyenek; ellenben a vevők, még ha az ilyen fajta javak, a házak, a földek, a szántóföldek, a földbirtokok, és az örökségek az idő haladtával a mindenoldalú leromlás vagy pusztasággá válás szégyenletes állapotába esnének is vissza, a pénzt magát, még ha perelnék is, nem lennének képesek visszakövetelni. Egyesek mégis határozatlanul fontolgatják azt a nyugtalanító kételyt, vajon az ilyen szerződéseket megengedhetőnek kell-e tartani. Ezért némelyek ürügyül felhasználva, hogy azok uzsorások, keresik az alkalmat, hogy ne fizessék meg az ilyen jövedelmeket és javadalmakat, amire pedig kötelezve vannak. ... Mi tehát, ... hogy a kétértelműség minden kételyét eloszlassuk ezekben a dolgokban, apostoli tekintélyünkkel kijelentjük a jelenlegi írásban felsoroltak szerint, hogy az előjáróban mondott szerződéseket megengedettnek és a joggal megegyezőnek tartjuk, és ugyanezek az eladók hatályosan kötelezve vannak a mondott szerződések szószerinti szövege szerint, kizárva minden akadékoskodó ellenmondást, a járadékokat és a jövedelmeket kifizetni.³⁹

X. Leó pápa (1513-1521) az V. Lateráni zsinaton (XVIII. egyetemes zsinat: 1512. május 3. – 1517. március 16.) – 1515. május 4-én – kibocsátotta az „Inter multiplices” kezdetű bullát, tekintettel arra, hogy noha korábban már több pápai rendelet született a „Montes pietatis” (zálogházak) támogatására, kétségek merültek fel annak módját illetően, ahogyan ezek az intézmények a veszteségmentességet fenntartották.⁴⁰ A bulla tanúsága szerint: „Jónéhány magiszter és doktor úgy vélekedik, hogy azok a zálogházak nem megengedettek, amelyekben a kölcsönadott pénzen felül, egy meghatározott idő elteltével, ennek a zálogháznak az alkalmazottai segítségével maguktól a szegényektől, akiknek kölcsönt adtak, fontonként valamit még követelnek, és ezért az uzsora bűne alól ... nem tudják magukat tisztázni, minthogy a mi Urunk, Lukács evangélista tanúsága szerint [Lk 6,34k] nyílt parancsban kötelezett minket, hogy ne tápláljunk reményt a kölcsönadott pénzen felül semmire. Ugyanis éppen az az uzsora megfelelő értelmezése, amikor ti. egy dolog használata folytán, amely nem hajt sarjat, minden fáradság, minden költség vagy minden veszély nélkül törekszenek haszonra és termésre szert tenni... Sokan mások azonban ezzel ellentétben azt állítják, hogy azok a zálogházak megengedettek; (csupán csak) a kölcsönadás címén semmit ne kérjenek...; mégis ugyanazon házak veszteségmentesség céljából, ti. a zálogházak alkalmazottainak és a házak szükséges karbantartásához tartozó összes dolgoknak a költségeire, a zálogházak ilyesfajta nyeresége nélkül, és hát mérsékelten és a szükségletnek megfelelően, szabadon lehet azoktól, akik az ilyen kölcsön folytán előnyben részesülnek, valamit a kiadott pénzösszegezen felül igényelni és kapni, minthogy jogszabályban van, hogy aki az előnyt élvezi, annak a terhet is éreznie

39 Denzinger–Hünemann 352-353.: 1355-1357. pontok. A Denzinger–Hünemann-ban a cím: Kamatszédés és járadéki szerződés; a Fila–Jug 301-302.: 1355-1357. pontokban a cím: Uzsora és járadéki szerződés.

40 Denzinger–Hünemann 362-363.

kell⁴¹, különösen ha ehhez még apostoli tekintély is adódik hozzá. Ezt a véleményt pedig elődeink, a boldog emlékezetű II. Pál, IV. Sixtus, VIII. Ince, VI. Sándor és II. Gyula római pápák kimutathatóan elfogadták. Mi ... tekintetbe akarjuk venni egyik részről az igazságosság iránti buzgóságot, hogy ne nyílják meg az uzsorák örvénye, de a másik részről a jámborság és igazság szeretetét is, hogy segítségére kell lenni a szegényeknek mindkét részről pedig dicsérve az ő fáradozásukat ... ezért a szent zsinat egyetértésével kinyilvánítjuk és elhatároztuk, hogy az előbb említett »jámborság hegyei«, amelyeket a köztársaságok alapítottak és az Apostoli Szék tekintélye ... megerősített, amelyekben kiadásaik fedezésére és a veszteségesség elkerülésére elfogadnak valami mérsékelt összeget, csakis az alkalmazottak fizetésére, és – mint az előbb utaltunk rá – egyéb a zálogházak karbantartására szolgáló kiadások fedezésére, csupán csak azok veszteségének mentessége végett, a kiadott pénzen felül ugyanezen zálogházak nyereszkezdése nélkül, sem a jellegükben nem mutatnak semmi rosszat, sem bűn elkövetésére nem ingerelnek, és semmilyen módon nem lehet elmarasztalni, sőt inkább érdem és dicsérendő és méltánylandó az ilyen kölcsön, és a legkevésbé sem számíthat uzsorának. ... Azt akarjuk tehát, hogy mindenkit, ... aki a jelen formában kiadott nyilatkozat és ünnepélyes rendelet ellen ezután prédikálni, ill. szóban vagy írásban vitatkozni merészel, mivel ezzel már ki is mondta magára az ítéletet, kiközösítés büntetése ... sújtsa.”⁴²

Szent V. Piusz pápa (1566-1572) az 1571. január 28-ai – pénzváltásról szóló – „In eam pro nostro” kezdetű rendelkezésével az alábbiakat mondta ki: „Először tehát mindazokat a váltásokat ítéljük el, amelyeket színleltnek (másképpen száraznak) neveznek, és úgy gondolják ki, hogy a szerződők azt színlelik, hogy meghatározott vásárokon vagy más helyeken pénzváltást bonyolítanak le; ezeken a helyeken, akik pénzt kapnak, átadják ugyan a váltólevelet, de nem adják ki (formálisan), vagyha kiadják érvényességi idejük leteltével hatályukat veszítve kerülnek vissza; vagy úgy is van, hogy miután semmi ilyen levelet nem adtak át, a pénzt végül is egy különbözettel ott követelik vissza, ahol a szerződést megkötötték: mert akik adnak és akik kapnak, azok egészen kezdettől fogva így egyeztek meg, vagy biztosan ilyen volt a szándék, és senki sincs, aki a vásárokon vagy a fent mondott helyeken az ilyen módon elfogadott leveleket kifizetné. Ehhez a gonosz-sághoz hasonló az is, amikor pénzt adnak át akár letéti, akár más címen kitalált váltó fejében, hogy később ugyanazon a helyen vagy másutt azt nyereséggel adják vissza. De azokban a pénzváltási műveletekben is, amelyeket dologiaknak (valóságosaknak) neveztek el, néha, ahogyan azt nekünk mondták, a pénzkölcsönzők a visszafizetés kitérő háttérjével kitalálják, mert hallgatólagos vagy kifejezett megegyezés alapján ebből haszonra tesznek szert, még ha az csak ígérve volt is. Kinyilvánítjuk, hogy ez mind kamat-haszonvételre szolgál, és szigorúan megtiltjuk, hogy így történjék.”⁴³

41 *Regulae iuris*, in VIII. Bonifác, *Liber Sextus Decretalium* V Appendix, regula 55 (Frdb 2,1123).

42 Denzinger–Hünemann 363-364.: 1442-1444. pontok. Vö. Fila–Jug 311-312.: 1442-1444. pontok (a Denzinger–Hünemann-ban a cím: A kamatszédés és a „Montes pietatis”; a Fila–Jug-ban a cím: Az uzSORA és a „Montes pietatis”).

43 Denzinger–Hünemann 440-441.: 1981-1982. pont. Vö. Fila–Jug 386-387.: 1981-1982. pont. („Vál-

VII. Sándor pápa (1655-1667) idején, a Szent Offícium 1666. március 18-án kelt rendelete – egyebek mellett – elítélte azt a tételt, amely szerint: „Megengedett dolog, hogy a hitelező valamit a kölcsönön felül is igényeljen, ha kötelezi magát, hogy a kölcsönadott pénzt nem követeli vissza egy meghatározott ideig.”⁴⁴

Boldog XI. Ince pápa (1676-1689) idején, a Szent Offícium 1679. március 2-án kelt rendelete a következő tételeket is elítélte: „Az ún. »mohatra«⁴⁵ szerződés megengedett, még ugyanannak a személynek a tekintetében is, és olyan visszavásárlási szerződéssel együtt is, amelyet már eredetileg is haszonszerzési szándékkal kötöttek.”⁴⁶ „Mint hogy a készpénz értékesebb, mint az, amit majd később fizetnek meg, és senki sincs, aki ne tartaná többre a meglevő pénzt a várhatónál, a hitelező igényelhet valamit a tőkén felül is a kölcsönvevőtől, és ezen a címen mentesül az uzsora (vádja) alól.”⁴⁷ „Nem uzsora, ha valaki a tőkén felül valamit mint a jóakaratból és a hálából eredően kötelező dolgot kíván (az adósától); csak, ha azt mint az igazságosság szerint járó dolgot követeli.”⁴⁸

XIV. Benedek pápa (1740-1758) 1745. november 1-jén bocsátotta ki a „Vix pervenit” kezdetű körlevelet Itália püspökeinek, amely az uzsoráról szól:

tőügyleteken az adóságlevelekkel történő, nyereséget hozó pénzkereskedelmet értjük. Az ún. száraz vagy színlelt, azaz fedezetlen váltásokban kamatszédést láttak.” – Denzinger–Hünemann 440. Vö. Fila–Jug 386.: „Cambiumon értjük a pénzváltó műveleteket, az adóságleveleket a pénzváltó valamilyen hasznával: a valóságos pénzváltásnak ellentette az ún. száraz vagy színlelt váltás, amely önmagában tekintve palástolt uzsora.”). Ad színleltesség; vö. egyes törvényeknek az uzsoratevékenységgel szembeni fellépést elősegítő módosításáról szóló 2008. évi CXV. törvény 2. §-ához fűzött indokolás, az uzsorával összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXXIV. törvény általános indokolása, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 381. §-ához fűzött indokolás.

44 Denzinger–Hünemann 456.: 2062. pont. Vö. Fila–Jug 402.: 2062. pont.

45 Ld. Denzinger–Hünemann 1095.: „Így nevezik Spanyolországban a viszonteladás egy fajtáját, amelyet a következő példa szemléltet: Lázárnak sürgősen szüksége van pénzre, pl. 100 tallérra. Mint hogy azonban senkit sem talál, aki neki kamatmentesen pénzt akarna kölcsönadni, egy Grassus nevű kereskedőtől hitelben, valamely későbbi időpontban kifizetendő pénzért árut vesz egy magasabb, 110 talléros áron, és ugyanezt az árut (amelyre Lázárnak a legkevésbé sincs szüksége) azonnal eladja Grassusnak egy alacsonyabb áron, 100 tallérért, azzal a feltétellel, hogy Grassus ezt a pénzösszeget rögtön készpénzben odaadja. A legtöbb moralista véleménye szerint az ilyen szerződés nem volt más, mint burkolt uzsora.”. Vö. Fila–Jug 407.: „»Mohatrá«-nak hívják Spanyolországban a vissza-eladás egy fajtáját, amelyet a következő példa szemléltet: Lázárnak késedelem nélkül szüksége van pénzre, pl. 100 aranyforintra. Mint hogy azonban senkit sem talál, aki neki haszon nélkül pénzt akarna kölcsönadni, egy Crassus nevű kereskedőtől haszonbért vesz a legmagasabb áron, 110 aranyforintért, olyan pénzen, amelyet egyelőre kölcsönvett, és azután valamikor meg kell adnia, és ugyanezt a haszonbért (amelyre Lázárnak a legkevésbé sincs szüksége) azonnal vissza-eladja Crassusnak a legalacsonyabb áron, 100 aranyforintért, azzal a feltétellel, hogy Crassus ezt a pénzösszeget rögtön megszámlolva oda adja. A legtöbb moralista véleménye szerint az ilyen szerződés nem volt más, mint burkolt uzsora.”.

46 Denzinger–Hünemann 461.: 2140. pont. Vö. Fila–Jug 407.: 2140. pont.

47 Denzinger–Hünemann 462.: 2141. pont. Vö. Fila–Jug 408.: 2141. pont: „Mint hogy a megszámlolt pénz értékesebb, mint megszámlolandó, és senki sincs, aki ne tartaná nagyobbra a pénzt, ami jelenvaló, mint ami majd csak a jövőben lesz, a hitelező igényelhet valamit a tőkén felül a kölcsönvevőtől, és ezen a címen mentesül az uzsora alól.”.

48 Denzinger–Hünemann 462.: 2142. pont. Vö. Fila–Jug 408.: 2142. pont: „Nem uzsora, amíg a tőkén felül valamit mint a jóakaratból és a hálából eredően kötelező dolgot kívánnak; hanem csak ha úgy igénylik, mint ami igazságosság szerint jár.”.

„1. [Az uzsora fogalma:] A bűnnek az a neme, amelyet uzsorának hívnak, és amelynek tulajdonképpen a kölcsönszerződésben van a helye, abban rejlik, hogy valaki azt akarja, hogy a fent nevezett kölcsönből – amely természeténél fogva csupán a kölcsönadott összeg visszatérítését foglalhatná magában –, többet adjanak neki vissza, mint amennyit tőle kaptak, és ezért azt állítja, hogy a tőkén kívül valamilyen nyereség is megilleti őt, amelyre maga a kölcsön szolgáltat indokot. Ezért minden ilyen nyereség, amely a kölcsönadott pénzen felül van, tilos és uzsora jellege van.

2. Ennek a szegényfoltnak a tisztára mosása céljából pedig semmit sem lehet felhozni; akár arról legyen szó, hogy ez a nyereség nem a mértéket meghaladó és túlzott, hanem mérsékelt, nem nagy, hanem csekély; akár arról, hogy az, akitől azt a nyereséget csupán a kölcsön címén követelik, nem szegényen, hanem gazdagon, és a neki kölcsönadott összeget kihasználatlanul hagyni nem fogja, inkább magas anyagi hasznot elérve arra fogja használni, hogy vagyont növelje, új ingatlanokat vásároljon vagy jövedelmező üzleteket kössön. Bizonyított, hogy a kölcsön törvénye ellenére cselekszik – amely szükségszerűen az adott összeg és a visszaadott összeg egyenlőségén alapszik – az, aki – miután ezt az egyenlőséget elfogadta –, valakitől magának a kölcsönnek az erejével, amelynek pedig az egyenlőség révén már eleget tettek, nem áttal még valami többletet követelni: és ennél fogva, ha ezt megkapta, kénytelen lesz visszaadni, annak az igazságosságnak a kötelező ereje folytán, amelyet csereigazságosságnak neveznek, és amelynek az a szerepe, hogy az emberi szerződésekben kinek-kinek az őt megillető egyenlőséget egyrészt sértetlenül megőrizze, másrészt, ha ez nem történt volna meg, pontosan helyreállítsa.

3. Mindazonáltal azonban egyáltalán nem tagadjuk, hogy a kölcsönszerződéssel együtt néha bizonyos egyéb, ahogy mondják, jogcímek is együtt járhatnak, amelyek általában egyáltalán nem magának a kölcsönnek a belső és elidegeníthetetlen természetéből fakadnak, és amelyekből teljesen igazságos és törvényes ok adódik, mely alapján a kölcsönből eredően visszajáró összegben fölül szabályszerűen valamivel többet lehet követelni. Ugyanígy azt sem tagadjuk, hogy mindenkinek lehetősége van arra, hogy pénzét gyakran és jól fektesse be és használja fel a kölcsön természetétől teljesen különböző természetű más szerződések révén: akár hogy évi jövedelmet szerezzen magának, akár arra is, hogy megengedett árukereskedelmet és nagykereskedelmet folytasson, és ugyanabból tisztos nyereséget szerezzen.

4. Amint azonban bizonyos, hogy ily fajta szerződések annyi különböző fajtájában, ha valakinek az egyenlősége nem érvényesül, minden, ami az igazságoshoz túl elfogadásra kerül, ha uzsorára nem is utal (azért, mert semmilyen, sem nyílt, sem burkolt kölcsönről nincs szó), de bizonyosan tudható, hogy kétségkívül egy másik igazi igazságtalanságról van szó, ami ugyanígy a kártérítés terhére hozza magával: – így aztán, ha minden szabályosan történik, és az igazságosság mérlegén megmérettetik, nem kétséges, hogy ugyanazokban a szerződésekben sokféle megengedett módszer és rendszabály áll rendelkezésre, hogy az emberek adás-vételi ügyeit és magát a gyümölcsöző kereskedelmet a köz javára sértetlenül megőrizzék és gyarapítsák. Távol legyen ugyanis a keresztények gondolkodásától, hogy úgy vélekedjenek, csak uzsora vagy hasonló, helytelen jogtalan-

ságok segítségével virágozhatnak a nyereséges üzletek; minthogy ezzel ellentétben magából az isteni kinyilatkoztatásból tanultuk meg, hogy »a népet felemeli az igazságosság, a bűn azonban nyomorúságossá teszi a népet« [Péld 14,34].

5. De arra gondosan oda kell figyelni, hogy bizonyos emberek tévedve és megfontolatlanul meggyőzhetik magukat arról, hogy mindig található, és mindenütt jelen vannak vagy a kölcsönrel együtt más törvényes jogcímek, vagy, a kölcsöntől függetlenül is, más igazságos szerződések; és vagy ezeknek a jogcímeknek, vagy szerződéseknek alapján, ahányszor csak pénzt, gabonát vagy más ilyen nemű javat bárki másnak kölcsönöznek, annyiszor vehetnek el az épségben meglévő és biztos kölcsönadott pénzen túl valamenynyit, mérsékelt többletet is. Aki így gondolkodik, nemcsak az isteni tanításokkal és a katolikus Egyháznak az uzsoráról vallott megítélésével, hanem magával az általános emberi igazságérzettel és természetes ésszel is kétségkívül ellenkezésbe fog kerülni. Ugyanis legalább az nem maradhat senki előtt rejtve, hogy az ember sok esetben tartozik a másiknak egyszerű és pusztán kölcsönrel a segítségére sietni, különösképpen mivel maga Krisztus Urunk tanít erre: »Ne fordulj el attól, aki kölcsönt akar kérni tőled« [Mt 5,42]: és hogy hasonlóképpen sok olyan körülmény van, amikor egy kölcsön mellett nem lehet helye semmilyen más igazi és igazságos szerződésnek. Aki tehát törődni akar a saját lelkiismeretével, előbb vizsgálja meg gondosan, valóban van-e a kölcsönrel együtt más, igazságos jogcím, illetve igazán igazságosan járul-e a kölcsönhöz még másik, attól különböző szerződés is, amelyből kifolyólag az általa kívánt haszon minden szeplőtől mentes és szabad lehet.”⁴⁹

VIII. Piusz pápa (1829-1830) 1830. augusztus 18-ai audienciáján, amikor Rennes (Franciaország) püspökét fogadta, szóba került az uzsora: „Előterjesztés: [A gyóntatók véleménye nem egyezik] azon nyereség tekintetében, ami olyan pénzből származik, amelyet gazdagodás céljából kereskedőknek adtak kölcsön. A »Vix pervenit« [vö. 2546-2550] körlevél értelméről éles vita folyik. Mindkét oldalról ki-ki döntő érveket hoz fel a nyereséget helyeslő vagy elutasító véleménye védelmében. Ezért sok a panasz, a vizsály, ezért tagadják meg a szentségeket a legtöbb, ehhez a gazdagodási módhoz ragaszkodó kereskedőtől, és ugyanebből számtalan lelki kár is származott már. Hogy a lelki károkkal szembeszálljanak, egyes gyóntatók úgy vélik, képesek a két vélemény közötti közbülső úton haladni. Ha valaki ilyenfajta nyereséggel kapcsolatos tanácsot kér tőlük, azt megkísérlik lebeszélteni róla. Ha a gyónó kitarat abban a szándékában, hogy pénzt ad kölcsön kereskedőknek, és azzal védekezik, hogy az ilyen kölcsönt helyeslő véleménynek sok pártfogója van, ezenkívül pedig a Szentszék, melyet nem egyszer kérdeztek meg az ügyben, soha el nem ítélte: akkor aztán ezek a gyóntatók azt követelik a gyónótól, hogy ígérje meg: gyermeki engedelmességgel fogja a pápa döntésének, amikor az megszületik, alávetni magát, akármilyen értelmű is legyen; ezen ígélet birtokában aztán nem tagadják meg a feloldozást, bármennyire is valószínűbbnek hiszik az ilyen kölcsönt ellenző vélemény helyességét. Ha a gyónó az így kölcsönadott pénzből szerzett nyereségről nem vall,

49 Denzinger–Hünemann 502-504.: 2546-2550. pontok. Vö. Fila–Jug 448-449.: 2546-2550. pontok.

és jóhiszeműnek látszik: ezek a gyóntatók, még ha máshonnan tudják is, hogy hasonló nyereséghez jutott, vagy most is jut, feloldozzák, és semmilyen kérdést nem tesznek fel erre a dologra vonatkozóan, ha attól félnek, hogy a gyónó, amennyiben figyelmeztetik, nem lesz majd hajlandó az ilyen nyereséget visszaszolgáltatni vagy attól tartózkodni. Kérdés: 1. Vajon igazolható-e az utóbbi gyóntatók eljárása? 2. Vajon buzdíthat-e más, hozzá tanácsért forduló szigorúbb gyóntatókat arra, hogy az előbbieket eljárását kövessék, amíg a Szentszék erről a kérdésről kifejezett döntést nem hoz? A pápa válasza: Ad 1. – Nem kell őket bolygatni. Ad 2. – Lásd az első választ.”⁵⁰

XVI. Gergely pápa (1831-1846) idején, a Szent Officium a nizzai püspöknek adott, 1838. január 17-ei válasza szerint: „Kérdés (1837. szeptember 9-én): Vajon azok a gyónók, akik csakis törvényes jogcímen – kölcsönből – kételkedő vagy rossz lelkiismerettel mérsékelt nyereséghez jutottak, szentségileg feloldozhatók-e anélkül, hogy a visszafizetés bármilyen terhét el kellene vállalniuk, amennyiben kételkedve vagy rossz lelkiismerettel elkövetett bűnüket őszintén fájlatják és készek arra, hogy gyermeki engedelmességgel teljesítsék a Szentszék rendeleteit? Válasz: Igen, csak legyenek készek a Szentszék rendeleteinek teljesítésére.”⁵¹

IX. Piusz pápa (1846-1878) idején, a Hitterjesztési Szent Kongregáció 1873-ban eligazítást adott a kölcsönből származó nyereségről:⁵² „Következtetés [az eligazításban idézett összes megoldás eredményeképpen]:

1. A kölcsönből származó nyereséggel kapcsolatban általában érvényes, hogy a kölcsönből fakadóan, vagyis közvetlenül és pusztán annak mibenléte alapján semmi (nyereségre) törekedni nem lehet.

2. A tőkén felül valamennyit bevételezni akkor megengedett dolog, ha a kölcsönhöz valami külső, a kölcsön természetével általában összefüggésben nem lévő és ahhoz hozzá nem tartozó jogcím járul.

3. Ha bármilyen más jogcím hiányzik, úgy mint: *késedelmes nyereség, kár felmerülése és a tőke elvesztésének veszélye vagy szokásostól eltérő fáradtságok vállalása a kiadott pénz visszaszerzése érdekében*, a gyakorlatban a civil jog egyetlen okát is elégségesnek tekinthetik mind a hívők, mind gyóntatóik, akiknek tehát ezt a dolgot illetően gyónóikban nyugtalanságot kelteniük nem szabad, amíg ez a kérdés a bíróság előtt függőben van, és felőle még a Szentszék sem határozott egyértelműen.

4. Ennek a gyakorlatnak tűrését a legkevésbé sem lehet abból a célból kiterjeszteni, hogy a szegényekkel szemben alkalmazott bármilyen csekély uzsora vagy a mértéktelen és természetes egyenlőség határait meghaladó uzsora jogosnak tűnjék.

5. Végezetül pedig, ezt, hogy az uzsorának milyen mértéke mértéktelen és túlzott, és mi az, amit igazságosnak és mérsékeltnek nevezhetünk, általában meghatározni nem

50 Denzinger–Hünemann 540-541.: 2722-2724. pontok. Vö. Fila–Jug 487.: 2722-2724. pontok.

51 Denzinger–Hünemann 544.: 2743. pont. Vö. Fila–Jug 490.: 2743. pont.

52 Denzinger–Hünemann 595.: „Az eligazítás nagyrészt 11 dokumentumot ismétel, melyek a kölcsönből származó kamatnyereségről szólnak. Egy külön határozatot csatoltak hozzá, mely körvonalaiiban tartalmazza az elveket.”

lehet, mivel, tekintetbe véve a helyek, a személyek és az idők összes és egyenként vett körülményeit, azt minden egyes esetben külön kell mérlegelni.⁵³

Az 1917. évi Codex Iuris Canonici⁵⁴ 1543. kánonja szabályozza a kölcsönt, ezen belül a kamatra adott kölcsönt: „Si res fungibilis ita alicui detur út eius fiat et postea tantundem in eodem genere restitatur, nihil lucri, ratione ipsius contractus, percipi potest; sed in praestatione rei fungibilis non est per se illicitum de lucro legali pacisci, nisi constet ipsum esse immoderatum, aut etiam de lucro maiore, si iustus ac proportionatus titulus suffragetur.”

Bánk József Kánoni jog című könyvének 1963-ban napvilágot látott II. kötetében a kamatra adott kölcsönről (mutuum cum foenore) a következőket olvashatjuk: „Tágabb értelemben vett kölcsön, vagyis olyan szerződés, amellyel helyettesíthető dolgot másnak kölcsön adunk azzal a kikötéssel, hogy az mérsékelt hasznot (lucrum) köteles adni valamilyen címen. E cím lehet: törvény, damnum emergens, lucrum cessans, periculum sortis, poena conventionalis. A kamat per se nem tilos, de mérsékeltnek kell lennie (c. 1543.). A kamatot a helyi, személyi és kor követelményei szerint szokás megállapítani, amelyet a lelkiismeretes ember általánosan elfogadott ítélete állapít meg. Az adós szorultsága, kényszerhelyzete miatt a kamatot nem szabad felemelni. A túlzó kamatot a kölcsönös igazságosság nevében vissza kell szolgáltatni (uzsora).⁵⁵

Az 1917. évi Codex Iuris Canonici 2354. kánonja az uzsorát (vegyes fórumú büntettként) büntetni rendelte: „§ 1. Laicus qui fuerit legitime damnatus ob delictum homicidii, raptus impuberum alterutrius sexus, venditionis hominis in servitutum vel alium malum finem, usurae, rapinae, furti qualificati vel non qualificati in re valde notabili, incendii vel malitiosae ac valde notabilis rerum destructionis, gravis mutilationis vel vulnerationis vel violentiae, ipso iure exclusus habeatur ab actibus legitimis ecclesiasticis et a quolibet munere, si quod in Ecclesia habeat, firmo onere reparandi damna. § 2. Clericus vero qui aliquod delictum commiserit de quibus in § 1, a tribunali ecclesiastico puniatur, pro diversa reatus gravitate, poenitentiis, censuris, privatione officii ac beneficii, dignitatis, et, si res ferat, etiam depositione; reus vero homicidii culpabilis degradetur.”

53 Denzinger–Hünemann 595.: 3105-3109. pontok. Vö. Fila–Jug 543.: 3105-3109. pontok. A kamattal kapcsolatos differenciált megközelítés – eltérő módon – az állami szabályozásban is tükröződik: pl. a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 232. §, 301-301/A. §, 523. § (2) bekezdés, és a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:47-48. §, 6:106. §, 6:130. §, 6:132. §, 6:155. §, 6:189. §, 6:383. §, 6:388. §, 6:405. §, 6:407. § (2) bekezdés, 6:534. § (1) bekezdés (ld. pl. magánszemélyek közötti szerződés – gazdálkodó szervezetek, vállalkozások közötti szerződés szerint).

54 Az 1917. évi CIC-hez, előzményeihez, létrejöttéhez, tartalmához, hiteles magyarázatához ld. pl. Sipos István, *Az új egyházi törvénykönyv főbb vonásai és újításai*, Wessely és Horváth könyvnyomdájából, Pécs, 1918. (260) 1-17.; Kérészy Zoltán, *Katolikus egyházi jog, A Codex iuris canonici alapján I.* (Tudományos Gyűjtemény 23.), A Danubia kiadása, Pécs, 1927. (336) 168-191.; Erdő Péter, *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7.), SZIT, Budapest, 42005. (878; ISBN 963 361 716 2, ISSN 1586-0302) 64-75.

55 Bánk József, *Kánoni jog II. Igazgatási jog, Eljárási jog, Büntetőjog*, SZIT, Budapest, 1963. (988) 407. Az egyházi vagyonjoghoz ld. uo. 358-407.: 1917. évi CIC 1489-1551. kánonok (ad világi jog kanonizációja: 1529. kánon; ad haszonkölcsön: 1537. kánon); Sipos István, *Az új egyházi törvénykönyv főbb vonásai és újításai*, Wessely és Horváth könyvnyomdájából, Pécs, 1918. (260) 195-201.

Sipos István *Az új egyházi törvénykönyv főbb vonásai és újításai* című könyve alapján: „Az a laikus, akit törvényesen elítéltek emberölés, bármilyennemű serdületlen elrablása, rabszolgakereskedés, uzsora, rablás minősített, vagy bár nem minősített, de nagyobb lopás, gyűjtogatás, rosszakaratú súlyos rombolás, súlyos csonkítás, sebesítés vagy erőszak⁵⁶ miatt, eo ipso ki van zárva minden egyházi jogi cselekményből és minden egyházi tisztségből és kártérítésre köteles. Ha pedig egyházi személy követi el ezeket, vezekléssel, censurával, privatioval, esetleg letétellel, vétkes emberölésért pedig degradációval büntetessék (2354.)”⁵⁷

Bánk József *Kánoni jog* című könyvének II. kötetében a 2354. kánonnal kapcsolatban az alábbiak szerepelnek: „Több büntett van, amely egyaránt megzavarja az egyházi és állami rendet. Mindkét hatalom érdeke tehát, hogy ezeket megfékezze. Hajdan mindkét hatalom büntetéseket állapított meg e büntettekre, és az adott esetben a ratio praeventionis érvényesült. Jelenleg az a helyzet, hogy ha világi személy követi el, akkor a világi hatalom büntet, ha egyházi személy, aki bírói kiváltsággal bír, akkor elvben az Egyház magának vindikálja a jogot, hogy felette bíraskodjék. De facto azonban a klerikusok hasonló büntetteiben is a világi bíróságok ítélkeznek.”⁵⁸

A jelenleg hatályos, 1983. évi Codex Iuris Canonici az uzsorát nem rendeli büntetni;⁵⁹ az érvénytelenség azonban továbbra is áll, ugyanis az 1290. kánon kimondja, hogy:

56 „Az egyház a mixti fori büntettekben ép úgy illetékesnek tartja az eljárásra magát, mint az államot, és azt a vádlót, aki az egyházi bíró elé vitt bűnvádat a világi bíróság elé terjeszti, azzal sújtja, hogy egyéb (a 2222. kánon szerint való) büntetések mellett megfosztja keresetjogától az egyházi fórumban ugyanazon személlyel szemben ugyanazon ügyben (1554.)” – Sipos István, *Az új egyházi törvénykönyv főbb vonásai és újításai*, Wessely és Horváth könyvnyomdájából, Pécs, 1918. (260) 235.

57 Sipos István, *Az új egyházi törvénykönyv főbb vonásai és újításai*, Wessely és Horváth könyvnyomdájából, Pécs, 1918. (260) 234-235. (ld. még uo. 250-252.).

58 Bánk József, *Kánoni jog II. Igazgatási jog, Eljárási jog, Büntetőjog*, SZIT, Budapest, 1963. (988) 830. /Ld. még uo. 831.: „a) Ha világi a tettes, a jogos büntetést a világi bíróság szabja ki, amelyet az Egyház egyszerűen elismer. b) Az Egyház ezenkívül kizárja 1. az actus legitimus élvezetéből és 2. minden egyházi hivatal betöltéséből (c. 2354. § 1. 1. s.). c) Ha a tettes egyházi személy, az egyházi bíróság jár el ellene és a következő büntetések jöhetnek szóba. [Ha azonban a világi hatóság büntet itt is, mivel nem ismeri el a privilegium fori-t, akkor az egyházi büntetés mérséklendő, vagy egészen el is hagyható (ne bis in idem: c. 2223, § 3., n. 2, 3.).] 1. poenitentia, censura, hivataltól és javadalomtól való megfosztás, letétel (depositio, mint: f. s.). 2. A gyilkosságban részes egyházi személyt le kell fokozni (degradatio; f. s.).”/ A 2354. kánon magyarázatához ld. még *Commentarium in Codicem Iuris Canonici VIII., Liber V De Delictis et Poenis*, Casa Editrice Marietti, Torino, 1935. (431) 299-300., 302., 311-313. [„usura est: contractus quo pecunia mutuatur cum foenore praeter casus in quibus lex canonica (c. 1543) foenus admittit; seu mutuatio pecuniae cum foenore vi mutui praestando contra praescriptum c. 2543; habetur quoque usura, cum in casibus in quibus lex canonica foenus admittit, foenus quod exigitur exosum et omnino iniustum est” – uo. 312.].

59 A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 381. §-a által viszont a jelenleg hatályos magyar állami szabályozás ismeri az uzsora-bűncselekményt: „(1) Aki más rászorult helyzetét kihasználva olyan különösen aránytalan mértékű ellenszolgáltatást tartalmazó megállapodást köt, amely alkalmas arra, hogy annak teljesítése a megállapodás kötelezettjét, a megállapodás kötelezettjének a vele közös háztartásban élő hozzátartozóját, illetve a megállapodás kötelezettje által tartási kötelezettség alapján eltartott személyt súlyos vagy további súlyos nélkülözésnek tegye ki, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha az uzsora-bűn-

„Amit a világi jog az adott területen a szerződésekkel kapcsolatban akár általánosságban,

cselekményt bűnszövetségben vagy üzletszerűen követik el. (3) Uzsora-bűncselekmény elkövetőjével szemben kitiltásnak is helye van. (4) Korlátlanul enyhíthető annak a büntetése, aki az uzsora-bűncselekményt, mielőtt az a hatóság tudomására jutott volna, a hatóságnak bejelenti, és az elkövetés körülményeit feltárja.” [ld. a törvény részletes indokolását; és Sinku Pál, A vagyon elleni bűncselekmények, in Belovics Ervin, Molnár Gábor Miklós, Sinku Pál, Büntetőjog II. Különös Rész, A 2012. évi C. törvény alapján, Szerkesztő-lektor: Busch Béla, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 22013. (894, 619-674.; ISBN 978 963 258 207 8) 671-673.] Az uzoráról és káros hitelügyletekről szóló 1883. évi XXV. törvénycikk is büntetni rendelte az uzorát (vö. az uzoratórvények eltörléséről szóló 1868. évi XXXI. törvénycikk és az 1868. évi XXXI. törvénycikk módosításáról szóló 1877. évi VIII. törvénycikk): „I. Fejezet Az uzsora vétségéről 1. § A ki másnak szorultságát, könnyelműségét vagy tapasztalatlanságát felhasználva, olyan kikötések mellett hitelez vagy ad fizetési halasztást, melyek a neki vagy egy harmadiknak engedett túlságos mérvű vagyoni előnyök által az adósnak, vagy a kezesnek anyagi romlását előidézni vagy fokozni alkalmassak; vagy oly mérvűek, hogy az eset körülményeihez képest, a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás közt szembeötlő aránytalanság mutatkozik: az uzsora vétségét követi el és egy hónaptól hat hónapig terjedhető fogházzal, és száz forinttól kétezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. Ezen felül a hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése is együtt, vagy külön kimondható. 2. § A ki az uzsora elpalástolása végett előzetes bírói határozatot vagy egyezséget eszközöl ki; vagy az uzsora előnyeit színlett ügylet vagy váltó alakjába rejtve kötteti ki; vagy az uzorás ügyletből eredő kötelezettség teljesítését, a hitelt nyerő fél becsületének lekötésével, eskü alatt, vagy hasonló megerősítések mellett ígérteti meg magának; vagy uzorás ügyletekkel üzletszerűleg foglalkozik; vagy uzsora vétsége miatt már elítéltetett és az utolsó büntetés kiállása óta tíz esztendő még el nem telt: két évig terjedhető fogházzal és négy ezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel, valamint hivatalvesztéssel és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésével is büntetendő. Ezen felül az elítélt, ha belföldi és nem azon községi illetőségű, a melyben az uzsora vétségét elkövette, ezen községből, ha pedig külföldi, a magyar állam területéről kiutasítható. 3. § Az előbbeni §-ban megállapított büntetés megfelelően alkalmazandó arra is, a ki e tényállást ismerve, uzorás követelést szerez meg és azt másra átruházza, vagy annak uzorás előnyeit maga érvényesíti. 4. § A valósággal adott érték után, 8%-ot felül nem haladó kamat (1877:VIII. törvénycikk) kikötése, elfogadása vagy érvényesítése büntető eljárás alá nem esik. 5. § Ezen törvény alkalmazandó azokra is, kik a jelen törvény hatályba lépése előtt keletkezett valamely uzorás követelést (1-2. §) a jelen törvény hatályba lépése után, a tényállást ismerve, a 4. § korlátain túl érvényesítenek; kivéve, ha az ilyen követelés iránt, a törvény hatályba lépése előtt, jogérvényes bírói határozat vagy bírói egyezség keletkezett. 6. § Ha a zálogüzlettulajdonos az 1881:XIV. tc. 11. §-a szerint megállapított díjaknál magasabbakat köteleztek, követel vagy szed, olyan körülmények között, melyek ezen cselekvényt uzsora, olyan körülmények között, melyek ezen cselekvényt uzoravétséggá minősítik: ellene a 7. §-ban kijelölt bíróság, a jelen törvényben meghatározott büntetésen felül, az 1881:XIV. tc. 23. §-ának második bekezdésében megállapított mellék-büntetést is alkalmazni tartozik. 7. § Az uzsora vétsége felett a bíraskodás a kir. törvényszékek hatásköréhez tartozik. 8. § Ha a büntető bíróság vádlottat az uzsora vétsége miatt elítéli, ítéletében semmisnek nyilvánítja azon ügyletet, melyben az uzsora tényálladékát ismerte fel; egyszersmind a megsemmisítés jogkövetkezményeit következőleg állapítja meg; 1. a hitelezőt illeti azon érték, melyet valósággal hitelezett; 2. az adóst illeti azon vagyoni előny, melyet a valósággal hitelezett értéken felül akár maga, akár helyette más a hitelezőnek vagy az ő részére másnak a vagyonába juttatott, és ezen vagyoni előny értékének a teljesítés napjától számítandó 6%-os kamatai. A mennyiben a fentebbi pontok szerint visszatérítendő összegek megállapítása a hitelező részére többlet eredményez, ezen többlet erejéig az eredeti követelés fedezésére szerzett biztosíték érvényben marad. 9. § Az uzsora vétsége miatt a büntető eljárásnak a sértett fél, vagy házastársa, vagy a föl- és lemenő ágbeli rokonok, illetőleg a gyám vagy a gondnok indítványa folytán van helye, s a közvádlo a fennálló szabályok és törvényes gyakorlat értelmében jár el. Az indítvány a három évi elévülési határidőn belől, az 1878. évi V. tc. 112. §-ban előirt három havi határidő eltelte után is előterjeszhető és vissza nem vonható. 10. § Ha egyes községekben, vagy vidékeken az elszegényedés általánosan mutatkozik, és gyanúokok merülnek fel az iránt, hogy azt az elharapódzott uzsora okozza, vagy más jelek az uzsora elharapódzására mutatnak, a közigazgatási bizottság az ügyállást megvizsgálhatja, s ha a gyanú alaposnak találja, az igazságügyministerhez indokolt felterjesztést intéz, ki annak alapján

akár különösen elrendel, továbbá amit teljesítésükkel kapcsolatban előír, azt az egyház

az eljárást hivatalból elrendelheti. Ezen rendelkezését azonban az igazságügyi miniszter az okok megszüntével és a közigazgatási bizottság meghallgatása után visszavonhatja; visszavonó rendelete azonban a már megindított ügyek befejezését nem akadályozza. 11. § A büntető bíróság által az uzsoravétség tárgyában hozott és jogerőre emelkedett vád alá helyezési (közvetlen idézési) határozat közlése után, a polgári bíróság az előtte folyamatban lévő eljárást felfüggeszti, és ha a per a felső bíróságok előtt van, azonnal felterjesztést tesz az iratok visszaküldése végett, és az összes periratokat átküldi a megkereső büntető bírósághoz. Ezen határozat ellen jogorvoslatnak helye nincsen. A büntető bíróság által hozott vád alá helyezési (közvetlen idézési) határozat jogerőre emelkedése előtt, a polgári bíróságoknál folyamatban lévő perbeli és végrehajtási eljárás felfüggesztésének helye nincsen; és a büntető bíróság megkeresésére, csupán az árverés foganatosítása, a lefoglalt követelésnek a végrehajthatóra átruházása és a készpénz kiutalványozása függesztetik fel. 12. § Ha a büntető eljárás nem az uzsoravétség tényálladékának hiánya, vagy nem a bizonyítékok elégtelensége, hanem más ok miatt nem tétethetik folyamatba, vagy szüntettetik meg, a 9. § szerint jogosítottak keresete folytán, a polgári bíróság ítélt az ügylet érvényessége felett; és ha az 1. és 2. §-ban érintett feltételek fenforgása igazoltatik, az ügyletet megsemmisíti, és annak jogkövetkezményeit a 8. § értelmében megállapítja. Ez esetben a kisebb polgári peres ügyekben való eljárás alá tartozó ügyekben is a kir. járásbíróságok a sommás eljárás szabályai szerint járnak el. 13. § Az előző § esetében, az ott megjelölt polgári bíróság határoz az íránt is, hogy a követelés behajtása egészben felfüggesztendő-e; vagy hogy a végrehajtás csupán a biztosítási intézkedésekig engedélyezendő. 14. § Uzsora vétségért nincs büntetésnek helye, ha, mielőtt a 9. § szerint jogosítottak egyike indítványát megtette volna, a tettes az általa elkövetett törvényellenességet jóvá teszi, és az adósnak, vagy jogutódainak a már megkapott uzsorás vagyoni előnyöket, a megkapás napjától számított 6%-os kamatokkal együtt, visszatéríti. 15. § Az ezen törvény alapján ítélt bíróságok, az uzsora tényálladékának megállapításánál, a törvénynek a bizonyítékok teljességére vonatkozó intézkedéseire kötvé nincsenek. 16. § A jelen fejezet határozatai nem alkalmazhatók az olyan kereskedelmi ügyletekre, melyek bejegyzett kereskedők, mint hitelnyerők által kötöttek. II. Fejezet A hitelezési ügylet biztosításának tiltott módjáról 17. § A ki kiskorúaktól, vagy olyan személyektől, a kikre nézve a becsületszóval megerősített fizetési ígéret meg nem tartása állások elvesztését vonhatja maga után, a 2-ik § esetén kívül valamely hitelügyletből eredő kötelezettség teljesítését a becsület zálogával, becsületszóval, esküvel, vagy hasonló kifejezésekkel ígérteti meg magának és ezen ígéretet az adós ellen bármely úton felhasználja: kihágást követ el és két hónapig terjedhető elzárással és háromszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. Ezen kihágás felett a bíraskodás a kir. járásbíróságok hatásköréhez tartozik, melyeknél ezen törvénycikk 15-ik §-a irányadó. 18. § Az előző §-ban meghatározott büntetés alkalmazandó arra is, ki a tényállást ismerve, az ilyen módon biztosított követelést megszerzi, és a biztosítást az adós ellen a jelen törvény hatályba lépése után érvényesíti. III. Fejezet A kamatokról 19. § A kamatok elévülnek, ha a hitelező azokat három esztendő alatt nem követeli. Ezen elévülési idő azon esztendő végével kezdődik, melyben a kamatok jogilag követelhetők lettek. A jelen törvény hatályba lépése előtt lejárt kamatok tekintetében a három esztendei elévülési határidő csak azon esztendő végétől számítható, melyben ezen törvény hatályba lépett. 20. § A 19. § határozatai nem alkalmazhatók a pénzintézeteknél elhelyezett betételekre. 21. § Az 1877:VIII. törvénycikknek a jelen törvény által nem érintett intézkedései hatályban maradnak. Ugyanezen törvénycikknek 4. §-a pedig akkép egészítették ki, hogy a bíró 8%-nál magasabb kamatok biztosítása vagy behajtása végett végrehajtást el nem rendelhet és nem fogantosthat. IV. Fejezet A kocsmái hitelről 22. § A vendéglőkben, kocsmákban és más italméresi helyiségekben – ide értve azon kereskedéseket is, melyek a szeszes italoknak kicsinyben eladására joggal bírnak – kiszolgáltattott szeszes italok ára iránti követelések fejében, a bíróság csak az alábbi módon meghatározott összeget ítélni meg, és az ennél magasabb összeg sem az adósnak, sem jogutódjának követelésébe be nem számítható. Az összeg nagyságát saját kerületére nézve az illető törvényhatóság a belügyminiszter jóváhagyása alá terjesztendő szabályrendelettel határozza meg; ez összeg azonban két forintnál kisebb és nyolcz forintnál nagyobb nem lehet. A bírói határozattal a hitelezőnek hasontermesztetű minden korábbi követelése kiegyenlítettnek tekintendő, akár képezte az kereset tárgyát, akár nem. A bírói határozattal megállapított követelés kiegyenlítése előtt újabb hitelezésnek helye nem lehet. Ezen § rendelkezései azokkal szemben is alkalmazandók, kik a szeszes italok kicsinyben eladását jogosultság nélkül gyakorolják; de e mellett őket illetőleg az eddigi eljárás és büntetés is érvényben marad. 23. § A 22. §-ban érintett hitele-

kormányzói hatalmának alárendelt dolgok vonatkozásában a kánoni jog alapján ugyan-

zések biztosítására kötött zálog- és kezességi szerződések semmiek. 24. § A ki a 22. és 23. § határozatainak kijátszása céljából valamely színlett ügylet, vagy váltó, vagy más kötelező irat alakját használja fel: kihágást követ el, és 30 napig terjedhető elzárással és kétszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. A bírászkodás ezen kihágás felett a királyi járásbíróóságok hatásköréhez tartozik. 25. § A szállodákban, vendéglőkben, vagy korcsmákban megszállott vendégek ellen, a szállást adó által támasztható követelésekre a jelen fejezet határozatai nem alkalmazandók. 26. § Ezen fejezet szövege minden községben évenként szokott módon kihirdetendő és minden italmérsi helyiségben, a vendégek által könnyen látható helyen, magyarul s az illető község jegyzőkönyvi nyelvében kifüggesztendő, és olvasható állapotban tartandó. Azon vendéglős, korcsmáros vagy italmérő, ki ezen § rendeletét nem teljesíti, az illetékes közigazgatási hatóság által, a községi szegényalap javára ötven forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. 27. § A jelen törvény egyéb részeiben azonnal, a korcsmái hitelre vonatkozóknak pedig folyó évi július 1-én lép életbe, s végrehajtásával az igazságügy- és belügyministerek bíznak meg.” Vö. az uzoráról szóló 1932. évi VI. törvény cikk (pl. az uzorás szerződés meghatározása, az uzora magánjogi és büntetőjogi következményei, a hitelezési ügylet biztosításának tiltott módja, a kizsákmányoló ügyletek). A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény 307. §-a ugyancsak büntetni rendelte az uzorát: „(1) Aki más szorult vagy függő helyzetét, tapasztalatlanságát, könnyelműségét vagy értelmi gyengeségét kihasználva olyan ellenszolgáltatást köt ki vagy szerez meg, amely saját szolgáltatásának az értékét feltűnően aránytalan mértékben meghaladja, egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés három évig terjedő szabadságvesztés, ha a büntettet a) üzletszerűen, vagy b) visszaesőként követték el.” [a Büntető Törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről szóló 1971. évi 28. törvényerejű rendelet 92. §-a (1) bekezdésének a) pontja alapján a törvény szövegében „büntett” elnevezés szövegrész helyébe a „bűncselekmény” szövegrész lépett]. A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény az egyes törvényeknek az uzoratevékenységgel szembeni fellépést elősegítő módosításáról szóló 2008. évi CXV. törvény 2. §-a által tartalmazta az uzora-bűncselekményt: „(1) Aki a sértett rászorult helyzetét kihasználva üzletszerűen olyan különösen aránytalan mértékű ellenszolgáltatást tartalmazó megállapodást köt, amelynek teljesítése a sértettet, illetve annak hozzátartozóját súlyos vagy további nélkülözésnek teszi ki, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha az uzorabűncselekményt bünszövetségben követik el. (3) Mellékbüntetésként kitiltásnak is helye van.” /e törvény 1. §-a szerint: „(1) A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 201. §-a a következő (3) bekezdéssel egészül ki: »(3) A (2) bekezdésben foglaltak irányadók abban az esetben is, ha a hitelnyújtó szerződésben meghatározott szolgáltatása és a teljes hitel-díj között – a szerződéskötés egyéb körülményeit is figyelembe véve – feltűnően nagy az értékkülönbség.« (2) A Ptk. 685. §-a a következő f) ponttal egészül ki: [E törvény alkalmazásában] »f) teljes hitel-díj: a kölcsönért fizetendő ellenérték, amely tartalmazza a kamatokat, folyósítási jutalékokat és minden egyéb – a kölcsön felhasználásával kapcsolatosan teljesítendő – ellenszolgáltatást.«” – ld. a törvény indokolását/. Az uzora elleni szigorúbb fellépést szolgálta az uzorával összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXXIV. törvény, amelynek 1. §-a szerint: „(1) A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) 330/A. § (1) és (2) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép: »(1) Aki más rászorult helyzetét kihasználva olyan különösen aránytalan mértékű ellenszolgáltatást tartalmazó megállapodást köt, amely alkalmas arra, hogy annak teljesítése a megállapodás kötelezettjét, a megállapodás kötelezettjének a vele közös háztartásban élő hozzátartozóját, illetve a megállapodás kötelezettje által – jogszabályon, bírósági határozaton, hatósági határozaton vagy szerződésen alapuló tartási kötelezettség alapján – eltartott személyt súlyos vagy további súlyos nélkülözésnek tegye ki, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha az uzorabűncselekményt a) bünszövetségben, b) üzletszerűen követik el.« (2) A Btk. 330/A. §-a a következő (4) bekezdéssel egészül ki: »(4) Korlátlanul enyhíthető annak a büntetése, aki az uzorabűncselekményt, mielőtt az a hatóság tudomására jutott volna, a hatóságnak bejelenti és az elkövetés körülményeit feltárja.«” [e törvény 2. §-a szerint: „A Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi 11. törvényerejű rendelet 36/A. §-a helyébe a következő rendelkezés lép: »36/A. § Az ügyész a) a semmis szerződéssel a közérdekben okozott sérelem megszüntetése érdekében, továbbá b) uzorás szerződés esetén a szerződés semmisségének megállapítása és az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazása

azokkal a hatásokkal meg kell tartani, hacsak nem ellenkeznek az isteni joggal, vagy a kánoni jog másként nem rendelkezik, továbbá fenntartva az 1547. kán. előírását.”⁶⁰ az 1284. kánonban a jogszerű kamatról szó szerint is szót ejtve: az 1. § szerint minden vagyonkezelőnek a jó családapa gondosságával kell ellátnia feladatát; a 2. § 5. pontja alapján ennél fogva köteles a kölcsön vagy jelzálogkölcsön alapján járó kamatokat a meghatározott időben fizetni, és gondoskodni magának a kölcsön összegének megfelelő visszatérítéséről.⁶¹

Boldog II. János Pál pápa a Christifideles laici kezdetű apostoli buzdítás 43. pontjában a következőket írta: „(...) A világi Krisztus-hívők a gazdaságban és a munka területén ma végbemenő átalakulások közepette elsősorban törekedjenek megoldani a munkanélküliség nagyon súlyos kérdéseit; próbáljanak fölülkerekedni a rossz munkaszervezésből származó igazságtalanságokon; törekedjenek arra, hogy a munkahely a személyek közösségévé váljon; a személy alanyiságát és részesedési jogát tartsák tiszteltben, hogy a szolidaritás új formái bontakozzanak ki a közös munkát végzők között; ösztönözzék a vállalkozások új formáit, s vizsgálják fölül a kereskedelem, a kamat és kölcsön rendszereit, valamint a technológiák cseréjét. (...)” majd a Katekizmus idézett 2269.

iránt keresetet indíthat.«” – ld. a törvény indokolását]. Vö. CL 43. pont. Ld. 1983. évi CIC 1399. kánon: „Az ebben a törvényben vagy más törvényekben megállapított eseteken kívül, az isteni vagy kánoni törvény külső megsértése csak akkor büntethető valamilyen megfelelő büntetéssel, ha a törvényt sértés különös súlyossága büntetést kíván, és sürgős szükség van a botrányok megelőzésére vagy helyrehozására.”; *Az Egyházi Törvénykönyv, A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal*, Szerkesztette, fordította és a magyarázatot írta: Erdő Péter, SZIT, Budapest, 42001. (1248; ISBN 963 361 245 4; ET) 943.: „[1399] A kánon a törvényességnek a 221. k. 3. §-ában és az 1321. kánonban kimondott elvével – vö. [1321] – olyan értelemben egyeztethető össze, hogy a jelen kánon szerint minden isteni vagy kánoni törvényhez meghatározatlan és fakultatív büntető szankció van fűzve, ha: 1. az áthágás külső; 2. különösen súlyos; 3. sürgős szükség van a botrány megelőzésére vagy helyrehozására (s ez büntetés kiszabását kívánja).” – vö. 1983. évi CIC 1752. kánon (salus animarum – ET 1141.: „A törvénykönyv az egész egyház jog céljának és legfőbb vezérelvének jegyében zárul: a lelkek üdvösségének az egyházban mindig a legfőbb törvénynek kell lennie.”); az 1399. kánon alapja a salus animarum, a cél: elhárítani mindent, ami ezt akadályozza..

60 ET 867., 869. „Hasonlóan az 1917-es CIC 1529. kánonjához, a jelen kánon is egyházi jogszabállyá avatja az egyes országokban érvényes szerződési jogot. (...) Az 1547. kánonra való utalás azt jelenti, hogy az egyház a tanúkkal való bizonyítást a szerződésekkel kapcsolatban ott is elfogadja, ahol ezt a világi jog nem teszi lehetővé.” – ET 866-867. A szakirodalomból ld. Kuminetz Géza, *Az egyházi vagyoni jog alapjai*, Jel Kiadó, Veszprém, 1995. (162; ISBN 963 8344 520) 104. [„Az 1290. kánon kanonizálja a világi jogot, vagyis saját törvényeivé teszi a szerződéseket általában, tehát tárgya, formája, feltételei vonatkozásában, és sajátosan is, tehát a jogi köteleéseket, érvényességet, kereseteket illetően. Nincs korlátozás a kanonizációt illetően, figyelembe véve a 22. kánon előírását, továbbá az 1547. kánont, mely kimondja: »A tanúkkal való bizonyítás minden ügyben megengedett a bíró vezetésével«. Tehát ahol ezt a világi jog nem teszi lehetővé, ott a kánonjog érvényt szerez neki. Érvénytelenek azok a világi törvények, melyek ellentétesek az isteni természet- és tétéles joggal; azok a világi törvények, melyek ellenkeznek a kánoni előírásokkal pl. 1299. k. 2§. (halálesetre) 19, 122. 1580, 1718. k. 2§ esetében a méltányosságnak nemcsak erkölcsi, de jogi hatálya is van.”]. Az 1983. évi CIC 22. kánonja kimondja: „Azokat a világi törvényeket, amelyekre az egyházi jog utal, a kánonjogban eredeti hatásaikkal kell megtartani, amennyiben az isteni joggal nem ellentétesek, és a kánoni jog másként nem rendelkezik.”

61 Ld. ET 863., 865. Vö. 1917. évi CIC 1538. kánon.

és 2449. pontjában tükröztette az Egyház uzsorával, kamatszédéssel kapcsolatos álláspontját: „Akik a kereskedelmi kapcsolatokban uzsorát érvényesítenek és üzletemberként felebarátaik éhínségét és halálát váltják ki, közvetett emberölést követnek el és felelősek érte.”;⁶² „Már az Ószövetségben a különféle jogi rendelkezések (jubileumi év, a kamatszédés és zálogba vétel tilalma, a tized kötelezettsége, a napszamosok bérének naponkénti kifizetése, a tallózás és böngészés joga) összhangban vannak a Második Törvénykönyv buzdításával: »Mindig lesznek szegények az országban. Ezért megparancsolom: Nyisd meg a kezed testvéred, a földeden élő szűkölködő és szegény felé« (MTörv 15,11). Jézus magáévá tette ezeket a szavakat: »Szegények mindig lesznek veletek, de én nem leszek veletek mindig« (Jn 12,8). Ezzel nem hatálytalanítja a régi próféták dörgő szavát: megveszik »pénzen a nyomorgókat, egy pár saruért a szegényt (...)« (Ám 8,6), hanem fölszólít bennünket, hogy ismerjük föl jelenlétét a szegényekben, akik az ő testvérei: Limai Szent Róza, amikor anyja szemrehányást tett neki amiatt, hogy a házba szegényeket és betegeket fogadott be, így válaszolt: »Krisztusnak jó illata vagyunk, amikor a szegényeknek és betegeknek szolgálunk.«”

SZAKIRODALMI RÉSZEK

A Magyar Katolikus Lexikon 2001-ben kiadott VI. kötete a kamatot a tőke ideiglenes használatáért fizetett vételárként határozza meg; a Lk 6,35-tel összefüggésben tartalmazva, hogy a bajba jutott ember megélhetésének biztosítására adott kölcsön után nem szabad kamatot szedni: az ilyen kamatot a szükséghelyzet kihasználásának, erkölcstelen jövedelemnek, uzsorának tekintették;⁶³ a 2009-ben megjelent XIV. kötetben az uzsora

62 Vö. 1983. évi CIC 1397. kánon.

63 Ld. *MKL VI.* 108-109.; és Muzslay István, *Gazdaság és erkölcs* (Studia Theologica Budapestinensia 7. Sorozatszerkesztő: Erdő Péter), Új Ember – Márton Áron Kiadó, Budapest, 2005. (201; ISBN 963 7947 50 7, ISSN 0866 2398) 93., 162. Az *MKL VI.* a kamat témájában a következő művekre hivatkozik: Ernst Sándor, *A kamat*, Budapest, 1898. (disszertáció – elérhető, disszertációk levéltári anyaggá minősítése miatt szükséges kutatási engedély alapján: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar); *Der Alte Orient*, 31. köt. 3/4. (Wilhelm Eilers: Die Gesetzesstele Chammurabis), Lipcse, 1932.; *Katolikus Lexikon II.* Szerkesztette: Bangha Béla, Budapest, 1931. A Magyar Kultúra kiadása (532) 482.; Hörmann, Karl, *Lexikon der christlichen Moral*, Innsbruck, 1976. 1746.; *Bibliai Lexikon*, Szerkesztette: Herbert Haag, Budapest, 1989. (fordította: Ruzsiczky Éva) 911.; Muzslay István, *Gazdaság és erkölcs* (Studia Theologica Budapestinensia 7. Sorozatszerkesztő: Erdő Péter), Budapest, 1993. 89. A kölcsönhöz ld. *MKL VII.* 328.: „kölcsön, kölcsönzés: szoros értelemben más használatára ingyenesen átengedett jószág, tárgy vagy pénz; tágabb értelemben: hitel. – Az ÓSz-ben a kamat nélküli kölcsön a felebaráti szeretet tette (Kiv 22,24; 23,21; Lev 25,37; MTörv 15,8; 23,20; Sir 29,2); az idegenektől azonban szabad volt kamatot kérni (MTörv 23,21). Biztosítékul zálog v. kezesség szolgált. Ha a kölcsönbe adott holmi elveszett, az adósnak meg kellett térítenie (Kiv 22,13). Jahve áldásának számított kölcsönt adni, kölcsönre nem szorulni (MTörv 28,12). A bölcsességi kv-ek a kölcsön veszedelmeire figyelmeztettek: Sir 29,7: »Sokan nem adnak kölcsön, de nem gonoszságból, hanem mert irtóznak a vizsálytól«; 8,12: »Ne adj kölcsön annak, aki nálad hatalmasabb«; 21,8: »Aki idegen pénzen építi a házát, a saját sírjához hordja a követ.« A 29,4-6 a kölcsön mielőbbi visszafizetésére figyelmeztet. – Az ÚSz-ben Jézus a kölcsönnel kapcsolatban a bőkezűséget és irgalmasságot tanítja (Mt 5,42; Lk 6,34; 11,5).” Az *MKL VII.* a kölcsön témájában a következő műre hivatkozik: Herbert Haag, *Bibliai Lexikon*, SZIT, Budapest, 1989. (1970, fordította: Ruzsiczky Éva; ISBN 963 360 465 6) 1045.

(lat. usura) szó alatt szoros értelemben jogtalanul magas kamatot, tág értelemben a kizsákmányolásból fakadó meggazdagodást értve.⁶⁴

A Katolikus Lexikon 1931-ben kiadott II. kötete a kamat tekintetében a következőket tartalmazza: „Kamat (usura), a pénztőke használatáért fizetett (többnyire pénzbeli) szolgáltatás. A kölcsön voltaképpen csak ingyenes lehet, mert a tőkén felül kapott többlet meg nem érdemelt hasznot hajt a kölcsönzőnek, ami uzsoraszerű és jogtalan. Ezért az ókorban kamatmentes kölcsönzés volt az egyiptomiaknál és a zsidóknál (Móz. II 22, 25; III 25, 36). Azonban a kereskedelmileg fejlett babiloniaknál és asszíroknál már megvolt a kamat, szintúgy a zsidóknál is, de ezeknél csak a kamatszedő idegenekkel szemben volt megengedve a kamat (Móz. V 23, 19). A nevesebb görög és római bölcselők és államférfiak elítélték a kamatot (Plátó, Cato, Seneca). Aristoteles szerint a pénz csupán csereeszköz, mely gyümölcsöt nem hoz s így erkölcstelen dolog a pénzkölcsönzés után kamatot szedni. De már a római császárság későbbi éveiben a kamatlábat törvényesen is meghatározták; ezzel azonban nem tudták megakadályozni a nép törvényellenes kizsárolását. Mutatja ezt az őskeresztény irodalom, mely óva int az uzsorakamattól. A keresztény írók már Alexandriai Kelemen és Tertullianus óta küzdöttek a kamat ellen a Szentírásra hivatkozva (Zs. 14, 5; Ez. 18, 7; Ezdr. II 5, 7; v. ö. Lk. 6, 34). A kamatszedést a más rászorultsága bűnös kihasználásának tartották s így súlyos vétkeknek a felebaráti szeretet ellen (Lactantius, Vazul, Nyssai Gergely, Ambrus, Ágoston, Aranyszájú János). A niceai zsinat és Nagy sz. Leó dekretáléja kiközösítették azt a klerikust, aki kamatügyletekkel foglalkozott. A Karolingok idején is számos kapitulárban hoztak súlyos büntetést a kamatszedés ellen. A II. és III. lateráni és a II. lyoni zsinat jogfosztással fenyegeti az »uzsorásokat« (kamatszedőket). A skolasztikusok (Aquinoi sz. Tamás) szerint a pénzkölcsön gazdasági fölhasználása által elérhető nyereség annyira bizonytalan, hogy szerződésileg ki nem köthető, hacsak külső jogcím ezt meg nem okolja. A polgári törvényhozás megegyezett az egyházzal. Kálvinon kívül minden hitújító kárhóztatta kezdetben a kamatszedést, de e véleményük mellett nem maradtak meg soká. A gazdasági világhelyzet változásával XIV. Benedek elvetette ugyan a merő kölcsönzésért való kamatot (lucrum ratione ipsius mutui), de elismert bizonyos jogcímekeket, melyek jogossá tehetik a kölcsönzésből eredő nyereséget. Az V. lateráni zsinatnak és XIV. Benedeknek határozatait az új Egyházi Törvénykönyv és az újabb erkölcstantudósok egyesítették a skolasztikának a kamatról szóló tanaival. Ezek elismerik, hogy a kölcsönző akkor szedhet kamatot, ha a kölcsönzésből bizonyos kár érheti (damnum emergens), ha bizonyos megérdemelt nyereségtől esnék el (lucrum cessans), ha a kikölcsönzött összeg sorsa bizonytalan (periculum sortis), ha ve-

64 Ld. MKL XIV. 606.; és Muzslay István, *Gazdaság és erkölcs* (Studia Theologica Budapestinensia 7. Sorozatszerkesztő: Erdő Péter), Új Ember – Márton Áron Kiadó, Budapest, 2005. (201; ISBN 963 7947 50 7, ISSN 0866 2398) 162. Az MKL XIV. az uzsora témájában a következő művekre hivatkozik: Péterffy, Carolus, *Sacra concilia Ecclesiae Romano Catholicae in Regno Hungariae celebrata*, 1. köt., Pozsony, 1741. 293.; Bujaló Bernát, *Az uzsora, Törvények és törekvések az uzsora ellen*, Budapest, 1931. (disszertáció – elérhető, disszertációk levéltári anyaggá minősítése miatt szükséges kutatási engedély alapján: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar); Muzslay István, *Gazdaság és erkölcs* (Studia Theologica Budapestinensia 7. Sorozatszerkesztő: Erdő Péter), Budapest, 1993. 154.

szély van, hogy a kölcsönadott tőkét szerződésellenes késéssel adják majd vissza, vagy ha szerződésileg kötnek ki poenálét. Időközben a gazdasági életben a puritánok is csatlakoztak a zsidók kamatgazdálkodásához s a pénzkölcsönzés a kereskedelmi életben egészen új jelentőségre emelkedett. Ettől kezdve az állami törvények is fokozatosan megszüntették az abszolút kamattilalmat és az állami kamatlábat általában 5%-ban állapították meg. Ez idő óta már csak az lett vitás, vajjon lelkiismeretben is megengedett dolog-e kamatot szedni ott, ahol arra csupán az állami kamatláb a jogcím. Amióta ugyanis a pénz maga is bármikor becserélhető bármely gyümölcsöző tárggyal, indirekte maga is gyümölcsöző jelleget nyer. Másrészt viszont ezáltal könnyen nyílik alkalom arra, hogy a pénztőkét munka nélkül is gyümölcsöztessük (részvény, takarékpénztár, bank) s a tőke meg nem engedett mértékben váljék urává a gazdasági életnek. Ezek az általános gazdasági változások a XIX. században arra indították az egyházi törvényhozást és a moralistákat, hogy a kamatgazdálkodás erkölcsi megítélésében az államháztartást vegyék mérvadóul. A kamatra vonatkozó régi egyházi tilalom ugyanis teljesen más gazdasági helyzetből eredt, amikor a tőke gyümölcsöztetésére még kevés alkalom nyílt. A Szentszék régi és mai állásfoglalása tehát nem jelentett elvcserét, hanem az elveknek a változott körülményekhez szabott alkalmazását, ami megcáfolja azt a vádat, hogy az Egyház a gazdasági fejlődés kerékkötője, ahogy azt egyesek állították (Endemann, Oncken, Roscher, Marx). – Ha a tőke biztonságát tekintjük fő szempontnak (kapitalizmus), akkor a középkor felfogását a kamatról elavultnak fogjuk találni. De föltétlenül helyesnek kell tekintenünk a középkori fölfogást, mihelyt a szociális szempontot vesszük mérvadónak. Mert a középkori fölfogás biztosította a termelő és dolgozó osztály védelmét az (azóta nemzetközi hatalommá vált) pénztőkével szemben, amely ma kivonja magát a termelés minden kockázata alól, termelő munkát magában véve alig végez, az ipari tőkét az első alkalommal letőri és spekulatív műveletekkel legázolja. A mai szociális helyzetben kívánatos volna, ha a középkor felfogását a modern viszonyokra jobban alkalmaznák az államok és a nemzetgazdászok egyaránt. Minden józan szociálpolitikának arra kell törekednie, hogy a kamatszédést és vele együtt a munka nélkül szerzett jövedelmet úgy korlátozza, ahogy az igazságos jövedelemelosztás elve megköveteli. Viszont bizonyos mértékű, munka nélkül szerzett jövedelem társadalmi jelentőségét meg kell engednie.”⁶⁵

A Katolikus Lexikon 1933-ban megjelent IV. kötete pedig az uzoráról ekként szól: „Uzsora, más megszorultságának kihasználása a felek kölcsönös szolgáltatásai közt mutatkozó nagy aránytalanság által. Ily értelemben uzsora az ártúllépés, áru-uzsora, árdragítás (lánckereskedés), áruelevonás, árukicsempészes, munkabér-uzsora. Az uzsora elterjedését bizonyítja, hogy minden állam egyre újabb törvényekkel kénytelen az uzsora újabb és újabb kísérletezéseit visszaszorítani. Nálunk már I. Mátyás rendelete (1462:III. cikk, *causae usurarum*) is céloz erre. Az uzsora elleni küzdelemben a legjelentősebb

65 *Katolikus Lexikon II.* Szerkesztette: Bangha Béla, Budapest, 1931. A Magyar Kultúra kiadása (532) 482. (a lexikonban a kamat szó jelölése: K.; a lexikon a kamat témájában a következő művekre hivatkozik: Seipel, *Die wirtschaftsethische Lehren d. Kirchenväter*, 1907.; Schaub, *Der Kampf gegen d. Zinswucher im Mittelalter*, 1905.).

eredményt az Egyház érte el szigorú erkölcsi szabályaival. IX. Gergely 1230-ban még a kamatszedést is eltiltotta és csak a tengeri hajókölcsonnál engedte meg a kockázat viselése fejében a kölcsöndíj szedését, amivel a tengeri biztosítás fejlődését mozdította elő. Az újkorban egyes államok a forgalom szabadságának ürügye alatt az uzsora-törvényeket hatályon kívül helyezték (pl. Ausztria, Németország), de csakhamar kénytelenek voltak azokat visszaállítani. Nálunk a szabadelvű eszmék hatása alatt az 1868. évi XXXI. t.-c. tett hasonló kísérletet, de ez az uzsora oly nagy mérvű elterjedését vonta maga után, hogy az 1877:VIII. t.-c. már a 8%-nál magasabb kamatkikötéstől is megtagadta a jogsegélyt, az 1883:XXV. t.-c. pedig további megszorításokat tett. Az állam főképp zálogházak s közraktárak létesítése, szövetkezetek támogatása, az árak ellenőrzése, a részletügyletek szabályozása és olcsó kölcsönök nyújtása stb. által védekezhetik eredményesen az uzsora ellen. (...)”⁶⁶

66 *Katolikus Lexikon IV.* Szerkesztette: Bangha Béla, Budapest, 1933. A Magyar Kultúra kiadása (544) 425. (a lexikonban az uzsora szó jelölése: U.; a lexikon az uzsora témájában a következőkre hivatkozik: Orel, *Das kanonische Zinsverbot*, 1930.). Az uzsoratörvények eltörléséről szóló 1868. évi XXXI. törvénycikk: „1. § A szerződési kamatlábnak az eddigi törvényekben foglalt korlátozása megszüntetett, azt a szerződő felek írásbeli szerződés által tetszésük szerint állapíthatják meg. 2. § Ha a kölcsönről írásbeli szerződés nem létezik, vagy létezik ugyan, de abban a kamat csak általánosan, az összegnek vagy a kamatlábnak számszerű meghatározása nélkül van kikötve; valamint azon esetben is, ha a kamat szerződésileg nincs kikötve, hanem az a törvény határozatainál fogva jár: az egy évi kamat a fizetendő tőke hat százaléka teszi. 3. § A szerződő feleknek szabadságukban áll az írásbeli kölcsönszerződésben azt is kikötni, hogy a kölcsön visszafizetése az adott tőkénél nagyobb mennyiségű vagy más és jobb minőségű dolgokban történjék. 4. § Lejárt kamatok után csak akkor jár kamat, ha az világosan kikötött, vagy pedig ha a lejárt kamat bepereltetett, mely utóbbi esetben az a kereset benyújtása napjától számítatik. 5. § Az eddig létrejött és akár felmondáshoz, akár felmondás nélkül bizonytalan időre kötött pénzkölcsönök visszafizetésére az adós a jelen törvény kihirdetésétől számítandó fél év letelte előtt törvényesen nem szorítható, kivéve, ha a visszafizetési határidő, előrebocsátott felmondás folytán, már ezen törvény életbelépte előtt lejárt. A felmondás nélkül bizonyos fizetési határidőhöz kötött, valamint a váltókon alapuló kölcsönök e § szabálya alá nem tartoznak. 6. § A jelen törvény kihirdetését megelőző olyan cselekvények miatt, a melyek az eddigi törvények által tiltott uzsoráskodást képeznek: a tőke és kamatok elvesztésére vagy büntetésre is irányzott kereset többé nem indítható. Az adósnak azonban szabadságában áll az eddigi törvényeken alapuló s a fölösleg fizetett összeg visszatérítését tárgyzó jogát, saját felperessége alatt, érvényesíteni. 7. § Azon uzsoraperek, a melyek ezen törvény kihirdetése napjáig végrehajtással még be nem fejeztettek, a mennyiben a tőke és kamatok elvesztésére vagy büntetésre is irányozták, nem folytathatók, illetőleg az azokban hozott ítéletek végre nem hajthatók. Az adós azonban, ha a kereset a fölösleg tett fizetés visszatérítésére is intéztetett: a pert, csupán erre nézve, folytathatja, illetőleg az ítélet e kérdésre vonatkozó részének végrehajtását eszközölheti; ha pedig a kereset erre nem volt irányozva, eme jogát saját felperessége alatt érvényesítheti. 8. § Ezen törvény, kihirdetése után, azonnal hatályba lép, s minden azzal ellenkező korábbi törvények és rendeletek eltörlötnek. 9. § Ezen törvény végrehajtásával az igazságügyi minister bizatik meg.” Az 1868. évi XXXI. törvénycikk módosításáról szóló 1877. évi VIII. törvénycikk: „1. § Közjegyző nem vehet fel közokiratot és nem ruházhat fel közjegyzői okirat minőségével magánokiratot, melyben nyolcz százaléknál magasabb kamat köttetett ki. Az ezzel ellenkező okirat, közokirat, illetőleg közjegyzői okirat érvényel nem bír. 2. § Kamat alatt nem csak a pénzben fizetendő minden mellék-tartozás értetik, hanem bármely dolog vagy haszon, melynek adására vagy teljesítésére az adós a hitelező részére a tőke visszafizetésén, illetőleg visszatérítésén kívül kötelezettséget vállal. Mindazon esetben, melyben a jelen törvény az adóstól követelhető kamat legmagasabb összegét megállapítja, abba a kötbér, üzlet-díj, megtérítési összeg és mindennemű melléktartozás is beszámítandó. 3. § Nyolcz százaléknál magasabb kamatot biztosító zálogjog előjegyzése vagy bekebelezése nem rendelhető el. A felek által határozott ösz-

A magyar nyelven 1989-ben kiadott Bibliai Lexikon a kamatról szűkszavúan fogalmaz: „Az ÓSz-ben többször találkozunk a tilalmával (Lev 25,36); a jubileumi év törv.-e tiltja; Kiv 22,24: a Szövetség könyvének része az uzsora tilalma. A MTörv 23,20 már feltételezi, hogy Izr. gazdasági kapcsolatban áll más népekkel, melyek körében a kamat törv.-es intézmény volt, mert megengedi, hogy Izr. fiai az idegenektől kamatot szedjenek. A próf.-k közül csak Ezekiel szól a kamatról: az uzsorás istentelen ember (18,17). A Péld 28,8 ismeri a kamatot és figyelmeztet a következményeire. Az ÚSz szintén ismeri a kamatszédést, de erkölcsi szempontból nem foglal állást (Mt 25,27).”⁶⁷ A Mt 25,27 helyes értelmezéséhez érdemesnek tartom idézni a bibliakommentárokat: „Látszólag helyesli a kamatszédést és a mérsékelt kapitalizmust.”⁶⁸ „A lusta szolga nem veszített, de nem is nyert semmit ura vagyonával. Közmondással mentegeti magát, de ezt a közmondást nem kell allegóriának

szegben kikötött, de százalékban ki nem fejezett melléktartozások bekebelezését vagy előjegyzését a bíró csak azon, a telekjegyzőkönyvben kitüntetendő záradékkal rendelheti el, hogy az összes melléktartozás, a tőke nyolcz százalékát meg nem haladhatja. 4. § Nyolcz százaléknál magasabb kamat a bíró által nem állapítható meg. Ezen szabály áll akkor is, ha a magasabb kamat bírói egyességben kötött ki. 5. § Az ezen törvényben megszabott mértéken felül kikötött és megfizetett kamatok visszafizetése nem követelhető. Jövőre azonban azon kölcsönél, mely félévnel hosszabb időre kötött, a félévet meghaladó időre kamatot előre levonni nem szabad. A félévet meghaladó időre, vagy a jelen törvényben meghatározott mértéken felül bármily időtartamra előre levont kamatok a tőkéből lerovott összegnek tekintetnek. 6. § Ha a kölcsön-szerződésről kiállított okirat szövegében a felvettnél nagyobb összegnek visszafizetése köteleztetett: a bíró csak az okiratban felvettnék elismert tőkeösszeget állapítja meg. Az ekként megállapított tőke utáni kamatösszeget illetőleg, jelen törvénynek a kamatokra vonatkozó intézkedései alkalmazandók. A bekebelezés vagy előjegyzés is csak a felvettnék elismert tőkére és annak e törvény szerint megengedett kamataira rendelhető el. 7. § Az 1868. XXXI. törvénycikk 2. §-ának következő intézkedése: »Ha a kölcsönről írásbeli szerződés nem létezik, vagy létezik ugyan, de abban a kamat csak általánosan az összegnek vagy a kamatlábnak számszerinti meghatározása nélkül van kikötve; valamint azon esetben is, ha a kamat szerződésileg nincs kikötve, hanem az a törvény határozatainál fogva jár: az egy évi kamat a fizetendő tőke hat százalékát teszi;« valamint az 1868:XXXI. törvénycikknek jelen törvény által nem érintett egyéb intézkedései továbbra is érvényben maradnak. 8. § A jelen törvény hatályba lépte előtt lejárt kamatok a fentebbi §. rendelkezései alá nem esnek. Az ezen időn túl lejárandó kamatokra azonban csak azon esetre nem terjed ki a jelen törvény hatálya, ha a nyolcz százaléknál magasabb kamat, a jelen törvény hatályba lépte előtt keletkezett jogérvényes ítéletben vagy per-egyességben állapított meg. Azon körülmény, hogy a magasabb kamat a jelen törvény hatályba lépte előtt felvett közjegyzői okiratban van kötelezve, annak nyolcz százalékra való leszállítását nem akadályozza. Az okirat azonban közokirati erejét megtartja. 9. § Jelen törvény határozmányai nem alkalmazhatók: a) váltó-követelésekre; b) bejegyzett kereskedőknek kölcsönös kereskedelmi ügyleteiből eredő követeléseire. 10. § Jelen törvény 1877. évi július 1-én lép életbe, s végrehajtásával az igazságügyminister bizatik meg.” Az uzsoráról és káros hitelügyletekről szóló 1883. évi XXV. törvénycikk szövegét ld. az előzőekben.

67 Herbert Haag, *Bibliai Lexikon*, SZIT, Budapest, 1989. (1970, fordította: Ruzsiczky Éva; ISBN 963 360 465 6) 912. A Mt 25,27: „Oda kellett volna adnod pénzemet a pénzváltóknak, hogy megjövet kamatostul kaptam volna vissza.” (Biblia 1122.; a talentumokról szóló példabeszéd – 25,14-30 – része); vö. Lk 19,23: „Miért nem adtad hát oda pénzemet a pénzváltóknak, hogy megjövet kamatostul kaptam volna vissza?” (Biblia 1187.; a minákról szóló példabeszéd – 19,11-27 – része). Ld. Jakubinyi György, *Máté evangéliuma*, Szent István Bibliakommentárok 3. Sorozatszerkesztő: Rózsa Huba, SZIT, Budapest, 2007. (344; ISBN 978 963 361 912 4, ISSN 1788 4195) 277-279.; Kocsis Imre, *Lukács evangéliuma*, Szent István Bibliakommentárok 2. Sorozatszerkesztő: Rózsa Huba, SZIT, Budapest, 2007. (525; ISBN 978 963 361 902 5, ISSN 1788 4195) 401-405.

68 Benedict T. Viviano, *Evangélium Máté szerint*, in *JBII*. 152. (95-160., fordította: Laczkó Zsuzsanna).

venni. Csupán azt fejezi ki, hogy a gazda igényes. Éppen ez a példabeszéd egyik alapvető mondanivalója: Isten igényes övével szemben. Megkívánja, hogy kamatoztassák kapott természetes és természetfölötti javaikat és képességeiket. A szolga elásta a talentumot. A korabeli leírások szerint ez volt a legbiztosabb elrejtés. A Lukács-féle változatban a lusta szolga nem ilyen elővigyázatos, mert csak kendőbe köti a pénzt. Még annyit sem tett, hogy a pénzváltóknak átadja a pénzt és így kamatoztassa. Abban az időben magas kamatot adtak a letett pénz után. A lusta szolga büntetése a kárhozat. Ezt jelzi a külső sötétség, a sírás és a fogcsikorgatás, ami itt már hatodszor fordul elő Máténál (vö. 8,12). Fontos, hogy a lusta szolgának nincs pozitív bűne, hanem »mulasztása«, ami azonban éppen olya szigorú büntetés alá esik, mint a többi bűn. Talentumát pedig az kapja, akinek már tíz van. Ez a tény a következő vers mondását készíti elő: akinek van, annak még adnak, és akinek nincs, attól még azt is elveszik, amije van. Ez utalás arra, hogy a kárhozat igazi lényege az élet céljának teljes meghíúsulása, a boldogító tartalom teljes hiánya.”⁶⁹

Az ugyancsak magyar nyelven 2009-ben megjelent Bibliikus Teológiai Szótár a kapzsiságról az alábbiakat foglalja magában: „A »kapzsiság« szó felel meg legjobban a görög pleonexia (pleon echein = többet bírni) kifejezésnek, amely a LXX-ban és az ŰSz-ben azt a mohó vágyat jelzi, hogy valakinek mindig többje legyen, tekintet nélkül másokra, sőt az ő hátrányukra is. A kapzsiság nagymértékben egybeesik a sóvárgó bírvággal, a rendetlen kívánsággal (epithymia); de bizonyos jellemvonások mintha erősebb hangsúlyt kapnának benne: erőszakos, csaknem féktelen bírvág (Ef 4,19), különös mértékben ellenkezik a felebarát, különösen a szegények iránti szeretettel, és elsősorban anyagi javakra, gazdaságra, pénzre vonatkozik. A Biblia, akár a görög filozófusok, leírja, milyen bajokat szül a kapzsiság, de tovább is megy, egészen vallásos lényegéig hatol, és a pogányságnak hozzáférhetetlen magaslatról ítéli meg: a kapzsiság nemcsak hogy a felebarátot sérti, hanem a szövetség Istenének megsértésével valóságos bálványimádás.

Öszövétség 1. Megnyilvánulásai és következményei. – Elbeszélők, próféták és bölcsék kárhóztatják azokat a felebarát jogai ellen intézett támadásokat, amelyekre a kapzsiság ösztönzött. Ez vezeti a gyakran becstelen kereskedőt (Sir 26,29-27,2), hogy meghamisítsa a mérleget, hogy spekulációt űzzön, és mindenképp pénzt csináljon (Ám 8,5k); a gazdagot, hogy váltságdíjat csikarjon ki (5,12), birtokokat harácsoljon (Iz 5,8; Mik 2,2.9; vö. 1Kir 21), kizsákmányolja a szegényeket (Neh 5,1-5; vö. 2Kir 4,1; Ám 2,6), még úgy is, hogy a megérdemelt fizetést megtagadja (Jer 22,13); a vezető embert és a bírót, hogy megveszte-

69 Jakubinyi György, *Máté evangéliuma*, Szent István Bibliakommentárok 3. Sorozatszerkesztő: Rózsa Huba, SZIT, Budapest, 2007. (344; ISBN 978 963 361 912 4, ISSN 1788 4195) 279. Vö. Kocsis Imre, *Lukács evangéliuma*, Szent István Bibliakommentárok 2. Sorozatszerkesztő: Rózsa Huba, SZIT, Budapest, 2007. (525; ISBN 978 963 361 902 5, ISSN 1788 4195) 402.: „A címzettek lehettek a zsidó törvénytudók, akiket Jézus arra figyelmeztetett, hogy az Istentől kapott adományt – a törvényt – ne maguk számára korlátozzák, hanem igyekezzenek azt mások javára is hasznosítani (...). Az is lehetséges azonban, hogy a példabeszéd a történeti Jézus ajkán is a tanítványokhoz szólt, s azok különleges felelősségére hívta fel a figyelmet: Isten országának a titkait, amelyeket megismertek (Lk 8,10), kötelesek kamatoztatni (...).”; és 405.: „(...) azok, akik a kapott üdvadományokat teljes odaadással hasznosítják, folytonosan gazdagodnak általuk. Aki viszont nem törekszik kamatoztatni azokat, teljes veszteségre számíthat.” (vö. Mt 25,30).

getést követeljen (Iz 33,15; Mik 3,11; Péld 28,16), és ezzel megsértse a jogot (Iz 1,23; 5,23; Mik 7,3; 1Sám 8,3). Így a kapzsiság homlokegyenest ellenkezik a felebarát szeretetével, főleg pedig a szegényekével, akiket a törvénynek meg kell védenie vele szemben (Kiv 20,17; 22,24kk; MTörv 24,10-21). Jahve előírja: »Ne keményítsd meg szívedet« (MTörv 15,7); a kapzsi ember mégis kiszáradt lelkű gonosz (Sir 24,8k), aki könyörtelennek mutatkozik (27,1). A kapzsi vezetők, egyedül önérdükük rabjaként, »mint a prédájukat szétszaggató farkasok« még erőszakhoz is folyamodnak, hogy növeljék »nyereségüket« (héb bésa, gör pleonexia: Hab 2,9; Jer 22,17), és kielégítsék uralomvágyukat (Ez 22,27). 2. Vallási lényege. – De azok a juhok, amelyeket a farkasok szétszaggatnak, Jahvének, a szövetség Istenének tulajdonai (Ez 34,6-16). Végső soron tehát a kapzsiság őt sérti: az Úr káromló lebecsülése (Zsolt 10,3). Még ennél is továbbmenve az ÓSz megérzi bálványimádó jellegét, és a jahvista hagyomány a megkívánás arculatát tulajdonítja annak a cselekedetnek (Ter 3,6), amellyel Ádám és Éva olyan akart lenni, »mint az istenek« (3,5), és megtagadta bizalmát és teremtményi függését. A Genézis tehát úgy állítja be, hogy a kapzsiság van minden bűn forrásánál (vö. Jak 1,14k): a bűnös, amikor önmagának akarja kiélvezni és csak önmagától származtatni azt, amit Isten szeretete az ő szolgálatára ad neki, ezzel Isten helyébe valami teremtett jót, végső soron pedig önmagát teszi. Ezért azonosítja a Targum, amikor a kívánczást tiltó parancsot magyarázza (Kiv 20,17; MTörv 5,21), a pogányokat (a »par excellence« bűnösöket, Gal 2,15) »azokkal, akik kíváncznak«. Pál a maga részéről, talán a Genézis elbeszélésére gondolva, ugyannerre a parancsra vezeti vissza az egész törvényt (Róm 7,7), és a pusztai nemzedék minden bűnét (1Kor 10,6) a kívánczásban foglalja össze (vö. Szám 11,4.34), ami azt fejezi ki, hogy visszautasították az Istentől származó lelki tapasztalatot (MTörv 8,3; vö. Mt 4,4). A kapzsi kétes javak után fut (Préd 6,2; Péld 23,4k; 28,22), mindig elégtelen (Péld 27,20; Préd 4,8), és meg fogja kapni büntetését Isten megvetéséért és a felebarát elleni igazságtalanságokért: »A kapzsiság elveszíti azokat, akikben lakik« (Péld 1,19), viszont »aki gyűlöli a kapzsiságot, hosszú napokat ér« (28,16).

Újszövetség Az ÚSz három lényeges ponton mélyíti el az ÓSz tanítását. A kapzsiság rosszaságának gyökeréig hatol azzal, hogy elénk tárja az agapének, a kapzsiság ellentétének arányait, és leleplezi a benne rejlő bálványimádást. Amikor pedig kinyilatkoztatja a földi javakat elértéktelenítő jövőendő életet, fölfedi a kapzsi ember egész bolondságát. 1. Megnyilvánulásai és következményei. – Az evangéliumok a pleonexia szót csak Mk 7,22-ben alkalmazzák, azoknak a bűnöknek listájában, amelyeknek Jézus leleplezi belső forrását, továbbá Lk 12,15-ben: »Óvakodjatok minden kapzsiságtól«. Ez a félvers, egy Lukácsnak igen kedves tanítás összefoglalása, átmenetet alkot a Mester visszautasítása között, hogy bíraskodjék egy örökösödési viszályban (13k vers) és a nemtörődöm gazdagot leíró parabola között, aki úgy tetszeleg készleteiben, mintha övé lenne a holnap (15b-21). Lk szerint tehát a kapzsiság egyszerre abban áll, hogy valaki mindig jobban gyarapítani akarja vagyonát, akár más kárára is, meg hogy »fösvényen« hozzátapad (vö. 2Kor 9,5) a már birtokolt javakhoz. Pál gyakrabban említi, és a szexuális rendetlenségekkel társítja (1Kor 5,10k; 6,9k; Róm 1,29; Kol 3,5; Ef 5,3.5; vö. 1Tessz 4,6: pleonektein, »kizsákmá-

nyolni«, a tisztátalansággal együtt). Ez a megközelítés sokat mondó: akár anyagi hasznról, akár érzéki gyönyöréről van szó, valaki felhasználja a felebarátot, ahelyett, hogy szolgálna neki. Mindkét esetben vétkes »kívánságról« van szó, amely elfojtja Isten szavát (Mk 4,19), és a bűnöst a pogánysággal (Róm 1,24.29), a világgal (Tit 2,12; 1Jn 2,16k; 2Pét 1,4), a gonosszal (Kol 3,5) és a hússal (Gal 5,16; Róm 13,14; Ef 2,3; 1Pét 2,11), a régi emberrel (Ef 4,22), a veszendő testtel (Róm 6,12) állítja egy sorba. A kapzsi feláldozza magának a többiekét, ha kell, erőszakosan is: »Kívántok és nem kapjátok meg? Akkor öltök« (Jak 4,2). Ellentétben Krisztussal, aki irántunk való szeretetében »nem tekintette Istennel való egyenlőségét prédának, amelyet elragadjon« (Fil 2,6), ő igenis »elragadja« és féltékenyen őrzi azt, ami fölkelte vágyát. Ellentétben Jézussal, aki »gazdagból szegénnyé lett, hogy szegénységével meggazdagítson minket« (2Kor 8,9), ő kifosztja a szegényeket a maga hasznára (Jak 5,1-6; Lk 20,47 p). A kapzsiság minden keresztényhez méltatlan, de különösen botrányos lenne az apostolnál, akinek hivatásával jár, hogy »mindenki szolgálja« legyen (Mk 10,44; 1Kor 9,19). Pál a maga részéről állítja, hogy a kapzsiság leghalványabb hátsó gondolata sincs benne (1Tessz 2,5); nem hogy kívánná a hívek javait (Csel 20,33), inkább a maga kezével dolgozott (munka), nehogy terhükre legyen, bár joga lett volna rá (20,34; 1Tessz 2,9; 1Kor 9,6-14; 2Kor 11,9k; 12,16kk), és így önzetlenségét minden gyanú fölé helyezze (1Kor 9,12; vö. Fil 4,17). Ez a magatartás legyen példája az alsóbb renden lévő szolgálóknak (Csel 20,34k). Se a püspök (1Tim 3,3; Tit 1,7), se a diákonusok (1Tim 3,8) ne legyenek a pénz és a tisztességtelen nyereség barátai! Ezzel szemben a kapzsiság jellemzője a hamis tanítóknak (Tit 1,11; 2Tim 3,2), akik a jámborság örve alatt hasznot hajhásznak, és nem elégednek meg azzal, amijük van (1Tim 6,5k). 2Pét 2,3.14 »kapzsiság«-nak nevezi hazug szóáradatukat, amely nem ment a tisztességtelen szándékoktól (2,2.10.18; 3,3; vö. Júdás 16). Az Evangélium igazi szolgálójának eszménye mindig az, hogy olyan embereknek tartsák őket, akiknek nincs semmijük, bár mindenük megvan (2Kor 6,10). 2. Vallási lényege. – Pál azért tartja a kapzsiságot különösen súlyosnak, mert világosan megértette azt, amit az ÓSz még csak sejtett: »a kapzsiság bálványimádás« (Kol 3,5). Ezzel Jézus nyomdokába lép, akinek a számára »a pénz barátjának« lenni (Lk 16,14) annyit jelent, hogy a teremtett javakhoz tapasztjuk azt a szívet, amely egyedül az Istené (Mt 7,21 p): ezeket a javakat tekintjük urunknak és megvetjük az egyetlen igazi Urat, Istent (6,24 p). Így kapja meg tragikus mélységét a közmondás: »Minden baj gyökere a pénz szeretete« (1Tim 6,10). Amikor valaki hamis istent választ magának, elvágja magát az egyedül igaz Istentől, és maga okozza vesztét (6,9), mint Júdás, a kapzsi áruló (Jn 12,6; Mt 26,15 p), »a romlás fia« (Jn 17,12). Másrészt a mulandó javak most már értéküket veszítették a jövővel összehasonlítva (Lk 6,20.24), amelyet a régi bölcsök még nem ismertek. Így az ÚSz sokkal jobban meg tudja mutatni, milyen esztelen a kapzsi magatartása (12,20; Ef 5,17; vö. Mt 8,36 p): a Mammon »igazságtalan« (Lk 16,9.11), vagyis a valószínű arám kifejezés szerint hamis és csalóka; esztelenség a veszendő javakra tá-

maszkodni (vö. Mt 6,19k), mert a halál megfordítja a helyzetet (Lk 16,19-26; 6,20-26), átvezetve abba az örök életbe, amelyet a gazdagság elfelejtett.⁷⁰

ÖSSZEFOGLALÓ ERKÖLCSTEOLÓGIAI ÉS KÁNONJOGI MINŐSÍTÉS

„(...) *Jaj annak, aki a máséból gyűjtöget, (...)*”⁷¹

Általános rész

A Katolikus Egyház Katekizmusa 1750-1754. pontjai az erkölcsiség forrásairól szólnak: az emberi magatartások⁷² erkölcsisége függ a választott tárgytól (finis operis), a szándéktól (finis operantis)⁷³ és a körülményektől (circumstantiae). A tárgy, a szándék és a körülmények az emberi magatartások erkölcsiségének „forrásai”, alkotóelemei.⁷⁴

A választott tárgy az a jó, amely felé az akarat megfontoltan törekszik. A tárgy az emberi magatartás anyaga. A választott tárgy erkölcsileg minősíti az akarás tettét azáltal, hogy az értelem fölismeri és az igaz jóhoz mérten jónak vagy rossznak ítéli. Az erkölcsiség objektív normái hirdetik a jónak és rossznak értelmes rendjét, amiről a lelkiismeret tanúskodik.⁷⁵

A tárggyal szemben a szándék a magatartást tanúsító személy oldalán van. A szándék, mivel a magatartás akarati forrásából való és a cél által meghatározza a magatartást, lényeges elem a magatartás erkölcsi minősítése szempontjából. A cél a szándék elsődleges végpontja, és a magatartás végső terminusát jelzi. A szándék az akarat mozgása a cél felé, és a magatartás terminusára tekint. A szándék a jó elhatározása, amit a magatartástól vár. Nem merül ki az egyedi magatartások irányításában, hanem számos magatartást irányíthat ugyanazon cél felé; képes egy egész életet a végső cél felé irányítani. Így például egy szolgáltatnak lehet célja a felebarát megsegítése, ugyanakkor indíthatja az Isten, minden magatartásunk végső célja iránti szeretet. Egy és ugyanazt a magatartást különböző

70 *Biblius Teológiai Szótár*, SZIT, Budapest, 2009. (1518; a magyar kiadás szerkesztői: Szabó Ferenc és Nagy Ferenc; ISBN 978 963 277 126 7) 711-715.

71 Hab 2,6 – Biblia 1069.

72 A KEK a cselekedet szót használja, amely helyett a magatartás szóval élek, tekintettel a nem tevételes magatartások relevanciájára. Ld. Hámori Antal, *Bevezetés az etikába (gazdaságitikai kitekintéssel)*, Axol Print Nyomdaipari és Kiadói Kft., Budapest, 2010. (101; ISBN 978-963-88738-0-4) 57-63. (Az emberi magatartás erkölcsi minősítése).

73 A KEK-ben „a szándéktól” helyett „a kitűzött céltól vagyis a szándéktól” szövegrész szerepel, az eshetőleges szándékra is tekintettel azonban „a szándéktól” megoldással operálok. Ld. Hámori Antal, *Bevezetés az etikába (gazdaságitikai kitekintéssel)*, Axol Print Nyomdaipari és Kiadói Kft., Budapest, 2010. (101; ISBN 978-963-88738-0-4) 58-60. (A szándék – vonatkozó szakirodalommal).

74 Ld. KEK 471.: 1750. pont.

75 Ld. KEK 471.: 1751. pont; Hámori Antal, *Bevezetés az etikába (gazdaságitikai kitekintéssel)*, Axol Print Nyomdaipari és Kiadói Kft., Budapest, 2010. (101; ISBN 978-963-88738-0-4) 57-58. (A magatartás tárgya – vonatkozó szakirodalommal). A lelkiismerethez ld. KEK 475-480.: 1776-1802. pontok; Hámori Antal, *Bevezetés az etikába (gazdaságitikai kitekintéssel)*, Axol Print Nyomdaipari és Kiadói Kft., Budapest, 2010. (101; ISBN 978-963-88738-0-4) 37-39. (vonatkozó szakirodalommal).

szándékok indíthatják, például a szolgálattétel történhet előnyszerzésért vagy hiúságból is.⁷⁶

A jó szándék (például segíteni akar a felebarátnak) nem tesz sem jóvá, sem jogossá egy önmagában helytelen magatartást (például a hazugságot és megszólást). A cél nem szentesíti az eszközöket. Így nem lehet igazolni egy ártatlan ember elítélését mint a nép megmentésének törvényes eszközét. Ezzel szemben a rossz szándék (például a hiúság) rosszá tesz egy magatartást, ami önmagában jó lehet (például az alamiznaadás⁷⁷).⁷⁸

A körülmények, beleértve a következményeket is, az erkölcsi magatartás másodlagos összetevői. Növelik vagy csökkentik az emberi magatartások erkölcsi jóságát vagy rossz-szaságát (például az ellopott tárgy értéke). Súlyosbíthatják vagy enyhíthetik a magatartást tanúsító személy felelősségét (pl. halálfélelem hatása alatti cselekvésnél). A körülmények azonban önmagukban nem módosíthatják a magatartások erkölcsi minőségét; nem tehetik sem jóvá, sem jogossá az önmagában rossz magatartást.⁷⁹

A Katekizmus 1755. és 1756. pontja – A jó és a rossz cselekedetek címet viselve – a következőket mondja: Az erkölcsileg jó magatartás egyszerre föltételezi a tárgy, a cél (szándék) és a körülmények jóságát. A rossz cél akkor is megrontja a magatartást, ha tárgya önmagában jó (például azért imádkozni vagy böjtölni, hogy „lássák az emberek”).⁸⁰ A választott tárgy önmagában rosszá teheti az egész magatartást. Vannak konkrét cselekvésmódok (például a paráznság), amelyek választása mindig téves, mert választásuk magában foglalja az akarat rendetlenségét, azaz az erkölcsi rosszat.⁸¹

Tévedés tehát az emberi magatartások erkölcsiségét csak a szándék vagy a keretüket képező körülmények (környezet, társadalmi nyomás, kényszer vagy szükséghelyzet) alapján megítélni. Vannak magatartások, amelyek önmaguk által és önmagukban, a körülményektől és szándékoktól függetlenül mindig súlyosan rosszak tárgyuk miatt; ilyenek a káromlás és a hamis eskü, az emberölés és a házasságtörés. Soha nem szabad rosszat tenni azért, hogy abból jó származzon.⁸²

76 Ld. KEK 471-472.: 1752. pont.

77 Vö. Mt 6,2-4.

78 Ld. KEK 472.: 1753. pont.

79 Ld. KEK 472.: 1754. pont. Ld. Hámori Antal, *Bevezetés az etikába (gazdaságtikai kitekintéssel)*, Axol Print Nyomdaipari és Kiadói Kft., Budapest, 2010. (101; ISBN 978-963-88738-0-4) 60-61. (A körülmények – vonatkozó szakirodalommal).

80 „Magasabb erkölcsi indítékánál fogva értékesebb a szegény asszony garasa, mint a gazdagok hivalkodásból adott, mennyiségre nagyobb adománya.” – Kecskés Pál, *Az erkölcsi élet alapjai*, Keresztény Bölceleti Írások 4. Sorozatszerkesztő: Bolberitz Pál, JEL Könyvkiadó, Budapest, 2003. (248; ISBN 963 9318 50 7, ISSN 1586-6432) 119.

81 Ld. KEK 472.: 1755. pont. Ld. Hámori Antal, *Bevezetés az etikába (gazdaságtikai kitekintéssel)*, Axol Print Nyomdaipari és Kiadói Kft., Budapest, 2010. (101; ISBN 978-963-88738-0-4) 62-63. (A jó, az elfogadható és a rossz magatartások az alapelvek tükrében – vonatkozó szakirodalommal).

82 Ld. KEK 472.: 1756. pont (KEK 473.: 1757-1761. pontok: Összefoglalás). Az emberi magatartás erkölcsi minősítéséhez a hiteles egyházi tanítóhivatali megnyilatkozásokból és a szakirodalomból ld. még: VS, különösen 71-83. pontok (Az erkölcsi cselekedet); Hámori Antal, *Bevezetés az etikába (gazdaságtikai kitekintéssel)*, Axol Print Nyomdaipari és Kiadói Kft., Budapest, 2010. (101; ISBN 978-963-88738-0-4) 62-

Boldog II. János Pál pápa a Veritatis splendor kezdetű enciklikájában írja: „(...) a következmények és a szándék nem elegendő egy konkrét választás erkölcsi minőségének értékeléséhez. Egy cselekvés előre látható jó és rossz következményeinek mérlegelése nem megfelelő módszer annak meghatározásához, hogy egy konkrét cselekvés választása »fajtája szerint« vagy »önmagában« erkölcsileg jó-e vagy rossz, megengedett-e vagy tiltott? Az előre látható következmények a cselekedetnek azon körülményei közé tartoznak, melyek módosíthatják egy rossz cselekedet súlyosságát, de erkölcsi fajtaját nem tudják megváltoztatni, azaz jóvá nem tudják tenni.»⁸³ „Az emberi cselekedet moralitása mindenekelőtt és alapvetően a megfontolt akarat értelmesen választott tárgyától függ, (...)»⁸⁴ „Annak magyarázata, hogy miért nem elegendő a jó szándék, s miért szükséges a cselekedetek helyes megválasztása is, abban áll, hogy az emberi cselekedet a tárgyától függ, azaz attól, hogy az Istenre irányítható-e vagy sem, Istenre, aki »egyedül jó«, s ezért tökéletessé teszi a személyt. A cselekedet jó, ha tárgya összhangban van a személy javával és a számára fontos erkölcsi javakat szolgálja.»⁸⁵ „Egy cselekedet akkor éri el végső tökéletességét, amikor az akarat a szeretet által ténylegesen Istenre irányítja. Így tanítja a gyóntatók és moralisták védőszentje: »Nem elég tenni a jó tetteket, hanem jól kell tenni őket. Ahhoz, hogy cselekedeteink jók és tökéletesek legyenek, tisztán azért kell tennünk őket, hogy Istennek tessenek.«⁸⁶⁸⁷ „Ha a cselekedetek bensőleg rosszak, a jó szándék

63. (vonatkozó szakirodalommal); Tarjányi Zoltán, *Az erkölcssteológia története és alapfogalmai, Morálfilozófia I.*, SZIT, Budapest, 2005. (158; ISBN 963 361 739 1) 88-93. (A cselekedet erkölcsi minősítése).

83 VS 77. pont.

84 VS 78. pont. Vö. Aquinói Szent Tamás, *Summa Theologiae* I q 26, a 1 (a „boldogság” az értelmes természet tökéletes java).

85 VS 78. pont.

86 Ligouri Szent Alfonz, *Pratica di amar Gesu Christo*, VII, 3.

87 VS 78. pont [ld. még uo. 79. pont; vö. uo. 80. pont: „Márpedig az értelem tanúskodik arról, hogy vannak az emberi cselekedetnek olyan tárgyai, melyek »nem irányíthatók« Istenre, mert gyökerükben elmentmondanak a személy javának, aki Isten képe teremtett. Ezek azok a cselekedetek, melyeket az Egyház erkölcsi hagyománya »bensőleg rosszaknak (intrinsece malum)«: mindig és lényegük szerint, azaz tárgyük szerint, függetlenül a cselekvő szándékától és körülményeitől, rosszak. Ezért – anélkül, hogy a legkisebb mértékben is tagadná a körülmények és a szándék befolyását az erkölcsiségre – az Egyház tanítja, hogy »vannak cselekedetek, melyek önmagukban, függetlenül a körülményektől, tárgyük alapján mindig súlyosan tiltottak.« Maga a II. Vatikáni Zsinat az emberi személyt megillető tisztelettel kapcsolatban bőséges példákat hoz az ilyen cselekedetekre: »Minden, ami az élet ellen irányul: a gyilkosság bármilyen formája, a népirtás, az abortusz, az eutanázia és a szándékos öngyilkosság, mindaz, ami sérti az emberi személy épségét: a csonkítások, a testi vagy lelki kínzás, a lélektani kényszer alkalmazása, mindaz, ami sérti az emberi méltóságot: az embertelen életkörülmények, az önkényes bebörtönzés, az elhurcolás, a rabszolgatartás, a prostitúció, a nőekkel vagy ifjakkal való kereskedelem, de az is gaszág, ha lealacsonyító munkafeltételek között pusztán jövedelmező eszköznek tekintik a munkásokat, nem pedig szabad és felelős személyeknek; mindezek és a hozzájuk hasonló eljárások szégyenletesek, s miközben mérgezik az emberiséget, nem azokat mocskolják be, akik elszenvedik, hanem azokat, akik művelik és igen nagy mértékben sértik a teremő dicsőségét. (...)» és II. Vatikáni Zsinat, *Gaudium et Spes kezdetű lelkipásztori konstitúció az Egyház és a mai világ viszonyáról*, Róma 1965. december 7., in AAS 58 (1966) 1025-1115. (GS) 27. pont: „(...) minden, ami az élet ellen irányul: az emberölés bármely formája, a népirtás, az abortusz, az eutanázia és a szándékos öngyilkosság; minden, ami az emberi személy épségét sérti: a csonkítások, a testi vagy lelki kínzás, a lelki kényszer alkalmazása; minden, ami az emberi méltóságot sér-

vagy a különös körülmények csökkenthetik a rosszaságot, de nem tudják megszüntetni: »orvosolhatatlanul« rosszak e cselekedetek, önmaguk által és önmagukban nem irányíthatók Istenre, sem a személy javára.⁸⁸ „A cselekvés erkölcsileg akkor jó, amikor a szabad választások megegyeznek az ember igaz javával, s így kifejezik a személy szándékos igazodását végső célja, azaz Isten felé. Ő az a legfőbb jó, akiben az ember megtalálja a teljes és tökéletes boldogságát.”⁸⁹ E „célba vivő út az ember javát oltalmazó isteni törvények tiszteletben tartása.”⁹⁰

Különös rész

Az Ószövetség említett részei szerint zsidónak zsidótól nem, (kamatszedő) idegentől szabad kamatot kérnie. A nyomorban élő, szegény embertől történő kamatszedés, a kapzsiság, a kizsákmányolás súlyosan sérti Isten törvényét: az uzsorás istentelen ember („a jó megértéssel telve ajándékoz”).

Az Újszövetségben a „felebarát” egyetemessé válik, az irgalmas szeretet parancsa kiterjed az ellenségekre is, akikkel szintén jót kell tenni, önzetlenül, ingyenesen, semmi viszonzást nem várva: s ez igaz a kölcsön vonatkozásában is (az a szeretet, amely viszonzásra irányul, nem igazán szeretet: „Csak ha valaki »jót tesz«, még ha nem is kapott semmit sem, és csak ha nem vár semmit cserébe, kap – egészen váratlanul –, nem csak köszönetet, hanem Istentől is jutalmat.”⁹¹). A nehéz anyagi helyzet kihasználása a szolidaritás egyetemes követelményét is súlyosan sérti.

A hiteles egyházi tanítóhivatali megnyilatkozások szerint az uzsora súlyos bűn, és ennek megfelelően – a visszatérítési, kártérítési kötelezettség terhe mellett (vö. érvénytelenség: pl. színlelt szerződés) – büntetendő, például kiközösítés, keresztény temetéstől való megfosztás; a kamattal összefüggésben: az indokolt (igazság szerinti) költségek, kockázat, veszély viselése, és a kár felmerülése elismertek; a kölcsönszerződés alapján történő, igazságos „jogcím” nélküli – és az egyéb igazságtalan, mértéktelen – nyereségre törekvés bűn.⁹² Azt, hogy a kamatnak milyen mértéke mértéktelen (túlzott), és mi az, amit igaz-

ti: az embertelen életkörülmények, az önkényes bebörtönzések, deportálások, rabszolgaság, prostitúció, leány- és fiúkereskedelem, a lealacsonyító munkakörülmények, melyek a munkásokat a haszonszerzés pusztá eszközévé teszik, s nem szabad és felelős személyeknek tekintik – mindezek és hozzájuk hasonlók kétségtelenül szégyenletes gaztettek, s miközben tönkreteszik az emberi civilizációt, inkább az elkövetőket szennyezik be, mint azokat, akik elszenvedik a jogtalanságot, és a legnagyobb mértékben ellenkeznek a Teremtő tiszteletével.”].

88 VS 81. pont (ld. még uo. 82. pont).

89 VS 72. pont.

90 VS 72. pont (ld. részletesen: uo. 72-73. pont).

91 *JBII*. 190.

92 Ld. pl. Nagy Szent I. Leó pápa: „Ut nobis gratulationem”; II. Lateráni zsinat: 13. kánon; Tours-i zsinat; III. Sándor pápa: „In civitate tua”; III. Orbán pápa: „Consuluit nos”; IX. Gergely pápa: „Naviganti vel”; Vienne-i zsinat: „Ex gravi ad Nos”; III. Callixtus pápa: „Regimini universalis”; X. Leó pápa: „Inter multiplices”; Szent V. Piusz pápa: „In eam pro nostro”; Szent Officium: 1666. március 18-ai és 1679. március 2-ai rendelet; XIV. Benedek pápa: „Vix pervenit”; Hitterjesztési Szent Kongregáció: 1873. évi eligazítás; 1917. évi CIC 1543. és 2354. kánon; 1983. évi CIC 1290. kánon, vö. KEK 2269. pont és 1983. évi CIC 1397.

ságosnak, mérsékeltnek nevezhetünk, „általában meghatározni nem lehet, mivel, tekintetbe véve a helyek, a személyek és az idők összes és egyenként vett körülményeit, azt minden egyes esetben külön kell mérlegelni”⁹³

Az 1917. évi Codex Iuris Canonici 1543. kánonja elismeri a kamatra adott kölcsönt, ami valamilyen címen biztosított mérsékelt hasznot foglal magában: a kamat önmagában nem tilos, de mérsékeltnek kell lennie; az adós szorultsága, kényszerhelyzete miatt a kamatot nem szabad felemelni, sőt, a bajba jutott ember megélhetésének biztosítására adott kölcsön után nem szabad kamatot szedni; a túlzó kamatot az igazságosság nevében vissza kell szolgáltatni; az uzsora a 2354. kánon szerint büntetendő.

Az 1983. évi, jelenleg hatályos Codex Iuris Canonici is ismeri a jogszerű kamatot (1284. kánon 2. § 5. pont, 1290. kánon), de az uzsorát (kifejezetten) nem rendeli büntetni (vö. 1397. kánon, 1399. kánon és KEK 2269. pont), az érvénytelenség (semmisség) azonban továbbra is áll [vö. 1290. kánon, és 1752. kánon (salus animarum)].

A kapzsiság, a kizsákmányolás, a másik személy szorult (hátrányos) helyzetének kihasználása (uzsora) súlyosan igazságtalan, az isteni jog normáit is sérti; az így létrejött megállapodások – a kifejtettek szerint, a kánoni jog alapján – érvénytelenek (semmisek). Az ilyen cselekmények tárgyuk (fajtájuk, lényegük) szerint, önmagukban (bensőleg) rosszak: nem irányíthatók Istenre, sem az ember javára, súlyosan sértik az emberi méltóságot (méltatlanok az emberhez).⁹⁴

*dr. jur. Hámori Antal Phd Iur. Can.
főiskolai docens, BGF, az MTA köztestületi tagja*

kánon (s 1399. kánon).

93 Ld. Hitterjesztési Szent Kongregáció: 1873. évi eligazítás (útmutatás).

94 Vö. pl. VS 71-83. pontok; és GS 27., 63-72. pontok.

A NEMZETI MEGÚJHODÁS NAPJA ÉS SZEGEDI EMLÉKEI

Minden művészeti alkotás saját korának a gyermeke, és gyakran érzelmeink anyja. Következésképpen minden kulturális periódus kifejez egy saját művészetet, amely nem ismétlődik meg soha többé.¹

1879. március 13-án az árvíz a belváros kivételével elpusztította Szegedet. Március 17-én a király, Ferenc József kereste fel a várost és már akkor arról beszélt, hogy *Szeged szebb lesz, mint volt!* Erről később érem is készült,² és több festmény, amelyen a király alakja mindig feltűnik. A város megújulásával együtt járt a Fogadalmi templom felépítése, melynek ünnepélyes alapkövét 1914-ben tették le. Akkor még senki sem gondolta, hogy a hamarosan kirobbanó világháború vesztesei mi leszünk, és az sem volt sejthető, hogy 1919-ben gróf Károlyi Gyula szegedi ellenforradalmi kormányában a Monarchia flottaparancsnoka, Ferenc József egykori szárnysegédje, Horthy Miklós is részt fog vállalni fogadalmat téve, *hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű lesz.* A Dómról szóló kiadványok kivétel nélkül csak az 1879-es árvízzel magyarázzák az épület fogadalmi nevét,³ miközben a templom és a tér számos nemzeti szimbólumot tartalmazott/tartalmaz, a szentélyben pedig egyedülálló módon kétszer látható Szűz Mária alakja, amely magyarázatra szorul. A dolgozatban ennek a sajátosságnak az okait keressük és kísérletet teszünk eme szimbólumok értelmezésére, mert ennek a kornak is volt művészete, sajátos érzelmei, melyek a Fogadalmi templom esetében is kézzelfoghatóak. Ezért választottuk mottóul Vaszilij Kandinszkij gondolatait. 2014 egyébként mindkét fogadalom szempontjából jubileumi év...

A templom terveinek kidolgozására a fogadalom tétel után harminc évvel került sor. Az idős Schulek Frigyes elképzeléseit Foerk Ernő átdolgozta, amit 1913-ban elfogadtak, megkezdődött a kivitelezés, majd hamarosan kitört a háború. A munkálatok folytatására csak a megalázó trianoni béke után nyílt lehetőség, miközben jelentős események történtek: 1918-19-ben Magyarországon megváltozott az államforma, királyságból nép-

1 Wassily Kandinsky: *Lo spirituale nell'arte*. Milano, SE, 1989, 17. (Eredet cím: *Über das Geistige in der Kunst, Insbesondere in der Malerei*) *Ogni opera d'arte è figlia del suo tempo, e spesso è madre dei nostri sentimenti. Analogamente, ogni periodo culturale esprime una sua arte, che non si ripeterà mai più.*

2 V.ö. http://numizmatika.hu/news/ferenc_jozsef_aranyerem_szeged.htm

3 V.ö. Duscha Béla, *Az árvízi fogadalom temploma*. Szeged, 2005, Alexandra, 13. *A nagy lendülettel megkezdett építkezés folyamatát azonban a Nagy Háború (I. Világháború) kitörése megszakította. Az 1920-as években már egy új világban, egy veszített háború terheit nyögő, megcsonkított, forradalmaktól meggyötört országban kellett a templom építésének folyamatával megbirkózni.*

köztársaság lett, amit a szovjet típusú proletárdiktatúra váltott fel. Az ellenforradalmi erők ekkor kezdtek el szervezkedni Bécsben, Aradon, majd pedig Szegeden gróf Károlyi Gyula vezetésével. Ebben vett részt Horthy Miklós is, aki a Nemzeti Hadsereg szervezésébe kezdett, miután 1919. június 5.-én – az év 156. napján – ünnepélyes fogadalmat tett. A későbbi szóhasználat szerint Horthy az ország területi egységének és alkotmányos rendjének helyreállítására tett fogadalmat Szegeden. Létezik egy kisebb ellentmondás a dátummal kapcsolatban, ugyanis Horthy Miklós *Emlékirataim* című visszaemlékezésében a Szegedre való érkezését 6-ára tette.

[Kenderesről] *Mezőtúrig kocsin, onnan pedig vonaton utaztam, és 1919. június 6-án érkeztem Szegedre.*⁴

Valószínűleg az *Emlékirataim*-ban szereplő dátum miatt olvasható a korról szóló kiadványokban leggyakrabban a 6.,⁵ viszont a fennmaradt dokumentumok 5-ei dátumról tanúskodnak, tehát vagy Horthy emlékezett rosszul erre az eseményre, vagy – akár – az *Emlékirataim* közli tévesen azt. Ismert a jegyzőkönyv szövege, amely a tengernagy eskütételét tartalmazza:

Felvétel 1919. évi június hó 5-ik napján déli 12 órakor Szegeden a törvényszéki palotában a minisztérium eskütétele alkalmával, ahol alulírott minister az alábbi szövegű esküt tette le gróf Károlyi Gyula minister kezébe:

„Én Horthi Miklós esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek, a hivatali titkot megőrzöm, a hivatalommal járó kötelességeket részrehajlatlanul, lelkiismeretes pontossággal és legjobb tehetségem szerint teljesítem. Isten engem úgy segítjen.”

A románok kivonulása után a szegedi és a bécsi emigráció politikusai kezdték meg az ország újjászervezését. A korabeli értelmezés szerint a forradalom és a megszálló antant csapatok árvízhez hasonlóan pusztították el az országot. A szegedi árvíz utáni újjáépítést párhuzamba lehetett állítani az ország helyzetével:

[A templom] a csonka ország határain túl is messzire hirdeti, hogy az ország, amely élni akar, épügy föltámadhat poraiból, mint ahogyan a Tiszától szinte egészen rombadöntött

4 Horthy Miklós, *Emlékirataim*. Budapest, 2011, Európa Könyvkiadó, 127.

5 V.ö. Bencsik Gábor, *Horthy Miklós. A kormányzó és kora*. Budapest, 2001, Magyar Mercurius, 79.; Zombori István, *Horthy, Zdravec és Szeged 1919*. In Miklós Péter (szerk.), *Újragondolt negyedszázad. Tanulmányok a Horthy-korszakról*. Szeged, 2010, Belvedere, 173.; Turbucz Dávid, *Horthy Miklós*. Budapest, 2011, Napvilág Kiadó, 68.; Turbucz Dávid, *A Horthy-kultusz kezdetei*, 160. A tanulmány az interneten is megtalálható. <http://epa.oszk.hu/00900/00995/00020/pdf/turbucz09-4.pdf>

*metropolis újra épült és most székesegyházával ország-világ elé tárja talpraállásának titkát: Facere magna et pati fortia Hungaricum est – mint a főhajóboltozatán olvassuk.*⁶

Ahogy a szegedi árvíz idején a belváros – ahol később a Dóm és a tér épült –, úgy 1919-ben Szeged emelkedett ki szigetszerűen a „vízből”, köszönhetően annak, hogy a városban szabadabb légkör alakult ki a francia megszálló csapatoknak köszönhetően. A '20-as évek végén 1919. június 5-ét már úgy tartották számon, mint az ország újjászülését, korabeli szóhasználatával élve, az ország feltámadásának,⁷ a „nemzeti megújodás” kezdeti dátumát.

1930-ra készült el a Dóm téren Zala György szobra, a Nemzeti Megújodás, azaz az 1919. június 5-i fogadalomtétel idealizált emlékműve.⁸ Ez a szegedi esemény az ország életében fontossá, szimbolikussá vált,⁹ úgy, mint Pozsonynak Mária Terézia – a *Vitam et sanguinem* –, mint Kolozsvár számára Mátyás király, vagy Arad számára a vértanúk emléke, melyeket szobrokkal is emlékeztetést tettek. Ennek az eseménynek köszönhetette Szeged kiemelt szerepét a két világháború közötti Magyarországon. Az emlékművet Dr. Eigner Károly főispán leplezte le, az ünnepi beszédet pedig Gömbös Gyula honvédelmi miniszter mondta a kormányzó jelenlétében.¹⁰ A jegyzőkönyv szövegével megegyező dátumról olvashatunk a szegedi korabeli sajtóban is:

*A XIII. századból maradt névtelen torony falában szerénykedik annak a történelmi mozzanatnak emlékműve, amikor **Horthy Miklós 1919. június 5-én hadügyminiszteri állást vállal Károlyi Gyula gróf kormányában.** Az állami rend talpra állításának nagy vajúadásában egy fényes név körül csoportosult a nemzet minden reménye. És a remények valóra válnak.*¹¹

Kétszeresen fogadalmi templom tehát a Dóm, amely 1923 után püspöki székhellyé is vált. Ismert az is, hogy a két világháború közötti nemzedék számára a békés revízió volt az egyik legfőbb cél. Feltehetjük a kérdést, mi lett volna Szegeddel, ha visszaáll a törté-

6 Révai József, Szeged nagy napjai. In *Napkelet*, 1930, 11., 1086.

7 Az 1880-as évek szóhasználatában már megjelent *A feltámadt Szeged*-re való utalás, amely a két világháború közötti Magyarországon a revízióval kapcsolatosan – az ország feltámadása – mindennaposá vált. Az 1879-es árvízből megújuló Szeged előképévé vált a háború utáni ország várt megújulásának. V.ö. Tóth Béla, *A szegedi Nagyárvíz képekönyve*. Szeged, 1979, 196.

8 Azonosság van 1919, 1930 és 2014 között abból a szempontból, hogy mindhárom évben a húsvét napja április 20-ára esik, így minden nap azonos az év folyamán, június 5. csütörtök. V.ö. Adriano Cappelli, *Cronologia Cronografia e Calendario perpetuo*. Milano, 2002, Editore Ulrico Hoepli, 94.

9 Pálffy József: Szeged: a magyar sors szimbóluma. In *Városkultura. Városfejlesztési folyóirat*, VI. évf. 15-16. szám, 1933. augusztus 25. 272. *Ez a város a magyar sors szimbóluma, mely történelmi múltjával mutatja a magyar jövőt; a romjaiból feltámadó szebb, boldogabb és dicsőbb Nagy-Magyarországot.* A városi kiadvány a Nemzeti Megújodás emlékművének egy tervezetét is közli.

10 V.ö. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged Város Építészeti Terveinek és Iratainak Gyűjteménye, Fogadalmi templom tervei és iratai, 1279/1930.

11 Berecz János dr., *Szeged ünnepnapjai*. In Szegedi Uj Nemzedék, 1930. október 24.

nelmi Magyarország területi egysége? Valószínű, hogy a püspökség visszakerült volna Temesvárra, bár a város régi vágya volt, hogy püspökségi központtá és egyetemi várossá válhasson. Glattfelder püspök levelezéseiben találunk utalásokat egykori székhelyére, ő hitt abban, hogy Temesvár is visszakerül Magyarországhoz. Érsekké váló kinevezésekor ezt írta Dr. Friedler István nagyváradai püspöknek 1942. szeptember 25-én:

*Azt hittem nemcsak szimbolikusan, de a valóságban is újra lehet majd építenem Szent Gellért örökségét. Ha Isten másképp akarta, benne megnyugszom, de a lelkünk közös vágya megvalósulásért fáradni soha meg nem szűnöm.*¹²

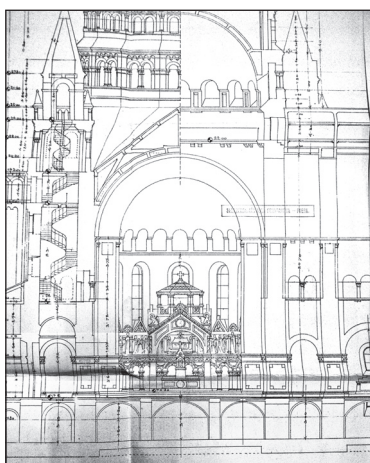
Szűz Mária megjelenik a templom homlokzatán, a szentélyben pedig kétszer látható. Fent szűrben és szegedi papucsban – Márton Ferenc munkája (2. kép) –, míg az oltár mögötti apszis falán, a négy ablak között középen egy négykaréjos mezőben magyar királyi jelvényekkel, Magyarok Nagyasszonyaként, *Magna Domina Hungarorum*-ként ábrázolták – Reischl Károly mozaikja (3. kép) –, hasonlóan a homlokzaton látható szoborhoz. A négykaréjos motívum többször megjelenik a templomban is, mint pl. a szentélyt elválasztó korláton, de ez a motívum a téren is látható többek között az egykori Szent Imre Kollégium falazatán.

Látva a szentély képeit, könnyen azt gondolhatnánk, hogy a templom a Szentháromság tiszteletére van szentelve, miközben a Magyarok Nagyasszonyának dedikálták. Miért látható Mária kétszer a szentélyben? Ha Foerk Ernő eredeti, 1913-as tervei valósultak volna meg, akkor is kétszer ábrázolták volna Máriát? Jogos a kérdés, mert a háború előtti és utáni tervek között épp ebben az esetben látható jelentős eltérés, ugyanis biztosan megállapítható, hogy nem az eredeti, elfogadott tervek valósultak meg.

Foerk Schulekhez képest a szentélybe egy cibóriumot is tervezett, megtartva a szentély 5 ablakát. A cibórium a bejáráthoz hasonlított volna a tervek szerint. (1. kép) Ez volt a '10-es évek elképzelése, ugyanakkor a '20-as évek végére más jött létre. Megépült a templom szentélye az eredeti tervek szerint, tehát kívülről 5 ablaknyílást alakítottak ki, de bent másként alakultak a dolgok, mert a középső ablakot befalazták, ott látható Reischl Károly munkája, a Magyarok Nagyasszonya mozaikkép. Ha az eredeti terveket nézzük, akkor az is megállapítható, hogy a cibórium magasabb lett volna. Ha az eredeti cibórium-terv valósult volna meg, akkor a mozaikból semmit sem lehetne látni. Tény, hogy a cibórium részben eltakarja Reischl munkáját. Csodálatos a mozaik, de csak részben látható. Egyfajta zsúfoltság jellemzi tehát a szentélyt, és zavarónak tartják ma is, hogy a mozaik nem tud érvényesülni. Mivel Foerk 1913-as tervein a cibórium mögött a szentély apszisában 5 ablak van, tehát ahol ma Szűz Mária látható ott is ablak volt eredetileg, ezért mi ebből arra következtetünk, hogy Foerk a Magyarok Nagyasszonya ábrázolást nem ide tervezte eredetileg, hanem feljebb, ahol a Szentháromság látható!

¹² Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár, ikt.sz. 2626/1942.; 1942. október 8-án Czike Gáborné Lovich Iloának ezt válaszolta: *Temesvárra nemcsak maga gondol nosztalgiával, hanem legyen meggyőződve én is.*

A cibórium kivitelezése célul volt kitűzve, de mivel a Szentháromság ábrázolás került az apszisba és Máriát is ábrázolni kellett, ezért annak helyet kellett kialakítani, ezért falazták be az ablakot. A cibóriumot alacsonyabbra vették, Máriát pedig a lehető legmagasabbra helyezték, hogy a templom titulusát ábrázoló mozaik még látható legyen. Az ablakokat egységesen farkasfog motívummal díszítették, úgy, hogy azok egymásba is fonódnak. Mária körül ez sem érvényesül, itt a farkasfogas motívum önálló díszítőelemmé vált. Feltételezhető az is, ha az eredeti tervek valósultak volna meg, akkor a díszítőelemek ebben az esetben teljesen egyformák lennének/lehetnének és minden esetben azonos logika alapján egymásba is fonódnának. Ez látható többek közt a Szent Gellért oltár mögötti faldíszek esetében is.

1. Foerk Ernő 1913-as terve a szentélyről

Máriát négy karéj veszi körül, amely farkasfogakkal van díszítve, de az egyes karéjok motívumai elkülönülnek egymástól is. (3. kép) Tény tehát, hogy a polikróm márványból kirakott ív 19 háromszögből áll egyenként. Ezt felszorozva négygel, 76-ot kapunk. A 19 háromszög viszont 39 pontból áll, amit négygel felszorozva 156-ot kapunk.

Azt gondoljuk, hogy a „szegedi” Mária az 1879-es, eredeti fogadalom emlékét őrzi, míg a karéjba foglalt Szent Szűz nem csak a templom titulusára utal, hanem a feltámadásra, mely Ferenc Józsefnek és Horthy Miklósnak köszönhetően indult meg. A *Magna Domina Hungarorum* formában ábrázolt Istenanya egyszerre fejezi ki Magyarország államformáját, a királyságot, a regnumot, és annak területét, azaz a történelmi, integer Magyarországot, vagyis a *Regnum Marianum*-ot, melynek helyreállítására Horthy tett esküt. A kivitelezések csak 1930 tavaszán kezdődtek el, mely Foerk 1930. február 27-ei leveléből világosan kitűnik.¹³

¹³ Zsellengér Imre [...] kötelezi magát az egész apsziskupolát 6 hónap múlva, tehát f. évi szeptember hó 10-éig készen elhelyezve átadni. Ehhez a magam részéről csak azt teszem hozzá, hogy ez csak úgy lesz lehetséges, ha legalább március 10-én fog hozzá az egyes kész részletek mozaikba rakásához és azon kívül

2. Szögedi Mária

3. A templom szentélye

Milyen módon jelenik meg az eseményekre való célzás az ábrázoláson? A pályázati kiírás között több szempont is szerepelt, mely Éber Sándor festő Glattfelder Gyula püspökhöz írt leveléből ki is derül:

Tárgyi vonatkozásban a „Szomorúak Vigasztalója” és a „Keresztények Segítségé” témájú képekben szegedi vonatkozásokat dolgoztam fel, szem előtt tartva Szeged árvízveszedelmét, a székesegyház fogadalmi jellegét és azon örökemlékezetű tény, hogy a nemzeti hadsereg Szegedről indult diadalmas útjára.¹⁴

Véleményünk szerint ezek a számok az év egy adott napjára utalnak, ahogyan a Trianoni kapu is őrzi a diktátum aláírásának napját.¹⁵ Amennyiben ezek a számok az év napjait rejtik magukban, ebben az esetben az év 76. napja március 17., ami utalhat 1879-re, Ferenc József király szegedi látogatásának napjára. Akkor hangzott el, hogy *Szeged szebb lesz, mint volt!* A király látogatása a szentélyben látható. Ferenc Józsefet

minél előbb még 10-12 embert állít be a munkába. [...] Márton Ferenc festőművész az első kartonrészleteket március 10-én átadhatja – akkorára a szükséges állvány is elkészülhet. Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár, ikt.sz. 690/1930.

¹⁴ Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár, ikt.sz. 2626/1929.

¹⁵ Bővebben v.ö. Horváth Gábor: „De minden év egyik napján... mindig zárva lesz...” Megjegyzések a szegedi Trianoni kapu szimbolikájához. In *Deliberationes*, 2011/2. sz. (IV.), 100-140. Hasonló tartalommal bír a Dömötör-torony Élet kapuja is. V.ö. Az Élet kapuja Szegeden. Megjegyzések a Dömötör-torony kapujának szimbolikájához. In *Deliberationes*, 2012/2-2013/1. sz. (V-VI.), 40-52.

Glattfelder püspök¹⁶ és Foerk Ernő¹⁷ is egyformán tisztelték, mindketten a Ferenc József Rend tagjai is voltak. A 156-os szám azért érdekes, mert Horthy Miklós fogadalomtételének napjával esik egybe, 1919. június 5.-ével, a Nemzeti Megújulás napjával, mely a 156. nap! A budapesti bevonulást követően, az eseményt megörökítő emléklapon a fentiekhez hasonló gondolatok olvashatók: [...] *Magyarország nagyobb és hatalmasabb lesz, mint valaha!*¹⁸ A fogadalomtétel volt látható a Dömötör-torony oldalában.

Az ívek a négy égtájat jelképezhetik – a szétszakított – Magyarország (leendő) egységét. Mária Napba öltözött anyaként jelenik meg, ez pedig a feltámadásra utal, tulajdonképpen a felkelő Napot és az abban megjelenő Máriát ábrázolták a mozaikképen. Ezért van félig elrejtve Mária a cibórium mögé! A Trianonnal kapcsolatos plakátokon, kiadványokon gyakran megjelenik a felkelő Nap, mint például Tammer Károly grafikáján, melyen Rothhermere Lord látható fáklával a kezében, a háttérben pedig a felkelő Nap!¹⁹ A motívum tehát őrzi mindkét fogalom emlékét! Ki gondolta volna az építkezések kezdetén, hogy a két jelentős esemény „egybeesik” majd, és egy motívumban is ábrázolható?

Ezen kívül az elkészült templom számtalan esetben állami-királyi szimbólumokat, címereket is tartalmaz, mint például a Szent Korona. Ezek a motívumok a háború előtti terveken nem láthatóak, melyek – véleményünk szerint – a háború utáni nem várt eseményekkel hozhatók összefüggésbe, ugyanis 1919-et követően új fogalmak születtek, mint például a nemzeti megújulás, Nemzeti Hadsereg, a Szegedi gondolat,²⁰ melyek a '20-as évek végén megjelennek az ábrázolásokon. Tény az is, hogy a '20-as, '30-as évek

16 Glattfelder Gyula 1916. december 30-án részt vett IV. Károly király koronázásán, majd 1917. január 13-án részesült a Ferenc József Rend kitüntetésben. V.ö. Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár, Glattfelder Gyula levelezései. A püspök levelezéseiben, beszédeiben többször használta az *egyesült erővel* kifejezést, amely a Viribus Unitis kifejezésre utal. 1942. október 6-ai válaszlevelében is olvasható a fenti fordulat. *Hálás szeretettel köszönöm az Actio Catholica Országos Elnökségének érseki kinevezésem alkalmából kifejezett szerencsekívánatait. Kérem Istent, tegye kegyelme lehetővé, hogy egyesült erővel minnél több jót művelhessünk és minnél több áldást biztosíthassunk katolikus magyar népünk javára.* Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár, ikt.sz. 2626/1942.

17 1914. március 12. a Ferenc József Rend lovagjaként írta alá azt a levelet, amit Szeged Szabad Királyi Város Tekintetes Tanácsának címzett. V.ö. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged Város Építészeti Terveinek és Iratainak Gyűjteménye, Fogadalmi templom tervei és iratai 1906-1914. év, XV. 2.b. 62. d.; Foerk 1907-ben nyerte el a rend lovagkeresztjét, egy alkalommal még az uralkodóval is személyesen találkozott. Pusztai László – Hadik András (szerk.), Foerk Ernő (1868-1934) építész emlékkiállítás, Budapest, Az O.M.F. Magyar Építészeti Múzeum kiállítása, 1984, 7.

18 V.ö. Emléklap Horthy Miklós fővezér Budapestre való bevonulása alkalmából 1919. november 16.

19 V.ö. Zeidler Miklós (szerk.), *Trianon*. Budapest, 2008, Osiris Kiadó, 459.; Hasonló ábrázolás látható a korszak sporttermein is v.ö. Száraz Miklós György (szerk.), *Fájó Trianon*. Budapest, 2011, M-érték Kiadó, 69., Ludvig József éremverő munkái: <http://numizmatika.aranypengo.hu/coins.php?category=3&category2=16&offset=4>; Ez a motívum látható a Vitézi Rend jelvényén is.

20 V.ö. Gróf Teleki Pál: *Magyar politikai gondolatok*. Sajtó alá rendezte: Kovrig Béla. 42-43. szám. Nemzeti Könyvtár, Budapest, 1941. 33. *Szegedről indult ki az a gondolat, amelynek zászlaját ma magasan lobogtatjuk. Szegedről indult, de ne feledjük el, hogy ez nem valami új gondolat volt, hanem a magyar alkotmányosságának rövid megtévelyedése után történt visszaállítása a maga teljességébe. Ez nem új, hanem kilencszáz esztendőnél régebbi gondolat, amelynek szolgálatára természetszerűleg minden magyar ember*

Magyarországon a második fogadalom, az 1919-es bírt valódi jelentőséggel, addigra már az árvíz emléke kevésbé volt fájdalmas.²¹

Érthetőbbé váltak Klebelsberg Kunó szavai, amit az 1930. október 25-ei avatáson mondott, miszerint:

Mindnyájunkat, kicsiket és nagyobbakat, egy nagy érzés fogott egy szoros munkaközösségbe egybe, az a vágy, hogy nemzetünknek valami maradandó becsút alkossunk, ami hirdesse késő utódainknak is, hogy ez a trianoni nemzedék nem csüggedt el, hanem férfiasan szemébe nézett a mostoha végzetnek. Legyen ez a tér egy téglába épített, kőbe vésett, ércbe öntött hatalmas Nem, nem soha!

*Dr. Horváth Gábor
adjunktus, GFF*

elfogadkozott, kell is, hogy elfogadkozzék, mert ez röviden összefoglalva nem más, mint a magyar gondolat.

21 V.ö. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged Város Építészeti Terveinek és Iratainak Gyűjteménye, Fogadalmi tervplom tervei és iratai, 3685/5044. [...] *s immár kihalóban lévő generációt szent fogadalom kötelezi...*

NEMZET – EGYHÁZ. MAGYAR-SZLOVÁK KÉRDÉSEK¹

A fogalmak sorrendjét nem eszmei-erkölcsi értékrendjük, hanem természetük határozza meg. A szlovák-magyar nemzeti problémakör csak a nemzeti identitás jelentkezésével kezdődik a XVIII. század végétől. A nemzetsorrend vizsgálódásunk logikájából is következik, hiszen az érdemi szlovákságismeret szinte teljesen hiányzik a magyar közgondolkodásból, tehát a szlovák-magyar szellemi összefüggésrendszer kezdetei a szlovák nemzeti identitás kialakulásának hungarus -magyar gyökereit jelentik.

A szlovák nemzeti kultúra is egyértelműen keresztény alapú. Az ország alkotmánya is deklarálja a kontinuitást Szent Cirill és Szent Metód hittérítő munkájával, munkatársával, Szent Gorazddal, majd a szlovák hagiográfia előszeretettel foglalkozik Szent Besztrikkel, akit nyitrai püspöknek feltételez, Szent Szórád-András és Benedek zoborhegyi remetékkal és legendájuk szerzőjével, Boldog Mór pécsi püspökkel, Magyarországi Szent Erzsébettel, a nálunk Kőrösi Márknak, Grodeczky Menyhértnek nevezett Marek Križevčaninnal, Melichar Grodzieckivel és Pongác Izvánnal, immár Szent Kassai Vértanúkkal, és a sor zárható Boldog Salkaházi Sárával, akinek kassai gyökereiből joggal meríthetnek a mai Szlovákia katolikusai is.

A Gondviselés azt a feladatot mérte ránk, hogy osztozzunk az évezredes örökségen. Az az örökség viszont olyan természetű, hogy csak salamoni bölcsesség döbbsenhet rá az osztozás lehetőségére. Az első összefüggő szlovák nyelvemlék a magyar anyanyelvű Bak Gáspár szepesi prépost pergamendarabra írt "puskája". 1479. október 25-dikén a hívek könyörgését mondta, ahhoz kellett a segítség, mert nem tudta hívei nyelvét. Imádság a szlovák nyelv első nyomtatott szövege is, Pázmány Péter 1625. évi Esztergomi Rituáléja ez, amelyből az akkor már "hivatalos" szlovák irodalmi nyelvvé lett cseh helyett szlovák népnyelven imádkozhatták a papok a keresztelés és az esketés szertartását. Pázmány Péter nem osztható fel nemzeteink között, még akkor sem, ha legnagyobb műveit magyarul írta, és Esztergom török elől Nagyszombat – Pozsonyba menekített érseki széke volt az övé.

Annál is inkább nem, mivel külön ügyelt "a tót náció" anyanyelvű pasztorálására. Egyetemét a mai *Trnavská univerzita v Trnave*, a Nagyszombati Egyetem Nagyszombat-

¹ Ez az írás előadásnak készült, a címben jelzett téma átfogó bemutatására, tulajdonképpen egy készülő monográfia összefoglalása. Alapvetése: nemzet és egyház a szlovák-magyar szellemi összefüggésrendszerben. Bővebben: Käfer I: Magyar szlovákságismeret, SZIT, Bp. 200 old.

ban, helyesebben talán a Nagyszombati Nagyszombati Egyetem is magáénak vallja, ezért a furcsa név, hiszen az ELTE, a SOTE, a PPKE társörökösének tekinti magát.

Nem osztható szét nemzeteink között az evangélikusok szellemi öröksége sem. Krman Dániel szuperintendens, Bél Mátyás és mások életművét csak *uhorský, magyarországi, magyarhoni, hungarus* egységében tárgyalhatják a mai szlovák és a mai magyar retrospektív tudományos diszciplínák. Szlovák identitástudatával, csehnyelvűségével, az ország, hazája szabadságáért, Rákóczi Ferencért mondott imádságával olyan forrás, amelynek megosztása elapasztásával jár. E szlovák csehnyelvűség országos, nemzet feletti, természetesen magyarok által is használt nyelv volt.

A szlovák nemzeti, azaz népnyelv igénye a katolikusoknál merült fel először. Ebben szerepet játszott a Pázmány- hagyomány, az idegenkedés az evangélikusoknál használt bibliáktól és a jozefinizmus “egyházreformáló” intézkedései, mindenekelőtt a pozsonyi generális szemináriumban és a működése kapcsán kialakult immár szlovák művelődési lehetőségek. Az egész, katolikus papokból álló Bernolák-mozgalom jellemzője, hogy a pasztorációs feladatok teljesítése, a vallás maradt az első helyen, a nemzeti gondolat azt segítette. Štefan Zlatoš 1939-ben az első szlovák bibliafordításról szóló összefoglaló dolgozatában találóan jellemezte a szlovák katolikus papság dilemmáját: “Ha semmiképpen nem dicserhetjük is az uralkodó ténykedését, amiért az egyházat megfosztotta minden jogától, és erőszakosan beavatkozott olyan ügybe, ami belügy, mint éppen a papnevelés ... mégis, beavatkozásának akaratlanul jó eredményei voltak a mi szlovák ügyünkben.” Zlatoš álláspontja még a szlovák nemzeti gondolat fogantatásának vallásos alapját tükrözi, amivel szervesen egybeforrt az uralkodó, a társadalmi rend elfogadása, a magától értetődő hungarus patriotizmus.

A legkorábbi nemzetinek tekinthető megnyilvánulások a maguk korában egyértelműen vallási, egyházi célokért történtek. A Pázmány-követő Szöllősi Benedek Cantus Catholici-ja , a magyaréval azonos című, de tartalmában eltérő szlovák énekeskönyve a huszitizmus örökségének nekifeszülő cseh jezsuitáktól vette át a Cirill – Metód hagyományt. A cseh jezsuiták katolikus szláv, cseh szentekkel ellensúlyozták a reformáció cseh nemzeti tudatát. Szöllősi megtartotta a hazai, hungarus valóságot. Énekeskönyvének magyar kiadása deák és magyar énekeket említ, a szlovákban *latinské i slovenské*-t és azokat Pannóniában éneklük.

Ugyanez a vallásfüggő nemzetszemlélet volt a protestánsoknál is. A Cithara Sanctorum című evangélikus énekeskönyv címlapján a *mi szlovák nyelvünk* terminus olvasható, pedig ez a nyelv, Jiří Třanovský nyelve teljes mértékben a korabeli cseh. Az exuláns nyomdák bevett gyakorlata a *cseh vagyis szlovák* nyelv meghatározás, és hasonlóan értelmezhető a Jakub Jakobeus művében olvasható *Lacrumae gentis Slavonicae*. Ezek a terminusok sem köthetők a XIX. század derekától érvényes szlovák vagy magyar nemzettudathoz. Krman Dánielnek sem Szvatoplukja – akit *uhorský král*-nak, hungarus uralkodónak nevez, sem Rákóczija nem “maďar”, mindkettő az evangélikus egyház szabadságát illusztrálja.

A pálos Alexander Mácsay tudatosan a szlovák nép nyelvén prédikált és adta ki 1718-ban beszédeinek szövegét a fiatal papnövendékek beszédgyakorlatához, de ezt azért tette, mert a “kiművelt cseh és morva nyelven” kiadott könyvek idehaza nehezen hozzáférhetőek voltak. A hazai szlovák katolikusok, főként a ferencesek és a jezsuiták a rekatolizáció érdekében kihasználták cseh, morva rendtársaik nyelvi közelségét, és egyszerűen átvették kiadványaikat. Ugyanakkor bátran nyúltak a hazai nyelvkincshez is. Ennek példája a kamalduli szerzetesek latin – szlovák szótára és bibliafordítása. A kéziratban terjedő könyvekben sok magyarral rokonítható nyelvi elem található, mint a *béleš* (fehér kelt tésztából sült kalács), a *dežma*, a *chotár* (határ és nem hranica), a *chýr* (hír és nem zpráva), a *hintov*, a *hajov* (hajó – csónak), a *kopija* (kopja), a *palica* (pálca) stb.

A keresztény békesség alapján katolikus belvita alakult ki Bencsik Mihály nagyszombati professzor és a jezsuiták képezte Ján Baltazár Magin között. Bencsik szerint Trencsén lakói Szvatopluk népének maradéka, és mivel Szvatopluk eladta földjét a magyaroknak, Kálmán király 80. törvénycikkében is bizonyítva, örökre rabszolgák lettek. Magin viszont nemeslelkű vendéglátónak tekintette Szvatoplukot, akivel szemben a magyarok nem egészen becsületesen jártak el, de ez nem lehet ok az ellenségeskedésre. Annál is inkább, mivel a “fehér ló” egyáltalán nem bizonyított, sőt, a Kálmán törvényében emlegetett szlávok nem szlovákok, hanem Szlavónia lakosai. Megkülönbözteti ugyan a szlovákokat és a magyarokat, de a szabinokhoz és a rómaiakhoz hasonlítja őket, akiből a római nemzet jött létre, tehát a szlovákokat is megilleti a magyarhoni, *uhorský* nemzethez tartozás joga.

Ezt az ún. befogadó elméletet fejlesztette tovább az ugyancsak katolikus Timon Sámuel, aki a cseh jezsuiták eredményét is figyelembe véve alakította ki nemzettudat – koncepcióját. *Imago antiquae Hungariae* című művében nem szerepel a nagymorva örökség, a birodalom uralkodóit a szlovákok elnyomóinak tartotta, akik a magyaroktól kértek segítséget, és ők tanácsolták nekik a “fehér lovat” is. A magyarok és a szlovákok 800 évig szövetségben éltek, békességben a szlávokkal. Csak a szlovákokat lebecsülő morvákat nyugtalanították néha, különösen a határvidéket jól ismerő szlovákok. Ugyanez az álláspont található egyébként az evangélikus pap, Krman Dániel munkásságában is.

A késő barokk evangélikus szlovákságvédő írások a katolikusokhoz hasonlóan keresztény szellemiségűek, nem mások ellen lázítanak. Már Tobiáš Masník – Masnicius Tobias kiemelte, hogy a szlovákok alaposan és könnyen sajátítják el az idegen nyelveket, a németek és a magyarok viszont szlovák grammatika hiányában csak a szlovák nyelvjáráásokat tanulhatják.

Kiemelkedő szerepe volt a hungarus szlovák nemzettudat kialakításában Bél Mátyásnak, aki Pavel Doležal cseh nyelvtanához írt bevezetőjében *hazai nyelvnek* nevezi a *cseh-szlávot*, amit Magyarhon *szlovákul* beszélő arisztokráciája használ. Ez a cseh-szláv, ami tehát nem az akkori egykorú cseh, sem a szlovák népnelv, hanem a Magyarhonban kialakult szlovák használatú klasszikus-archaikus ócseh – kitűnik komolyságával és mélt-

tóságával, nem marad el a német érzelemgazdagsága, az olasz jó hangzása és a magyar parancsoló szigora mögött, amennyiben tanult emberek használják.

Bél Máttyás *prešpurský kazatel*-nek, azaz pozsonyi (evangélikus) prédikátornak írta alá magát a Doležal-előszóban, egyben “magnum decus Hungariae”, Magyarhon nagy ékessége, a Magyar Királyság – Regnum Hungariae nemzetközileg elismert tudósa volt.

Az egyház, a kereszténység kultúrája, hite, a szlovák nemzeti identitás alapja. Mária Terézia és II. József modernizációs ténykedése nyomán a pozsonyi generális szemináriumban bontakozott ki a katolikus, illetve a pozsonyi evangélikus líceumban a Juraj Palkovič-vezette szlovák nemzeti aktivitás. Mindez az egykorú Magyarország egyházi – politikai – társadalmi kötelékében folyt. A szlovák nemzeti identitás egyre határozottabb körvonalazása, az azt végző személyek és szervezetek az ország egységében éltek. A szlovák ajkú papság minden rétege a kezdő káplántól Esztergom hercegprímásáig, vagy az egyszerű evangélikus paptanítótól a szuperintendensig megtalálható a klérus “skáláján”. Kétségtelenül tapasztalható nyelvi elkülönülés, de Janko Kalinčiak, az első szlovák prózaíró megnyilvánulása, miszerint az *amici* – knek szlováknak és magyarnak kell lenniük, csak néhány évtized múltán lesz érvényes.

Anton Bernolák, Érsekújvár tudós plébánosának minden nyelvtudományi munkája pasztorációs igényeket szolgált: “Sokaknak, kik még Pannóniának hasznára ügyelnek ... kívánságok, hogy találkozzon egy valaki, aki a Magyar Országban leggyakorlatosabb nyelveknek ... megtanulása végett kedvét ... ugyan azok szótárjának öszve szerkesztésére fordítanak; és ily módon Pannóniának oly különbféle nyelvű lakosait ebből a nagy egyenetlenségből az emberi természetbe oltott egymással való barátkozásra hozná az öszve vezett nemzetek és népek között békességet szerző követ módgyára.”

És ez a rejtőzködő, cseh-lengyel-ruszin – magyar hatásoknak kitett szlovák népnyelv egyre inkább élni kezdett a népük művelődésén munkálkodó papok működésében. A ferences Hugolín Gavlovič Pásztoriskolája, Jozef Ignác Bajza alsódombó – üzbégi plébános, Rudnay Sándor esztergomi érsek, Juraj Fándly nahácsi plébános és megannyi társuk fáradozása nyomán pasztorációs gyakorlatukban szólalt meg a nemzetté váló szlovák etnikum népdalokban, népmesék én rejtőzködő *lingva vernacula*-ja.

Történt pedig mindez Esztergom és Eger egyházi szervezetében. Oszthatatlan, egységes, elválaszthatatlan, sőt bizonyos vonatkozások elhallgatásával érvénytelen, hamis, netán hamisított összefüggérendszer ez. És mindennek bemutatását csak és kizárólag együttműködve végezhetjük. Sem magyar, sem szlovák tudós nem engedheti meg magának az oszthatatlan felosztását, egymás eredményeinek figyelmen kívül hagyását

Prof. Dr. Käfer István
c. egyetemi tanár, tudományos főtanácsadó

A SZEMÉLYI ÉRETTSÉG ÉS AZ ERKÖLCSI TUDAT KAPCSOLATA KATOLIKUS SZEMMEL

1. BEVEZETÉS

Konferenciánk alapkérdése, hogy van-e örök érvényű, illetve egyetemes erkölcs, más nem kevésbé fontos kérdést is hoz magával. Azt ugyanis, hogy ha van, akkor meg tudjuk-e ismerni és birtokba tudjuk-e venni, illetve meg akarjuk-e valósítani?

Aki az ember erkölcsi dimenzióját kutatja, ma nagy vonalakban az alábbi jelenség fogadja. Látva az egyes társadalmak életét, sokféle szokást, etikai felfogást fedezünk fel, melyek mélységükben és jellegükben egyaránt eltérnek is és hasonlóak is, de ellentmondások is felfedezhetők köztük. Egy adott homogén társadalomban is egység és sokféleség uralja az erkölcsi tudatot. A kérdés, amit e jelenség láttán megfogalmaz a kutató elme, az, hogy ezek a különböző felfogások, etikai rendszerek valóban ellentmondanak-e egymásnak, vagy ez a szembenállás csak látszólagos?

Második észrevételünk, hogy az úgynevezett nyugati társadalmakban fogytokozik az erkölcsi tudat, s erősödik a spontán magatartás, illetve a tudatosan választott magatartás. Ám a megszokott még nem szükségképp erkölcsi (a felvett szokás vagy az egyéni önkényt, vagy a külsőséges szokást jelzi), míg a tudatosan választott pedig nem biztos, hogy már morális jellegű, hiszen ez utóbbi lehet igen manipulatív is (lásd a törtető és amorális személyiséget). Ugyanakkor a mai ember nagykorúnak tudja magát, olyannak, aki a maga kezébe tudja venni a sorsa alakítását, vagyis nem szorul arra, hogy gyámkodjanak felette (szinte minden külső irányítást kényszernek, gyámkodásnak érzel).

Harmadik felfedezésünk, hogy „a szigorúan tudományos megfigyelések mintha nem igazolnák a világ nagykorúságát. Újabb adatok szerint a modern, előrehaladott, ürbe repülő és elektromos agyat kigondoló nyugati civilizáció embereinek több mint a kétharmada érzelmileg kiegyensúlyozatlan, erkölcsileg gyerekes, vallásilag primitív. Úgy látszik, a személyi érettség hiánya még soha nem volt annyira fájó, lesújtó és időszerű probléma, mint napjainkban”.¹

Negyedik sejtésünk, hogy a tudományos technológiai forradalom és a tőkés termelési mód soha nem látott jólétet és kényelmet biztosít évtizedek óta nagy tömegek számára, mégis, korunkat igen sokrétű válság jellemzi. Jelzi ez azt, hogy az emberré válásnak fontos, főleg etikai tényezőit hagyta és hagyja figyelmen kívül a korszellem, s az azt mintegy megtestesítő és alakító látens és látható hatalom.

1 Vö. SZENTMÁRTONI, M., *A személyi érettség felé* (TKK 4/2b), Róma 1978, 5.

Ötödik meglátásunk szerint a mai társadalmakban növekszik az önimádat és a vele járó fogyasztói- tékozló szemlélet, mely a múlt kultúrájának lebecsülésével, megvetésével jár: A homo oeconomicus ugyanis „átadta helyét korunk pszichológiai alanyának. ... Az új önimádót nem a bűn kísérti, hanem a szorongás. Nem arra törekszik, hogy saját meggyőződését ráerőszakolja másokra, hanem hogy értelmet találjon az életben. Felszabadult a múlt babonáinak uralma alól, most viszont már saját létezésének valóságosságában is kételkedik. A felszínen higgadt és toleráns, nem érdeklik a faji és etnikai tisztaságot őrző dogmák, de cserébe le kellett mondania a csoport összetartó biztonságáról, és mindenkit ellenfelének tekinthet a gyámkodó állam osztogatta kegyekért való tülekedésben. A szexualitás terén toleráns nézeteket vall, pedig hát a felszabadulás az ősi tabuk uralma alól nem hozza meg számára a szexuális békét. Szenvedéllyel veti magát a versenybe, hogy a helyeslés és a tetszésnyilvánítás iránti igénye kielégüljön, ám bizalmatlan a versennyel szemben, mert tudat alatt féktelen pusztítási vágyat társít hozzá. ... Magasztalja az együttműködést, a csoportmunkát, holott lelke mélyén mélységesen antiszociális érzéseket dédelget. A törvények és szabályok tiszteletét méltatja abban a titkolt meggyőződésben, hogy azok órá nem vonatkoznak. A szerzés vágya hajtja, de csupán azért, mert étvágya határtalan; nem halmoz fel javakat és tartalékokat. ... ő azonnali kielégülést kíván és életét nyughatatlanul, örökké kielégítetlen vágyainak vonzásában éli le. Az önimádót nem érdekli a jövő, egyebek közt azért sem, mert oly kevésbé érdekli a múlt. ... Az önimádat társadalmában eluralkodnak a nárcisztikus jegyek. A múlt kulturális lebecsülése nemcsak az uralkodó ideológiák szegényességét tükrözi, azt tehát, hogy ezek az ideológiák elvesztették kapcsolatukat a valósággal és lemondtak arról, hogy megpróbáljanak úrrá lenni rajta – hanem az önimádó belső életének szegényességét is mutatja”.²

Hatodik megállapításunk a normák alkonyának nevezhető jelenség, ami egyrészt a normák sohasem látott tömegét, másrészt általános megvetését jelenti (a szabadság illetéktelen korlátozását látja csak benne a polgár), illetve az azoknak való kényszerű és külsőséges engedelmeskedést. Úgy tűnik, hogy nincs, vagy legalább a kritikus tömegben nincs meg az a korábban létező normákkal belsőlegesen összekötő 'anyag', amit tiszteletnek, nemes érzületnek, lelkiismeretnek, vagy ki tudja még minek nevezhetünk. Gondoljunk csak a háborúra, mely végeredményben nem más, mint az etikai és jogi normák megtagadása, semmibe vétele.³ Am ha az emberi méltóság és birtokba vétele a személyi érettséget, a Rogers-i valakivé válást jelenti, akkor az nem valósítható meg a belsőleges normatisztelet nélkül.

Úgy tűnik tehát, hogy az emberi méltóságot nemcsak a pusztá embernek levésben, hanem az erkölcsi tudat minőségében kell keresnünk. Az erkölcsi tudat ugyanis, ha kifejlesztettük, úgy funkcionál, mint énünk reprezentánsa a maga értelmi, akarati és

2 Vö. LASCH, CH., *Az önimádat társadalma*, Budapest 1984, 8-9.

3 Vö. BOGNÁR, C., *A normák alkonya*, in *Katolikus Szemle* 44 (1930) 883-898; különösen 887.

érzelmi egységével, melynek ítéletével magunkat azonosítjuk, az igaznak tudott cél szolgálatába állítjuk.

A katolikus világfelfogás szerint az emberi méltóságot, az ember személyi érettségét épp erkölcsi tudatának minősége adja, mivel az erkölcs „a személyhez tapad; az erkölcs metafizikai helye a személy”.⁴ Az ember valódi értékét erkölcsi hitelessége, s nem csak a látható teljesítménye adja. Ez az emberi méltóság beteljesedése, vagyis az erkölcsi állapot létrehozása és kiművelése.⁵

Az emberi méltóság továbbá adottság és kivívandó feladat is egyszerre. Az ember hosszú neveléssel, önneveléssel, alkotó munkával veszi birtokba önnön méltóságát is. Értelmünk segítségével felfedezzük a természet különböző típusú törvényei mellett saját természetünk sajátos törvényét, az erkölcsi törvényt is, melynek sajátossága az, hogy kötelez minket, a szabad döntésünket kéri, hogy érvényt szerezzünk felszólításának. Úgy is fogalmazhatjuk, hogy az ember nemcsak genetikailag programozott, nemcsak utánzó lény, hanem a szellem világa által is; ám ezt a szellem kínálta programot neki kell fáradságosan felkutatnia és személyesen is terveznie. Ennek a szellemi programnak a neve világnézet, melynek lényegi dimenziója az erkölcsi tudat.

2. NÉHÁNY ISMERETELMÉLETI MEGJEGYZÉS A KATOLIKUS VILÁGNÉZETRŐL ÉS A BÖLCSELETRŐL

Mielőtt az etikai megismerést tanulmányoznánk, célszerű röviden vázolni a katolikus felfogást az emberi megismerés természetéről és hatáiról.

A sok bölcseleti felfogás között megtaláljuk a keresztény életérzés és életeszemény táplálta bölcseletet is. Itt most csak azt a kérdést tesszük fel, hogy „mi szükséges ahhoz, hogy a tudományos katolikus gondolat egy bölcseleti rendszert ne csak rokonnak érezzen, hanem munkatársának vállaljon? Mi kell ahhoz, hogy egy rendszer a hívő keresztény meggyőződésnek megalapozása és a kinyilatkoztatott igazság rendszeres kiépítése számára biztos eszköz lehessen?”⁶ A katolicitás szelleme olyan, hogy minden életérzést, világfelfogást alaposan átvizsgál, mindenben megtalálja az igazság több-kevesebb magvát, vagyis a teljességre, a szintézisre törekszik. Természetesen nem minden eszme egyeztethető össze a katolicitással; vannak vele szöges ellentétben álló eszmék is. Nem minden bölcselet alkalmas tehát egyformán arra, hogy a keresztény életfelfogást kellően kifejezze és megvilágítsa. Mármost három (egy ismeretelméleti, egy metafizikai és egy alanyi) kíváncságnak kell egy bölcseleti felfogásnak megfelelnie ahhoz, hogy keresztény bölcseletnek lehessen nevezni.⁷ Az ismeretelméleti kíváncságnak szerintem nem szabad az agnoszticizmusba süllyednie (ez az alsó határ). Ez konkrétan azt jelenti, hogy a keresztény bölcselet az értelem által belátható igazságoknak tekinti a személyes

4 Vö. JÁNOSI, J., *Az erkölcs metafizikai gyökerei*, Budapest 1944, 19.

5 Vö. HÁRSING, L., *Bevezetés az etikába*, Miskolc 1999, 15.

6 Vö. SCHÜTZ, A., *Pauler és a keresztény bölcselet*, in *Athenaeum* 19 (1933) 234.

7 Vö. SCHÜTZ, A., *Pauler és a keresztény bölcselet*, in *Athenaeum* 19 (1933) 234-239.

Isten létét, az emberi lélek halhatatlanságát, az akarat valódi, bár bizonyos határokon belül érvényesülő szabadságát és a belőle fakadó erkölcsi kötelezettséget. A felső határ pedig a gnoszticizmus. Vannak titkok, melyek nem lehetnek sohasem bölcséleti igazságokká; vannak titkok, melyeket az emberi szellemnek mindig, mint titkot kell szemlélnie és elfogadnia. A keresztény filozófus tehát az ébredő szkepticista tendenciákkal szemben megvédi az ész tudományos önállóságát (autonómia), de nem engedi, hogy ez függetlenségé, racionalizmussá váljon. Megvédi a hit értelmességét, anélkül, hogy fideistává lenne. Metafizikailag Istent valós lénynek tekinti, tehát nem posztulátumnak, ideának és pusztá eszmének. Végül az alanyi feltétel: a filozófusnak a bölcsélet művelése szívügye, számára a bölcsélet életvitel is, aki megbecsüli elődei örökségét; aki tudja, hogy ősei nem vele kezdődnek. A keresztény bölcselő meg van arról győződve, hogy „a történelemben egy logosz szpermatikosz érvényesül, melynek tanulságait nem lehet büntetlenül tudatlanra venni; önmagát fosztja meg a legtermékenyebb indításoktól és ellenőrzésektől, aki nem akar szoros együttműködésben munkatársa lenni összes elődeinek, egy philosophia perennis szellemében”.⁸ Ez azt is jelenti, hogy a keresztény bölcselő mindig alaposan tanulmányozza minden más gondolkodó alkotásait (és viseli sokszor terhét annak, hogy az ő alkotásait nem biztos, hogy hasonló alapossággal tanulmányozzák a másként gondolkodók – *acatholica semper leguntur, sed catholica non semper leguntur*).

A hit és a tudás viszonyát a történelem során többféleképp határozták meg e terület avatott és avatatlan képviselői. Szélsőséges nézetnek minősíti a katolikus világnézet a) akár azt a felfogást, melyben a tudás mintegy felszívja a vallásos hitet (akár úgy, hogy a hitet ráhúzza az ész rámaira (Kant felfogása), akár pedig úgy, hogy az ész teljesen megérti a hitnek a legnagyobb titkait is (gnózis)), b) akár azt a felfogást, mely szerint a hit szívja magába teljesen a tudást (minden tudás forrása a kinyilatkoztatás. Ezt képviseli a tradicionalizmus). Csakis a valódi szintézis útját tudja magáénak vallani a kereszténység, melyben természet és természetfeletti nem rontják le egymást, hanem kölcsönösen világosabbá teszik egyik és másik területét.⁹

A bölcsélet és a vallás adják tehát az emberi életérzésre, értékelésre az élet végső immanens és transzcendens kérdéseire a végső választ, s ezért mint ilyennek, illetve a rájuk való tudományos reflexiónak lelkiismereti funkciója is van. Ha nem lenne végső válasz, le kellene mondanunk a lét értelmességébe vetett hitről, ami végeredményben előbb az önimádat bálványához vinne,¹⁰ majd a nihilizmusban és annak pusztításában csúcsosodna ki.¹¹

8 Vö. SCHÜTZ, A., *Pauler és a keresztény bölcsélet*, in *Athenaeum* 19 (1933) 236-237.

9 Vö. SCHÜTZ, A., *Keresztény bölcsélet*, in SCHÜTZ, A., *Örség. Korkérdések és tájékozódások*, Budapest 1936, 82.

10 Vö. LASCH, CH. *Az önimádat társadalma*, Budapest 1984.

11 Vö. HORVÁTH, S., *Angyalok-démonok*, in *Vigília* 13 (1948) 591-602., 713-724. és 14 (1949) 82-96.

3. ANTROPOLÓGIAI MEGFONTOLÁSOK AZ EMBERI TERMÉSZETRŐL

Az emberi természet létéről, lényegéről, illetve annak állandóságáról, határaitól különféleképp ítélnék az egyes bölcseleti rendszerek. A kérdés velege talán abban áll, hogy van-e mértékadó antropológiai alap, mely helyesen ítél az embernek levéséről. Ma ezt a mértékadó alapot jelenti talán az, hogy az ember személy, s személy volta megismerési, lényegadó és tevékenységi elv, illetve vonatkoztatási pont egyszerre. Ezért kívánjuk tanulmányozni a továbbiakban a személyt, akinek ki kell bontakoznia, vagyis személyiségé kell válnia.

Első megállapításunk az emberi személyről, hogy úgy tekintjük, mint értelmes lényt és mint erkölcsi lényt, aki „mint értelmes lény a dolgok rendjében az értelmet keresi és tetteit értelmi felismerések szerint irányítja; mint erkölcsi lény, tudatában van elszakíthatatlan kapcsolatainak, amelyek Istenhez és embertársaihoz fűzik, tudatában van ebből fakadó felelősségének és magatartását ehhez szabja”.¹²

Második meglátásunk, hogy a személyiség, a valakivé válás,¹³ szoros kapcsolatban van az erkölcsi tudattal. Az erkölcsi tudat ugyanis totalizáló, de nem totalitárius jellegű; ez adja meg az emberi tudatnak az egységét és a személyiség kiegyensúlyozottságát.

Az alábbiakban röviden három tudós személyiségmodelljét, vagy legalábbis az emberi személyiségről adott jellemzését ismertetjük és értékeljük, melyek egymást jól kiegészítik és nagy vonalakban felmutatják az emberi személyiség etikai szempontból fontos sajátosságait.

Szentmártoni Mihály S.J. felfogása szerint a teljes emberséget az érett személyiség kifejlődése jelenti, melynek három lényegi komponense van: az érzelmi kiegyensúlyozottság, az erkölcsi- és a vallási érettség.¹⁴ Mindegyiknek sok és sokféle buktatója van, melyekkel szemben fel kell venni a harcot. Az érett személyiségű embert az a képesség és készség jellemzi, hogy „szabadon választott vagy elfogadott élethivatásában egységbe tudja építeni múltba nyúló, de jövőre irányuló jelenét. ... A beépítés azt jelenti, hogy az ember képes egy vízióban egyesíteni, egységes világgépbe építeni minden tudatos és

12 Vö. MIHELICS, V., *Katolikus tanítás a tulajdonjogról*, Budapest 1947, 19.

13 Vö. ROGERS, C. R., *Valakivé válni. A személyiség születése*, Budapest 2010.

14 „Az ember, aki testi fejlődésében elérte, és kibontakoztatta genetikailag adott, örökletes lehetőségeit, és már képes utódokat nemzeni, biológiailag érettnek tekinthető”. Vö. BERENTÉS, É., *Az érett személyiség*, Budapest 2012, 35. Az érzelmi érettség „azt jelenti, hogy az egyén elsajátította azokat az érzelmileg meg-alapozott értékeket, gondolkodási, viselkedési és cselekvési szokásokat, amelyek az ő motivációs bázisának az alapját képezik. E nélkül nincs tartósan se egyéni, se társadalmi hatékonyság. Az érzelmileg érett ember a külvilággal harmóniában él, önmegvalósításra képes, kölcsönösségre épülő emberi kapcsolatainak segítségével megvalósítja céljait, megszerzett tudását eredményesen alkalmazza. Értékrendje, viselkedése és tevékenységének eredményessége között természetes megfelelés van”. Vö. BERENTÉS, É., *Az érett személyiség*, Budapest 2012, 36. A szellemi érettség „azt jelenti, hogy az egyén elsajátította az absztrakt fogalmi gondolkodás képességét, aminek természetesen vannak a biológiai érés által determinált feltételei, de alapvetően nevelés és oktatás eredményeképpen alakul ki. Ha valaki nem képes az eredményes társadalmi alkalmazkodáshoz szükséges minimális tudás megszerzésére, ha a környezet jelenségeit képtelen rendszerként értelmezni, valamint az őt ért hatásokat felfogni, akkor szellemileg érletlennek tekinthető”. Vö. BERENTÉS, É., *Az érett személyiség*, Budapest 2012, 35.

tudatalatti dimenzióját. Érettnek tehát azt az egyént mondhatjuk, aki képes beépíteni, integrálni személyiségének három távlatát: múltját, jelenét és jövőjét”.¹⁵

Horváth-Szabó Katalin modellje: A személyiségnek három dimenziója van: a test, a psziché és a lélek. A test nem kíván külön magyarázatot, ám a másik két kategória igen. A „psziché a kognitív, érzelmi/motivációs és kapcsolati területeket fogja össze, míg a lélek vagy szellemi dimenzió a spiritualitást, a transzcendens irányulást tartalmazza. ... A szellemi dimenzió ugyancsak az elme elkülönülő, de csak az emberre jellemző dimenziója, éntudatosság, élmény, csodálkozás, nyitottság és a tér, idő transzcendentálása kapcsolódik hozzá. ... A szellem önmagát a tudatosságban, értelmes megértésben, ésszerű ítéletekben és én-meghatározott döntésekben fejezi ki”.¹⁶ A test, psziché és lélekből álló személyiségnek három szintje van továbbá: 1. a diszpozicionális vonások: ide tartoznak az öröklött és szerzett vonások, melyek a személyiség sajátos tulajdonságaiban jelennek meg, mögöttük az énnel. E tulajdonságoknak (vonásoknak), a konkrét viselkedésnek a miértjéhez tudnunk kell az illető élettapasztalatait, tapasztalatainak értelmezési módját, céljait és terveit. 2. A személyes tervek, törekvések szintje: míg a vonásokat birtokoljuk, addig a tervek megvalósítása cselekvésben és a kitűzött célok megvalósítása küzdelemben nyilvánul meg. Hogy milyen célokat tűz ki valaki, jelentősen függ az életérzésétől, a világnézetétől (vallásától). 3. Az identitás szintje: melyen keresztül az egyén jelentést és értelmet ad életének, vagyis konzekvens világnézetet alkot, mely az ő személyes értékrendszere lesz, gondolatainak, érzéseinek és cselekvésének ez ad tartalmat és irányt. Az egész személyiség ennek az értékrendnek a szolgálatába állítódik, azt hűségesen megéli.¹⁷ Nevezik ma ezt a személyre szabott és kivívott világnézetet spiritualitásnak, vagyis globális élettervnek, életlátásnak (mint értelemadásnak és elfogadásnak), az élet különböző helyzeteivel való megküzdési módnak.¹⁸ Nevezhető alapvető és egységesítő életérték- és életértelem választásnak is.¹⁹ A spiritualitásnak pedig az érett vallásosság a betetőzője,²⁰ mivel a „vallásosság integrálja, összerendezi, célba állítja és talpig nehéz hűségbe bújtatja a megtért embert és életét”.²¹

15 Vö. SZENTMÁRTONI, M., *A személyi érettség felé* (Teológiai Kiskönyvtár IV/2b), Róma 1978, 27.

16 Vö. HORVÁTH-SZABÓ, K., *Van-e köze a lélektannak a lélekhez? Spiritualitás és személyiség*, in *Sapientiana* 3 (2010/1) 43-45.

17 Vö. HORVÁTH-SZABÓ, K., *Van-e köze a lélektannak a lélekhez? Spiritualitás és személyiség*, in *Sapientiana* 3 (2010/1) 49-52.

18 Vö. CENCINI, A., *La spiritualità nella formazione umana*, in *Camillianum* 32 (2011) 183-184.

19 Vö. DE FIORES, S., *Spiritualità contemporanea*, in DE FIORES, S. – GOFFI, T (a cura di), *Nuovo Dizionario di Spiritualità*, Cinisello Balsamo (MI) 1999, 1525.

20 Megjegyezzük, hogy vallásosságon nem csak egy konkrét vallási közösséghez tartozást értünk, hanem azt, hogy az emberi világnézeti lényként, óhatatlanul kialakítja értékrendjét, vagyis vallását. A vallásos magatartás alapvetően az általunk legnagyobbnak tekintett érték (istenség) feltétlen szolgálatát jelenti, szemben a mágikus, babonás felfogással, mely manipulálni kívánja az isteneket.

21 Vö. HORVÁTH-SZABÓ, K., *Van-e köze a lélektannak a lélekhez? Spiritualitás és személyiség*, in *Sapientiana* 3 (2010/1) 52. és SZENTMÁRTONI, M., *Vallásosság és lelki egészség*, in *Vigília* 50 (1985) 810-817.

Várkonyi Hildebrand OSB felfogása: Az emberi élet legnagyobb boldogsága a személyi lét, vagyis a szép, harmonikus egyéniség. Ennek hiánya a szenvedő és másoknak fájdalmat okozó ember. Szerinte az emberi egyéniség unitas multiplex, vagyis létének különböző dimenzióit, elemeit „belső szellemi kapcsolat fűzi egységbe és ez az egység, az egész, megelőzi a részeket”.²² Ez a harmónia, vagy kiegyensúlyozottság azonban ellentétek dinamikus egysége, amit a jellem tesz egységessé és lezárttá (de nem bezárttá!) az idő kereszt- és hosszmeteszében egyaránt. A jellem adja tehát a kellő önuralmat, az egységes életvezetést, a személyiség stílusát, mivel az egész személyiség általa válik egységes egésszé, jut egy végső, legfőbb érték uralma alá.²³ Ugyanakkor „az az összhang és egyensúly persze, amely végső célpontját és megnyugvását alkotja a lélek hullámmzásaainak, csak eszményi állapot, a valóságban el nem érhető soha. Ami valóban elérhető számunkra, az a viszonylagos harmónia és a viszonylagos kiegyensúlyozottság, amelytől egyformán távol áll a sztoikusán merev s minden fejlődésre képtelen zavartalanság (ataraxia) és a szüntelen hányattatásoktól feldúlt nyugtalan s alapjában kiegyensúlyozatlan lelkiség, vagy a radikális törést rejtő tragikus személyiség. Az összhang önmagunkkal s a külső világgal oly fontos és lényeges eleme a személyiség felépítésének, hogy nélküle más értékes célok megvalósíthatatlanok. ... Az ellentétek feszültségének egyensúlyába tehát így is feloldhatjuk a személyiség fogalmát: egység – a pillanatnyi és időbeli sokaságban, összhang – a széthúzó elemek között, egyensúly – a változások dinamikájában”.²⁴

Mármost ennek az egyensúlynak, összhangnak és egységnek, vagyis a jellemnek a megteremtésében igen fontos szerepe van az értelemnek és a szabadságnak. Éspedig azért, mert „az értelemnek középponti helyzete van a személyiség egészében és szerkezetében. Sem érzelmi, sem akarati világunk magasrendűvé nem fejlődhetik abban az esetben, ha az értelem fejletlen vagy alacsonyrendű marad. ... Az az értelem, mely a mélybe hatol, tökéletesen megragadja a dolgok lényegeit s oki kapcsolatait, amely egyformán lebeg szellemvilág és az anyag világa fölött és főképpen az igazság szolgálatára van beállítva: ez az értelem vezére és parancsolója az érzelmi és akarati lelki szféráknak is s azokat is mélyé és nemessé, szilárddá és alázatossá, következetessé és jóságossá tudja avatni. Igazán mély érzelmiség például nem lehetséges a mindenestül felületes személyiségben – s igazi erkölcsiség sem lehetséges az értelemnek igazság-érzéke, igazságra törekvése, igazságszenvedélye nélkül. Általában minden szenvedélyben – a rosszszakban is – az értelem nagyszabású uralma érvényesül. ... Viszont az értelemnek ez a kormányzó és központian motiváló szerepe nem érne semmit sem a személyi szabadság lélektani eleme nélkül, mellyel elválaszthatatlanul egybefonódik. Csak a szabad belátás

22 Vö. VÁRKONYI, H., *A modern pszichológia tanítása a boldogság feltételeiről*, in *Katolikus Szemle* 50 (1936) 737.

23 Megjegyezzük, hogy az uralom nem leigázást, nem elnyomást, hanem szerves integrálást jelent, ami egységet és kiegyensúlyozottságot eredményez.

24 Vö. VÁRKONYI, H., *A modern pszichológia tanítása a boldogság feltételeiről*, in *Katolikus Szemle* 50 (1936) 739.

és igazságfelismerés valódi értés és tudás; az igazság csak a szabad szolgálat útján közelíthető meg. ... Sokféle viselkedést kényszeríthetnek reánk a külső hatalmak, de valódi meggyőződéseket rákényszeríteni semmilyen értelemre nem lehet. ... Az önmagát meghatározó és kormányzó személyiség szabad, mert ura önmagának; az önuralom, mint a személyi létnek egyik legbecesebb és az erkölcsi jellemet biztosító mozzanata. ... Elengedhetetlen járuléka emberi méltóságunknak is a belső és külső szabadság”.²⁵ Ha pedig a személyiség tartalmi mozzanatait vizsgáljuk, akkor ezen „azokat az értékeket, eszményeket és eszméket értjük, melyekre a személyiség tevékenysége és életvezetése irányul. Ezeket az értékeket (igazság, szépség, jóság, szentség, gazdasági, stb. értékek) éppen az értelem és az érzület közös munkája fedi fel a személyiség számára és teszi őket előtte vonzóvá, kötelezővé, egyszóval: értékessé. ... hozzátartozik az igazi személyiség teljességéhez, hogy tudjon tisztelettel meghajolni az értékek világa előtt. A tisztelet, a pietás: a szellem szüziessége – a szellem olyan attitűdje, melyben meglátjuk a dolgok lényegének titkait és létezésük értékmélységeit, tehát valóban rokon az alázatossággal, a mindent tárgyilagosan látó s éppen azért sem nem felfuvalkodott, sem nem önkicsinylő életfelfogással. ... Az értékek tisztelete természetesen nem lehet kritikátlan, nem lehet vak; de az értelem kritikáját – az igazság mérővesszejének alkalmazását – aztán követnie kell a személyiség egész önátadásának a tiszteletben. És minél dúsabb valamely személyiségnek értéktartalma, minél több értéket tisztel és valósít meg önmagában s a körülötte levő világban, annál inkább bízunk benne. ... az értéktartalom bizalomra, tiszteletre, sőt szeretetre gerjeszti a szemlélőt az ilyen személyiség iránt; a kettő közösen a felelősségre képes személyiséget jellegzi. Az értelemben és az érzületben még egy más hatóerőt is megkülönböztethetünk: ez a lelkiismeret, amely egyfelől (finom) érzék az erkölcsi értékek fennállása és megvalósulása feltételei iránt, másfelől bizonyos erkölcsi szükséglet kifejeződése, végül pedig az értelemnek közvetlen gyakorlati ítélete abban, ami az erkölcsi érték világában szabad vagy tiltott dolog. A lelkiismeret voltaképpen nem más, mint az erkölcsi érzület alapja, lehetősége, melyen a cselekvések egész világa nyugszik. Ha most arra a kérdésre akarunk felelni, miképpen fedezi fel a személyiség az értékek világát és benne különösen az ő számára jelentős felkarolandó értékeket, akkor erre felelve két axiómát állíthatunk fel; az egyik: Tudás a legjobb lelkiismeretünk szerint, – a másik: lelkiismeret a legjobb tudás szerint”.²⁶ Ezeknek az axiómáknak a következetes érvényesítése kíméli meg a személyiséget az elfogultságtól, a fanatizmustól, az előítéllettől, a felületességtől, a kényelmességtől, a közömbösségtől, vagyis tesz a szó legigazabb értelmében alázatossá. Érett személyiséggé csakis az az egyén válhat, akinek

25 Vö. VÁRKONYI, H., *A modern pszichológia tanítása a boldogság feltételeiről*, in *Katolikus Szemle* 50 (1936) 740.

26 Vö. VÁRKONYI, H., *A modern pszichológia tanítása a boldogság feltételeiről*, in *Katolikus Szemle* 50 (1936) 740-741. Megjegyezzük, hogy „érték szubjektív szempontból az, amivel azonosítjuk magunkat, de nem felületesen és pillanatnyilag, hanem amiről felismerjük, hogy örökre és feltétlenül azonosulnunk kell vele szubsztanciális énünk érdekében. Az etikai érték az akaratnak nem kívülről jövő szabálya, de lényege: tartós nem-követése a személy pusztulását vonja maga után”. Vö. NOSZLOPI, L., *A bensőség etikai vizsgálata*, in *Athenaeum* 15 (1929) 134.

„tudása az igazságok és értékek ... lehető legnagyobb teljességére törekszik s ebben a legjobb lelkiismerete szerint igazodik; és viszont lelkiismeretét a legjobb tudása szerint követi cselekvéseiben. Nem más ez, mint a léleknek lehető legbensőbb összeolvadása (uniója) az igazságokkal és értékekkel”.²⁷

Az emberi személyiség ebben a felfogásban is csak küzdelmek árán érik be, vagyis megvalósítandó feladat is. Az emberi személyiség tökéletessége nem érheti el ugyan az istenség tökéletességét, de isteniesülhet és isteniesültté is kell válnia. Ez a vonás pedig hősiessé teszi a tökéletesedni vágyó embert. A hősiesség úgy jelentkezik, mint maga is sajátos erény, aminek segítségével a személy védi erkölcsi függetlenségét, őrzi a jó feltétlen akarásának készségét, a legnagyobb eltérítő erők közepette is. Az erény megszerzésének első feltétele az önuralom, aminek eszköz jellege van, hiszen a fegyelmezetség jóra és rosszra egyaránt képesít. Már maga az önuralom is sok önlegyőzés eredménye, s ennek talaján fejlődik az erény, vagyis a jóra való hajlandóságban való visszafordíthatatlan megszilárdulás. Az önuralom is rokon a hősiességgel, de már erény, mivel a hősiesség révén megszűnt a rosszra való hajlam. A hős „már nem a saját rossz hajlamaival küzd és tulajdonképp már nem is nagyon küzd. A nagy küzdelmet és hajlamainak végleges rendezését előbb kellett véghezvinnie és csak ezután lehetett hős”.²⁸ Ennek az értékek birtoklásáért folytatott harcnak elvei még az alábbiak: „önlegyőzés és önzetlenség egyfelől, - kellő felszerelés és lelki taktika másfelől az értékvilág megvalósítása érdekében. Az a harc ugyanis, melyet minden személyiségnek meg kell vívnia (életdráma), a dolog természete szerint áldozathozást kíván. Már maga az értékek felismerése és tisztelete is bizonyos lemondást jelent egocentrikus, önző alaptörékvésünkről, az önérvényesítésről, vagy legalább is azt követeli, hogy önérvényesítésünket az objektív értékeken, ezek megvalósításán keresztül keressük. ... Önlegyőzés, önuralom, önzetlenség és aszkézis ilyenformán a valódi személyiség önkifejtéséhez tartoznak. De ide tartoznak azok az aszkétikus eszközök is, melyeket az értékmegvalósítás technikájának nevezhetünk el: a szolgálat szelleméből fakadó alkalmazások és eszköz-alkalmazások az igazság érvényesülése és megvalósítása végett”.²⁹ Vagyis az „erkölcsi érettség és tapintat próbáját az dönti el, mennyire képes az ember magát a különböző helyzetekben feltalálni, mennyire tudja a pillanat parancsát megérteni, milyen erővel és határozottsággal képes a helyzet mostohaságával megküzdeni”.³⁰

Az ismertetett modellekből kitűnik, hogy az ember tehát olyan élőlény, aki képes biológiai adottságait is bizonyos határok között megváltoztatni; olyan lény, aki képes érzületét, érzelmi világát is újra- és átprogramozni; olyan lény, aki szellemvilágát is képes

27 Vö. VÁRKONYI, H., *A modern pszichológia tanítása a boldogság feltételeiről*, in *Katolikus Szemle* 50 (1936) 742.

28 Vö. NOSZLOPI, L., *A szeretet. Etikai tanulmány*, Budapest 1932, 27.

29 Vö. VÁRKONYI, H., *A modern pszichológia tanítása a boldogság feltételeiről*, in *Katolikus Szemle* 50 (1936) 743.

30 Vö. KECSKÉS, P., *Az erkölcsi élet alapjai* (Bolberitz, P. (szerk.), *Keresztény Bölcséleti Írások* 4.), Budapest 2003, 86.

átalakítani, vagyis világnézetet cserélni (újjászületés, egyszer, kétszer, többször született ember). Sőt, ahhoz, hogy emberségét. Méltóságát birtokba is vegye, késznek is kell lennie egész életében ezekre a korrekciókra. Ez a küzdelem főleg addig fájdalmas, amíg el nem készül a belső és végleges tűzfal (a jellem), az igazi személyre szabott spiritualitás, mely képessé és késszé teszi az embert arra, hogy mit és hogyan engedjen be belső világába, illetve hogy mit és hogyan engedjen ki onnan.

4. AZ ERKÖLCSI TUDAT ÉS FÁRADSÁGOS BIRTOKBA VÉTELE

4.1. Az erkölcsi tudatra ébredés

Az ember olyan lény, aki szükségképp világnézetet, vallást alkot, mivel nemcsak értheti, de értékeli és értékelnie is kell a világot, s benne önmagát, nyomában az erkölcsi tudatra ébredéssel.³¹ Ez az ébredés azonban elfojtható, illetve megrontható, kiskorúságban tartható. Nevezhetjük az önnön lényegétől való elidegenedésnek, elidegenítésnek is. Ennek az ember-torzónak a neve a nyárspolgár, a tömegember, illetve a diabolikus ember; míg az előbbieken gyengül a normák valódi tisztelete, addig az utóbbiakban, vagyis a diabolikus emberben egyenesen megszűnik, helyére az önimádat, az önzés, az önkény lép.³²

Az erkölcsi értékek alapvető lelőhelye mármost a saját értéktudatunk, amit annak társadalmi tudata vesz körül, melyek kölcsönösen hatnak egymásra. A társadalom erkölcsi tudata jó esetben őrzi a nagy erkölcsi egyéniségek etikai örökségét.³³

Látnunk kell azt is, hogy az erkölcsi cselekvésben az ember „nem egy valóságfeletti létszféra felhívásának a végrehajtója, hanem lényegi természetével adott követelmények teljesítője vagy meghíúsítója. Az erkölcsi érték a konkrét életfeladatok során mint a valóság lényegi követelménye, mint ember voltunk parancsa lép elénk. A valóságos élet vonatkozásai nélkül az erkölcsi értéktartalmak egyáltalában meghatározhatatlanok”.³⁴

Az erkölcsi tudat ugyan spontán módon ébred az emberben, de aztán irányítani kell azt, illetve ébreszteni és művelni, mivel fejlődésnek és durvulásnak egyaránt kitett. Tudatosul bennünk, hogy vannak olyan tetteink (tehát nem minden cselekvésünk ilyen),

31 Megjegyezzük, hogy minden világnézetben és vallásban a végső kategóriák, melyek rendezik és értékelik a világot és az ember hozzá való viszonyát, hitekben, reményekben és szeretetekben koncentrálnak, melyek mintegy célja felé mozzgatják a gondolkodó, cselekvő és érző embert.

32 Ez a felfogás szélsőséges esetben sajátosan önistenítéshez vezethet, vagyis diabolikus világnézethez, mely kíméletlenül önző és tudatosan tagadja és ellenséges módon szembekerül az istenséggel. Tagadja „az isteni világrendtől függő és azt részben megvalósító természetet is és a fölé emelkedni iparkodik, tudatosan ellene fordul és cselekszik; az idegen emberi lelket magának alávetni, a társadalmi közösséget kihasználni vagy hódolatra kényszeríteni, a kultúrát az abszolút értékek irányából maga felé kiforgatni akarja. A morális értékek el nem ismerése nála tudatos tagadásuk, hazugság; végtelen göggyében önmagát teszi meg a természetfeletti valóság urának ez a ritka, de nem irreális, szélsőségesen mágikus erkölcsi magatartás”. Vö. BRANDENSTEIN, B., *Etika*, Budapest 1938, 35-36.

33 Vö. BRANDENSTEIN, B., *Etika*, Budapest 1938, 12-15.

34 Vö. KECSKÉS, P., *Az erkölcsi élet alapjai* (Bolberitz, P. (szerk.), Keresztény Bölcséleti Írások 4.), Budapest 2003, 103.

amelyeknek szerzői mi magunk vagyunk. Az etikai rend és vele együtt a jog és illendőség rendje feltételezi az emberi szabadságot, vagyis a felelős, az igaznak felismert értéknek megfelelő cselekvés kiválasztását és végrehajtását.³⁵ Az erkölcsi cselekvés feltételezi az értelmet, az akaratot és az értéket igenlő érzületet egyaránt.³⁶

Aki az elfogadott, interiorizált erkölcsi előírások, elvek szerint cselekszik, akit ilyen érzület vezérel, az jó, becsületes, tisztességes ember; az ilyen ember elveihez hű.³⁷

Az etika története ugyanakkor egymásnak ellentmondani látszó és ellentmondó erkölcsi szabályok, etikai rendszerek sokaságáról tanúskodik, azaz sokféleség és egység uralja az erkölcsi tudatot is.³⁸ Tudjuk azt is, hogy minden hatalom és világnézet óhatatlanul kialakítja a maga etikai kódexét, melyben végső értékítélete és az ennek megfelelő lelkiismeret fejeződik ki.³⁹ A nagy kérdés az, hogy hol a határa ennek az egységnek és sokaságnak, akár az egyes társadalmakban, akár közöttük? Az ember a maga megismerési törekvésében itt is tévedhet, igen sok és sokféle tényező befolyásolja etikai tisztánlátását. Mégis, azt kell gondolnunk, hogy ha egy az emberi lényeg, ha egy az emberi természet, vagyis ha alapvetően azonos antropológiai állandók alkotják az emberi személyt, akkor alapvetően egy rendje van az erkölcsi rendnek, s más kérdés, annak megismerése, annak helyes kifejezése, végül kötelező erejének elismerése. Az egyes erkölcsi szokások, etikai rendszerek tehát részben ellentmondanak, részben megegyeznek egymással, illetve ugyanazt az értéket különböző konkrét szabályozással igyekeznek kifejezni, védeni, határait kijelölni. Egymásnak ellentmondó világnézetek ütköznek itt is, melyek tisztítólag, de zavarólag is hathatnak egymásra. Ám ez a különbözőség, illetve ellentmondás főleg

35 Vö. GUZZETTI, G. B., *Morale generale* (Compendio morale I), Milano 1980, 7-8.

36 Érzületen azokat a láthatatlan lelki rugókat értjük, melyek az ember egész egyéni és társas életét mozgatják és irányítják. Kornis Gyula szerint „az érzület szó közönséges értelemben az egyén erkölcsi jellegű érzelmi hajlamainak összességét jelenti, mintegy az egyén erkölcsi habitusát. Más szó hiányában kénytelenek vagyunk az érzület szó jelentését actualis értelemben kiterjeszteni: itt az érzület nemcsak érzelmi hajlamokat (habitualis érzületeket) jelent, hanem ezek valóságos megnyilvánulásait is (actualis érzületek)”. Vö. KORNIS GY., *A lelki élet III.*, Budapest 1919, 220; Bernhard Häring az érzületben a szív gondolkodását látja, mintegy a cselekvés előterében és folyamata alatti sajátos kedélyt, mely megszabja az ember számára azt, hogy mit tart erkölcsileg helyesnek és helytelennek, s ez nem pusztán csak kötelességtudat (amint azt Kant gondolta). Az érzület sokkal több, mint kötelességtudat. A kötelesség ugyanis „csupán a cselekvésre vonatkozó kötelezést foglalja magában. Az érzület is tartalmazza a kötelesség gondolatát; az ember köteles a helyes érzület elsajátítására és a helytelen érzület megszüntetésére. Az érzület lényege, a tudatosság alapja azonban nem a kötelességtudat, a kötelezettségek teljesítése, hanem az erkölcsi jó értékességének átélése. A kötelességtudat valamely parancs megtételére vagy meg nem tételére erjed ki. Az igazi érzület ennek tökéletes ellentéte: az erkölcsi értékekkel szembeni tudatosságon alapul. A kötelességtudat az érzület szelleméből fakad, mely nyitott az értékrenddel szemben. A kötelességek teljesítése nem áll közvetlen és eleven kapcsolatban az értékek világával”. Vö. HÄRING, B., *Das Gesetz Christi I*, München-Freiburg 1967, 243-244.

37 Vö. KECSKÉS, P., *Az erkölcsi élet alapjai* (Bolberitz, P. (szerk.), Keresztény Bölcséleti Írások 4.), Budapest 2003, 15-16.

38 Vö. HARTMANN, N., *Etika*, Budapest 2013, 61-88.

39 Vö. NOSZLOPI, L., *A világnézetek lélektana*, Budapest 2012, 157.

az egyes világfelfogások és nyomában a hatalmi berendezkedések téves etikai értékeléséből, erkölcsi ítéletéből származnak, s nem az erkölcsi rend alapvető kettősségéből.

Fontos dolog tehát tanulmányoznunk etikai szempontból mind a vallásokat, mind a mítoszokat és végül az egyes filozófiai felfogásokat is, mivel mindegyikben ott van az igazság több-kevesebb magva. Meg kell tehát becsülnünk a múlt, vagyis a hagyomány értékeit.

4.2. Az erkölcsi tudat ébresztése és fejlesztése

Az erkölcsi tudat tehát ébred az emberben, de ébreszteni, aztán egész életen át táplálni kell. Ennek kerete a nevelés (később az önnevelés), melynek fő célja az erkölcsi tudat kiépítése: Az erkölcsi tudat kiépítése, vagyis a szabadság felelős gyakorlásának készsége.⁴⁰ Nevezhetjük ezt az embert formáló tevékenységet a rendezett és boldog élet megtanulásának is. A pedagógia tehát az etikától kölcsönzi célját. Ezért is nevezhető az etika a pedagógia alaptudományának.⁴¹ A nevelésnek aztán egységes világnézeti oktatásban kell történnie, melyben szerves egységbe kell hozni és tartani az emberi tudat értelmi, akarati és érzelmi dimenzióit. Az erkölcsi tudat kiművelése azonban nem csak a vallás dolga, hanem attól függetlenül is nevelendő, mivel ember voltunk minősége függ tőle, bár a vallás segíthet kimunkálásában. Az erkölcsi tudatra ébredés gyümölcse az a belátás, hogy az érték érvényesüléséért meg kell küzdeni. A továbbiakban röviden vázoljuk, hogy mi minden teszi küzdelmessé, de a személyiséget érlelővé az emberi életet.

4.3. A fájdalom és a szenvedés,

mint személyi fejlődésünk, erkölcsi tudatunk előmozdítói és buktatói

A szenvedés forrásai ott keresendők, amilyen dimenziói vannak az emberi személyiségnek. Így megbetegedhet a test, ezt jelzi a fájdalom (megbomlott a biológiai egyensúly); a pszichére is küzdelmek várnak, az érzelmi kiegyensúlyozottság megvívása a tét; a lélekben pedig meg kell születnie a hitnek, reménynek és szeretetnek, mint személyes világnézetünk foglalatának.

Aki eljutott a személyi érettségre, abban egység, egyensúly és összhang van, ezért környezetére nincs szenvedést okozó hatással. Amikor nem a legjobb tudásunk és lelkiismeretünk szerint intézzük dolgainkat, akkor még nem jutottunk el a kellő felelősségtudathoz, vagy épp nem használjuk helyesen (felelősen) a szabadságunkat. Ilyenkor figyelmetlenek és szórakozottak vagyunk (inadvertentia), nem szerezzük meg a köteles ismeretet (ignorantia), kritika nélkül átvehetünk téves ítéleteket (előítélet); a félelem is megakadályozhat bennünket a tisztán látásban és a helyes cselekvésben. A kellő önfelelem hiányában hiába a tisztán látás, mégis a szenvedélyek, a tisztátalan vágyak magukkal rángathatnak minket. A szokásnak is óriási befolyása van viselkedésünkre. A

⁴⁰ Vö. FINÁCZY, E., *Eszmények és valóságok*, in FINÁCZY, E., *Világnézet és nevelés. Tanulmányok* (Filozófiai Könyvtár 8. Szerkeszti: KORNIS GYULA), Budapest 1925, 3.

⁴¹ Vö. ERDEY, F., *Ethica seu philosophia moralis* (Synopsis Philosophiae Scholasticae VII.), Budapest 1936, 96.

kínzás és az erőszak is szenvedés forrása.⁴² Megemlítjük, hogy a szeretettel teljes, vagyis érett személyiségű ember is okozhat jogos fájdalmat, de csak akkor, ha „a szeretett lény változtatásra szorul ahhoz, hogy egészen szeretetre méltóvá váljék”.⁴³ Az érett személyiséggé nevelés, nevelődés fájdalma ez, melyben nevelő és nevelt egyaránt küzd.

A személyiség fejlődésével járó krízisek is szenvedés forrásai: itt a küzdelem oka főleg a különböző identitásaink kivívása, illetve a számunkra megfelelő életterv kialakítása és az ahhoz való hűség, vagy épp bátor megváltoztatásának kockázata.⁴⁴ Megjegyezzük, hogy sokféle identitást kell egyszerre kivívnunk, így nemzeti, hivatásbeli, nemzeti, nyelvi, vallási azonosságunkat. Az identitás azt jelenti, hogy helyesen vettük birtokba a vonatkozó eszmét és eszményt, vagy a kínált magatartásmintát. A saját érzéseink, vágyaink, szándékaink helyességéről végeredményben erkölcsi ítéletet alkotunk, amit a lelkiismeretünk közvetít. Az ilyen helyes erkölcsi ítélet alkotásának készsége feltétele az emberi életnek. Személyi érettség, érzelmi kiegyensúlyozottság, önanonosság, hiteles vallási élet sincs tehát helyes erkölcsi ítélőképesség nélkül. Az erkölcsi ítéletről pedig azt kell tudnunk, hogy annak kialakítása megköveteli az egész embert, annak minden képességével; így „jellemével, beállítottságaival, tudatalatti determinánsaival, érzelmeivel, valamint racionális döntésekre irányuló képességeivel. Ez az egész ember szubjektív síkon az önanonosság élményében jelenik meg. ... Mármint, ha az erkölcsi ítélet latba veti az egész embert, akkor, ha valakinek nincs önanonossága, logikus, hogy nem lesz képes a felelős, azaz következményeket is öntudatosan vállaló erkölcsi döntésre. Vagy viszájára fordítva ezt a meglátást: minden erkölcsi ítélet-helyzet feltárja az egyén hiányos önanonosságát”.⁴⁵ Az erkölcsi döntési szituációban az ilyen egyén pedig megéli egzisztenciális hiányosságát, vagyis azt, hogy nem az, akinek lennie kellene. Ez a tudat pedig negatív érzelmeket ébreszt, nevezhetjük ezt egzisztenciális büntudatnak, s körülötte a negatív érzelmi állapot a depresszió. Amint látjuk, a depresszió csak tünete a bajnak, a kisiklott életút segélykiáltása. Mármint három fő egzisztenciális vakvágánya van az emberi életnek: a) menekülés az egzisztenciális szorongástól: ez az elhárított életfeladat vakvágánya: ha az ember elhárítja magától az egzisztenciális szorongást, személyi kibontakozása megreked, mert elhárítja magától az életet mint feladatot. b) menekülés a szabadságtól: ez a determinizmus vakvágánya: Az ember fél felvállalni a szabadsággal járó kockázatot, ezért mindenféle determinizmusba menekül, azaz kondicionálja, függővé teszi döntéseit, csak hogy ne kelljen vállalnia a szabadsággal járó felelősséget. Ám ezzel lemond emberi mivoltának legkiválóbb képességéről és végül c) menekülés a transzcendenciától: ez a céltalan élet vakvágánya: Ha az ilyen ember elveszíti külső társadalmi támasztát, vagy biológiai jó-létét, önanonossága alapok nélkül marad és sze-

42 Vö. VARGA, A., *Az erkölcsi élet alapjai* (TKKIV/6), Róma 1978, 26-30.

43 Vö. LEWIS, C. S., *A fájdalom*, Budapest 2008, 67.

44 Vö. BENKŐ, A. – SZENTMÁRTONI, M., *Testvéreink szolgálatában. A pasztorálpszichológiáról mindenkinek*, Budapest 2002, 109-112.

45 Vö. SZENTMÁRTONI, M., *Vakvágányok és távlatok a személyiség kialakításában*, in *Katolikus Szemle* 33 (1981) 127-128.

mélyiségét káosz fenyegeti, a végső széthullás. Jön a kábítószer, a nihilista életfelfogás, az ámokfutás és az öngyilkosság.⁴⁶ Ezek az elrontott életek nagy szenvedést (és veszélyt) jelentenek nemcsak az érintettnek, de környezetnek, immár a globális környezetnek is.

A szenvedélyek rabsága szintén nagy személyiségtorzító erő, ezért nagy szenvedést jelent, miként minden bálvány rabszolgasorsba taszítja az óvatlan, vagy a veszélyt vakmerően kereső embert. Modellezhetjük ezt úgy is, hogy a személy a hardver és a választott vallás, vagy világnézet a szoftver, s ilyen esetben mindkettő vagy legalább az egyik nem működik kellően.

A bűnösségünk megtapasztalása is szenvedés forrása, mivel rádöbbsent felelősségünkre; s ezt a terhet nem háríthatjuk át sem az emberi természet belső szükségszerűségeire (közvetve így a Teremtőre), sem a társadalom kollektívájára, sem ártatlan embertársunkra. Illúzió ugyanis azt hinni, hogy az idő múlása megszünteti a bűnt.⁴⁷ Ennek a szenvedésnek a gyümölcse: rájövünk engedetlenségünkre, bűnbánat és bocsánatkérés, illetve a javulás, a jóvátétel szándéka ébred és érik meg bennünk.

4.4. Az erkölcsi tudatát birtokba vett, vagyis az érett személyiségű krisztusi ember

A krisztusi életeszmény hősies követésének beteljesedése az új ember, aki cselekvésében gyakorlatias idealista, aki „eszményi, de elérhető célokért küzd, finom, nemes lélek, de a létküzdelemben is megállja helyét. Ez a típus a szellemi értékek felé fordul, mert bizonyos esztétikai-logikai-etikai egyensúlyt képvisel. Finomság és erő egyesülnek benne. Bensőleg világos és mozgékony, kifelé nyugodt, jóságos, szelíd és szigorú. Sok érzéke van a szép iránt. Tudatos, logikus, de az összefüggéseket ösztönszerűen is megérzi. Mélyen érez és gondolkodik. Ő tud legjobban elmerülni, de cselekedni és nagy teljesítményt felmutatni is. Állhatatos: megkezdett művét nem hagyja abba, csak a halál akadályozhatja meg benne. Lélekjelenlétét igen heves felindulás közepette is megőrzi. Kezdetben megdöbbsent és zavarba ejt, de később ezt a hatást a vele érintkezőkben mély megilletődés és megváltozás követi. Egyesíti magában az oroszlán vadságát és a bárány szelídségét, a déli és az impulzív embernek szenvedélyességét, tüzét, az északi hűségével. Hősies, önfeláldozó, és még ellenségeit is szereti. Nagy tettek és tanítások által megnyilvánítja lelke szépségét, nyugtalanít, gyönyörrel vegyes fájdalmat kelt az emberek szívében, megigézi és követésre bírja őket. ... Az emberi személyiség e legmagasabb fejlődési fokának eléréséhez tehát az ellentétek bizonyos szintézisére van szükség, ami annyit jelent, hogy valamely pszichológiai típus vonásaihoz egy más típus vonásai járulnak hozzá kiegészítésül, így pl. ... erős emocionalitás az erős önuralomhoz. Ugyanígy egyesíti magában a személyiség legmagasabb fejlettsége a legfőbb életbátorságot, a saját egyéni létezésének igenlését és elhatározásainak lehető legnagyobb szabadságát a lehető legeredményesebb alkalmazkodással a környezethez és az egyetemes adottságokhoz. Hasonló ehhez a meghatározottságnak és szabadságnak egysége, az önmeghatározottság,

46 Vö. SZENTMÁRTONI, M., *Vakvágányok és távlatok a személyiség kialakításában*, in *Katolikus Szemle* 33 (1981) 130-134.

47 Vö. LEWIS, C. S., *A fájdalom*, Budapest 2008, 74 és 81.

amit Kant nyomán autonómiának neveznek. ... Ő a szintetikus ember, ... az ösztönösségnek és tudatosságnak, ... a vitalitásnak és szellemiségnek egysége. Egyesülnek benne ... klasszicizmus és romantika, transzcendentizmus és valóságérzék, idealizmus és realizmus, vita contemplativa és vita activa. ... A humor tényezői sem hiányoznak belőle”.⁴⁸ Hitéért kész szenvedni, végső esetben meghalni is. Az értéket, amiben, akiben hisz, a saját életénél is többre becsüli. Úgy tekint a szenvedésre, mint emberi és keresztény személyi érettségének próbájára.⁴⁹ A keresztény ember megérti, hogy Isten Fia nem azért szenvedett, hogy az embereknek ne kelljen szenvedniük, hanem azért, hogy az ember szenvedései olyanok lehessenek, mint az övéi voltak.⁵⁰ Krisztus tehát a szenvedés megszenteléséről tanított, illetve arról tett tanúságot,⁵¹ hogy még a szenvedés is a szeretet szolgálatába állhasson.

5. BEFEJEZÉS

Az emberi személyt autonómiára képes, de nem független lénynek ismertük meg, aki egy időben több világ polgára, nevezetesen a biológia, a pszichológia és a szellem világának részese. Személyiségében egységet és kiegyensúlyozottságot csakis úgy tud teremteni, ha a szellem törvényei mindjobban áthatják életének biológiai és pszichológiai dimenzióit is. Ezért az embernek meg kell értenie és értékelnie külső és belső világát, tevékenységét, vagyis szükségképp világnézetet, erkölcsi ítéletet alkot, mely rendezi az önmagához, a másikkhoz, a kozmoszhoz és annak Gazdájához való viszonyát, kijelölve helyét és tevékenységét a világban. Ezt az egységet és kiegyensúlyozottságot jelzi a tudat (énünk világnézeti töltése), amennyiben meghatározza az akaratot; ennek irányát az erkölcsi felfogás adja, míg a vallás sajátos szilárdságot ad neki.

A világban és a saját természetében fellelhető törvényeket nem az ember teremti, hanem csak felismerheti; sőt, fel kell ismernie embersége lényegét, erkölcsi lény voltát. Az emberi személynek az erkölcsi tudata, az erkölcsi törvény kategorikus imperatívusza adhatja meg az érettséget, méltóságának kiteljesedését; éspedig azért, mert e törvény szolgálata adja az emberi személynek az egységet és a kiegyensúlyozottságot, vagyis azt az életvitelt, hogy mindent és mindenkor legjobb tudása és legjobb lelkiismerete szerint tegyen, szolgálva így az abszolút értékeket.⁵² Maga az igazság megismerése és elismerése is etikai természetű dolog: csakis az igazságot fogadhatom el gondolkodásom, cselekvésem normájaként. Ezért az igazság keresése, megtalálása és követése helyes erkölcsi ítélet alkotásával is jár. Nem az ember önkényétől függ tehát az, hogy „mit tartson erkölcsi értéknek, hanem feltétlen felsőbbsege alapján ismeri el azt. Az erkölcsi értékkel

48 Vö. NOSZLOPI, L., *A világnézetek lélektana*, Budapest 2012, 172-174.

49 Vö. DAVANZO, G., *Sofferente/malato*, in DE FIORES, S. – GOFFI, T (a cura di), *Nuovo Dizionario di Spiritualità*, Cinisello Balsamo (MI) 1999, 1498.

50 Vö. LEWIS, C. S., *A fájdalom*, Budapest 2008, 6.

51 Vö. LANGEN, TH., *A kozmosz szenvedése*, in *Communio* (1995/1) 33.

52 Ennek hiányában az ember belefut vágyai, gondolatai mocsarába. Vö. CATTANEO, A. (szerk.), *Nős papok? Harminc évető kérdés a cölibátusról*, Budapest 2014, 5-9.

szemben a tisztelet és alázat az ember helyes magatartása. Az erkölcsi érték feltétlen megvalósítást követelő igénye az abszolút Valóságra mutat, aki abszolút létében az abszolút Érték is”.⁵³

Ezért egyénnek és társadalomnak is nagy feladatai vannak az emberré, vagyis érett személyiséggé formálásban. Az egyén számára feladat, ha tudatára ébredt erkölcsi lény voltára, hogy fejlessze (ne engedje kioltani, deformálni), s ezért korigálja magát, illetve fogadja el a társadalom részéről a korrekciót, az indokolt kritikát. Embernek lenni tehát nemcsak adottság, de hatalmas, főleg erkölcsi feladat is, ami állandó küzdelemmel is jár, mivel le kell küzdenie azokat a külső és belső akadályokat, melyek távol tartják, messzire vetik az igazságtól. Így előítéleteit, félelmeit, irracionális vágyait, stb. Az etikai rend mondja meg az ember számára azt, hogy mire kell és mire nem szabad felhasználnia értelmét, szabad akaratát, illetve milyen érzületet kell tudatában kiépítenie. Az emberben levő, az emberek közti, az ember és környezete közti egység és egyensúly fő felelőse tehát az erkölcsi rend tisztelete, alázatos szolgálata.⁵⁴

Ha az erkölcsi tudat kiépítése és megküzdése a legfőbb emberi feladat, s csak aztán remélhetünk békét és prosperitást a társadalomban, akkor a társadalmat reprezentáló hatalomnak alapvető kötelessége gondoskodni arról, hogy a társadalom tagjai elsőrendű kötelességüknek tekintsék erkölcsi tudatuk kifejlesztését. Ennek a belátásnak leképeződése a nevelés intézményeiben az, hogy a legfontosabb tárgynak az etikának kell lennie, hiszen emberi méltóságunk a kellő erkölcsi tudat nélkül szükségképp torzó marad, ami sok boldogtalanság forrása lesz. Ami pedig a társadalmi életet illeti, nem mindegy, hogy a hatalom milyen magatartási mintákat tűz ki eszményként, vagy éppen mit tolerál. Erkölcsi érettség nélkül képtelen marad az ember, de a társadalom is arra, hogy a konkrét viselkedést, a konkrét normát az eszme magasáról tudja nézni. A társadalom, illetve az azt reprezentáló, alakító és célja felé mozgató hatalom feladata tehát: a) negatívum az, hogy megvédje polgárait a személyiséget destruáló erőktől; b) pozitívum elősegítse az ép erkölcsi köztudat megszilárdulását, s maga a hatalom képviselői is igyekezzenek az erkölcsi eszme magasára jutni, a jó példával elől járni.

Az érett személyiség tehát érzelmileg kiegyensúlyozott, erkölcsileg és vallásilag is nagykorú. Ennek jelei a céltudatos életvitel, a személyiség integráltsága, a felelős dönteni tudás, a kreativitás és a közösségi élet szolgálatára való készség, tehát az áldozatosság,⁵⁵ illetve a normák és hierarchiájuk kellő tisztelete. Mindaddig tehát, amíg nem tanítjuk meg a társadalom tagjait a normák kellő tiszteletére, az azokhoz való hűségre, amit a normák lelkiismeretben való kötelező erejének elismerése jelent, addig nem lesz igazi béke sem a szívekben, sem a népek között.

53 Vö. KECSKÉS, P., *Az erkölcsi élet alapjai* (Bolberitz, P. (szerk.), Keresztény Bölcséleti Írások 4.), Budapest 2003, 110.

54 Vö. KECSKÉS, P., *Az erkölcsi élet alapjai* (Bolberitz, P. (szerk.), Keresztény Bölcséleti Írások 4.), Budapest 2003, 127.

55 Vö. BODA, L., *A keresztény nagykorúság erkölcssteológiája. Az erkölcsi élet alapkérdései*, Budapest 1985, 161-167.

A személyi méltóságért folytatott küzdelem gyümölcse a fegyelmezett és az önnevelésre kész ember, aki élete végéig képes és kész érzelmi intelligenciáját fejleszteni, erkölcsi tudatát mélyíteni, világnézetét tökéletesíteni. Ez a küzdelem az emberség ára, mely megkívánja nemcsak a *sacrificium intellectus-t*, de a *sacrificium voluntatis et sensuum*-ot is. Érzelmi állapot, erkölcsi tudat és vallási önazonosság, nos e három egymást kölcsönösen feltételező és egymásra teljességgel visszavezethetetlen velejárója az ember személyi érettségének. Míg az érzelmi állapot főleg az értékek helyes szeretetért (a hozzájuk való helyes kötődésért), az erkölcsi tudat a normák ismeretéért és kötelező voltaért felel, addig a vallás az akaratnak ad végső támaszt és szilárdságot. Kiépítésük bizonyos értelemben életkorhoz kötődik. A gyermekben főleg az erkölcsi viselkedés érzelmi alapját kell szólítani és kifejleszteni. Az ifjúban elsősorban az erkölcsi tudat értelmi dimenziója pallérozandó, míg végül a felnőtté váló emberben a vallási önazonosságra való eljutás adja a személyiség nagykorúsodását, beérését. Mindhárom tényező lényeges, de közülük a legfontosabb talán mégis csak az erkölcsi tudat minősége. Az ember ugyanis történelmi lény is, akit az előző nemzedékek nevelnek, a legértékesebbnek tartottat adván át; mintegy így programozva a tudatot. S a legértékesebb megítélése helyes erkölcsi ítélőképességet és készséget feltételez. Az ép erkölcsi tudattal rendelkező ember fogja majd tudni azt, hogy mi válhat joggá, mi tehető illendővé, s mi nem; hogy mi a következő nemzedék számára átadandó és elsajátítandó érték, s mi nem. Azt kell tehát állítanunk, hogy bizonyos értelemben érzelmi stabilitást sem nyerhetünk, ha nincs helyén az erkölcsi tudatunk (legalább a minket nevelő nemzedéknek), hiszen ez mondja meg, minek kell vagy szabad történnie és minek nem szabad megtörténnie. Az erkölcsi tudat, vagyis a helyes ítélet szabja mintegy kellő mértékre és egyensúlyozza ki az érzelmeket is; igaz, ez az önkorrekcióra való készség is tanítandó. A vallási tudat bázisát is az erkölcsi tudat adja, hiszen az erkölcsi tudat ítél arról, hogy mi hihető, mi fogadható el vallási tanként, életfelfogásként.

Az ember a szó pszichológiai értelmében ugyanakkor szabad az erkölcsi rend imperatívuszával szemben, vagyis ellentmondhat neki, letagadhatja, felülírhatja, elferdítheti. Ám így az emberi méltóság kisebb nagyobb torzóvá válik, kezdve a konvencionális szintjén megrekedt egyéntől az amorális személyiségen át, egészen a diabolikus emberig (akik nem tudtak valakivé, vagyis egyéniséggé válni, illetve akik a lehető legrosszabbat hozták ki magukból).⁵⁶ A kellően birtokba vett erkölcsi tudat az emberi értelem és szabadság felelős és helyes használatát jelenti.

Ha az emberi nem egy fajt alkot, akkor alapvetően egy és ugyanazon értelmes természet részese, vagyis az igazságnak, a jóságnak és a szépségnek egyetlen rendje és befogadni tudása van kódolva benne.⁵⁷ Ezért tárgyilag csak egy érvényes, helyes rendje lehet az erkölcsnek. Ennek fel- és elismerése, valamint követése már nincs szigorúan a fejlődés törvényének alávetve, sem az egyén sem a társadalom életében, mivel lehetsé-

56 Vö. SZENTMÁRTONI, M., *A személyi érettség felé* (Teológiai Kiskönyvtár IV/2b), Róma 1978, 78-127.

57 Vö. HÖFFNER, J., *Keresztény társadalmi tanítás*, Budapest 2002, 281-282.

gesek korok, amikor az emberek bár szakmai óriások, mégis erkölcsi törpék maradnak. Valódi fejlődés e téren csak a helyes erkölcsi rend felismerésében (felfedezésében), elismerésében és követésében lehetséges.

A keresztény bölcselet szerint megismerhető az erkölcsi rend lényege, melyet viszonylag kevés alapelv alkot az alapvető emberi jogok mintájára. Ezáltal biztosított a legitím sokféleség, a lényegi egység és a mindenkben való szeretet ágostoni elve. Ha az ember legjobb tudása és lelkiismerete szerint igyekszik tájékozódni, úgy megtalálja ennek az ordo ethicus-nak az időtálló elveit, normáit, a perennitas szó értelmében,⁵⁸ és eligazodik azok hierarchiájában. Csak egy alapvető rendje van az erkölcsi rendnek, így zárható ki a kettős mérce, illetve az önkény markából csak így menthető ki a mérce meghamisításának újra és újra jelentkező kísérlete, kísértete. Így válnak az egyes etikai rendszerek összemérhetővé, s lesz tárgyi értékük megállapítható.⁵⁹ Csak így építhetők ki konkrét, egymásnak ellent nem mondó (kompatibilis), de mégis a legitím sokszínűséget felmutató erkölcsi rendszerek. Ezeknek az alapelveknek egy a lényegi tartalmuk, tehát elfogadásuk ennek a tartalomnak, normatív értéknek az elfogadását, feltétlen kötelező erejét jelenti. Így megalkotható tehát egy az emberi jogok megalapozásaként szolgáló alapvető emberi kötelességek etikai kódexe. Ám ha fel is térképezzük egy ilyen alapvető etikai kódex szabályait, tudnunk kell, hogy nincs akkora önereje az embernek ahhoz, hogy mindig a normához mérve magát a norma felszólításának eleget is tegyen. Az etikai rend megsértése sérti az embertársat, sebet ejt önnön méltóságunkon, negligálja vagy megveti a normatív rend szerzőjét is. Ez a minden emberben lejátszódó esemény pedig felveti egyrészt a bűn, a bűnbánat és bűnbocsánat fájdalmas kérdését, másrészt a külső, esetleg isteni segítség lehetőségét, szükségét.

Ha nincs tárgyilag egyetlen érvényes erkölcsi rend, illetve ha nincs ilyen rendje az abszolút értékeknek, akkor az igazságnak, az erkölcsnek és a szépségnek sincs egyetlen vonatkoztatási pontja, ezért az igazságot, az erkölcsöt és a szépséget az emberi önkény, a mindig hatalmasabb, befolyásosabb ember fogja alkotni, mely a maga sokszor önző érdekei szerint alkotja meg azt és időről időre hasonló motívumtól vezetetté válóztat rajta. Könnyen felfogható, hogy ez milyen beláthatatlan következményekkel jár az emberiség életére, jövőjére nézve. Akkor tényleg farkasává lesz az ember önmagának és

58 Vö. A latin nyelvnek legalább három kifejezése is van az örökkévalóra: perpetuitas, aeternitas és perennitas kifejezések.

59 Az egyes erkölcsi rendszerek tévedéseit Kecskés Pál nyomán kétféle módon mutathatjuk ki: 1. immanens kritikával, ami a rendszer belső ellentmondásait tárja fel, illetve 2. a tárgyi kritikával, mely vagy egy másik rendszer elvei alapján jár el (s ebben is ott a tévedés lehetősége), vagy pedig az időtálló alapelvek szerint végzi megítélő (s nem elítélő) tevékenységét. Ha nincs abszolút mérce, úgy a tárgyi kritika is csak az adott rendszer elvei alapján történik. Ez pedig ismét csak az összemérhetetlenség, a relativizmus és nyomában a nyers erőnek kedvező álláspont. Ha nincs abszolút etalon, akkor az ún. tárgyi kritika is csak egy adott rendszernek az etalonra történt kiküldetése alapján gyakorolható, amit egy másik rendszer nevében szintén relativizálni lehet. Ugyanakkor ne felejtjük el, hogy minden etikai rendszerben az igazság több-kevesebb módon mintegy inkarnálódik. Ha helyesen látjuk meg ezeket az igazság magvakat az egyes rendszerekben, elvileg egy igazabb rendszert tudunk így felépíteni. Vö. Kecskés, P., *A bölcselet története, Budapest 1981, 41.*

embertársainak, de még a saját környezetének is. Ha az etikum rendje nem hatja át az emberi tudatot, a kultúrában is elszaporodnak az evolúciobiológiából ismert megszaladási jelenségek, melyek fékevesztetté teszik nemcsak a társadalmi, de az egyéni életvezetés folyamatait is.⁶⁰ Az önzés is, mely egyik fő akadály a érett személyiséggé válásnak, evolúciós zsákutcának tekintendő,⁶¹ legfeljebb csak rövidtávon kecsegtet eredménnyel. Mindez azt is jelenti, hogy az embernek hiteles segítőkre van szüksége ahhoz, hogy erkölcsi tudatát ténylegesen is birtokba vehesse, illetően keresésében, küzdelmeiben nem szabad magára hagyni. Erkölcsi tudatra ébredésében és fejlesztésében segítői a szülők, a nevelők és a vallási illetékesek, akiknek kompetenciáját, tekintélyét az egyén és társadalom egyaránt elismerni köteles. De magának az erkölcsi tudatra ébredt egyénnek is akarnia kell az emberség birtokba vételét, s az azzal járó küzdelmeket. A keresztény nevelés ebből a szempontból a hangsúlyt a nevelendőben az ember volttal járó kötelmek ébresztésére, illetve tudatosítására helyezi.

A keresztény életérzés-, értékelés és világfelfogás semmitől, miben felismeri az emberhez méltót, nem idegenkedik, hanem magáénak vallja, s ezért képes és kész a tárgyilagos dialógusra, a testvéries és a valóban toleráns viselkedésre. Tudatában van annak is, hogy ugyanaz a külső magatartás eltérő érték, illetve különböző külső viselkedés is lehet ugyanazon érték megjelenítője. Az ember értelmes lény, aki felfogja méltósága lényegét, melyet nem kényszerből, hanem belátásból, a nála nagyobb iránti bizalomból tesz magáévá. És pedig azért, mert a kereszténység sajátosan az etikum vallása, melyet legalább három nagy szellem táplál. Először is a zsidóság istenfelfogása, etikai monoteizmusa. Másodsor az emberi gondolkodás alapszabályai, melyeket a görögöknek köszönhetünk. Harmadszor római nép jogi gondolkodásmódja. Ezen a gazdag talajon virágozott ki az etikus gondolkodás és cselekvés tudománya és praxisa, melyet főleg a keresztény ó- és középkor bölcselőinek köszönhetjük.⁶² De mi köze az etikumnak a gondolkodás szabályaihoz és a jog elveihez? Ez a kapcsolat abban áll, hogy az etikum gyökere a gondolkodásnak és a jogi világlátásnak is, hiszen maga az értelmes gondolkodás is etikai természetű, hiszen csakis az igazsághoz szabad ragaszkodni, s nem a tévedéshez; illetve magának a jogi tevékenységnek is megvannak a sajátos etikai alapjai, hiszen a joghoz való görcsös (elvtelen) ragaszkodás eredményezi – akár alkotásában, akár végrehajtásában – a legnagyobb jogtalanságot (summa jus summa iniuria).

A keresztény világfelfogás végeredményben a) negatív az egyik legerősebb védőbástyája az erkölcsi tudatra veszélyt jelentő tévedéseknek, destruktív erőknek, pusztító és hisztériát keltő alantas érzelmeknek, irracionális tényezőknek, b) pozitív pedig egyike a legnemesebb embereszményre nevelő vallási és erkölcsi erőnek. Ez az embereszmény szenteket teremt, vagyis olyan embereket, akik hősies fokon tudják gyakorolni az er-

60 Vö. CSÁNYI, V., *Összetett rendszerek szabályozási problémái: megszaladás az evolúciós rendszerekben*, in CSÁNYI, V. – MIKLÓSI, Á. (szerk.), *Fékevesztett evolúció. Megszaladási jelenségek az emberi evolúcióban*, Budapest 2010, 11-21.

61 Vö. Interjú Freund Tamással, *Az önzés evolúciós zsákutca*, in *Képmás* 2014/5, 7-12.

62 Vö. BOGNÁR, C., *A normák alkonya*, in *Katolikus Szemle* 44 (1930) 884.

kölcsi erényeket, vagyis akik a lehető legmagasabb fokon közelítették meg az erkölcsi eszményt, akik kifejlesztették magukban az erkölcsi tudat páratlan minőségét, akik valóban eljutottak a személyi érettség állapotába.

Mindebből kiviláglik az etika bázis jellege az emberi érzelem-, gondolkodás és cselekvés számára egyaránt, s hogy e területen a kereszténység igazán maradandót alkotott, ezért is érdemes tanulmányozni örökségét, élő hagyományát, hogy általa mind több ember közelebb jusson személyi érettségéhez, önnön lényegéhez, illetve az ezt kifejező spiritualitáshoz, világnézethez, személyre is szabott valláshoz, mely őt valóban valakivé, az ember névhez méltóvá teszi életében és halálában egyaránt.

Kuminetz Géza
(PPKE HTK-KJPI)

CATHOLIC DIGNITATES IN THE UPPER HOUSE OF THE HUNGARIAN NATIONAL ASSEMBLY DURING THE ANTI-JEWISH LEGISLATION

THE FIRST ACT ON THE JEWS (1938)

Act 15 of 1938 was named: „About the more efficient securing of the balance of the social and economic spheres”, but it became notorious as the first act on the Jews. The legislation was prepared by the Darányi-government, but was passed by the parliament under Prime Minister Béla Imrédy. The act which came into force on 29th May stated that a maximum of 20% of the jobs in the intellectual self-employee market can be occupied by Jews. The implementation of the law should be controlled by the professional organisations created on the examples of the doctors’ and lawyers’ chambers. The legislation also set a top ratio of 20% of the Jews employed by commercial, financial and industrial companies working with more than ten intellectuals. The implementation had to be completed in five years.

The Jews who excelled in the First World War or in the counter-revolution were exempt from the act, just like widows and children of the war heroes, or those who left their religion before August 1919 and their children, provided they did not return to the Jewish religion. Though both the justification and the text of the legislation defined the “Jew” on religious basis, the act referred to those leaving their religion after 1st of August 1919 as Jews. Thus in the first act on the Jews, the signals of a definition based on racial discrimination appeared.

THE SECOND ACT ON THE JEWS (1939)

Act 4 of 1939 “on the limitation of the Jews in public life and the economic sphere” (second act on the Jews) was announced on 5th May. The bill was submitted to the parliament by the Imrédy government, and was passed under Prime Minister Pál Teleki. The legislation mostly defined the Jews on the basis of racial discrimination, though religious affiliation remained an important issue. Those people who themselves, or at least one of their parents, or at least two of their grandparents were members of the Israelite religion at the time or before the coming into force of the act, were defined as Jews. Therefore, theoretically, families which had been baptised throughout three generations (there were only very few such families) were exempt from under the legislation. Certain groups – categorised in a very complicated method -- baptised and/

or descending from mixed marriages, were also outside the scope of the act. Thus even the ethnical definition was not complete, though the reasoning made it clear that the legislator regarded the Jewish people as one and indivisible ethnical group.

The act significantly limited the perspectives of the Jews. In the intellectual jobs, it set a ceiling of 6%, prohibited them from holding public offices in the public or judicial administration, and they were not allowed to teach at secondary schools. A Jew could not be employed in such jobs at theatres or magazines/daily papers, which had an influence on the intellectual affiliation of the institute. The legislation further limited the number of Jews employed at certain companies, and reinforced again the *numerus clausus*. Jews were excluded from licensed industrial and commercial areas. Licences already issued had to be gradually withdrawn. It also became much more difficult for Jews to buy agricultural property.

THE THIRD ACT ON THE JEWS (1941)

The third act on the Jews was accepted under Prime Minister László Bárdossy. “(Act 15 of 1941) on the amendment and modification of the Act 31 of 1849 on marriage law, as well as on certain necessary ethnical provisions related thereto” came into force on 8th August. The Nuremberg-type racial act which used Nazi terminology in its justification defined all those as Jewish – with some exceptions – who had two grandparents being born as member of the Israelite church. It prohibited mixed marriages, and punished sexual relationship between a Jew and a non-Jew. However, the act was not consequent regarding “miscegenation”: a Jewish man was not allowed to have sexual relationship with a Christian woman, but sexual relationship between a Christian man and a Jewish woman was not punished. While the first two acts on the Jews were accepted by members of the Upper House delegated by the Christian churches, they were against the third, more racially discriminating act on the Jews. Besides other reasons, the church personalities rejected the act, because the regulation of marriage was a disturbance of purely church issues.

MEMBERSHIP IN THE UPPER HOUSE, OPERATION OF THE UPPER HOUSE, AND CHANGES IN ITS POWERS

Year-long debates on constitutional law and political bickering came to an end with the legislative assembly’s act no. XXII. of 1926 on the Upper House of Parliament, based on legislative act no. I. of 1920 on the restoration of constitutionality and the temporary settlement of state supremacy, adopted on November 16, 1926, and enacted in the National Statute Book issued on November 15, 1926.¹ Contemporaries and historians

¹ It was former members of the Upper House who had first engaged in a debate with the government on the second chamber to be restored, which was made public in the work “Memorandum of the Members of the Upper House on Constitutional Reform”. The reason why the government had not supported restoration of the Upper House in 1920 was that the aristocracy making up the majority of the membership

share the belief that this step helped Prime Minister István Bethlen end the consolidation

was openly royalist. See: MOL (Hungarian National Archives) K26 ME 1920-III. 2803. And Pesti Hírlap – January 30, 1920; Magyarország – March 3, 1925, L. PÜSKI, *A magyar felsőház története 1927-1945*. 14.

However, under article 1 of act no. I. of 1920 regarded as a provisional constitution, the Upper House is to be reorganized and conserved. See: S. BENEDEK, *A főrendiház szervezeti kérdései*, in. Jogállam (Constitutional State), 1920. 409., L. FERDINANDY, *Az országgyűlés reformja*, Magyar Kultúra (Hungarian Culture), 1925., 234., J. KARDOS, *A Szent Korona-tan története*, 113-116., J. RUSZOLY, *A törvényhozás intézményi alapjai az ellenforradalmi korszakban*, in. F. PÖLÖSKEI – GY. RÁNKI, *A magyarországi polgári államrendszerek*, 472., B. TÜRÍ, *Mai közjogi berendezkedésünk története*, 34-38.

As of this point, the debate had moved along the lines of constitutional law and politics.

Lawyers split into two groups: those in favor of a two-chamber parliament, and those opposing it.

See: S. BENEDEK, *A főrendiház szervezeti kérdései*, in. Jogállam (Constitutional State), 1920. In his article, he points out that a two-chamber parliament could not be in a theoretical conflict with democracy, he mentions Kossuth and Irányi as examples, both of whom had been in favor of a two-chamber parliament. He leaves the question open whether the Upper House should be re-established through reorganization or the second chamber should be a Senate. In his view, the second chamber of legislation should, by all means, guarantee a proportionate representation of the aristocracy and the churches. He supports his standpoint by a speech delivered by Deák in the House of Representatives on June 28, 1873.

GY. RASSAY, *A főrendiház reformja*, in. Magyar Helikon (Hungarian Helicon), 1920. He thinks only a small proportion of the aristocracy should participate in the work of the second chamber.

On July 20, 1921, the government submitted to parliament a bill on the Upper House, which received heavy criticism from the opposition on the grounds that it was not needed at the time. See NAPLÓ (JOURNALS), Session 233 of the parliament on Wednesday, July 20, 1921. No debate of the bill ever took place due to the 1922 dissolution of parliament. Lawyers thus published their viewpoints in various studies.

GY. CONCHA, *A főrendiházi reformjavaslatok*, in. Jogállam (Constitutional State), 1921. He does not approve of the aristocracy only being permitted to delegate members from among themselves, he believes the census introduced in 1885 to be a better method of representation. He approves of the part of the proposal that municipal authorities may delegate members as well, but he disapproves of the number of delegates of municipal authorities being equal to the number of representatives of the aristocracy. (In line with the proposal adopted in 1926, the number of representatives of the aristocracy turned out to be less than the number of delegates of municipal authorities in the Upper House. See: S. BENEDEK, *A felsőház*, Jogállam (Constitutional State), 1927. 68.)

For further reference to the proposal See K. TUNYOGI SZŰCS, *A felsőház-javaslat*, in. Magyar Jogi Szemle (Hungarian Legal Review), 1921.

M. NAGY, *Kell-e nekünk a főrendiház?*, Magyar Élet (Hungarian Life), 1923/5. He believes reformation and restoration of the Upper House to be imperative. He maintains that a two-chamber parliamentary system is indicative of democracy, while a one-chamber system is a feature of Revolutionary situations. For this reason, he urges for setting up the second chamber.

M. NAGY, *Milyen legyen az új főrendiház?*, Magyar Élet (Hungarian Life), 1923/6. He makes proposals on certain organizational issues as well. He attacks Gy. Concha's ideas, and supports the Upper House-proposal of the government.

The debate did not flare up again until after March 6, 1925. This was the day when the government re-submitted the revised version of the bill on the restoration of the Upper House. Just like in 1921, the opposition considered the measure superfluous, and accused Prime Minister István Bethlen of wanting to avoid any changes to act no. 26 of 1925 on suffrage. After the bill took effect, suffrage in the total population was reduced to 28% from 40%, while in the population over 24 years of age it dropped to 58% from the previous 75%.

Source: I. ROMSICS, *Magyarország története a XX. században*, 223.; E. SIMONTSITS, *A titkos választójog és a felsőház reformja*, 27., B. ZSEDÉNYI, *A magyar alkotmányjog fejlődése 1918-tól 1938-ig*, 8., NAPLÓ (JOURNALS), On the session of the parliament on March 6, 1925.

process and epoch marked by his name in a way that created stability reinforcing his own power both in legislation and in governmental control.²

According to the provisions of this law, membership in the Upper House was open to any person over 35 years of age based on dignity or position, election or appointment.³ In addition, all members of the Habsburg family over the age of 24 and residing in Hungary acquired automatic membership in the Upper House of Parliament.

Membership based on dignity or position was granted to: flag-bearers of the country, the two keepers of the crown, the president and deputy president of the Hungarian Supreme Court, the president and deputy president of the Hungarian Administrative Tribunal, the president of the High Court of Justice of Budapest, the Attorney General, the Commander-in-Chief of the Hungarian Army, and the president of the National Bank of Hungary.

Among dignitaries of the church the following became members of the Upper House:

in the Catholic Church: the archbishops of Esztergom, Kalocsa, and Eger; the diocesans of Csanád, Győr, Hajdúdorog, Pécs, Székesfehérvár, Szombathely, Vác, and Veszprém; the arch-abbot of Pannonhalma; the heads of the two Premonstratensian orders in Hungary; the abbot of Zirc; the Hungarian head of the Piarist Order; and the grand provosts of the cathedral chapters;⁴

L. FERDINANDY, *Az országgyűlés reformja és a és az ideiglenes alkotmány*, in. Magyar Kultúra (Hungarian Culture), 1925. It approaches the question of setting up the Upper House from the perspectives of constitutionality and legal continuity.

See also: I. EGYED, *A felsőház fölállítása*, in. Magyar Kultúra (Hungarian Culture), 1925. He fully endorses the proposal of the government.

B. ZSEDÉNYI, *A felsőház-javaslat*, Magyar Jövő (Hungarian Future), Miskolc, 1925., B. ZSEDÉNYI, *A magyarhoni ág. Hitv. EV. Egyház főtisztviselőinek részvétele az országgyűlés felsőházában* Miskolc, 1925., J. MÓSA, *A parlament reformja*, in., Budapesti Szemle (Budapest Review), April 1926. He supports the institution of county-delegates. GY. TÉRFY, *Az Országgyűlés felsőháza*

2 L. PÜSKI, *Társadalmi érdekképviselet és konzervativizmus*, 45.; I. ROMSICS, *Bethlen István. Politikai életrajz*, 172., M. SAMU, *A Horthy-korszak államreformja és jogrendszere*, in. Studies on the State and Law of the Horthy Era, 16., I. SÁNTA (editor), *Egy letűnt korszakról*, 45., I. TAKÁCS, *A törvényhozás második kamarája*, in. Társadalmi Szemle (Social Review), 1995/10. 66, 68.

Tibor Zsitvay maintains it was owing to a mutual agreement between Bethlen and István Nagyatádi Szabó that the Upper House was set up at this point and in this manner. That is why parliamentary debates were relatively calm, too. Source: P. SIPOS (editor), *Magyarország 1921-1941*, Memoirs of Tibor Zsitvay, 56, 135. In contrast, Levente Püski claims Nagyatádi openly demanded that suffrage be extended instead of setting up the Upper House. L. PÜSKI, *Az 1926. évi felsőházi törvény és a politikai előzményei*, in. J. MAZSU, *Iparosodás és modernizáció*, 157.

3 S. BENEDEK, *A felsőház, Jogállam (Constitutional State)*, 1927. 75. The adopted Upper House act does not exclude the possibility of women's membership any more. Upper House members acquiring membership through election were elected by secret ballot, with a mandate of 10 years. J. MAZSU (editor), *Iparosodás és modernizáció*, 162.

4 The Hungarian Catholic Episcopate earnestly deliberated the question whether they should adopt the draft bill on Upper House membership. In the end, they concluded they would only adopt it in consideration of legal continuity, as the unbroken pursuance of century-long traditions, and it would be in this spirit that they would take part in the work of the Upper House of legislation as well.

- in the Presbyterian Church: the three oldest bishops and the three oldest general superintendents in office;
- in the Lutheran Church: the two oldest bishops, the superintendent general, and the oldest district inspector in office;
- the senior head of the Unitarian Church;
- the Serbian Orthodox bishop of Buda; and
- two rabbis elected for life by the Israelite denomination.⁵

Membership in the Upper House through election⁶ was an option for members of the families of princes, counts and barons entitled to Upper House membership for life, and eligible for electing members⁷; for county governments and municipalities⁸; as well as for the representatives of a number of agricultural, industrial, trading, scientific, artistic, and educational organizations⁹.

Besides these, the Regent was authorized to appoint a maximum of 40 people for either life membership or provisional membership to substitute absent members in the Upper House.¹⁰

Source: A. CSIZMADIA, *A magyar állam és egyházak jogi kapcsolatának kialakulása és gyakorlata a Horthy korszakban*, 396. L. PÜSKI, *A magyar felsőház története 1927-1945*, 34.-35. Lajos Szmrecsányi, archbishop of Eger explained the same at the statutory session of the Upper House. *Felsőházi napló 1927-1931* I. 9. See also: J. GERGELY, *A Püspöki Kar tanácskozásai*, 115.

5 L. SZABOLCSI, *Két emberöltő. Az egyenlőség évtizedei (1881-1931)* Lajos Szabolcsi claims that according to the original plans there would have been no representative of the Israelite denomination in the Upper House, but Ferenc Heinrich approached both Horthy and Bethlen, and submitted an amendment proposal to the bill, which the Unified Party adopted at the command of Bethlen. 382. The question whether there was a need of Jewish representation in the Upper House already divided the Jewish community anyway. 385.

6 The election of Upper House members went by secret ballot, and ensured a mandate for 10 years. L. PÜSKI, *Az 1926. évi felsőházi törvény és a politikai előzményei*, in: J. MAZSU (editor), *Iparosodás és modernizáció* 162.

7 The Upper House representation of the aristocracy made it politically feasible for Horthy and the aristocracy to reach an agreement. I. TAKÁCS, *A törvényhozás második kamarája*, in: *Társadalmi Szemle* (Social Review), 1995/10., 66.

8 In the case of municipalities, one member was to be delegated into the Upper House after every four parliamentary representatives, with royal free boroughs also being qualified to delegate one member.

9 The following institutions are eligible for electing Upper House members:

National Chamber of Agriculture - 6 members, Chambers of Trade and Industry - 6 members, Bar Associations - 2 members, Chambers of Notaries Public of the Court - 1 member, Chambers of Engineers - 2 members, the Order of "Vitéz" - 1 member, Hungarian Academy of Sciences - 3 members, each faculty of Péter Pázmány University - 1 member, all other universities - 1 member each, József Technical University - 2 members, National Hungarian Collective University - 1 member, Hungarian Royal College of Mining and Forest Engineering - 1 member, Hungarian Royal College of Veterinary Medicine of Budapest - 1 member, Colleges of Economics altogether - 1 member, Hungarian Royal College of the Arts - 1 member, Hungarian Royal College of Music - 1 member, Commodity and Stock Exchange of Budapest - 1 member, and any organizations entitled to do so under the law.

10 Thus, according to the 1927 status, there were 52 members based on dignity or position, 38 (+4

The above list was modified by the following statutes:

Act no. XIII. of 1928: Membership based on position is granted to the president of the National Institute of Workers' Insurance; the Regent appoints 2 members from a list of 6 submitted by the National Association of Hungarian Manufacturers, while chambers of commerce and industry were only entitled to the election of 4 members.

Act no. XLII. of 1930: 1 of the 6 people representing the National Chamber of Agriculture is to be on the Board from now on. The Regent appoints 2 members for 5 years from a list of 6 submitted by the National Economic Association of Hungary.

Act no. XXVIII. of 1937: The National Chamber of Agriculture elects its 6 members in the Upper House by way of a group-based division, and elects a 7th member from the so-called group of farm managers.

Act no. XXVII. of 1940: Dignitaries of the Catholic Church who are members of the Upper House are joined by the diocesans of Kassa, Nagyvárad, Rozsnyó, and Szatmár; the governor of the Hungarian part of the diocese of Transylvania; the Greek Catholic diocesans of Munkács, Nagyvárad, and Szamosújvár; the apostolic governor of the Hungarian part of the diocese of Eperjes; as well as by the president or vice-president of the board of directors of the Roman Catholic Status of Transylvania.

The list of representatives of the Presbyterian Church is likewise supplemented. Under the law, bishops and general superintendents of all the dioceses of the Presbyterian Church (the Transdanubian region, the region along the Danube, the regions on either side of the Tisza, and the Transylvanian region) are granted membership in the Upper House.

The list of representatives of the Lutheran Church entitled to membership in the Upper House is supplemented by one bishop and one district inspector.

Besides the Serbian Orthodox bishop of Buda, the Orthodox bishop appointed by the Regent upon the proposal of the government is also granted membership in the Upper House.

Act no. XXI. of 1942 re-stipulates the number of members delegated to the Upper House by county governments and municipalities at a total of 68, broken down to exact numbers for each county government and municipality.¹¹

Habsburg) members elected from the aristocracy, 76 members delegated by municipalities, 38 members from organizations and institutions, 40 members appointed by the head of state (+ the representative of the National Association of Physicians), i.e. altogether 249 members in the Upper House.

L. PÜSKI, *A magyar felsőház története 1927-1945*, 20. And L. PÜSKI, *Az 1926-os felsőházi törvény és politikai előzményei*, in. J. MAZSU, *Iparosodás és modernizáció*, 162.

¹¹ Increase in the total number of Upper House members: 1927 - 237 members, 1934 - 242 members, 1942 - 270 members. Church dignitaries out of these: 1927 - 38 members, 1934 - 40 members, 1942 - 58 members. This clearly reflects a strong increase in the proportion of church dignitaries, while the proportion of municipal delegates manifesting popular representation sadly decreased.

Source: L. PÜSKI, *A magyar felsőház története 1927-1945*, 20, 24-25. And I. TAKÁCS, *A felsőház a két világháború között*, Állam és Igazgatás (State and Government), 1989/6., 535.

The appointing powers of the Regent grew significantly as a consequence of the re-annexation of territories.¹²

The jurisdiction and external mode of operation of the Upper House was stipulated by acts, while its internal mode of operation was regulated by its order of procedure.

Under act no. XXII. of 1926, the Upper House is also entitled to initiating statutory law.¹³

However, as the Upper House did not receive authorization for appropriation and indemnification (the right to veto adoption of the budget and the Appropriation Accounts), its right of veto was relative. The House of Representatives had the right to submit a bill for enactment to the head of state even without the consent of the Upper House.¹⁴

A joint committee could be set up to settle any possible debates, with 5 members delegated to it by each House. This committee was in charge of conducting a mutual agreement procedure of maximum two rounds.¹⁵

The Order of Procedure of the Upper House, which was not established until 1936, and which was slightly modified in 1939¹⁶ (until then the Order of Procedure of the

12 According to the last status, the head of state was entitled to appoint 47 Upper House members. See: L. PÜSKI, *A magyar felsőház története 1927-1945*, 23.

In József Ruzsoly's opinion, even in light of the total increase in the number of members, the number of interest groups in the Upper House was rather small all throughout. See: J. RUSZOLY, *A törvényhozás intézményi alapjai az ellenforradalmi korszakban 1919-1944/45*, in: F. PÖLÖSKEI – GY. RÁNKI (editors), *A magyarországi polgári államrendszerek*, 481-482.

13 P. HEGYMEGI KISS, *A demokratikus magyar felsőházzalról*, 81. The Upper House was not entitled to initiating statutory law.

14 L. MÁRKUS, *A bethleni kormányzati rendszer bukása*, in: *Századok (Centuries) 1962.*, 447. The question re-emerged later during the debate of the enabling act, but the Upper House failed to amend effective regulations, and conducted the debate of the bill in just one day.

B. ZSEDÉNYI, *A Magyar alkotmányjog fejlődése 1918 to 1938*, 7.

Zsedényi believes this power of the Upper House to be maimed. B. ZSEDÉNYI, *A felsőház új jogköre*, 17-18., 24., B. ZSEDÉNYI, *A magyar alkotmányjog fejlődése*, 7.

Later historians share his belief: I. EGYED, *A mi alkotmányunk*, 302., I. ROMSICS, *Magyarország története a XX. században*, 536-537., J. RUSZOLY, *A törvényhozás intézményi alapjai az ellenforradalmi korszakban*, in: F. PÖLÖSKEI – GY. RÁNKI, *A magyarországi polgári államrendszerek*, 481-482., I. SÁNTA, *Egy letűnt korszakról*, 227., I. TAKÁCS, *A Horthy-rendszer felsőháza*, in: *Tanulmányok a Horthy-korszak államáról és jogáról (Studies on the State and Law of the Horthy Era)*, 70-71.

15 Nevertheless, there had been joint sessions on unsettled issues even before 1937. This was made possible by paragraph 32 of act XXII. of 1926. See: I. EGYED, *Az országgyűlés két háza ellentételeinek kiegyenlítése*, 8. This procedure had to be applied also in adopting the 1931 electric power bill to settle outstanding issues.

Up until act XXVII. of 1937 took effect, there had only been 13 cases where a mutual agreement procedure was conducted. Source: I. TAKÁCS, *A felsőház a két világháború között*, *Állam és Igazgatás (State and Government)*, 1989/6., 536. M. TOMCSÁNYI, *Tanulmányok a kormányzói jogkör kiterjesztéséről*, in: *Magyar Jogi Szemle (Hungarian Legal Review)*, 1937/3.

16 4 clauses were added to the 1939 amendment of the Order of Procedure of the Upper House, under which debates of bills on war or the danger of war might take place without preparation by a committee upon suggestion of the chair or the minister after a resolution to that effect was issued by the qualified majority of the House. Such bills were to be put on the agenda within 24 hours and discussed at a single

Upper House of 1886 had been in effect), regulated the opportunities of members of the Upper House regarding expression of opinion during work in the Upper House. According to the Order of Procedure, when receiving a bill, the Upper House handed it over to the adequate committee in the plenary session, which then formulated its own position, and made amendments when and where needed.¹⁷ This was followed by a general and an in-depth debate of the bill. In the course of the general debate each member was allowed to speak only once, while in the course of the in-depth debate, each member had a chance to speak once during every section. Naturally, they were allowed to react to any remark of a personal nature. The same regulations applied to speeches in the committees.

Under the Order of Procedure, a session constituted a quorum if a minimum of 50 members of the Upper House were present. Under the Order of Procedure, the adoption of a bill also required a minimum of 50 affirmative votes.¹⁸

As for taking the minutes, the Order of Procedure of the Upper House of 1886 only prescribed mandatory recording for plenary sessions and for sessions of the attestation committee, the attestation court, and the economic committee. The committee was, of course, free to have the minutes taken in any session. In closed sessions of the Upper House no minutes were taken, a fact that succeeding Orders of Procedure did not change, either.¹⁹

In contrast to its office holders (chairman, deputy chairmen, Sergeant-at-Arms, and the 8 notaries), members of the Upper House were not entitled to any fees, yet they could all be reimbursed for travel- and accommodation-related expenses.²⁰

Adopting the budget was within the exclusive jurisdiction of the House of Representatives, and it was granted priority in adopting bills on national defense and government programs.²¹

continuous session both in general and in detail. The general discussion was to be concluded after 8 hours, and the in-depth debate after 4 hours. See: GY. VARGYAI, *A parlamentarizmus egyes kérdései Magyarországon a két világháború között* in: B. MEZEY (editor), *Hatalommegosztás és jogállamiság*, 293-294.

17 The bills of municipalities were only discussed from the perspective of expression of opinion by the Upper House. I. TAKÁCS, *A Horthy-rendszer felsőháza*, in: *Tanulmányok a Horthy-korszak államáról és jogáról* (Tanulmányok a Horthy-korszak államáról és jogáról), 76.

18 See: *A főrendi ház házszabályai, 1886. and A felsőház házszabálya, 1936, 1939.*

19 See: *A főrendi ház házszabályai, 1886 and A felsőház házszabálya, 1936, 1939.*

20 Apart from the 4352 pengos (Hungarian currency before 1946) allocated for accommodation, a salary of 22080 pengos was granted to the chair in 1928-29. The deputy chairmen and the sergeant-at-arms received half of the chair's payment, while the 8 notaries were paid 4380 pengos each. Members of the Upper House were reimbursed for travel and accommodation expenses in the amount of 30 pengos per day. Source: L. PÜSKI, *A magyar felsőház története*, 153. And *Felsőházi irományok 1927-1931. vol. IV. 360-361.*

21 P. HEGYMEGI KISS, *A demokratikus magyar felsőházzal*, 85. That is why we cannot talk about the controlling role of the Upper House with regard to the government. Same as above, 107.

Act no. XXVII. of 1937 amended the jurisdiction of the Upper House.²² Under this act, if the Houses fail to reach consensus on a bill during the course of two rounds of debate, the two Houses are to vote by ballot in a joint session on the adoption of the bill of one of the Houses.²³

In the period between 1927 and 1944, the following acts were to reinforce the powers and political weight of the Upper House:

Act no. III. of 1936 on the disciplinary responsibility, removal, and retirement of members of high courts of justice and state attorneys, and on the disciplinary responsibility of office bearers of tribunals and public prosecution, ruled on setting up the Supreme Disciplinary Court, out of whose 36 members 12 were elected by the Upper House from its own members, while the chairman of the court was identical with the incumbent chair of the Upper House. This ratio of delegation fully corresponds to the provisions of act no. XXII. of 1926, under which one-third of the members of national committees had to be delegated by the Upper House from among its own members.²⁴

Act no. XIX. of 1937 on the extension of the Regent's powers and on the election of the Regent increased the authority of the Upper House in that it stipulated a joint session of the two Houses for the election of the Regent, requiring three-fifths of the members of each House to be present.²⁵

22 I. TAKÁCS, *A felsőház a két világháború között*, Állam és Igazgatás (State and Government), 1989/6. 536. M. TOMCSÁNYI, *Tanulmányok a kormányzói jogkör kiterjesztéséről*, in. Magyar Jogi Szemle (Hungarian Legal Review), 1937/3.

In the parliamentary debate of the bill, both Houses approved of the proposal. See: B. ZSEDÉNYI, *A felsőház új jogköre*, 25-26.

23 With the exception of the budget, this amendment established a balance between the two Houses of Parliament, receiving a warm welcome from contemporary lawyers as well. See: B. ZSEDÉNYI, *A felsőház új jogköre*, 24., and B. ZSEDÉNYI, *A magyar alkotmányjog fejlődése*, 7.

Later historians share this view, too: I. EGYED, *A mi alkotmányunk*, 302., I. ROMSICS, *Magyarország története a XX. században*, 536-537., J. RUSZOLY, *A törvényhozás intézményi alapjai az ellenforradalmi korszakban*, in. F. PÖLÖSKEI – GY. RÁNKI, *A magyarországi polgári államrendszerek*, 481-482., I. SÁNTA, *Egy letűnt korszakról*, 227., I. TAKÁCS, *A Horthy-rendszer felsőháza*, in. *Tanulmányok a Horthy-korszak államáról és jogáról* (Studies on the State and Law of the Horthy Era), 70-71.

24 A. CSIZMADIA, *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*, 476: The government was to present its laws enacted upon authorization by the parliament to committee 36, 12 members of which were delegated by the Upper House.

See also: I. TAKÁCS, *A Horthy-rendszer felsőháza*, in. *Tanulmányok a Horthy-korszak államáról és jogáról* (Studies on the State and Law of the Horthy Era), 71.

I. TAKÁCS, *A törvényhozás második kamarája*, in. *Társadalmi Szemle* (Social Review), 1995/10. 68.

25 I. TAKÁCS, *A felsőház a két világháború között*, Állam és Igazgatás (State and Government), 1989/6., 536. M. TOMCSÁNYI, *Tanulmányok a kormányzói jogkör kiterjesztéséről*, in. Magyar Jogi Szemle (Hungarian Legal Review), 1937/3.

Recognizing the weight of the bill, the Upper House had only a speedy debate before adopting it. See: same as above.

The person of the Regent is recommended by the National Council, the members of which are the archbishop of Esztergom, the Prime Minister, the chairs of both Houses of Parliament, the Commander-in-Chief of the Hungarian Army, the Attorney General, and the president of the High Court of Justice of Hungary. See: K. NAGY, *Az elveszett alkotmány*, 60., P. SIPO (editor), *Magyarország 1921-1941.*, 276.

Much unlike the acts listed above, act no. II. of 1939 on national defense considerably reduced the powers of the Upper House (but on the whole, the powers of the entire legislative body) to benefit the executive power. That is because this particular act introduced to our legal system the category of so-called special powers, existing only in parts up until the time. In the event of any danger of war posing an imminent threat to the country, the government was authorized to regulate any issues normally falling within legislative jurisdiction by way of government decrees. The only exceptions to this were state supremacy, the municipalities, and the norms of financial penalty. Decrees resulting from such special powers had to be subsequently submitted to the Committee on National Defense comprising 36 members of the two Houses, which had the right to inspect the decrees for their adequacy and advisability. Depending on the contents of the decrees, the committee was entitled to recommend their execution or initiate impeachment of the government. If deemed necessary, the committee had the right to initiate summoning both Houses of Parliament. The law provided for the termination of special powers in the event that the war failed to break out within 4 months of the introduction of the special powers. At the same time, the special powers could be extended by 4 months at the discretion of the two Houses of Parliament. In fact, if the Government requested so on the grounds of national interest, the decision had to be taken without any preceding debate on the issue.

In Hungary, special powers were applied as of September 2, 1939.²⁶

Prime Minister Pál Teleki submitted a written constitutional amendment to Parliament, one amending the historical constitution. Its provision affecting the Upper House (consulted on with archbishop Jusztinián Serédi) was that members of the Upper House would not be appointed by the head of state for a lifetime, but until an age limit to be specified in a separate act of law. Teleki's idea was for the Upper House to integrate social classes and economic units beyond the Regent's appointees. However, upon the tragic death of Pál Teleki the bill was taken off the agenda for good.²⁷

Despite all fears to the contrary, all these statutory changes contributed to the Upper House becoming a reliable focal point of the legislative body at a time when various extremes were rising in numbers both in public opinion and in the House of Representatives. A typical example of these extremes are the so-called anti-Jewish laws. The three acts of law adopted by Parliament, resulting in the increasingly massive deprivation of the rights of hundreds of thousands of fellow countrymen are a grave burden of Hungarian history.

26 GY.VARGYAI, *Magyarország a második világháborúban*, 111-113.

27 I. TAKÁCS, *A Horthy-rendszer felsőháza*, in: *Tanulmányok a Horthy-korszak államáról és jogáról* (Studies on the State and Law of the Horthy Era), 77. And J. RUSZOLY, *A törvényhozás intézményi alapjai az ellenforradalmi korszakban 1919-1944/45*, in: F. PÖLÖSKEI – GY. RÁNKI (editors), *A magyarországi polgári államrendszerek*, 483. Also: *Napló* (Journals) 1939-1944. vol. 8. 1188-1192.

In this paper I intend to shed light on how dignitaries of the Catholic Church in the Upper House of Parliament thought about these three bills, and what their reaction as legislators was to these inhumane bills.

UPPER HOUSE DEBATE ON THE 1ST ANTI-JEWISH BILL

The Committees on Public Law, Trade, Transport, Public Education, Industry, and Justice held a joint session on May 20, 1938, at which they discussed a bill²⁸ on providing more efficient measures to ensure the balance of the social and economic spheres.²⁹ The presiding chair of the session was Andor Juhász, while the bill was submitted by "vitéz" László Görgey. The government was represented by Prime Minister Béla Imrédy, Minister of Justice Ödön Mikecz, and Minister of Religion and Public Education count Pál Teleki. After introduction of the bill submitted, Jusztinián Serédi was the first one to take the floor. As regards the bill, his general observation was that he did not support retroactive laws, as these could cause tremendous confusion, especially when they annulled completed legal transactions and vested rights. Therefore, any law should only be granted retroactive force in extremely justifiable cases. Also, he added that generally speaking no law should be in conflict with justice and appropriate fraternal love, as otherwise it would be in conflict with God's will manifested in the laws of nature and positive divine laws. Justice is a prerequisite, an obligation toward all, and was to be equally granted to all on both the individual and the community level. Therefore, neither are there degrees in justice, nor could such be introduced. In contrast, with regard to love, which likewise impacted all individuals and communities (and was measured against the love of oneself), there could be – as there were – degrees, because the laws of nature and positive divine laws both ordained that we *ceteris paribus* love the ones more that we are more closely related to than the ones we are more distantly related to in family, nation, religion, etc. In the cases of extreme necessity or justifiable self-defense even the degrees of fraternal love and the love of oneself could shift slightly, because in such cases we were justified to love ourselves more than our fellowmen. Article 4 of the bill specified a time limit for the assumption of assimilation of baptized Jews, yet failed to state clearly whether assimilation was judged by racial or religious standards. Thus, from a clerical viewpoint he felt obliged to assert that no human law could possibly specify the force of the sanctity of baptism in any time range, since the force of valid baptism was eternal. He saw an obvious inconsistency in the fact that children born to parents of Jewish descent baptized after August 1, 1919 were to be considered Jewish even if they were born to Christian parents. Therefore, he could only support the bill in as far as it corresponded to the principles set forth above. After Serédi, Gyula Glattfelder

28 For the text of the bill adopted by the House of Representatives refer to *Felsőházi irományok 1935-40.* issue 325, vol. VII. 426-454.

29 For the invitation to the session and agenda thereof refer to MOL (Hungarian National Archives) K 428. vol. 418. bundle 864. May 16. edition 33.

was given the floor. He declared that he did not wish to touch upon general aspects of the bill, as the archbishop had accurately stated the principles binding for all Christians standing on clerical grounds. He would have preferred the government to come up with a bill that provided for the employment of intellectuals without a job, as he saw this as the gist of the problem. He would have welcomed it even more if the Jews, leaders of the economic sphere had solved this extremely difficult dilemma of Christian Hungarian youth all by themselves, as the problem left a deeply negative mark on Hungarian public life and was the true reason for the general social unrest. Yet, if the government was reluctant to take this brave step, the bill should be weighed impartially. It had to be stated that the bill aimed to provide for the Hungarian youth that had lost hope and was seeking the way out, and as such, it would indeed improve the situation of the youth. For this reason, he endorsed the substance of the bill. However, the bill had a flaw previously mentioned by the archbishop as well. The bill discriminated between Jews baptized before and after August 1, 1919. Although the government kept stressing that this was by no means a measure on religion, there was inconsistency in the fact that assimilation of the citizens was judged by time limit. For those who did not believe, faith was like a club badge was for others, but those who believed were reborn in spirit, and became the followers of Christ. Baptism instilled new principles and a new lifestyle in the human soul. Baptism was a source of European culture, and history testified that baptism helped nations obtain a genuinely new disposition even though they preserved their genetic traits. This dogmatic truth was not to be questioned. How would it then be possible to discriminate between Jews baptized before and after August 1, 1919? How was anyone to prove that those baptized after August 1, 1919 were guided by less noble intentions? Large numbers of Jews were shaken by the sight of the ravaging communist Jewish mob, and turned to Christ instead. Therefore, he could not accept this particular item of the bill. One more flaw could be detected in the bill. It contained no provisions on the severance payment for those left without a livelihood due to the provisions of the bill. The government would be wise to issue a decree compelling companies to provide severance payment to such ex-employees. Beyond any doubt, in the midst of the globally raging anti-Semitic storm, Jews were reaping as they had sowed. Through the Galilei Circle, free-thinking circles, Masonic lodges, and destructive papers, young Jewish radicals had been, for generations, undermining and scorning everything hailed as sacred or upheld as a moral value in this country as well as in the rest of the world. They had attacked, shaken, and turned upside down both the throne and the altar. By the time they succeeded in shaking and partially destroying these, they had basically overthrown the entire system of law and order, and with it the reliability of civil and business life. Still, there was no easy remedy for the problem. In an age when many were trying to gain political influence by (mis)using the young, this issue could not be addressed through articles only. Public authorities were to restore the emotional balance of the young through honest and bold instructions. From this viewpoint, he welcomed the fact that the bill secured a position for Christian journalists, yet the ultimate goal

was to allow Christian morals to flow in and gain foothold through the mediation of Christian journalists. That was because should it be only the Jews themselves that left the papers, and the spirit labeled "Jewish" for the very reason of its destructive nature be allowed to linger on, the problem and the scandal would increase in size considerably. The government did a better job of sizing up the weight of its responsibility than did the parties drawing upon the moods of the masses. Therefore, he was confident that more good than harm would come of the bill. He proposed that items b) and c) of article 4 be dropped, or – should the committee turn this down – a decree be adopted in their place providing that this exception would apply in the case of those whose father had been born in Hungary. With regard to article 8, he proposed that the government issue a decree on the severance payment for those left without a livelihood due to the provisions of this section of the bill. He adopted the bill. The Prime Minister listened to a few more speeches before taking the floor. He explained that the government did not intend, nor had it ever intended to have a say in judging who was to be considered a Christian and who was not. This was a question related to doctrinal theology, canonical law, and canonical organization, one falling within the competence of the Churches. He as a Catholic and the Minister of Justice as a Presbyterian both believed that anyone baptized was a Christian. However, there was an apparent socio-political issue at hand here that was to be addressed as soon and as fast as it could be, so that this toxic matter produced by the Jews would disappear from public-opinion and the issue could come to a standstill at long last. He acknowledged the laws of nature. There was no denying it that the racial element was fairly striking in the case of Jews, which made their assimilation only more difficult. The other part of the problem was the mentality, which was all too often in conflict with the Hungarian spirituality we all meant to pass down to our successors. We had to go against this mentality. He agreed with Gyula Glattfelder on the need to wipe out this mentality rather than trying to combat it through a simple replacement of staff, thus preventing non-Jews from adopting it. Referring to the socio-political aspect, he stated that over the past years there had emerged a class of young intellectuals from the economic sphere who had trouble getting ahead in the world because of Jews filling in their desired positions. The way to solve this problem was setting up certain categories. One aid in setting up such categories was the question of one's religious identity, as Jewish racial identity and affiliation with the Israelite denomination tended to show a strong correlation percentage-wise. The date August 1, 1919 was the assumed deadline for an acceptable desire of assimilation. One vital factor in choosing this date was the fact that people of Jewish descent had played a key role in the revolutions of 1919. According to the Prime Minister, after this date many converted only to follow the trend or to acquire a high social standing. Statistics proved that the number of conversions not based on true conviction rose significantly after August 1, 1919. He considered the guide numbers of 80 and 20 % reasonable. He was ready to admit that the solution proposed was less than ideal, but clearly, there was no ideal way to solve this matter. He requested that the bill be adopted. After the Prime Minister's speech, the committee

accepted the bill as a basis for in-depth discussion. Gyula Glattfelder made a remark about article 4. He thanked the Prime Minister for the statement in his speech that the government would continue to treat the issue in an earnest and conscientious manner. Having said that, he was against upholding the caesura of August 1, 1919. Therefore, he proposed that items b) and c) be dropped, or – should the committee turn this down – a decree be adopted in their place providing that those whose father had been born in Hungary would not qualify for the 20 %. Minister of Justice Ödön Mikecz agreed with Gyula Glattfelder's standpoint as far as doctrinal theology was concerned, yet he asked for rejection of the bishop's above proposal. That was because the government had made it very clear that, structurally speaking, the bill did not treat Jews as a denomination only. In other words, the classification "Jewish" was more than just a question of religious identity; there were numerous other factors at play when judging one's identity. Dropping items b) and c) would mean considerable restrictions on Jewish opportunities for expansion, as only disabled ex-servicemen, front-line soldiers, children of the war dead and war-widows would be removed from the 20 % proposed in view of the fact that – especially in public service – the ratio of Jews did not even reach 5 %. The bill was not concerned with anyone's Christian identity, nor did it exclude anyone from Christian solidarity, admission to which was generated by baptism. This provision of the bill was merely an assumption of assimilation, chosen in place of a better one, since the major question at the heart of the bill was assimilation itself. However, a more rigorous solution would have a severe impact on the professions especially preferred by Jews, in that much higher numbers would have to be dismissed from these intellectual professions. From a purely theoretical point of view, he acknowledged bishop Glattfelder's proposal as a more logical and consistent one, but one with more severe practical consequences. Therefore he proposed rejection thereof. In the end, the committee adopted article 4 in its original form, rejecting Gyula Glattfelder's proposal for change. Articles 5-10 were likewise adopted without any changes. For article 8, Glattfelder had proposed the following complementary line: "the government shall - by decree – provide severance payment for those losing employment due to the provisions of this bill". In his comment, Minister of Justice Ödön Mikecz expressed his conviction that this question could be taken care of during implementation. The government obviously had to strive for ensuring that the people losing employment were the ones with their severance payment secured. It follows that the problem could be solved without the bill imposing any sort of obligation on the government and the budget through it. Gyula Glattfelder was only willing to accept the minister's answer if the committee declared its expectations that the implementing decree of the government should contain specific provisions to that effect. The committee accepted the Prime Minister's motion with the complementary remark that this should be realized within the bounds of possibility. After that, the committee adopted the bill with regard to all of its provisions.³⁰

30 K 428. vol. 418. bundle 864. May 20. editions 12-14, 16, 18, 19, 20, 25-29.

At session 69³¹, there was no Church contribution to the debate on the article proposing more effective measures to ensure the balance between the social and economic realms. This was the first bill containing anti-Jewish restrictions.³²

THE 2ND ANTI-JEWISH BILL

The Committees on Agriculture, Justice, Industry, Trade and Transport, Public Law, Public Education, and Finances held a joint session³³ at 10 a.m. on Friday, March 31, the subject of which was a debate on the bill³⁴ restraining Jewish expansion into public life and the economy.³⁵ The committee was chaired by Géza Töreký, and the bill was submitted by "vitéz" László Görgey. Prime Minister count Pál Teleki, Minister of Justice

For the report of the committee refer to *Felsőházi irományok 1935-40.* issue 327. vol. VIII. 46-48.

At the meeting of the Episcopate on October 4, 1938, Serédi announced that with regard to the bill – and to baptized Jews in particular – he and Gyula Glattfelder had made the righteous Catholic standpoint clear in the Upper House of Parliament. See: J. GERGELY, *A püspöki kar tanácskozásai 1919-1944.* 251. and M. BEKE, *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944 között* vol. II. 181.

31 For the invitation to the session and agenda thereof refer to MOL (Hungarian National Archives) K 428. vol. 418. bundle 864. May 21. edition 23.

32 Lajos Kiss was one of those certifying the journals at the session. *Felsőházi napló 1935-40.* vol. III. 330.

33 For the invitation to the session and agenda thereof refer to MOL (Hungarian National Archives) K 428. vol. 438 March 27. edition 14.

34 For the text of the bill adopted by the House of Representatives refer to *Felsőházi irományok 1935-40.* issue 408. vol. IX. 288-316.

35 This remark is significant because the Episcopate had discussed the bill twice before its submission to the Upper House in order to formulate a unified standpoint on it. Members of the Episcopate had already been familiar with the text of the bill at the session on January 13, 1939. Jusztinián Serédi claimed it was difficult to come up with a concrete draft proposal, as the basic ideas had been made overly known by the press, and it would be a matter of prestige for the government to maintain the original text. The cardinal reiterated the train of thoughts in the speeches he and Gyula Glattfelder had delivered during the Upper House debates on the 1st anti-Jewish bill, recalling the strong wave of baptism among Jews upon adoption of the bill. This was followed by the Episcopate adopting a resolution that provided the basis for a motion of amendment, as well as by its initiation of personal negotiations with the government. Jusztinián Serédi, Gyula Glattfelder, and Ferenc Virág were elected as members of the negotiating delegation.

M. BEKE, *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944 között* II. kötet 198-201.

At the conference of the Episcopate on March 17, the archbishop reported on the Prime Minister having turned down most of their proposals. Jusztinián Serédi also talked about a powerful group in the Upper House headed by count Gyula Károlyi, which continuously pre-read the bills before these were submitted to the plenary session, and proposed amendments better reflecting the majority viewpoint of the Upper House – when and where needed. This group had also proofread the bill in question, and initiated amendments to it. The set of proposals by the Episcopate could fit in well with this course, too. The set of proposals introduced to the Upper House by Serédi and Gyula Glattfelder (see above) was adopted by the Episcopate on March 17, 1939. Serédi maintained there was a serious chance for some parts of the proposals to be adopted by the Upper House, therefore he consulted Regent Miklós Horthy on them in advance.

M. BEKE, *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944 között* II. kötet 213-214.

András Tasnádi Nagy, and under-secretary of state István Antal were in attendance. After submission of the bill, Jusztinián Serédi was the first one to take the floor in the general discussions. First and foremost, he reiterated his earlier request that dignitaries of the churches should be duly informed of the ideas and principles inherent in any government bills carrying such weight or affecting the churches. This should be done well before the bill gained publicity. He only had some general comments to make on the bill. If the bill had only contained restrictions for Hungarian Jews as regards citizenship and their individual lives, he would have spoken only in his capacity as Member of the Upper House, and as one involved in legal affairs. However, since all elements of the bill included a reference to Christianity (as it made a distinction between baptized and non-baptized Jews, even defining baptism within a certain time range), he was speaking as a representative of his church as well. After all, they were not only talking about Hungarian citizens, but also about his flock, his Christian brethren. If we were to talk about a Christian Hungary, and if we believed Hungary to be a Christian country – as we did – then Christianity had to be reflected in our legislation as well, in that Christian principles were acknowledged in it. For this very reason, he could not approve of the bill distinguishing between Christian and non-Christian citizens. It would have been wiser to apply an entirely different point of reference. Distinction should be made between Jews who were Hungarian citizens when the bill took effect and Jews who were to become Hungarian citizens at a later date. The bill should have no force in the case of Jews and their offspring who were already Hungarian citizens and Christians when it took effect. Similarly, the bill should have no force in the case of Israelites with no criminal records wishing to assimilate in Hungarian society, and who had already attested to such will by their actions or such will on their part was implied under the law. He considered the entire bill a repressive act, one to be extended - to some degree - to Jews who remained Israelites, had criminal records, and refused to assimilate to Hungarians, as they would have no justification for enjoying the rights of a community that they did not wish to belong to. The bill should be extended to those too who were Israelites or baptized without belonging to any denomination. A citizen renouncing all religions did not deserve the same trust from the state as did its religious citizens. The bill should also be extended to Jews who – whether they were Israelites or Christians – had played a clear and evident role in the abuse and offence the restraint of which necessitated this bill in the very first place. The bill could be extended to those who were not Hungarian citizens before it took effect, since – not sharing in the rights of Hungarian citizens - this would not violate any of their rights. The way to guard off invasion by these people was not through this bill, but by strictly denying them a residence permit. Having said that, it did not suffice to restrain the Jews deserving it by acts of law; the phenomena that the Jewish spirit itself had introduced to our economic, social, and public lives, and which had prompted the government to submit this bill had to be done away with. He underlined that he made these observations on behalf of the episcopate as well, and that the episcopate did not wish to cause any trouble for the government, let

alone for the nation, with its theoretical statement. He considered it his obligation toward present and future generations to make these theoretical statements, so that whoever might judge this bill either now or at a later time could see for themselves that the episcopate had let itself be guided by the principles of justice and love to the best of its capabilities in this matter, just as it did in all matters. After the archbishop, Gyula Glattfelder rose to speak. He explained that a look at our public life was enough proof that there was no denying the existence of the Jewish question, which took a more tragic dimension in Hungary than anywhere else in the world. The unfortunate social and economic stratification of Jews in Hungary had resulted in a much more severe situation even than in Poland, where their ratio was less favorable. Public opinion had long been being provoked by the thing called the Jewish spirit, which was much less of an exaggerated sting of criticism than it was the mentality apparent in treating everything as a piece of merchandise, thus corrupting articles even that patriotic reverence and religious piety wished to consider an article out of circulation. This was especially obvious when public opinion was challenged by an unparalleled catastrophe. The Jews should have recognized the situation long ago. The Jews who had been living here with us for centuries, who had been fully united with us in spirit should not be appalled by this statement, but should instead take the responsibility to face it that they had failed to unarm the unconstrained radicalism of their unruly sons so far. This radicalism had brought about a situation where the pillars of social and economic order had collapsed. There was no helping this situation now and the demand for amends made arose in a turbulent fashion. He accepted the fact that serious healing measures had to be taken, yet attention should be paid to these extraordinary measures not being guided by either passion or injustice. He could not consent to anyone losing employment unnecessarily and without a judicial trial, when that person had acquired the right to employment. He could not comprehend how artillerymen were denied exemption from the bill, nor could he approve of outstanding sportsmen being exempted, while such exemptions were not applied in the cases of men of outstanding intellect and spirit. Under no circumstances could he accept the intent of the bill to downgrade individuals to Jews who had never identified themselves as Jews, and who were wholehearted Christians. Any legal decree surpassing the legal force of baptism was irreconcilable with the conviction of the Christian Hungarian spirit. Downgrading anyone to Jewish status would mean breaking away from the two-thousand-year-old Christian and the one-thousand-year-old Christian Hungarian traditions. It would mean the instillation of a foreign mentality incongruous with our way of thinking in our legislation. Thus, a mentality would emerge that sought to direct human fate solely on the grounds of a flesh-and-blood mystery, one that deceived minors with horror stories science only mocked. Nobody would doubt the crucial role of blood and race in the life of a nation, but the soul was to come first. Spiritual influences tended to determine, shape, and modify national character more significantly. He could not assist in making the situation of baptized Jews of fully assimilated families having been living in Hungary for centuries much

more difficult than was the situation of the infiltrating Galicians, as the latter were free to go and seek refuge anywhere, but baptized Jews were not admitted anywhere. One would expect the bill to contain something against the Jewish spirit and for the Christian spirit, but no matter how carefully he had studied the bill, he could not find any such reference in it. He also had serious concerns about the moral implications of the bill. The agitation going on in the country ever since the issue had surfaced was highly distressing. Those who were hoping to win over public opinion this way only testified to political naivety, as there had been no instance in history where the roused passion of the people had retreated to the normal track. He had no choice but to adopt the bill which aimed to ensure more acceptable living conditions for the Christian community – after all, necessity knew no law. However, even despite his absolute trust in the prime minister, he could not adopt article 1 of the bill in its current wording, as it was a denial of Christian and our one-thousand-year-old Christian Hungarian thinking. After Glattfelder, László Ravasz and Lutheran bishop Sándor Raffay took the floor. Sándor Wekerle, who also spoke during the general discussion, proposed a resolution in the hope that the concerns arising in the general discussion might be dissolved. He thought that the concerns voiced by the bishops of all the Christian Churches raised doubts about the adoptability of the bill. Under the proposed resolution, the joint committee would adopt the bill in general, and appoint a sub-committee to submit proposals on the details. Members of this sub-committee would be the chairs and speakers of the united committees, among them the archbishop in his capacity as chair of one of the committees, as well as Gyula Glattfelder, László Ravasz, and Sándor Raffay representing the Christian Churches. Upon conclusion of the general discussions, the joint committee should adjourn its sessions until the sub-committee submitted its proposals on the details. The Chair ordered recess after Sándor Wekerle's speech, and the session continued with the speech of baron György Prónay at 8 minutes after 5 p.m. Gyula Keszthelyi also took the floor in the afternoon. He accepted the arguments against the bill, yet he adopted the bill on the whole. Although he did not overestimate the significance of race, and did not believe in the all-decisive role of blood, he maintained there was such a thing as the Hungarian race, which had left its imprint on this state, and as regards certain rights, it could not let the control and guiding of the nation get out of its hands. It was not right to judge people solely on the basis of their descent, which did not mean opening the door to mixing our blood. According to statistics, there were 92 thousand Jews living in Hungary in 1830, while there were 606 thousand on the current territory of the country. It was impossible to assimilate an ethnic group of this size. Had the bill not been on the floor of the Upper House as a result of public pressure, all Hungarians with any feelings for their race should despair at the vitality of their own race. Had the events of the revolutions not awakened the instinct of self-preservation in the nation, we would be condemned to death. This was the final warning signal to the nation to strengthen itself. If we did not force the Jews to leave the country, we might be the ones forced to do it. There would be no other option. The proof for the

validity of the Jewish issue was that the post-war British government headed by Balfour offered Palestine to the Jews. Jewish race and religion were then judged as strictly interconnected, since each drew upon the other one. This bill was a means of self-defense for the Hungarian race; it was a fight for our breed, for our nation, and there was no describing it with the terms of logic or the citing of economic dangers. Unfortunately, already as much as 50% of the intellectual class was not of Hungarian descent. What would happen if this ratio was further diluted and this bill was not adopted? No nation could rely on assimilation for its future. Everything was only deemed impossible until it once happened. The more it was started, the more feasible it became. He adopted the bill both in general and in its details, as should we be narrow-minded about the details, we would be risking the ultimate the goal, the defense of the nation. Gyula Keszthelyi was the last speaker of the general discussions. It was Minister of Justice András Tasnádi Nagy's turn to reflect on the speeches. First, he quoted remarks about the Jews from the speeches of Béla Bangha, Imre Révész and Ottokár Prohászka, then went on to point out that the Jews as a mass had never intended to, and even if they had intended to, had never managed to melt into the everyday life of the Christian Hungarian nation. Not only had they failed to make the Hungarian spirit their own, but on the contrary, they had endangered the purity of the Hungarian soul in many respects, and had discolored it to a dangerous degree. With regard to Jusztinián Serédi's speech, he explained that on the one hand, to the best of his knowledge, the previous prime minister had consulted the archbishop on the bill, just as he had consulted László Ravasz, the bishop of his own church, and the Lutheran bishop Sándor Raffay. On the other hand, he did not think the bill affected the right of autonomy of the churches to decide on matters falling within the churches' competence. Needless to say, it was the churches' competence to determine who was to be considered a Christian. Anyone baptized was to be considered a Christian, and the bill would not change that. Christians the bill had force for would continue to remain Christians; only for the purposes of the law would they be considered Jews – not Israelites –, thus the decrees of the bill on the employment of Jews in the various branches of the economy, i.e. in secular life, would apply in their case. Whatever the religious and spiritual rewards and consequences of baptism, and whatever the spiritual gifts associated with baptism might be, the fact that someone had been baptized did not automatically mean that they had become the same trustworthy, wholehearted Hungarians as were the ones we intended to recognize as those deserving to be granted all the rights and advantages of their Hungarian identity. As a matter of fact, there were decrees in the bill ruling that one-quarter of the quota allocated to Jews would be assigned to baptized Jews. As regards the bishop's warning that they should be on the alert to guard off an invasion, he was of the opinion that no separate law was needed to prevent an invasion, as there were administrative measures to that end. Although there was no 100% sure protection against the ingenuity and persistence of the Jews coming from Poland and the west, beyond doubt, the attempts at protection had been fairly successful, and the invasion could only be termed an "infiltration" at best. He agreed

with the statement of Gyula Glattfelder that the Jewish issue had amounted to the most tragic scale in our country, more tragic in fact than anywhere else. For one thing, it was tragic, because, apart from Poland, Hungary had the highest number of Jewish population. Yet, the situation was worse than it was in Poland, as Jews considered Poland a temporary station only, from where they were emigrating by the hundreds of thousands annually, and where they were predominantly situated among the lowest classes of society. Also, in Poland there were a lot of Jews in the agriculture, while in Hungary they had almost exclusively risen to the intellectual professions, causing tremendous disproportion in these classes. This was where the danger lay, since the intellectual professions crucial for guiding and leading the nation gave Jews the chance to endanger and harmfully affect the much-needed Hungarian spirit. The issue was tragic here also because it was addressed and settled with extreme delay. Forty years ago it could have been kept on the right track, and we would not be standing where we were now. However, Jews and the power of the Jewish press had been the very reasons why this had not happened back then. Whoever had ventured to speak on the Jewish issue in Hungary, was as good as finished in public life. He also fully agreed with the ingenious idea of Gyula Glattfelder that there was indeed such a thing as the Jewish spirit, and Jews themselves should have realized this a long time ago. The bishop had also said that Christian society was entitled to restoring the balance. But how were we to restore the balance if we failed to enact laws or take the dynamic measures required by the prolonged situation? He could safely say that neither he, nor any one of those submitting this bill to parliament were guided by either passion or hatred in this matter. It hurt them to hurt any human being, but after all, the fate and future of the nation were to be placed over these individual troubles; they felt compelled to yield to the vast and commanding necessity of making Hungarian life genuinely Hungarian. He pointed out that the bill did not deny exemption to artillerymen; on the contrary, distinguished artillerymen were favored at the expense of the Christian quota, while regular artillerymen were granted exemption within the percentage assigned to Jews. In contrast to Gyula Glattfelder's claim that the bill was a denial of the conquering power of the Hungarian spirit, an admission of the fact that we had failed to assimilate the Jews, he believed "it took two to tango". Quoting Ottokár Prohászka, the minister stated there had never been any serious intention of assimilation on the part of Jews, as they had always maintained the idea of belonging to a separate race, to that of Jews all over the world. However, the conquering power of the Hungarian spirit was well reflected in the general make-up of Hungarian society, which included many who were not of purely Hungarian descent, yet had become just as Hungarian as those of us whose ancestors had arrived with the Hungarian conquerors of the 9th century.³⁶ He rejected the bishop's reproach that the bill introduced the mystery of blood. The fact that this was not the case was apparent in the definition of "Jewish". While the main principle was Jewish ancestry,

36 K 428. vol. 438. March 31. editions 19, 20, 21, 22, 31, 32, 36, 37, 39, 42, 44, 47, 48, 50, 51, 53.

exceptions were made to genetic ancestry in all cases where there was a genuine reason to assume that someone of Jewish descent had acquired a truly Hungarian spirit. The soul was to come first, as Gyula Glattfelder said, which was what we believed too, added the minister. The spirit was to be placed over everything else. Everything we did was for the sake of the Hungarian spirit, the aim was to bring the Hungarian spirit into both intellectual and cultural life. After reacting to further comments, the minister referred to a generally recurring objection in his closing speech. The bill was termed "un-Christian", because it was not based on fraternal love, it hurt fellow-men and brethren. There was not only the opposition of one man and the other, but there were nations as well. God had made us the sons of this nation, obliging us not only to love our fellow-men, but also to serve our nation with all our might, to advance its spiritual purity worthy of its past, and work for the future of the nation. This bill served the nation's future. It did so in the best possible way by the standards of divine and human laws. Therefore, he asked the joint committee to adopt the bill. After the speech by the Minister of Justice, which prompted vivid approval and applause, Gyula Glattfelder wished to raise a personal question. He explained that the episcopate had held an extraordinary session on the bill in January, at the time of which they had unanimously requested that the Prime Minister meet Serédi, Glattfelder, and the bishop of Pécs in person. In the end, the Prime Minister paid a visit to the primatial residence in Buda, where it had been announced that the Catholic Church would not adopt article 1 under any circumstances on the grounds that it failed to recognize the force of baptism. Therefore, they would very much regret having to turn against the Prime Minister. When debate of the bill had started in the House of Representatives, he had personally written a letter to the Prime Minister, requesting that some sort of compromise be reached on the issue. He had received no reply to that letter. No one should say, therefore that they had not voiced their objections in the most decided manner. If the archbishop were present, he would surely have raised the same objections himself. This intermezzo was followed by the Prime Minister's speech. Reacting to the reasoning of Gyula Glattfelder and several other members of the Upper House on the racial issue, namely that we were dealing with the intrusion of a foreign mentality irreconcilable with our thinking in our legislation here, Prime Minister count Pál Teleki said he could not agree. He had never been influenced by any kind of foreign mentality in this respect. He had maintained his conviction based on purely Hungarian thinking for as long as twenty years, which dated far more back into the past than had those foreign thoughts. The reason why he considered the issue a difficult one was that they had been trying to approach a race of eastern thinking in a western and liberal manner. A result of this situation was that now they had to take measures of the kind included in the bill or possibly even harsher ones. What Gyula Glattfelder had defined as a flesh-and-blood mystery was no mystery at all. From a scientific point-of-view there were only two types of mystery. One was inanimate matter becoming animate, and the other one was animate matter establishing contact with the soul. There were parallel tendencies in both physical and psychological

development, and he put the emphasis on the latter. He would not put the emphasis on the racial question, much rather on the traditions that had been passed down over four thousand years, and which baptism could not change entirely, either. The religious element was suppressed by the traditional element in the thinking of many. The long history of the Jews had exceptionally reinforced traditionalism. The application of baptism as a criterion was more of a technical matter in the identification of Jews. It did not, by any means, indicate a questioning of the force of baptism. Traditions had made Jewish assimilation more difficult in the first place, which was made only more difficult by the massive immigration from the east resulting in the further reinforcement of traditions. It was much to his regret that count Gyula Károlyi, who had organized the "resistance" in the Upper House, had chosen to protest by giving up his membership in the Upper House despite all their consultations, even though a modification of the bill was still feasible. The Prime Minister went on addressing the issues raised by each speaker. By way of conclusion, he said he could accept all of the objections and concerns but one. If the legislative body were to adopt the contrary opinions of several Upper House members with regard to article 1, he would resign from his position, as it was against his belief. Finally, a resolution was passed. The majority adopted the bill as basis for an in-depth debate. Géza Szüllő's proposal to have a government commissioner see through the implementation of the bill, with a controlling committee by his side made up of randomly chosen members of the House of Representatives and a member of the Upper House appointed by the Chair of the Upper House, was rejected. The resolution proposed by Sándor Wekerle, namely to appoint a sub-committee to submit proposals on the details, was adopted at a rate of 46 to 24 with a supplement proposed by baron György Prónay ruling that members of the sub-committee were to act as speakers of the committee as well. Another resolution proposed by baron György Prónay, under which the amendments proposed by him would be submitted to the sub-committee, was also adopted. The sub-committee was to have a session at 11 a.m. on Saturday. The session broke up after 9.15 p.m.³⁷

³⁷ K 428. vol. 439. April 1. editions 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8.

The standpoints on the bill outlined by the two Catholic bishops had been harmonized as early as at the session of the Episcopate on January 13, so Serédi and Glattfelder acted accordingly at this session of the committee. See: J. GERGELY, *A püspöki kar tanácskozásai 1919-1944*. 256-259. The issue of the bill re-emerged at the session of the Episcopate on March 17, when Serédi informed them that the new Prime Minister had not accepted all of their proposals, either. Seeing that it could not prevent the bill from being adopted, the Episcopate set out to produce compromise proposals at this session already. They thought of 3 options as acceptable. A) Persons over 7 years of age converted to a Christian denomination after August 1, 1919 and having remained in it, shall be considered Jews for 30 years from the day of their receiving baptism. B) The second version did not include the date August 1, 1919. Under version C) the 30-year probation period would have only applied in the case of those baptized before December 31, 1938, with anyone receiving baptism after that date counting as a Jew for good. The 3 options were first formulated by the "committee 21" headed by count Gyula Károlyi. This group was no committee, yet it had acquired much influence by pre-reading bills submitted to the Upper House over the course of many years. Károlyi's strong disapproval of the 2nd anti-Jewish bill finally led him to resign his membership in

The sub-committee delegated by the united committees had a session at 10 a.m. on Saturday, April 1, with Géza Töreky chairing. Count Pál Bethlen was appointed speaker of the sub-committee. During the debate Jusztinián Serédi, Gyula Glattfelder, László Ravasz, Sándor Raffay, Ferenc Harrer, and János Teleki took the floor. The sub-committee resolved to continue its session at 10 a.m. on Wednesday, April 12, when the speaker of the sub-committee would submit his report. At the same time, measures were taken to summon the Committees on Agriculture, Justice, Industry, Trade and Transport, Public Law, Public Education, and Finances of the Upper House for 10 a.m. on Thursday, April 13.³⁸

The sub-committee had its planned session at 10 a.m. on Wednesday, April 12, with Géza Töreky chairing. The government was represented by Minister of Justice András Tasnádi Nagy and under-secretary of state István Antal. The amendment proposals submitted to the sub-committee by members of the Upper House were outlined by appointed speaker count Pál Bethlen. During the debate Jusztinián Serédi, Gyula Glattfelder, László Ravasz, Sándor Raffay, Andor Juhász, János Teleszky, László Somssich, Aurél Egry, Guido Hoefner, Ferenc Harrer, and count Károly Khuen-Héderváry took the floor. The sub-committee adopted the following amendment proposals:

1. Item a) of paragraph (3) of article 1 shall read as: "a) became a member of the Christian denomination before January 1, 1939 and has remained a member of the Christian denomination ever since if his/her parents – in the event that his/her parents were born after December 31, 1848, their ancestry too – were born in Hungary before January 1, 1849 and he/she was baptized at least twenty years ago." Due to this supplement, item a) became item b), and item b) became item c).

2. In a new sixth (last) paragraph, article 1 shall be supplemented by the following text: "The restrictions set forth in this act shall not apply in the case of Jews who have been exempted from the force of this act by a unanimous resolution of the committee set up for this purpose. Members of the committee shall be the chairs of both Houses of Parliament, the presidents of the Hungarian Supreme Court, the Hungarian Administrative Tribunal, and the Hungarian Academy of Sciences, or the deputy officers thereof. Exemptions shall be made solely on the grounds of public interest, upon the proposal of a member of the Government of Hungary, the chair of any legally founded board, a bishop (archbishop) of any accepted Christian denomination, the presidium of the general convent of the Presbyterian Church in Hungary, or the superintendent general of the Lutheran Church of the Augustan Confession in Hungary, or - in lieu of

the Upper House on April 30, 1939. The 3 options for amendment were adopted by the Episcopate with a compromise in mind to be reached by steadily moving ahead. The archbishop was commissioned to represent the Catholic standpoint. See: J. GERGELY, *A püspöki kar tanácskozásai 1919-1944.* 262-263.

The Registry and Archives Department of Parliament has word-by-word hand-written minutes on the parliamentary (House of Representatives, Upper House, committee plenary session) debate of the bill. I used these as sources, too.

38 K 428. vol. 439. April 1. edition 22. Invitation to the session of the joint committee is reiterated on April 5. K 428. vol. 439. April 5. edition 21.

such proposal – upon the initiative of a member of the committee. In the first year after the date this law takes effect, such exemptions shall be granted to a maximum of fifty Jews. Further exemptions shall not exceed the total maximum of a hundred and fifty people alive and exempted under this paragraph.”

3. The last line of item 2 of paragraph (1) of article 2 shall read as: ”has been granted... on two counts, and those with a father awarded the golden or – at least twice - the big silver medal of bravery in the war of 1914-18.”

4. The last word of item 3 of paragraph (1) of article 2 shall read as: ”has been granted..., and his children.”

5. The last line of item 4 of paragraph (1) of article 2 shall read as: ”disabled ex-service men and their wives and children, provided the ex-service man is 75 percent or totally incapacitated war casualty at the time this law takes effect.”

6. A new third (last) paragraph after paragraph (2) of article 2: ”The decrees of items 1-5 of paragraph (1) shall duly apply in the case of those participating in the fights for the country after the war of 1914-18.”

7. The expression ”...of Upper Hungary” in lines 4 and 5 of paragraph (2) of article 29 was deleted by the committee.

The committee did not adopt any of the other amendment proposals, as the Minister of Justice in attendance assured them that the government would consider most of what the proposals contained in its decrees to be issued at the time of enacting the law.³⁹

The joint committee chaired by Géza Töreký continued discussion of the proposals at 10 a.m. on Thursday, April 13. The government was represented by Prime Minister count Pál Teleki, Minister of Justice András Tasnádi Nagy, Ferenc Zsindely, under-secretary of state for the Cabinet, and István Antal, under-secretary of state for justice. At the beginning of the session, the chair announced that the sub-committee had come up with its proposals, which he had asked László Görgey to introduce before they would discuss the proposals paragraph by paragraph. Baron György Prónay’s motion to postpone the session was rejected, as it was hard to take a responsible decision on an act after it had been introduced. With regard to the title, Serédi made the careful remark that it might be more appropriate to use the term Greater Hungary in the title, considering that it was Greater Hungary before 1849. As regards the first paragraph, Gyula Glattfelder pointed out that the proposal of the sub-committee was not in accordance with the theological standpoint. However, a politician was to consider which of the various proposals would cause the least problems, and which one should be adopted in order to reach the desired goal. Even though the amendment put forward still fell short of the Christian dogmatic viewpoint, he was willing to adopt article 1 with the amendment proposed, as he believed this to be the lesser of two evils. László Ravasz, Sándor Raffay, and Miklós Józán also spoke in favor of the amendment. After the contributions to article 1, the Minister of Justice took the floor. He welcomed the speeches of the bishop and all others who, in

³⁹ K 428. vol. 439. April 12. editions 25, 26.

order to prevent a clash between the two Houses of Parliament, supported the adoption of the amendment proposed. That is what he was asking the committee to do, too, even though the government was in favor of the original bill. Amendments proposed by the sub-committee would be endorsed and submitted to the House of Representatives by the government, while any other amendments adopted might make it impossible for the government to mediate in a supportive manner. After György Prónay's speech, the committee adopted the amendment proposed by the sub-committee, rejecting all the other ones. With regard to article 2, there was no church contribution; this paragraph was likewise adopted with the amendment proposed by the sub-committee. Articles 3 and 4 were adopted in their original wording. Article 5 was also adopted without changes after the contributions of József Pap and Gyula Glattfelder. Gyula Glattfelder drew attention to the fact that he had cast his vote against this wording on the sub-committee as well, since this was the very point that made it possible to dismiss people from their jobs without ensuring proper legal forum or ascertaining any sort of misdemeanor. Just as they had done so up to now, they would continue to call attention to any violation of rights in the future, too, and would refuse to support such. He proposed that those affected by the decree should have the opportunity to retain their jobs provided their Christian co-workers put forward an appeal by majority to that end. This proposal would not jeopardize the goals of legislators, and he was convinced that co-workers would not support anyone not worthy of it. In defiance of the bishop's proposal, the Minister of Justice asserted that only the closest of co-workers could be involved in any such action, and they could not be expected to be objective, as they would do it as a friendly gesture. The bill would introduce an absolute decree treating everyone the same way, while the bishop's proposal would allow for different treatment of people in the very same situation. He did not support adoption of the amendment. There was no contribution to articles 6-8. Article 9 remained unchanged, too, and there was no contribution to article 10, either. Articles 11 and 12 were adopted without any change as well. The committee was set to resume its session at 6.30 p.m.⁴⁰

The session of the joint committee continued after this. The government was represented by the Minister of Justice and under-secretary of state István Antal. Article 13 was adopted without any contribution. There was no church contribution to articles 14 and 15, and there was no contribution at all to articles 16-28. In the case of article 29, the amendment proposal of the sub-committee was adopted. With this, the joint committee closed the in-depth debate, and requested that discussion of the bill be declared urgent.⁴¹

40 K 428. vol. 439. April 13. editions 14, 16, 18, 20-23.

41 K 428. vol. 439. April 13. editions 45-47.

For the report of the committee refer to *Felsőházi irományok 1935-40.* issue 409. vol. IX. 317-321.

The general debate on the bill restraining Jewish expansion into public life and the economy was launched by the Upper House in its session 85⁴² of April 15, 1939. On this occasion, Jusztinián Serédi took the floor. He exclaimed against the fully unconstitutional forfeiture. He deemed it necessary to adequately reduce the ratio of Jews in the economy and public life, but certainly not in such an unconstitutional manner. He declared it was against natural law to cite collective guilt. He protested against Christians being divided into groups on the basis of descent. No such bill was needed to prevent an invasion by Jews from abroad, either, as it would suffice to deny them a residence permit.⁴³

In the in-depth debate at session 87 held on April 18, Gyula Glattfelder took the floor as well. He argued that converted Jews deserved to be protected even though Jews as a whole had done much wrong to Hungarians. At the same session, Gyula Glattfelder, bishop of Csanád was elected a member of committee no. 36 to be delegated under act no. II. of 1939.⁴⁴

The Committees on Agriculture, Justice, Industry, Trade and Transport, Public Law, Public Education, and Finances held a joint session at 4 p.m. on Monday, April 24 in conference room I. The agenda of the meeting included the measures to be taken in order to launch the procedure of bridging over the differences arisen between the two Houses during the debate on the bill restraining Jewish expansion into public life and the economy, i.e. the election of the 159 members of the Upper House to be delegated to the joint session of the two Houses by the Upper House, as well as the election of a chair, deputy chair and speaker.⁴⁵

The session started at 4 p.m., with Géza Töreký chairing. Géza Töreký was elected chair, Tihamér Fabinyi was elected deputy chair, and count Pál Bethlen was elected speaker of the committee to be delegated. Furthermore, the 159 members of the committee to be delegated were elected from among the 197 members of the committees. The elections

42 For the invitation to the session and agenda thereof refer to MOL (Hungarian National Archives) K 428. vol. 439. April 12. edition 18.

43 *Felsőházi napló 1935-1940*. IV. 135-138.

The 1st anti-Jewish bill was submitted in order to prevent German demands. Its spiritual father was Béla Imrédy. M. HORTHY, *Emlékirataim*, 229., P. SIPO (editor), *Magyarország1921—1941, Zsitvay Tibor emlékiratai*, 280. Before the 1st anti-Jewish bill, Upper House members of the Jewish denomination met with Regent Miklós Horthy to raise objections. L. SZŰCS, *Kormányzói audencia az első zsidótörvény előtt*, in: *Levéltári Közlemények (Archival Publications)*, 1993/1-2., 143-164. By endorsing the bill, Prime Minister Pál Teleki attempted to prevent antisemitism and satisfy German expectations at the same time. B. KOVRIG, *Magyar társadalompolitika II. kötet*, 188. In January 1939, on learning that such a bill was underway, Serédi protested against it in all possible forums. L. PŰSKI, *A magyar felsőház története 1927-1945.*, 107., 114-115., and P. SIPOS, *Imrédy Béla és a Magyar Megújulás Pártja*, 97.

44 *Felsőházi napló 1935-1940*. IV. 201-218.

45 For the invitation to the session and agenda thereof refer to MOL (Hungarian National Archives) K 428. vol. 440. April 22. edition 44. The chair and deputy chairs requested participation by all means.

For a list of the amendments rejected by the House of Representatives refer to *Felsőházi irományok 1935-1940*. issue 412. vol. IX. 325.

were followed by a debate, during which Gyula Glattfelder, László Ravasz, and Sándor Wekerle took the floor.⁴⁶

The National Committee on Defense comprising 36 members held its first session on April 25, 1939. At the beginning of the session, ranking member baron Sándor Szurmay read out the names of members of the Committee elected at the meeting of the Upper House on April 18. Among dignitaries of the church in the Upper House, Gyula Glattfelder had been granted membership. After this, the committee elected its office-holders, the chairs, deputy chairs, and speakers.⁴⁷

The 159 members of the committee delegated by the committees, as well as the Committees on Agriculture, Justice, Trade and Transport, Public Law, and Public Education of the House of Representatives held a joint session in the chamber of the House of Representatives at 10 a.m. on Wednesday, April 26 in order to discuss Upper House amendments to the bill on restraining Jewish expansion into public life and the economy, which had not been adopted by the House of Representatives.⁴⁸ The session was opened by Géza Töreky. The Prime Minister, the Minister of Justice, the Minister of the Interior, and under-secretary of state István Antal were all in attendance. The debated article 1 was first outlined by János Makkai, speaker of the committee delegated by the House of Representatives, then by count Pál Bethlen, speaker of the committee delegated by the Upper House. Béla Ivády was first to take the floor, followed by Gyula Glattfelder. He was hoping he would succeed in convincing members of the House of Representatives of the validity of the reasons calling forth the amendments initiated by the Upper House. First and foremost, he pointed out that the Upper House had no intention to prevent the bill from being enacted. Suffice it to say that there were members of the Upper House who had warned as many as 40-50 years ago against letting the

46 K 428. vol. 440. April 24. edition 32.

47 K. 11. 4-5.

46 sessions of the 36-member National Committee on Defense can be traced back with the help of the available minutes. Thus, minutes of the following sessions are at our disposal: session 1: April 25, 1939; session 2: June 28, 1939; session 3: July 28, 1939; session 4: September 14, 1939; session 5: October 13, 1939; session 6: October 27, 1939; session 7: January 11, 1940; session 8: February 29, 1940; session 9: May 29, 1940; session 10: August 8, 1940; session 11: September 23, 1940; session 12: November 26, 1940; session 13: April 29, 1941; session 14: June 4, 1941; session 15: July 17, 1941; session 16: October 22, 1941; session 17: November 10, 1941; session 18: December 30, 1941; session 19: January 8, 1942; session 20: February 13, 1942; session 21: February 26, 1942; session 22: March 23, 1942; session 23: April 10, 1942; session 24: April 24, 1942; session 25: June 10, 1942; session 26: June 15, 1942; session 27: July 1, 1942; session 28: July 31, 1942; session 29: August 28, 1942; session 30: October 7, 1942; session 31: November 14, 1942; session 32: November 27, 1942; session 33: December 21, 1942; session 34: January 22, 1943; session 35: March 24, 1943; session 36: May 19, 1943; session 37: June 4, 1943; session 38: July 5, 1943; session 39: July 23, 1943; session 40: August 12, 1943; session 41: September 28, 1943; session 42: October 7, 1943; session 43: November 15, 1943; session 44: December 9, 1943; session 45: February 8, 1944; session 46: March 10, 1944.

Source: K. 11.b. 3-610.

48 For the invitation to the session and agenda thereof refer to MOL (Hungarian National Archives) K 428. vol. 440. April 24. edition 32. The invitation was reiterated on April 25. K 428. vol. 440. April 25. edition 23.

Jewish spirit prevail. Anyone claiming that Christian society had to be protected from the Upper House was falsifying facts. The reasons for the bill being less vehemently debated in the Upper House were two-fold: on the one hand, members of the Upper House tended to be more advanced in years, on the other hand, they had the burden of grave responsibility to carry. The anxiety in the Upper House was mainly due to the concerns about the economic consequences, which was to be understood, as the leading figures of our economy were located in the Upper House. All throughout the Upper House debate of the bill, its members had been aiming at ensuring an opportunity of reconciliation between the two Houses. Their goal had been to produce a text endorsed by both Houses that would bring the greatest results with the least pains. There had been two significant propositions that might have caused radical changes. One had to do with ex-servicemen. The Upper House would have been willing to adopt even stronger measures against the Jews if it had managed to achieve notable results for the family members of ex-servicemen. To avoid any confusion, he hereby stated that all efforts of the Upper House had aimed at ensuring that the law have no force in the case of baptized Jews. All Christian Churches unanimously agreed on the fact that all baptized inhabitants of the country were to be treated as equal citizens. This had been the fundamental law and order of the country ever since the days of Saint Stephen: our entire political system rested on this principle. We could only talk about Christian government and politics inasmuch as the government respected the thousand-year-old rights of Christian Churches. The Churches deserved no reproach for talking about baptism and the mysterious spiritual features inherent in it, as forces shaping and elevating the individual, the race, the nation to a new level. In this field too, making ever more concessions, the Upper House had gone the farthest possible, reaching a moral frontier there was no going beyond. All the Hungarian Churches were united in the belief that this was not only a case of dogmatic conviction, but one of preserving ancient Hungarian Christian common property, i.e., the tenet of insisting on baptism as a proof of Hungarian descent. The question to be answered was whether a thousand-year-old Hungarian legal construction should prevail or tumble. This debate should not end without an agreement of the two Houses. No one could wish that something conceived by the House of Representatives and adopted by the Upper House to 95% should get lost or fall through on account of the unfortunate outcome of a dispute between the Houses. This would not be in the interest of anyone else than the Jews themselves, therefore they had to find a way of reconciling the different positions of the two Houses. In conclusion, he remarked that the best way to get to know the people was through the devoted work of the village parsonage. After further speeches, the Minister of Justice expressed his opinion that there was no agreement conceivable in a committee of 300 members, yet they had all gathered here to reach consensus. The commencing speeches were followed by a break. At the end of the debate, the Minister of Justice suggested that the committees of each House appoint ten members respectively, who would put forward their concrete proposals for an agreement. He took the opportunity to recommend "vitéz" Ágoston

Benárd, András Gergelyffy, Aurél Halla, Béla Ivády, Béla Jurcsek, János Makkai, "vitéz" Lajos Makry, Zoltán Tildy, "vitéz" Gábor Ujfalussy, and Tibor Zsitvay (the minister had originally recommended Károly Megay instead of Zsitvay) for delegation by the House of Representatives into the sub-committee. On behalf of the Upper House, baron Zsigmond Perényi recommended Géza Töreky for chair, while Jusztinián Serédi, Gyula Glattfelder, László Ravasz, baron Albert Radvánszky, Sándor Wekerle, Emil Purgly, count László Somssich, Géza Szüllő, baron György Prónay, and Tihamér Fabinyi for members of the sub-committee. The sub-committee was unanimously elected by the Houses, and the session was over at 6 minutes past 1 p.m. The sub-committee would have a meeting at 5 p.m. on Wednesday. The next session of the joint committee was scheduled for 10 a.m. on Thursday.⁴⁹

The conciliation sub-committee of 20 members of the two Houses held a session at 5 p.m. on Wednesday, April 26. The session was opened by chair Géza Töreky, and the debate started after a speech by Minister of Justice András Tasnádi Nagy. On behalf of the Upper House, Jusztinián Serédi, Gyula Glattfelder, László Ravasz, Tihamér Fabinyi, and György Prónay took the floor. On behalf of the House of Representatives, Béla Ivády, "vitéz" Ágoston Benárd, Béla Jurcsek, János Makkai, and Tibor Zsitvay took the floor. The session of the sub-committee was suspended at 8.15 p.m., and its members from the Upper House retired for a separate, thirty-minute-discussion, at which they later requested the presence of the Minister of Justice and under-secretary of state István Antal. At 8.45 p.m. the session of the sub-committee was reopened, but only lasted a few minutes. The session was rescheduled for 9.30 a.m. on Thursday.⁵⁰

The joint committee of the House of Representatives and the Upper House resumed its interrupted session Thursday morning on April 27, with László Péchy chairing. The Prime Minister as well as the ministers András Tasnádi Nagy and Andor Jaross were in attendance. At the beginning of the session, speaker János Makkai outlined the compromise solution adopted by the sub-committee. Upon introduction thereof, Jusztinián Serédi took the floor. The archbishop maintained his standpoint of principle which he had repeatedly explained at plenary meetings and committee sessions of the Upper House. However, for the reasons cited during the conciliation procedure on the one hand, and respecting the willingness prompted by the mediation of the Minister of Justice on the part of the House of Representatives on the other hand, he was ready to accept the proposal of the sub-committee for his own part, hoping to bridge the gap between the two Houses. He did so in order to grant the desired peace to both politics and the country by carefully tending to this mighty issue which had caused so much tension in public and social life, and which had been threatening to bring about a crisis. He declared that he, along with almost all members of the Upper House, had spoken up to protect their Christian brethren when proposing amendments to the bill adopted

49 K 428. vol. 440. April 26. editions 18, 19, 21, 24, 25, 34, 35, 36.

50 K 428. vol. 440. April 26. edition 40.

by the House of Representatives. He was asking his Christian brethren to acknowledge they had done everything within their powers to protect their legitimate rights, and to understand that if they had failed to achieve more, it was due to circumstances beyond their control. As far as they were concerned, they had tried to achieve the maximum there was to be achieved under the circumstances. In conclusion, he thanked the government for its willingness to make this reconciliation possible, asking it at the same time to strive for the smoothest and least painful implementation of this bill - serving the interests of the country - if the bill was to be enacted. The cardinal's speech was followed by the speeches of Károly Rassay, Károly Meizler, and Ferenc Rajniss, upon which the joint committee adopted the proposals of the sub-committee 149 to 59, with 4 annulled ballots, in a procedure of secret ballot.⁵¹

The amendment proposals were as follows:

For article 1:

Instead of "January 1, 1939" in the first line of item a) of paragraph 3, "August 1, 1919" was to be recorded.

The words "and 20 years have passed since the day he/she received baptism" in the last two lines of the same item were to be omitted.

As a new item d) in paragraph 3, the following text was to be written: "d) the offspring of parents meeting the requirements of item a) and belonging to a Christian denomination since January 1, 1939, at the latest, if that offspring has been a member of a Christian denomination since his/her birth."

Instead of the sixth (last) paragraph, the following two new paragraphs were to be recorded: "The restrictive measures in paragraph 1 of article 5, in articles 6, 7, 10, 15, 16, and in paragraph 2 of article 19 were to be applied in the case of individuals and their offspring identified in items a) and d).

Should the need arise to exempt certain individuals from the effect of this law through the establishment of an appropriate institution in the special interest of the nation, the ministry is hereby instructed to submit such proposal to Parliament on the establishment of an appropriate institution."

For article 26:

As a new paragraph preceding the last paragraph, the following text was to be recorded: "An act defined by point 3. is a criminal offence punishable by imprisonment for up to 3 years, loss of office, and suspension of the exercise of political rights - if the criminal offence is committed in order to certify the personal circumstances defined by items a) or d) in paragraph 3 of article 1."⁵²

⁵¹ K 428. vol. 440. April 27. editions 21, 22.

For the text of the amendments refer to *Felsőházi irományok 1935-40.* issue 414. vol. IX. 328-329.

⁵² K 428. vol. 440. April 27. edition 24.

Agenda items 18 and 19 of the conference of the Episcopate on October 3, 1939 dealt with the problems arisen after the bill took effect. Agenda item 19 was baron Móric Kornfeld's petition recounting that the

THE 3RD ANTI-JEWISH BILL

The Committees on Justice and Public Law of the Upper House held a meeting Saturday morning, on July 12, with Géza Töreky chairing, and Minister of Justice László Radocsay and under-secretary of state István Antal attending. The goal of the meeting was to start debating the bill⁵³ on the supplements and amendments to act no. XXXI. of 1894 on marriage law. The bill was submitted by "vitéz" László Görgey. Jusztinián Serédi was first to take the floor. The archbishop raised objection to the fact that he as the *per se* representative of Catholicism in Hungary, had not been informed of the bill in time, even though it affected the Catholic Church and holy matrimony, and thus had not been able to make his comments or propose amendments to it.⁵⁴ The reason he could not accept the bill was not for the sake of Jews, but on principle, as defying positive

law had resulted in the deterioration of the situation of baptized Jews even in comparison to that of Jews maintaining their religion. Therefore, he recommended setting up a committee of clerical and secular members which would provide moral protection for the Catholics of Jewish descent in question. The Episcopate decided in favor of setting up such a committee, and appointed the archbishop of Kalocsa as head of the committee.

M. BEKE, *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944 között* II. kötet 227.

The first report on the work of the committee – with a note on the fact that it was receiving bills in large numbers – was discussed as agenda item 30. at the meeting of the Episcopate on March 13, 1940. The committee reported on several successful cases of mediation, such as the committee saving the jobs of people threatened by being dismissed by their employers on the grounds of descent.

M. BEKE, *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944 között* II kötet. 244-245.

In its second report prepared for the meeting of the Episcopate on October 16, 1940, the committee records several instances of infringement of rights where authorities, surpassing the actual words of the law, went as far as examining the spiritual life of converts in order to determine which provisions of the law applied in their case. The report also makes mention of the 3rd bill in preparation, and urges for an encyclical letter of condemnation to be issued, which would reflect the clerical viewpoint rooted in natural law. The proposal submitted by the archbishop of Kalocsa – in his capacity as chair of the committee – was turned down by the Episcopate, with Gyula Glattfelder requesting that the unified standpoint of the Episcopate be publicized, since the government made it appear as though the Episcopate was divided on the issue.

M. BEKE, *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944 között* II. kötet 257-258.

The situation after adoption of the bill is well reflected by agenda item 24 of the meeting of the Episcopate on March 13, 1940. They report on many converts returning to Jewish faith after baptism. Yet, at the same time they used their certificate of baptism to prove they were Catholics. To avoid such abuse, the Episcopate issued a decree under which the baptising Church was to register the dates of withdrawing from or re-entering into the Church.

M. BEKE, *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944 között* II. kötet 242.

53 For the text of the bill adopted by the House of Representatives refer to *Felsőházi irományok 1939-44.* issue 232, vol. V. 53-71.

54 The comments made at the meeting of the Episcopate on March 12, 1941 reinforced the truth of this statement. Here Jusztinián Serédi related the fact that he had personally asked the Prime Minister to brief him on the bill in preparation, expressing his hope at the same time that the bill would not further deteriorate the situation of baptised citizens of Jewish descent, which was already bad enough as it was. According to Serédi, the Prime Minister was very reserved in his reply, and all he said about the bill in

divine law – at least indirectly, through civil marriage – it put obstacles in the way of holy matrimony as well. In contrast to unwritten natural law, it restricted the freedom of those, whom God had not forbidden to marry either directly or indirectly through the church. In doing so, it infringed both divine and natural law, violated the freedom of the individual, and even went as far as to employ religious force against the conscience of religious people. He refused to adopt the bill, since its goal could be attained without violating the above-mentioned laws and human freedom at the same time. This might be possible if someone planning a marriage could be informed by the doctor examining his/her partner of the other one's disease in strict confidence, or if the state – within its own competence –, sad as it may be, refused to ensure the same civil law consequences for the marriage of the partner of Jewish descent as it did for other marriages, which, as a rule, would prevent the planned marriage from taking place. Upon the motion of the last speaker, baron György Prónay, the committee delegated a sub-committee of 14 members to harmonize the amendment proposals. As chair Géza Töreký appointed the persons to be delegated into the sub-committee, he did not mention the archbishop, thus calling forth exclamations like "and the venerable archbishop!", but Serédi announced he did not wish to be a member of the sub-committee to be delegated. He did not see any reason why there could not be a Catholic member of the sub-committee, however, as the goal of the sub-committee was to focus on certain amendments without altering the essence of the bill, it could give rise to misunderstandings if he was to accept membership in the sub-committee, since this might make the impression that he was indirectly undermining his rejection of principle. The same was true for the episcopate and the clergy as well. He would approve of certain amendments and mitigations to the bill, as well as of clarifying the bill some more, yet, for the reason of principle mentioned before, he did not wish to take part in the work of the sub-committee. The persons appointed for membership in the sub-committee were elected by the joint committee, and they proceeded to do their job as early as Saturday afternoon.⁵⁵

At their session⁵⁶ in the afternoon of July 14, the joint Committees on Justice and Public Law adopted the newly submitted article 9. Géza Töreký was chairing, the Minister of Justice was present and took the floor, and under-secretary of state István Antal and

preparation was that "it was going to be clear". Serédi took the answer to mean that the Prime Minister either did not know yet what the bill was going to be like or he was avoiding speaking about it.

M. BEKE, *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944 között* II. kötet 272.

55 K 428. vol. 493. bundle 878. editions July 12, 17, 26, 27, 28, 31, 32, 35, 37, 40, 42.

Jusztinián Serédi had consulted the Prime Minister on the bill in preparation well before the end of March, asking him to make sure the bill would not make things harder, while it could not be circumvented, either. Pál Teleki then took a reserved position toward the archbishop, saying only the bill "was going to be clear". Of this, Serédi personally informed the Episcopate at its meeting on March 12. See: J. GERGELY, *A püspöki kar tanácskozásai 1919-1944*. 279.

56 For the invitation to the session refer to MOL (Hungarian National Archives) K 428. vol. 493. bundle 878. editions July 12. 47.

ministerial adviser József Tomcsik on behalf of the Minister of the Interior were also in attendance. The debate mainly focused on articles 1 and 9, but no dignitaries of the Catholic Church participated in it - for the reasons of principle cited by archbishop Jusztinián Serédi two days before. Finally, the bill was adopted with the amendments of the sub-committee.⁵⁷

At the July 18 session of the Upper House, Jusztinián Serédi took the floor in the general debate of the bill on the supplements and amendments to act no. XXXI. of 1894 on marriage law. He raised objection to the fact that no official representatives of the Catholic Church had been involved in the preparation of the bill, even though the bill would put an obstacle in the way of two-thirds of Catholic marriages. He believed it had been produced to reassure misguided public opinion, yet it would have been more effective to guide public opinion in the right direction. The Hungarian Catholic Episcopate turned the bill flat down. As act no. XXXI. of 1894 tied holy matrimony to the pre-condition of civil marriage, the bill made holy matrimony with someone of Jewish descent likewise impossible. However, the state was not to supervise church laws. Impediment of marriage based on descent was against both divine and natural law. This bill was incapable of warranting a promotion of national marriage cited among the reasons for the bill. The existence of the other two impediments of marriage, i.e. infectious consumption and infectious venereal disease, was only provisional, too, since both could be cured, thus he could not accept these, either. He spoke up against procured abortion as well. The current fiasco of the institution of marriage had been brought about by the permission of civil divorce. Had the bill put no obstacles in the way of holy matrimony, it would be acceptable. As this was not the case, however, he could not but reject it.⁵⁸

57 K 428. vol. 493. bundle 878. editions July 14. 28, 29, 30, 31, 33, 34.

For the report of the committee refer to *Felsőházi irományok 1939-44.* issue 238. vol. V. 102-109.

58 *Felsőházi napló 1939-1944.* vol. II. 282-286. and E. KARSAI, *A budai vártól a gyepűig 1941-1945.*, 15. L. PÜSKI, *A magyar felsőház története 1927-1945.*, 130.

Serédi reported on his contribution to the debate of the bill at the meeting of the Episcopate on October 8. He explained that the bill denied three articles of faith, therefore it was not to be adopted. He thanked his fellow-bishops for the trust they had vested in him when accrediting him to be their universal representative.

He spoke harsh words about Church dignitaries in the Upper House who had not cast a vote, sometimes choosing to hide behind a pillar in the session room instead. If all decent people had been there, the fate of the bill could have been altered, though.

See: J. GERGELY, *A püspöki kar tanácskozásai 1919-1944.* 283-284.

“He took this opportunity to extend his heartfelt thanks for the trust vested in him, the approving support of his conduct, the kind participation in the sessions of the Upper House, as well as for the impressive unified standpoint. Neither he nor anyone else had anything to hold against those who stayed away for justifiable reasons (age, disease, or any other serious reason). Much to his regret, however, there had been some Church dignitaries, members of the Upper House, who – for no weighty reason at all – had either failed to show up at the sessions altogether or had stayed out during the voting procedure; in fact there had even been one who had hid behind a pillar at the beginning of the voting procedure, only emerging when it was over. Had *these people* shown up and cast their votes, the fate of the bill would have taken an entirely different direction. He did not wish to waste any more words on these, who had badly betrayed

The joint committee of 150 members delegated by the Committees on Justice and Public Law of the House of Representatives and the Upper House held a session at 10 a.m. on July 23, with Géza Töreky chairing.⁵⁹ Speakers Kálmán Bocsáry and István Bezerédj outlined the standpoint of the House of Representatives and the Upper House, respectively. Afterwards, "vitéz" György Váczy, Károly Maróthy, and count Móricz Esterházy spoke on behalf of the House of Representatives, while Presbyterian bishop László Ravasz and diocesan of Veszprém Gyula Czapik spoke on behalf of the Upper House. Prime Minister László Bárdossy was next to introduce the standpoint of the government. Upon the suggestion of count Móricz Esterházy, the joint committee delegated a sub-committee of 24 members, which set out to work immediately, and which included Gyula Czapik as member, too. The Prime Minister was present all throughout the debate of the sub-committee, which ended at 2.45 p.m. The sub-committee delegated a drafting committee from among its own members, which came up with a proposal by 4 p.m. to be presented to the joint committee re-summoned for 4 p.m. With László Péchy chairing, Kálmán Bocsáry submitting the draft text, and three members excepted, the joint committee adopted the texts of articles 9 and 15 as proposed by the sub-committee, as well as a supplement to the title of the bill, which thus read "on the supplements and amendments to act no. XXXI. of 1894 on marriage law, and on the measures of race-protection associated with it". The adopted proposals were submitted to the plenary session of the House of Representatives and the Upper House the following day, which then adopted the bill.⁶⁰

the cause of Christ and his Holy Church, as he felt ashamed. It was not his place to pass judgement. These people should settle the affair with God, and – as far as it was possible – they should make amends to those they had offended.

M. BEKE, *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944 között* II. kötet 291.

A. MESZLÉNYI, *A Magyar Katolikus Egyház és az emberi jogok védelme*, 38-41. In all of his speeches delivered on bills depriving of rights, Serédi appeared as the protector of constitutionality. Accordingly, he did not even hesitate to stand up to Hungarian Nazis later, demanding an end to the deportation of Jews.

J. GERGELY, *A politikai katolicizmus Magyarországon, 1890-1950.*, 169-170. Already at the 1942 general assembly of the Saint Stephen Association and at the special session of Saint Stephen Academy in December 1942, Serédi called upon his Catholic brethren to protect human rights and fundamental freedoms. That is what the Laws of the Church required, too. ZS. L. NAGY - K. BÚRUCS (editors), *Kiútkeresés, 1943.*, 91.

Gyula Glattfelder submitted amendment proposals aiming to alleviate the bill, but these were rejected by the plenary session at the request of the government. L. PŰSKI, *A magyar felsőház története 1927-1945*, 131.

59 For the invitation to the session and agenda thereof refer to MOL (Hungarian National Archives) K 428. vol. 494. bundle 878. July 19. edition 18.

60 K 428. vol. 494. bundle 878. July 23. editions 22, 23, 24.

For the report of the committee refer to *Felsőházi irományok 1939-44.* issue 241. vol. V. 114-115.

EVALUATION

During the committee debate of act no. XV. of 1938 on providing more efficient measures to ensure the balance of the social and economic spheres (first anti-Jewish bill), Jusztinián Serédi and Gyula Glattfelder took the floor (the latter three times).

During the committee debate of act no. IV. of 1939 on restraining Jewish expansion into public life and the economy (second anti-Jewish bill), speeches were made by Jusztinián Serédi (three times), Gyula Glattfelder (seven times), and Gyula Keszthelyi; at the plenary debate Jusztinián Serédi and Gyula Glattfelder took the floor; while on behalf of the Upper House committee delegated to bridge over the differences between the two Houses, Jusztinián Serédi and Gyula Glattfelder took the floor (twice each).

During the committee debate of the supplements and amendments to article XXXI. of 1894 on marriage law, and of act no. XV. of 1941 on the measures of race-protection associated with it (third anti-Jewish bill), speeches were made by Jusztinián Serédi (twice); at the plenary debate by Jusztinián Serédi; while on behalf of the Upper House committee delegated to bridge over the differences between the two Houses, Gyula Czapik took the floor.

The contemporary minutes supply evidence that they were just about the only ones in the two Houses of Parliament who exclaimed against the deprivation of vested rights. They demonstrated a philosophical and theological deduction which proved the indefensibility of the bills on the basis of natural law. In the case of the first anti-Jewish bill they understood the rationale behind the submission of the bill, consequently they had nothing against the goal of the bill, yet rejected it on account of its implementation, i.e. the fact that it distinguished on the basis of the time of reception of baptism. Unfortunately, the amendment proposals submitted by them did not win the majority. In the case of the second anti-Jewish bill they could not even identify with the rationale behind the bill. They repeatedly referred to their comments made during the debate on the first anti-Jewish bill that the way to fight social tensions was not through exclusion, but by ensuring new opportunities. The decree of the bill making a difference between Christians and Christians based on whether or not they were of Jewish descent translated into absolute and unacceptable discrimination by their terms. They underlined that although they had indicated their objections to the government months before the parliamentary debates, they had been ignored. Both Jusztinián Serédi and Gyula Glattfelder personally participated in the wording of the amendment proposal submitted by the Upper House committee, yet neither one of them took it upon himself to radically reduce or annul the circle of people affected by the bill. They adopted the majority of the Upper House amendments, however, a number of these were rejected by the House of Representatives. Gyula Glattfelder was also granted a place in the Upper House committee delegated to bridge over the differences between the two Houses. He was assigned the task of defending the Upper House amendments, which he did not succeed in. Jusztinián Serédi and Gyula Glattfelder likewise took an

active part in wording the compromise proposal. The new proposal was closer to the original standpoint of the House of Representatives. In explaining why he deemed the compromise acceptable, the archbishop unfortunately tried to turn the unacceptable into acceptable by using weak arguments in its support, i.e. the fact that they would like this issue that stirred up the whole of society to come to a standstill at last. This was the worst decision made by dignitaries of the Church in the Upper House.

It was an inconceivable mistake to adopt the compromise of the second anti-Jewish bill instead of sticking to their original notion of rejecting the bill.

From the very start, they were against the adoption of the third anti-Jewish bill, as it was in conflict with positive divine law, and inherently with Christianity. By refusing to take part in the preparation of eventual amendments, Jusztinián Serédi clearly demonstrated his reluctance to associate himself with the bill in any way whatsoever. A crucial reason for their indignation was that the bill as good as forbade Christians of Jewish descent to enter into holy matrimony, thus diminishing Church autonomy.

*Dr, Latorcai Csaba
főiskolai docens, GFF*

A KÁPOLNÁK MINT SZENT HELYEK

BEVEZETÉS

A szent helyek, mint kápolnák, azaz kisebb egyházi épületek, melyek gyakran egy helyiségből állnak össze, és magán vagy nyilvános istentiszteleti ájtatosságokra alkalmas, de mégsem istentiszteletre vannak szánva.

A kápolnák eredete igen régi és a gyökerei szinte a kereszténység kezdeteire nyúlnak vissza.¹ Megkülönböztettek nyilvános, félig-nyilvános és magánkápolnákat.

NYILVÁNOS ÉS FÉLIG NYILVÁNOS KÁPOLNÁK A HATÁLYOS KÓDEX ELŐTT

A nyilvános kápolnák az oratoria publica, azok a helyek, melyekben joga van minden hívőnek részt venni. A 17-es Kódex így határozza meg: „Oratoria publica eodem iure quo ecclesiae reguntur.”²

A nyilvános kápolnákra ugyanazon jogszabályok állnak fenn, mint a templomokra vonatkozóan. Régen a kápolnákat úgy különböztették meg, hogy nyilvános-e vagy sem, hogy megtekintették a bejáratát. Ha a bejárata az utcára nyílt, akkor a kápolna többnyire nyilvános volt. A későbbiekben ez nem volt ilyen egyértelmű, hisz voltak olyan esetek, mikor egy kerten, lépcsőn vagy épületen keresztül jutott el az ember a kápolnához.

A nyilvános kápolnák használatát tekintve, minden liturgikus cselekmény végezhető úgy, mint a templomokban, kivéve azokat, melyek a plébániákhoz kötöttek és a rubrikák másként szabályozzák.

A kápolnák másik csoportja a félig nyilvános kápolnák, az úgynevezett oratoria semipublica.³ A nyilvános és magánkápolnák között helyezkedik el, mely egy intézet, társulat vagy magánszemély tulajdonában áll, aki nyilvános használatot engedélyez.⁴ A 17-es Kódex a következő kánonokban tárgyalja 1192-es és az 1193-as az 1265. kánon. 1192-es kánonban kifejti, hogy csakis a helyi ordinárius engedélyével állítható és szentelhető fel kápolna, de kifejezetten csak akkor, ha az ordinárius meggyőződött a kápolna szükségességéről, illetve berendezésének méltóságáról. Továbbá kifejti a kánon, hogy világi célokra át nem alakítható a helyi ordinárius engedélye nélkül. Az 1193-as kánon kifejti, hogy minden egyházi szertartás végezhető benne, hacsak a rubrikák nem tiltják,

1 Szinte kizárólagosan megegyezik a temetők és a templomok leírásával, kialakulásával, hiszen hidat képez a két hely között, még funkciójában is.

2 1191. 1.

3 A püspökök és a bíborosok magánkápolnái ilyennek számítottak.

4 Dr. MIHÁLYFI Ákos: *Nyilvános Istentisztelet*, Szent István Társulat, Budapest 1933. 185.

illetve a helyi ordinárius másként nem rendelkezik. Ha nincs az istentiszteleti alkalmakra különleges megszorítás, akkor több mise is bemutatható, és a hívők közössége is minden kötelezettségének eleget tehet a miselátogatást illetően. Ha állandó rendszerességgel mutatnak be istentiszteletet, illetve a kápolna világi vagy szerzetespapok vezetése alatt áll, a püspök megengedheti az Oltáriszentség állandó őrzését, míg más, félig nyilvános kápolnában csak a Szentszék engedélyével őrizhető az Oltáriszentség.⁵

MAGÁNKÁPOLNÁK A HATÁLYOS KÓDEX ELŐTT

A kápolnák harmadik csoportja az oratoria privata seu domestica vagyis a magánkápolnák. A 17-es Kódex 1194-1196-os kánonjai foglalkoznak a magánkápolnákkal. A magánkápolna jól elkülönített helyen van, ahova nincs mindenkinek szabad bejárási joga, de viszont hordoz bizonyos kötöttségeket, illetve előírásokat, mint a többi kápolna. A magánkápolnát általában magánházakban, lakásokban állítják fel, bizonyos személyek vagy családok használatára kellően indokolt esetekben.

A hálószoba kivételével a magánkápolna a lakás bármelyik részében felállítható, megfelelő felszereléssel biztosítandó és hozzá illő bútorzattal ellátandó. Más célokra nem szabad használni, amíg őrzi kápolna jellegét. Ugyanakkor viszont fölszerelésében és a kápolnának kijáró megáldásban nem részesülhet, mert bármikor megszüntethető és a helyiség profán célra visszaállítható, ugyanakkor viszont megáldható házszenteléskor, a házszentelésnél használt formulával. A 17-es Kódex 1194-es kánonja szerint rendkívüli esetben egy mise mondása átmenetileg „per modum actus” a püspök engedélyével naponta elmondható.⁶ Fontos azonban, hogy mielőtt megadja az engedélyt, utánajárjon a kápolna felszereltségét illetően.

Az Oltáriszentség folyamatos vagy rendkívüli őrzésére nincs lehetőség, erre engedélyt csak a pápa adhat, de azt is kivételes helyzetekben. Ugyanez vonatkozik a különféle szentelmények és egyéb egyházi szertartások megtartására is: barkaszentelés, gyertyaszentelés, balázsáldás és egyéb körmenetek, ájtatosságok.⁷ Kivételt képez a házasság szentségének a kiszolgáltatása, mely fontos okból bárhol elmondható, sőt még a házasságkötés alkalmából celebrált nászmisét is meg lehet tartani.

Ide tartoznak még azon kápolnák is melyek a temetőben lettek létesítve, illetve állítatva egyes személyek, családok sírboltjai fölé, vagy temetkezés céljából: „Aediculae in coemeterio a familiis seu personis privatis ad suam sepulturam erectae sunt oratoria

5 Vö. Uo. 185. Vö. *Magyar Katolikus Lexikon VI. Kötet*, Szent István Társulat, Budapest 2001. 148.

6 A 17-es Kódex 1195-ös kánonja szerint a magánkápolna misézésére csak a pápa adhat engedélyt, de a püspöknek delegálhatja a hatalmat. A pápai engedély alapján csak egy csendes mise mondható el szükség esetén naponta a kápolnában. Nagyobb ünnepnapok alkalmával kivételesen semmilyen mise sem mondható el. Ilyen napok: Karácsony, Vízkereszt, Nagycsütörtök, Húsvétvasárnap, Áldozócsütörtök, Pünkösdszombat, Úrnap, Szeplőtelen Fogantatás, Gyümölcsoltó, Nagyboldogasszony, Szent József, Szent Péter és Pál, Mindenszentek, a templom címének és védőszentjének ünnepe. Viszont azok az ünnepnapok már nem vonatkoznak e tilalomra, melyeket X. Pius eltörölt.

7 17-es CIC 1195/1.

privata.”⁸ Bizonyos esetekben ezen kápolnák összességében véve, nagyobb joggal vannak felruházva, mint a magánkápolnák, hiszen a püspök vagy helyi ordinárius engedélyével akár egy vagy több mise is bemutatható naponta, tartós jelleggel. Az 1249-ik kánon szerint nemcsak bemutatható a legszentebb liturgia, hanem mindenki eleget tehet vasárnapi vagy más ünnepi mise hallgatásának.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a Szentszék kivételes esetben bizonyos személyeknek, egyházi méltóságoknak, mint protonotáriusoknak megadhatja az engedélyt, hogy magánkápolnát állítsanak fel saját lakásukban - a már fentebb felsorolt ünnepeket kivéve - a rokonok, segítők és egyéb lakók jelenlétében szentmisét mutassanak be, melyet az illetékes ordinárius illetve megyéspüspök vizitálhat.

BELSŐ-ZÁRT KÁPOLNÁK A HATÁLYOS KÓDEX ELŐTT

A belső-zárt kápolnák kialakításánál is azok a jogok és gyakorlatok valósulnak meg, mint az összes többi kápolna létesítésénél. Ez azt jelenti, hogy ahhoz, hogy kápolna, mint istentiszteleti hely létesülhessen, az illetékes ordinárius engedélyére van szükség. Ez az illetékes ordinárius lehet a helyi ordinárius, vagy pápai jogú klerikusi, szerzetesi intézmények és az apostoli élet társaságának nagyobb elöljárói, vagy tábortörzsi ordinárius. Mindegyik a saját illetékességi határain belül rendelkezhet, s az engedély megadása előtt meg kell bizonyosodni e célra való alkalmasságot illetően. Erről az illetékes ordinárius személyesen vagy mások által győződik meg. Fontos szem előtt tartani, hogy amennyiben az ordinárius engedélyezte a kápolna létesítését, akkor azt nem szabad más, profán célra használni.

Fontos megemlíteni, hogy ezen kápolnák csak akkor válnak szent hellyé, ha törvényesen megáldják, egyébként csak istentiszteleti hely marad, mely bármikor megszüntethető. Ilyen kápolnák létesítése önmagában nem ad semmi jogot ahhoz, hogy ott szentmisét mutassanak be, ugyanis ehhez a helyi ordinárius engedélye szükséges, amit lehet szóban és írásban is megadni, de célszerűbb írásban birtokolni, megjelölve annak hatályát. Az Oltáriszentség őrzése is külön engedélyhez kötött. Az előírások és engedélyek megegyeznek a magánkápolnák előírásaival.⁹

ÖSSZEFOGLALÓ

A 17-es Kódex a kápolna használatát időben redukálja függetlenül attól, hogy nyilvános, félig nyilvános, zárt vagy magánkápolnáról beszélünk. Persze a nyilvános kápolnák nagyobb engedéllyel és hatáskörrel rendelkeznek, de bizonyos esetekben ott is tiltva vagy korlátozva van az istentiszteleti alkalom, azaz a liturgikus ünneplés. A 17-es Kódex 1195-ös kánonja szerint a magánkápolna misézésére csak a pápa adhat engedélyt, de a püspöknek delegálhatja a hatalmat. A pápai engedély alapján csak egy csendes mise mondható

⁸ 17-es CIC 1190.

⁹ Lásd bővebben a Magán kápolnák cím alatt.

el szükség esetén, naponta a kápolnában. Nagyobb ünnepnapok alkalmával kivételesen semmilyen mise sem mondható el. Ilyen napok: Karácsony, Vízkereszt, Nagycsütörtök, Húsvétvasárnap, Áldozócsütörtök, Pünkösdvásárnap, Úrnap, Szeplőtelen Fogantatás, Gyümölcstő, Nagyboldogasszony, Szent József, Szent Péter és Pál, Mindenszentek, a templom címének és védőszentjének ünnepe. Viszont azok az ünnepnapok már nem vonatkoznak ezen tilalomra, melyeket X. Pius eltörölt.

Az Oltáriszentség folyamatos vagy rendkívüli őrzésére nincs lehetőség, erre engedélyt csak a pápa adhat, de azt is kivételes helyzetekben. Ugyanez vonatkozik a különféle szentelmények és egyéb egyházi szertartások megtartására is: barkaszentelés, gyertyaszentelés, balázsáldás és egyéb körmenetek, ájtatosságok.¹⁰

NYILVÁNOS KÁPOLNÁK A HATÁLYOS KÓDEX SZERINT

A kápolnákkal kapcsolatban a hatályos kódex 7 kánont tartalmaz, azaz az 1223–1229-ig bezárólag. A kápolna jelenlegi fogalma nagyjából tükrözi a korábbi egyházfegyelem félig nyilvános kápolna fogalmát. A kápolna vagy latinul oratorium az a hely, ami egy közösség vagy a hívők egy összegyűlő csoportja számára létesült a helyi ordinárius által. A templom tehát olyan szent hely, melyet felszenteléssel vagy megáldással változtatnak át. Így nem kell, hogy szükségképpen az legyen a hatályos törvény szerint, csak ha áldás révén szánták istentiszteleti helynek. Több helyen találhatunk kápolnát, elsősorban szemináriumokban, szerzetesházakban, kórházakban, börtönökben, laktanyákban, hajókon, árvaházakban.¹¹

Ha a kápolna valamely közösség tagjai számára van kifejezetten létesítve, akkor csak a helyi elöljáró engedélyével léphetnek be mások. A helyi elöljárónak nincs semmilyen kötelezettsége, hogy megadja az engedélyt az idegenek számára, tehát bármikor megtagadhatja azt.

A helyi ordinárius csakis akkor járul hozzá a kápolna létesítéséhez, ha előbb megnézte személyesen vagy más által a kápolnának szánt helyet, s megfelelőnek találta, mind a berendezést illetően, mind az épületet illetően. Fontos azonban megjegyezni, hogy az engedély nem avatja önmagában szent helyé a kápolnát, viszont megengedetté teszi annak használatát istentiszteleti cselekményre. Amennyiben viszont az ordinárius úgy rendelkezik, hogy az engedély mellett föl is szenteli vagy meg is áldja, akkor valóban megszentelt helyé válik.

Az illetékes ordinárius lehet helyi ordinárius vagy pápai jogú klerikusi intézménynek és az apostoli élet társaságának nagyobb elöljárója, vagy tábori ordinárius, persze mindegyik a saját illetékessége határain belül.¹² Amennyiben az illetékes személy, legyen az ordinárius vagy valamely intézmény nagyobb elöljárója, mely joghatósággal rendelkezik és engedélyezte a kápolna létesítését, úgy azt nem szabad profán célra használni,

¹⁰ 17-es CIC 1195/1

¹¹ Vö. KUMINETZ G.: *Az Egyház megszentelő feladata IV.* 2005. 105-106.

¹² Vö. Uo. 105.

még akkor sem, ha nincs felszentelve vagy megáldva. Az 1225. kánon kimondja, hogy törvényesen létesített kápolnában minden szertartás, azaz istentiszteleti szertartás végezhető.¹³ Ez egy olyan alapelv, amit korlátozhat az egyetemes és a részleges jog is, vagy a helyi ordinárius rendelkezése. A jog korlátozhatja a kápolnában folyó szertartásokat, amikor a plébános sajátos kötelezettségeiről beszél az 530. kánon alapján, mely szerint a plébánosnak van megbízatása: a keresztség kiszolgáltatására, a házasságkötésnél való közreműködésre, ünnepélyes áldás adása a templomon kívül, az ünnepélyes eucharisztia végzése vasárnap és parancsolt ünnepen. Azonban a liturgikus jog tiltja a nagycsütörtöki utolsó vacsora mise végzését.

Összefoglalva tehát elmondhatjuk, hogy a kápolnában a következő szertartások engedélyezettek, ha nincs megáldva: keresztség kiszolgáltatása, gyóntatás, házasságkötés, a szent rendek kiszolgáltatása, temetés, misézés. Amennyiben meg van áldva, akkor még az eucharisztia állandó őrzése, melyből következik továbbá a szentségimádás.

MAGÁNKÁPOLNÁK A HATÁLYOS KÓDEX SZERINT

A hatályos Kódex mindössze négy kánont szentel a magán- vagy házi kápolnáknak. Sajátossága a sacellum privatumnak, hogy egyetlen vagy több személy használatára van rendelve, de bizonyos feltételek alatt be lehet engedni más személyeket is.

Az 1226-os kánon alapján létesíthetők magán-, illetve házi kápolnák, amelyek szintén istentiszteleti helynek minősülnek, egy vagy több természetes személy javára. Létrehozásuknál itt is szükséges a helyi ordinárius engedélye. Be lehet engedni az istentiszteletre más személyeket is, az érintett személy engedélyével. Csak akkor válik ténylegesen szent helyé, ha azt a liturgikus előírásoknak megfelelő módon megáldják, máskülönben csak istentisztelet bemutatására alkalmas hely.¹⁴ A magán-, házi kápolna engedélyezésével még nincs engedélyezve az ottani istentisztelet végzésének a joga is, mert ahhoz az illetékes megyéspüspök engedélye szükséges, mint ahogy az Eucharisztia őrzéséhez is.

A 1227-es kánon előírása szerint az ordináriusnak jogában áll létrehozni maga számára házi kápolnát. Bármelyik püspök hozhat létre ilyen kápolnát, legyen az kiérdemesült, egyházmegyés, címzetes, kinevezett vagy felszentelt. Nincs szükség a helyi ordinárius engedélyére. Ez a püspöki magánkápolna ugyanazokkal a jogokkal rendelkezik, mint egy kápolna.

A magán-, házi kápolnák, akár meg vannak áldva, vagy fel vannak szentelve, vagy sem, kötelező mindenképpen, hogy csakis istentiszteleti célra tartsák fenn, és minden házi használattól mentesek legyenek.

13 „A törvényesen létesített kápolnában minden szent szertartás végezhető, hacsak egyes szertartások a jog vagy a helyi ordinárius rendelkezése folytán kivételt nem képeznek, illetve ha a liturgikus szabályokkal nem ellenkezik.” 1225. kánon.

14 Ugyanis a 932-es kánon kimondja, hogy az eucharisztikus áldozatot szent helyen vagy legalább megáldott helyen mutassuk be, hacsak a szükség mást nem kíván. Ilyenkor az asztal legyen terítővel mindig leterítve és korporálé is legyen rajta.

ÖSSZEFOGLALÓ

Az új fegyelem a 17-es Kódexhez képest merőben engedékenyebb és elnézőbb. Az 1225. kánon kimondja, hogy törvényesen létesített kápolnában minden szertartás, istentiszteleti szertartás végezhető.¹⁵ Ez egy olyan alapelv, amit korlátozhat az egyetemes és a részleges jog is, vagy a helyi ordinárius rendelkezése. A jog korlátozhatja a kápolnában folyó szertartásokat, amikor a plébános sajátos kötelezettségeiről beszél az 530. kánon alapján, mely szerint a plébánosnak van megbízatása: a keresztség kiszolgáltatására, a házasságkötésnél való közreműködésre, ünnepélyes áldás adására a templomon kívül, az ünnepélyes eucharisztia végzése vasárnap és parancsolt ünnepen. Azonban a liturgikus jog tiltja a nagycsütörtöki utolsó vacsora mise végzését.

A vásár- és ünnepnapokon a hívek kötelesek szentmisén részt venni, ugyanakkor pedig a nap megszenteléséhez hozzátartozik, hogy tartózkodniuk kell mindenféle olyan munkától, melyek megakadályoznák az Istennel való szorosabb kapcsolat elmélyítését. E kötelezettség teljesítése nincs helyhez illetve időhöz kötve, sőt rítushoz sem, csak katolikus szertartású szentmisén kell részt venni az ünnep napján, helytől függetlenül, akár kápolnában, magánkápolnában vagy templomban.

A KÁPOLNÁK MEGSZENTSÉGTENÍTÉSE, ILLETVE MEGGYALÁZÁSA ÉS A SZENT JELLEGÉTŐL VALÓ MEGFOSZTÁSA ÉS AZOK HELYREÁLLÍTÁSA

A kápolnák megszenteltségtenítésére, vagy csupán a megszüntetésére ugyanazon jogszabályok vonatkoznak, mint a templomokéra. A hatályos Kódex mindössze három kánonban fejt ki ezen cselekményeket és azok hatását az adott szent helyekre. Az 1210-es kánonban leírja, hogy mik azok a cselekmények, melyeket alkalmazhatnak és melyek megengedettek, ugyanakkor pedig kitér arra is, hogy a helyi ordinárius bizonyos esetekben megengedheti a hely más jellegű használatát is, ha az nem ellenkezik a hely szakralitásával. Sajnos a jelenlegi tendencia azt mutatja, hogy ez a használati mód, illetve az engedély egyre inkább kitolódik, és a szakralitás teljes figyelmen kívüli hatása érvényesül, mind a kápolnák, mind pedig a templomok használatában. A profán használatra került kápolnák többsége, sajnos nem kerül újbóli megáldásra, vagy ha igen, akkor is

¹⁵ „A törvényesen létesített kápolnában minden szent szertartás végezhető, hacsak egyes szertartások a jog vagy a helyi ordinárius rendelkezése folytán kivételt nem képeznek, illetve ha a liturgikus szabályokkal nem ellenkezik.” 1225. kánon.

javarészt ökumenikus jelleggel való használatba,¹⁶ ezzel csorbítva azt a lehetőséget, hogy Oltáriszentséget tartós jelleggel lehessen őrizni az adott kápolnában.¹⁷

Az 1211-es kánon a szent helyeken végbement súlyos és igazságtalan cselekményekről szól, mely a híveket megbotránkoztatja, s mely az illetékes ordinárius feladatkörébe tartozik, hogy eldöntse, hogy továbbra is szabad-e istentiszteleti tevékenységet folytatni, vagy a cselekedetek annyira ellentétesek voltak, hogy a hely szakralitásával össze nem egyeztethetők, ezért vagy újra kell szentelni, illetve megáldani, vagy a liturgikus könyvekben előírt módon megfelelő bűnbánati liturgia keretében helyre kell állítani az okozott kárt. Az 1212-es kánon a szent helyek felszenteltségének, illetve megáldottságának elvesztéséről ír, mely akkor következik be, ha ezek a helyek nagyrészt romba dőlnek, vagy ha az illetékes ordinárius határozata által, profán használatba kerülnek tartós jelleggel vagy ténylegesen. Ezen állítást egészíti ki az 1213-as kánon, mely szerint az egyházi hatóság hatalmát és feladatait a szent helyeken szabadon gyakorolhatja.

*Negyela Zoltán
doktorandusz hallgató PPKE KJPI
katolikus lelkész*

16 Gyulán 1896. május 17-én dr. Berkes Sándort nevezték ki igazgatónak. Még ebben az évben jelentést tett az elmeosztály tarthatatlan állapotáról. A kórtermek zsúfoltak, rosszul fűthetők, nedvesek és penészesek voltak. Új beteg felvételére nem volt lehetőség. A hiányos ápolás és a fenti okok miatt fennálló problémákat más bajok is tetézték, néhány elmebeteg trachomát szerzett. A Kórház Bizottsága felterjesztést intézett a minisztériumba, hogy vegyék állami kezelésbe a kórházat. A miniszter ezt nem tudta teljesíteni, de segítőkészsége megmutatkozott. A 200 ágyas elmeosztály megépítését engedélyezte, ebből 250 ágysat építettek meg, emellett új, megfelelő mellékhelységekkel ellátott konyha, nagyobb mosókonyha és kellő méretű apácalakás építését is tervbe vették. Az irtalmas nővérek számát 2-vel emelték.

1898-ban az építkezéshez a kórház megkapta Gyula városától a lovarda épületét és a szomszédos Erzsébet ápdát is, telkestől. Eközben a többi osztály kibővítése is napirendre került. A minisztérium engedélyezte, de a vármegyei közgyűlés ekkor már alig szavazta meg az anyagi támogatást. Ekkor vetődött fel egy katolikus kápolna létesítésének szükségessége. Ezért egy bizottság ment 1898. VI. 25-én a nagyváradi bíboros-püspökhöz, hogy a Wenckheim és az Almásy családokkal közösen, építsen egy katolikus kápolnát, és egy káplán fizetését is vállalja magára. A bizottság sikerrel járt e tiszteben, mert a kápolna építési és berendezési költségeit a bíborosnak és dr. Fábry alispánnak hathatós közbenjárására, gróf Wenckheim Frigyes és neje Krisztina, Wenckheim Géza, és gróf Wenckheim Dénes vállalják magukra, kik aztán 1899. év végére tényleg felépítik, s be is rendezik 4000 Ft-ot meghaladó költséggel. A kápolnát Schneider József gyulai építőmester tervezte. 1900-ban az egyre gyarapodó kórházban mozgalmas élet vette kezdetét. December 27-én Gróf Ferenc szentelte fel a kápolnát. A szentelés 9 órakor vette kezdetét, előbb kívül, aztán belül szentelte fel a megfelelő imák és zsolozsmák mellett. Utána a régi kápolnából áthozta az Oltáriszentséget, és kezdetét vette az ünnepélyes mise, mely alatt a hívek tevékenyen részt vettek a liturgiában. A kórházi kápolnában papi szolgálatot teljesítők közül báró Apor Vilmos szolgálata kiemelkedő. A kápolna felszentelését követően a bútorzatot a gyulavári kápolna kapta meg. 1963-tól 2010-ig orvosi könyvtárként működött.

A tulajdonos megyei önkormányzat döntött a 2010-es évben a kápolna eredeti állapotában történő helyreállításáról. A felújítás előkészítési, felmérési, tervezési feladatait a katolikus egyházzal szorosan együttműködve végezték. A kápolnát 2010. november 14-én ökumenikus kápolnaként áldotta meg többek között dr. Kiss- Rigó László püspök atya, Jakab Béla evangélikus lelkész, a református lelkész és az ortodox parochus.

17 Vö. 934. és a 938. kánon

RÖVIDÍTÉSEK

CIC – Az 1983. január 25-én kihirdetett hatályos Egyházi Törvénykönyv rövidítése
 CIC (1917) – Az 1917. május 27-én kihirdetett Codex iuris canonici rövidítése
 CCEO – Az 1990. október 18-án kihirdetett hatályos Keleti Kódex rövidítése
 can. - canon - kánon

FELHASZNÁLT IRODALOM

Az Egyházi Törvénykönyv. A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal (szerkesztette, fordította és a magyarázatokat írta ERDŐ P.), Szent István Társulat, Budapest 1985.

A Szeged-Csanádi Egyházmegyei Zsinat könyve, Szeged-Csanádi Egyházmegyei Hatóság, 1995.

BÁNK, J., *Kánoni jog II.* Szent István Társulat, Budapest 1963.

KUMINETZ, G., *Az Egyház megszentelő feladata IV.* Szent István Társulat, Budapest 2005.

LONOVICS, J., *Népszerű egyházi archaeologia*, Bécs 1857.

Magyar Katolikus Lexikon, VI. kötet, Szent István Társulat, Budapest 2001.

MAR, E., *A középkori művészet történetének kézikönyve*, Budapest 1997.

MIHÁLYFI, Dr. Á., *Nyilvános Istentisztelet*, Szent István Társulat, Budapest 1933.

Redemptionis Sacramentum Instrukció egyes megtartandó, illetve kerülendő dolgokról a legszentebb Eukarisztiával kapcsolatban, Szent István Társulat, Budapest 2004.

RENCSIK, I., *Szent helyek és szent idők az egyház fegyelmi és liturgikus életében*, in TEMPFLI, I.-VENCSER, L., (szerk.), *Új ég és új föld. Emlékkönyv Jáger Péter 65. születésnapjára*

Sacrosanctum Concilium, in *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest 2000.

SCHÜCH, I., *A lelkipásztorkodástan kézikönyve*, Győr 1884.

SZUROMI, Sz. A., *Egyházi Intézménytörténet*, Szent István Társulat, Budapest, 2003.

UJHÁZI, L., *Szent helyek istentiszteleti tevékenységen kívüli felhasználásának hatályos jogi szabályozása*, in *Sapientiana* 4 (2011/1).

http://www.intratext.com/IXT/LAT0813/_P3S.HTM

VALLÁS A POLITIKAI MEZŐBEN A RENDSZER- VÁLTOZÁS UTÁNI MAGYARORSZÁGON¹

*A hívő keresztények politikai preferenciái: vannak-e alternatívái
a nemzeti elkötelezettségű pártoknak?*

Amennyiben a vallás kelet-közép-európai társadalmak politikai stabilitásának létrejöttére gyakorolt hatását kívánjuk feltárni, a politikai és ezen belül a pártpolitikai mező vizsgálata elengedhetetlen. A posztkommunista országok politikai térképét vizsgálva megállapítható az, hogy a kereszténydemokrata vagy keresztényszocialista pártok szerepe a pártpolitikában Nyugat-Európával összehasonlítva szignifikánsan alacsonyabb. Magyarország esetében látható az, hogy az átmenet éveiben (1990-94) a nemzeti-keresztény pártok jelentős szavazói bázist tudtak kiépíteni, ami azonban az egymást követő választásokon jelentős mértékben erodálódott, elvezetve odáig, hogy az elkötelezetten katolikus Kereszténydemokrata Néppárt belső törésvonalai mentén szétszakadva, ki is hullott a parlamentből. Ahogy a lenti táblázatból kitűnik, a kilencvenes években a nemzeti-keresztény elkötelezettségű pártok fokozatosan marginalizálódtak, elvesztették támogatóikat.

	1990	1994	1998
Magyar Demokrata Fórum (MDF)	164	38	17
Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP)	21	22	-

1. A kereszténydemokrata pártok parlamenti mandátumainak alakulása Magyarországon 1990–98

A kétezres évektől lehetünk ismételten tanúi a keresztény világnézeti szemlélet erősödő jelenlétének a magyar politikai életben - bár már az első Orbán-kormány nemzeti konzervatív arculatának fontos eleme volt a kereszténydemokrata elköteleződés – mégis az elmúlt évtized hozta meg a keresztény-világnézeti politizálás igazi sikerét Magyarországon. Jelen tanulmány ezen folyamat vázlatos áttekintésére vállalkozik.

¹ A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

KERESZTÉNY JOBBOLDAL A RENDSZERVÁLTÁS UTÁNI MAGYARORSZÁGON

Ha a keresztény-világnézeti pártok szerepét vizsgáljuk a rendszerváltás folyamatában és a demokratikus stabilizálódásban, egy árnyalt képet kell felfestnünk. Ami kijelenthető: a kereszténység értékrendje áthatotta a jellemzően nemzeti/konzervatív nagy rendszerváltó pártokat, és azok törekedtek a keresztény-világnézeti pártalakulatok integrálására.² A rendszerváltás időszakának legfontosabb keresztény világnézeti pártja a Kereszténydemokrata Néppárt, amely kezdetektől kiváló kapcsolatot ápol a Magyar Katolikus Egyházzal, konzekvensen igyekszik képviselni az Egyház társadalmi tanítását. A KDNP 1989-es újraalakulásától kezdve erős hangsúlyt helyezett a keresztény értékorientációra, jó viszonyt kiépítve a történelmi egyházakkal, azonban pártként nem tudott markáns arculatot kialakítani. Annak ellenére, hogy 1990-94 között tagja volt a kormányzó koalíciónak, a 94-es választásokon sikerült az előzőhöz képest jobb eredményt elérnie (1990 - 6,46%, 1994 - 7,03%), azonban a belső feszültségek lassan erodálták a pártot. A belső harcok a kilencvenes évek végén oda vezettek, hogy a KDNP sem 1998-ban, sem 2002-ben nem tudott bejutni a parlamentbe, prominens politikusai a Fideszben illetve az MDF-ben folytatták pályafutásukat.

A 2002-ben lezárult persorozat után a KDNP története új alapokon folytatódott tovább. A párt 2006-ban lett stratégiai partnere a Fidesznek, ekkor került megkötésre az a szövetség, amely a két párt jelöltjeinek közös listán történő indításáról szólt. Többek között e szövetség eredményének tudható be az is, hogy az addig önállóan, a Fidesz-MPSZ tag keretei között politizáló Magyar Kereszténydemokrata Szövetség (MKDSZ) a 2006-os választásokat követően egyesült a KDNP-vel, egy pártban tömörítve így a magyar kereszténydemokrácia két legjelentősebb irányzatát. A 2010-es országgyűlési választásokon aratott nagyarányú győzelem Fidesz–KDNP pártszövetség megerősödését is jelentette egyúttal. Semjén Zsolt a párt elnöke miniszterelnök-helyettes, nemzetpolitikáért felelős tárca nélküli miniszter lett és a KDNP olyan szimbolikus jelentőségű területek vezetőit adhatta, mint például az egyházügy vagy az oktatásügy. Semjén egy 2010-es interjúban ki is jelentette, hogy a KDNP-nek soha ilyen jelentős kormányzati pozíciója nem volt és *„a második Orbán-kormány szellemi értelemben is kereszténydemokrata értékek szerint kormányoz”*. Ha Mikola Istvánnak, Orbán egykori kereszténydemokrata miniszterelnök-helyettes jelöltjének a 2006-os kampányban sokat idézett szavait³ összevetjük a jelennel, a KDNP szerepét a kormány ideológiai pozícióinak kialakításában kiemelt fontosságúnak kell látnunk: *„Nem az történt, hogy a KDNP vette át a Fidesz eredeti programját, hanem a Fidesz nagyon örvendetes módon keresztényde-*

² Nagy – Szilágyi 2012

³ *„A Fidesznek kereszténydemokrata párttá kell lenni. Ezért kötött szövetséget a KDNP-vel... Elkezdődött egy ilyen megtérés. Nem megy gyorsan, de kínlódnak vele. Orbán Viktor azt mondta nekem: értsd már meg, hogy ez lesz a Kereszténydemokrata Néppárt. Mondtam neki: megértem, de akkor tegyünk is érte”* – részlet Mikola Istvánnak a Képmás című katolikus folyóirat estjén Szegeden, 2006. február 23-án elhangzott előadásából.

*mokrata irányba fejlődött*⁴ - fogalmazott Semjén Zsolt egy újságírói kérdésre válaszolva. Azaz a pártnak sikerült elérnie, amit 2003-ban Semjén pártelnökké választásakor mondott beszédében célul kitűzött: „*kovászánaak kell lenniük a hasonló értékrendű, formálódó szövetségnek*”⁵

A FIDESZ ÚTKERESÉSE A MAGYAR POLITIKAI ÉLETBEN

A Fidesz esetében a keresztény gyökerek és a keresztény elkötelezettség kérdésköre problematikusabb, különösen a párt korai történetének tükrében. A Fidesz a kilencvenes évek elején – a mindig egyház-konform KDNP-vel szemben - harcosan kiállt az állam és az egyház elválasztása mellett, egy világnézetileg semleges oktatási rendszer létrejöttét támogatta, az egyházi tulajdon reprivatizációját elutasította és az egyházak vezetőinek átvilágítását követelte (Enyedi 2004).

2000-ben az akkor még a miniszterelnök egyházpolitikai főtanácsadójának pozíciójában nyilatkozó Balog Zoltán a Népszabadságnak adott interjújában utasítja vissza, hogy a Fidesz valaha is vallásellenes lett volna. „*Antiklerikális megnyilvánulások korábban csakugyan előfordultak a Fideszben, de soha nem volt ateista párt*” - állítja⁶. Példaként említ több alapító tagot, aki vallásos nevelést kapott, így Áder Jánost és Szájer Józsefet, akik katolikus polgári családban nevelkedtek vagy Kövér Lászlót, akinek magatartásában „*protestáns attitűdöket*” vélt felfedezni. A fentieket bizonyítandó említhetjük még Sasvári Szilárdot a párt egyik alapító tagját, aki 1988-1992 között a Pázmány Péter Katolikus Egyetem levelező tagozatán teológiát tanult vagy a szintén alapítók közé tartozó Németh Zsoltot, mint aki számos szállal kapcsolódik a reformátusokhoz, 1995-től a Királyhágómelléki Református Egyházkerülethez tartozó Erdélyi Gyülekezet főgondnoka majd tiszteletbeli főgondnoka.

Az 1994-től, az Antall- és a Boross-kormány választási kudarca után a Fidesz vállalta magára azt a feladatot, hogy felépítsen egy olyan modern jobboldali pártot, amely kormányra juthat az 1998-as választásokon. A jobboldali tábor egyesítéséhez a történelmi egyházak meggyőzésére és bizalmának a megszerzésére volt szükség, illetve az addigi antiklerikális retorikai és politikai pozíciók teljes körű felszámolására, aminek az érdekében a Fidesz megáévé tette a hagyományos jobboldali egyházpolitikai nézeteket, elfogadva és támogatva a követelések többségét (Enyedi 2004). Ez oda vezetett, hogy az 1998 és 2002 közötti kormányzati ciklusban a Fidesz retorikájában uralkodó elemmé vált a kereszténységre, a keresztény értékrendre való hivatkozás⁷. A történelmi egyházak támogatása növekedett és számos „*gesztusértékűnek*” tekinthető intézkedés (pl.

4 „*Semjén: jó és kiegyensúlyozott a kormányzati együttműködés a Fidesszel*” MTI hír 2010. november 19.

5 „*KDNP országos választmány - pártelnök Semjén Zsolt*” MTI hír 2003. június 28.

6 Balog Zoltán: A Fidesz visszatért a vallási gyökerekhez. A miniszterelnök egyházpolitikai főtanácsadója nyilatkozik. Népszabadság, 2000/58.

7 Egy 2006-os beszédében Orbán Viktor azt mondta, hogy nagyban Balog Zoltán református lelkész munkájának köszönhető az, hogy a polgári oldalon hangsúlyosan megjelent a keresztény értékrend. [http://hvg.hu/itthon/20061220_orban_balog]

a vallásszabadságról és az egyházakról szóló törvény kisegyházak számára hátrányos módosítására tett kísérlet, az egyházi esküvők állami elismerése kérdésének napirenden tartása, templomfelújítások, a milleniumi ünnepek vallási tartalmakkal való megtöltése stb.) révén sikerült nagy bizalmi tőkét felhalmozni a vallási mező legjelentősebb aktorainak körében.

A FIDESZ POLITIKÁJÁNAK PERSZONALIZÁCIÓJA

A pólus- és ideológiaváltás mellett (Csizmadia 2006), a kilencvenes évek közepe a Fidesz politikájának erős perszonalizációját is elhozta, a párt elmozdulását egy vezérközpontú irányítás irányába, Orbán Viktor személyének előtérbe kerülésével. Kiss Balázs (Kiss 2003) mutat rá Orbán tudatos arculatépítésére, arra a stratégiára, amely a 1998-2002 közötti időszakban a kormányfőt egy napi politikai csatározások felett álló, a párttól és a kormánytól is kvázi független entitásként igyekszik bemutatni. Ebben az időszakban tevődik át a hangsúly a pártpolitika helyett a kormánypolitikára (Körösi 2003) és válik mindenkinél jobban láthatóvá ennek az politikának a fő hordozója, a miniszterelnök. A perszonalizáción túl a mediatisáció és a popularizáció jellemzi leginkább az 1995-ös fordulatot követő éveket.

Az első Orbán-kormány idején a miniszterelnök rendszeres résztvevője egyházi szertartásoknak (jellemzően erős média-jelenléttel), számos alkalommal mutatkozik a történelmi egyházak képviselőinek társaságában, nyilatkozataiban visszatérő elem a kereszténység nemzet- és országépítő szerepének kihangsúlyozása, retorikai csomópontokként bukkanak fel a keresztény értékorientáció elemei beszédeiben. Ebben az időszakban a nyilatkozatai még kevésbé személyesek, a kereszténység, mint a személyes életvitelt befolyásoló tényező vagy mint kiemelt referenciapont, kevésbé kap hangsúlyt. Jellegzetes példa a 2000 decemberében, az Új Ember hetilapban megjelent interjú⁸ ami az egyértelmű kereszténység melletti kiállása ellenére („Nincs kétségem afelől, hogy Magyarország és kereszténység, a magyarok és a történelmi egyházak egymástól nem választhatók el”) valahogy mégis súlytalan tud maradni, és inkább a felkészült politikus szólal meg, mint a tanúságtevő, hívő ember („A karácsony különösen fogékonyra tesz bennünket mindarra, aminek láttán érezhetjük: bizonyosan létezik egy ember feletti szándék, amely rajtunk keresztül okosan és gondviselően igazgatja a világot”).

2005 decemberében a Keresztény Értelmiségi Szövetség (KÉSZ) kaposvári csoportja és a Polgári Magyarországért Alapítvány szervezésében létrejött közönségtalálkozón⁹ beszélgetett Orbán Viktor Balás Béla kaposvári püspökkel és Balog Zoltánnal „a kereszténységről, közéletéről, az országról, Magyarországról és az Isten országáról”. A beszélgetés időzítése a 2006-os választásokat megelőző advent időszakára esett, a hangvétele mindvégig személyes volt: lényegében Orbán pályájának legfontosabb tanúságtétele

⁸ Egyre nagyobb hittel - Beszélgetés Orbán Viktorral ünnepről, magyarságról, kereszténységről. Új Ember 2000. december 24-31. LVI. évf. 52-53.

⁹ <http://www.civiljuttub.hu/play.php?vid=6785#UGKb8K61B11>

hangzott el itt. A miniszterelnök-jelölt felvázolta keresztény „pályaképét” – keresztény családba született, vallásos nagyszülők, vallástalan fiatalkor majd a hívő katolikus felelés hatására meginduló belső változások – a hit felé fordulás. A személyes hit-történet keretében, már a beszélgetés első felében megjelenik az elhívattatás motívuma: „*nekem az országot kell építenem, kis o-val, az országot – ami a magyar nemzet e világi országa –, és nagy O-val is, az országot, Isten országát, és ez a magasabb rendű célja és értelme annak, amit teszek*”¹⁰. Egyértelműen a legnagyobb lélekszámú keresztény felekezetnek tett gesztusként értelmezhetők a következő mondatai: „*Lassan kezdem megérteni, bár református vagyok, hogy az ember akkor a legerősebb, amikor térden áll*”¹¹. Az idézett interjú Orbán keresztény hitvallásának foglatatát tartalmazza és az sem véletlen, hogy egy kifejezetten katolikus közönség előtt beszél először szélesebb körben személyes érzéseiről, élményeiről, vallási elkötelezettségéről. Az interjú kiválóan alapozza meg a vívódó, sokszor elbizonytalanodó, de hitéből folyton erőt merítő felekezetek feletti kereszténydemokrata politikai képét.

A 2006-os választási vereséget követően Orbán vallási retorikája személyesebbé válik úgy, hogy emellett prófétai víziók, néha apokaliptikus hangok is megjelennek beszédeiben. A politika dimenziójában a Jó és a Rossz kozmikus háborújának színterét látja, a két egymást követő választáson elszenvedett vereség próbatétel: „*Nem az ellenfél programja, nem az eszméi kerekedtek fölénk, valójában a pénzük vert meg bennünket. (...) A helyzet úgy áll, hogy a sok pénz legyőzte az Igazságot*”¹². Magának a várbeli beszédnek a hangvétele alapvetően optimista, küzdelemre szólítja fel a híveit, hogy ne nyugodjanak bele a történesekbe, ne fogadják el a vereséget – az egész beszéden végigvonul a harc, a háború analógiája.

Az ellenzéki évek alatt is tudatosan folyik az egyházakkal kötött szövetség erősítése. Egy 2008-as konferencián így fogalmaz: „*Kellenek olyan lelki vezetők, akik nevén nevezik a jót, és nevén nevezik a gonoszt, és nem mossák össze őket. Én biztos vagyok benne, hogy lesz még olyan közélet Magyarországon, amelyik ezt a segítséget észreveszi, értékelni tudja, és valójában társat lát az egyházban*”¹³. Ebben a beszédében egyértelműen a Fidesz-KDNP támogatására hívja fel az egyházakat, új szövetséget ajánlva nekik.

Az elhivatottság érzetének egy sajátos kifejeződése a 2012. húsvétján az Új Embernek adott interjújában érhető tetten. Itt Orbán a saját illetve a kormányzat tudatos értékvalasztásból eredő harcát, globális jelentőségűvé terjeszti ki:

„*Európa szellemi világában ma fölényben vannak, akik úgy gondolják, hogy a nemzeti gondolkodásmódtól és a szuverenitástól a nemzetközi és nemzetek feletti irányba kell haladni. Ennek része, hogy a teremtés jegyében létrejött keresztény családmodellt egy*

10 <http://nol.hu/archivum/archiv-428887>

11 Uo.

12 Orbán Viktor beszéde 2006. május elsején a budai várban [<http://hvg.hu/valasztas2006/20060501fideszvarmajl>]

13 Az ország lelke és az egyház – Megnyitó beszéd, Orbán Viktor, 2008. április 2. [http://2007-2010.orbanviktort.hu/hirek_list.php?item=269]

számunkra zűrzavarosnak tűnő világ felé akarják terelni. Másként fogalmazva: a hit, a vallás és a teremtés rendjét a vallástalanság és a tudományos világfölfogás – az istentelen kozmosz felé terelik. Ebben a környezetben van egy európai ország, melynek egyes korábbi vezetőitől megszokta a világ, hogy együtt úsznak az árral. Ma viszont az uralkodó közfelfogással ellentétes irányba haladunk: nekünk az európai civilizációról és kultúráról más értelmezésünk, fölfogásunk van”¹⁴.

Habár az a különutas szemlélet, amelyet 2010 óta a kormányzat képvisel, néhol eltér a modern nyugati kereszténydemokrata pártok gyakorlatától (Casanova 1995), az orbáni kormányzat elkötelezettsége a centrista erőter irányt megóvjja bármilyen szélsőség felé történő elbillenéstől és az egyház társadalmi tanításával ellentétes álláspontok képviselésétől. Az a „kovász” amelyet Semjén Zsolt a KDNP-ben lát a pártszövetségben, a fentiek alapján betöltötte szerepét: a kereszténydemokrata értékrend felvállalása sokkal inkább tűnik tényleges világnézeti elkötelezettségnek, mint egy pragmatista választás vagy politikai marketing eredményének. Orbán Viktor személye is hasonló megítélés alá esik, a vezérelvű demokrácia működési dinamikáinak sajátosságaihoz tartozik a vezető imázsának tudatos formálása és a magyar viszonyok között Orbán Viktor szerepe a nemzet- és felekezetek feletti, megfontolt keresztény politikusé lett.

*Szilágyi Tamás
adjunktus, GFF*

¹⁴ „A magyar ügy nem véletlenül vált ki rokonszenvet” Ünnepi beszélgetés Orbán Viktor miniszterelnökkel. Új Ember 2012.04.08-15. [http://ujember.hu/index.php?option=com_k2&view=item&id=18918:%E2%80%9Ea-magyar-%C3%BCgy-nem-v%C3%A9letlen%C3%BCI-v%C3%A1lt-ki-rokonszenvet%E2%80%9D]

IRODALOM

Casanova, José (1995) Vallás és közösség Kelet és Nyugat-Európában. In: 2000. fi. 1995/4. pp. 6–11.

Csizmadia Ervin (2006) „Politikai vezetők és politikai környezet II.: magyar miniszterelnökök egy változáselmélet tükrében”. *Politikatudományi szemle* XV. évfolyam 2006. 4. szám, p. 5–40

Enyedi Zsolt (2004) „A voluntarizmus tere. A pártok szerepe a törésvonalak kialakulásában”. *Századvég*, 33. szám.

Juhász Valéria – Máté-Tóth András (2004) Vallási Közösségek az Írott Sajtóban. Jatepress, Szeged.

Kiss Balázs: Kampány és tabloidizáció. A perszonalizáció jelensége In: Sárközy Erika – Schleicher Nóra (szerk.): Kampánykommunikáció, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003, pp. 9-40.

Körösényi András (2003): „Politikai képviselő a vezérdemokráciában.” *Politikatudományi Szemle*, 4. 5–22. pp.

Nagy Gábor Dániel – Szilágyi Tamás (2012) „Szavazhat-e a hívő katolikus a FIDESZ-KDNP-re 2012-ben? Gondolatok Tomka Miklós cikkéről kortárs kontextusban” in. Vallás a keresztény társadalom után. Tanulmányok Tomka Miklós emlékére szerk: Földvári Mónika és Nagy Gábor Dániel. Belvedere Meridionale: Szeged

KÉT VILÁG HATÁRÁN. AZ EGYHÁZ ÉS VALLÁSOSSÁG SZEREPÉNEK VÁLTOZÁSA EGY KISKÖZÖSSÉG PÉLDÁJÁN KERESZTÜL

Közhely, hogy az elmúlt évtizedek a vallás és a vallásosság gyökeres átalakulását eredményezték, melynek következtében makroszinten sokan „szekularizációról”, „elvallástalanodásról” beszélnek. Ezek az átfogó, össztársadalmi folyamatok azonban mikro-szinten, a helyi közösség szintjén gyakran épp az ellenkező tendenciát mutatják. Léteznek olyan plébániák, melyek vallási mutatói szembe mennek a társadalomban zajló tendenciákkal (pl. hívek előregedése, elnőiesedés, csökkenő egyházas-, templomba járó vallásosság) és a vallási élénkülés útjára léptek. Esettanulmányomban egy ilyen plébániaközösséget, Szeged-Szentmihályt kívánom bemutatni, azt, hogy a plébánia „újranépesülése” mögött milyen stratégiák húzódnak meg. Mennyiben jelent ez a folyamat szemléletváltozást a plébános- illetve a közösség szemszögéből? Mennyiben jelent ez a folyamat új, a tradicionális-, helyi gyökerű népi vallásosságtól eltérő vallási formákat és gyakorlatot? Mennyire jelent ez a változás egy újfajta stratégiát, újfajta felelősségvállalást? E tanulmány úgymond „két világ határán” született: volt szentmihályi plébánosként, hivatalos egyházi személyként kívánom elemezni a megélt vallásosság szintjén zajló folyamatokat úgy, hogy közben saját pozíciómra, a „hivatalos egyházi személy” attitűdjére is kitérek.

Az 1960-as években megjelent szekularizációs elméletek, melyek Peter L. Berger nyomán a vallás hanyatlását jóskolták, mindnyájunk számára ismertek, az azonban talán kevésbé, hogy az eredeti elméletet többen pontosították hangsúlyozván, hogy a folyamatnak legalább három iránya létezik.

Ezek alapján a szekularizáció jelezheti: egyrészt az intézményesült vallásosság visszaszorulását, másrészt a vallás társadalmi befolyásának csökkenését, harmadrészt a hitüket aktívan gyakorlók számának csökkenését.

Ha ezt a három irányt nézzük együttesen, már korántsem egyértelmű, hogy tényleg létezik-e az a szekularizációs folyamat, ahogy az 1990-es évek közepétől kezdve a vallás-szociológusok nagy része hangsúlyozza. Mindehhez többségük hozzáteszi, hogy a világ vallásait amúgy sem lehet egységesen szemlélni, hiszen más folyamatok játszódnak le pl. Latin-Amerikában, Afrikában, az Egyesült Államokban vagy Európa különböző részein. A közép-kelet-európai késő-modernitás vallási tendenciáival azonban viszonylag kevesen és keveset foglalkoztak, s nagy átfogó vallástudományi munkákban vagy egyáltalán nem, vagy csak említés szintjén szerepel régióink. De ha részletesen szólnak is

társágunkról, általában Lengyelország példáját emelik ki, amiről viszont mindnyájan tudjuk, hogy teljes mértékben egyedi esetnek számít, és a többi közép-kelet-európai társadalom és egyházi élet közel sem ezt az utat járta be. Hazánkban és a régió több államában a rendszerváltozás után rövidebb-hosszabb időre megjelent egy ún. „demonstratív vallásosság”, melynek során a templomokat látogatók száma rövid időre megemelkedett, majd visszaesett. Mindnyájan éreztük és tudjuk, hogy ez a folyamat nem annyira a mindaddig elnyomott vallás nyilvános térbe kerüléséről és újbóli megerősödéséről szólt, hanem a vallást elnyomó szocialista diktatúra demonstratív elutasításáról. Hogy azonban ez a folyamat sem írható le egyöntetűen a fellendülés-hanyatlás dichotómiával, jól látható abból, hogy egyes plébániák néhány év leforgása alatt valóban a megszűnés szélére jutottak, míg mások népszerűsége töretlenül látszik – igaz ezek meglehetősen kevesen vannak. A folyamat, a vallási átalakulás lényegét csak akkor érthetjük meg, ha nem azt elemezzük, miben követi a magyarországi vallási folyamat a nyugat-európai tendenciákat, hanem ha megvizsgáljuk, minek köszönhetőek ezek a negatív „sikertörténetek”.

Persze, jól látható, hogy vannak olyan tényezők, melyek elősegítik az aktív vallásosságot, így pl. az egyetemi központok lelkészeinek, a cigánypasztorációban részt vevőknek, vagy a tradicionálisabb kis településeken szolgálóknak viszonylag „könnyebb” jól látható eredményt elérniük. Más azonban a helyzet az ún. „hétköznapi” plébániákon. Itt egyértelműen látszódik, hogy – néhány kivételtől eltekintve – a hívek száma folyamatosan csökken, aminek következtében a megmaradó hívek csoportjai eloregednek illetve a vallásgyakorlók jelentős többsége a női nemhez tartozik; e jelenségek teljes egészében megfelelnek a nyugat-európai tendenciáknak. A kérdés azonban elsősorban nem az, hogy miért csökken a vallásgyakorlók száma a nyugat-európai trendnek megfelelően, hanem az, hogy egyes helyeken miért nem?

Jelen tanulmányomban saját plébániám, Szeged-Szentmihály túlélési stratégiáját kívánom bemutatni egy nemrég megkezdett kutatási projekt kapcsán, melyet Fejes Ferencsel és Povedák Istvánnal kezdtünk el. Remélhetőleg munkánk eredményeként elkészül egy olyan, a település vallási életét napjainkban bemutató monográfia, mely választ adhat arra a kérdésre, hogy valójában miben és hogyan hisz, aki hisz? Erre kifejezetten jó példát szolgáltathat egy olyan település, mely több szempontból is mintegy „szembe megy az árral”, vagyis az uralkodó vallási trendekkel. Ez persze nyilván több tényezőnek is köszönhető, melyek eredményeképpen egy aktív, nyitott, több közösségi szerepet is felvállaló közösséget láthatunk, ahol a vallásukat gyakorlók aránya stabilan eléri a település nagyjából 8%-át.

Mindenekelőtt azonban röviden nézzük Szeged-Szentmihály vallásosságának néhány mutatóját. Az 1948-tól önálló lelkészségként működő egyházközség 1970-ben kapott plébániai rangot, azóta öt plébánosa volt. A település törzsökös lakossága a rendszerváltozás óta folyamatosan bővül a Szegedről kiköltözőkkel, akik a helyi, hagyományosabb vallásossággal szemben egy másfajta attitűddel, értékrendszerrel és megélt vallásossággal rendelkeznek. Természetes dolog, hogy a beilleszkedés Szentmihályon sem ment

zökkenőmentesen, ami megfigyelhető a „gyüttmöntekről” szóló beszédben. Történt, hogy amikor asszonyok egy csoportja mellett elmentem, megütötte egy szó a fületem: „Tudod, azok a gyüttmöntek ott az új osztásban”. Megálltam és visszafordultam, hogy megkérdezzem: „Marika néni, mondja, kiket neveznek maguk gyüttmöntnek?” Válasza: „Hát, azokat, akik az elmúlt 15-20 évben települtek ide.” „Node akkor én is gyüttmönt vagyok?” – kérdeztem. „Igen – válaszolta, miközben kezével legyintett –, a plébánosok is mind gyüttmöntek” Majd miután kimondta, ijedten behúzta nyakát, s a többi asszonyra nézett... Nyilván volt ebben valami a tősgyökeresek büszkeségéből fakadó lebecsmérlő érzés, amit nem akart volna a plébánosáról állítani, de mégis kicsúszott a száján.

Az egyértelműen látható, hogy mást vár el egy falusi idősebb generációhoz tartozó személy a plébániától és magától a plébánostól is, és mást vár egy fiatal értelmiségi család tagja. Jó példa erre, hogy a megvalósuló közösségi programjaink az előbbi csoport körében gyakran értetlenséget váltanak ki, s ők egy hagyományos, „titokzatosabb” egyházképet részesítenek előnyben, ahol a plébános szerepe is más. Elvárják, hogy a plébános mindig otthon üljön, vagyis bármikor elérhető legyen a plébánián, ha ők adott esetben keresztelest vagy temetést akarnak bejelenteni. Ők élnek a maguk – amúgy dolgozó – mindennapi világukat, az egyházat pedig szolgáltató intézménynek tekintik.

Ezzel szemben a plébános a népegyházi struktúrát meghaladva a közösségi egyházképet tartja szem előtt, vagyis nem az elvárások és megkövetelések szintjén áll, hanem a meghívások erejében hisz.¹

Mindezek után azonban nézzük meg, milyen programokat kínál ez a konkrét plébánia a hívek és a nem hívők számára egyaránt. Alapvetően két csoportba sorolhatjuk őket. Egyrészt a szentmisékhez, hitélethez, hitéleti oktatáshoz kötődőkre, másrészt a társadalmi-közösségi szerepvállalásra.

Előbbiek körénél tartom szükségesnek megemlíteni, hogy maga a liturgia is több „újítást” – Erik Hobsbawm szavaival élve „kitalált hagyományt”² – tartalmaz az év során. Ilyen a tanévkezdő szentmisén az iskolatáskák megáldása, hasonlóan a Szent Kristóf napjához kötődő járművek megáldásához.

A szentmisék és ájtatosságok mellett azonban az első csoporthoz kötődően meg kell említeni az ifjúság és a felnőtt korosztály katekézisést, az ezekből formálódó csoportokat is.

A második csoportba tartozó programok megvalósítását több tényező indokolja. Egyrészt, Morel Gyulához hasonlóan én is úgy gondolom, hogy minden korban, minden kor egyházának az egyik legnagyobb kihívást az jelenti, hogy megtalálja azt a nyelvet és azt a formát, mely az adott korra a leginkább jellemző.³ Ez több dolgot jelölhet. Egyrészt, el kell juttatni az Egyház üzenetét az emberek felé olyan formában, hogy ők megértsék. Ez megnyilvánulhat egyrészt különféle rítusok külső jegyeiben pl. szóhasználatban, zenei stílusban, művészeti alkotások szimbólumaiban, műfaji sokféleségben,

1 Vö. Tomka F. (2006) 48-54.

2 Hobsbawm, E. (2009) 35.

3 Morel Gy. (1995) 88.

melyek mind egy-egy korszak jellemző jegyeit hordozzák magukon, de jelenthet cselekvést is, amely az adott kor körülményeihez, szükségleteihez kell, hogy igazodjék.

Másrészt ezzel összefüggésben annak a hiánynak a kielégítését is mutathatja, melytől az adott kor a leginkább szenved. Ezek mindegyike szükséges ahhoz, hogy az adott üzenetet sikeresen dekódolja a megcélzott közösség.

Mik ezek a hiányok, melyekre meg kell találni a választ? A rendszerváltást követő és az elmúlt évtized okozta gazdasági folyamatok sok család számára annyira nehezítették a megélhetést, hogy az édesanyák sokaságának van szüksége a munkába állásra azelőtt, hogy gyermekük elérné az óvodai kort. Mitévők legyenek, ha a bölcsődék helyhiányban szenvednek? Ugyanakkor pedagógiai érzékkel rendelkezők nem találják helyüket a munkaerőpiacon? Erre a helyzetre találtuk meg a Családi Napközi intézményét, ahol naponta 30 gyerekről gondoskodunk 6 csoportban, s ez egyúttal 9 új munkahelyet teremtett e falusias jellegű kertvárosi településen.

A mindennapi szolgálatok mellett az alábbiakban felsorolom plébániánk közösségi szerepvállalását mutató programcsomagjait.⁴ 1. *Családokat támogató gyakorlati szolgáltatások*: jogi és munkaerő piaci tanácsadás, nevelési és pszichológiai tanácsadás, bébi- és dédiszitter szolgálat, pótnagyi szolgálat, szívességbank. 2. *A gyermekvállalás és a munkavállalás összeegyeztetését segítő szolgáltatások, képzések*: felkészítés az élethelyzet változásra: kismamáknak, felkészítés az élethelyzet változásra: kispapáknak, munkaerőpiaci tréning, újraorientáló tréning. 3. *A családi kohéziót erősítő szombatok*: „marad a gyerek” – társasjátékkör, „női fonó” – hagyományörző szombatok, „kiránduló család” – a környező természeti értékek közös meglátogatása, „házi-tündér” képzés – a fenntartható család, „Jegyes Hétvége” – felkészítés a családi életre – fiataloknak, felkészítés a családi életre – kamaszoknak, „nyaral a család” – Családok közösen táboroznak, „örökségünk” – a szentmihályi családok a fiatalok szemével. 4. *Klubfoglalkozások*: baba-mama klub, ifjúsági klub.

Mindezen kezdeményezések háttérében szomorú kép rajzolódik ki előttünk napjaink társadalmáról, ahol a hagyományos értékek olyannyira meggyengültek, hogy azokat immár intézményes formában kell életre segíteni és fenntartani.

Végül reflektáljuk arra is, hogy mi minden egybeesése szükséges, hogy a fentiek szárnyra keljenek? Egyrészt kell egy aktív, kezdeményező csoport, amely leleményes és kitartó. Másrészt elengedhetetlen az olyan egyházi személyes példa, mely az embereket partnerként kezeli és nem felülről „leereszkedve” közelíti meg. Végül, de nem utolsó sorban ki kell alakulni egy olyan intézményképnek, amely nem a hierarchiát helyezi az előtérbe, hanem az egyenlőség, közvetlenség elvét mutatja, melyen alapulva a bekapcsolódó személyek maguk is érzik, hogy részeseivé, aktív formálóivá válnak közösségüknek és egyúttal saját életüknek.

⁴ A TÁMOP 5.5.1.B-11/2-2011-0181 támogatásával megvalósuló programokról lásd www.paprikakoszoru.szentmihaly.net

IRODALOM

HOBBSAWM, Eric: *Hétköznapi hősök: ellenállók, lázadók és a dzsessz*. L'Harmattan – Eszmélet Alapítvány, Budapest, 2009.

MOREL Gyula: *A jövő biztosabb, mint a múlt*, Egyházforum könyvek, Budapest, 1995.

TOMKA Ferenc: *Lelkipásztori teológia és az új evangelizáció*, Szent István Társulat, Budapest, 2006.

HAYNALD LAJOS BÍBOROS PÜSPÖKI PROCESSZUSAI A VATIKÁNI TITKOS LEVÉLTÁRBAN

Haynald Lajos bíboros, kalocsa-bácsi érsek (1867–1891) dualizmus kori egyháztörténelmünk kiemelkedő alakja. Jelentőségéről sokat elárul, hogy a német *Lexikon für Theologie und Kirche* róla szóló szócikkének írója egyenesen a 19. századi Magyarország legjelentősebb püspökének nevezi.¹ Az bizonyos, hogy a kor egyik legbefolyásosabb egyházi személyisége volt, akinek fordulatokban bővelkedő életútja korunkban is érdekes lehet.

1. HAYNALD LAJOS SZEMÉLYE

1816. október 3-án született Szécsényben. Pásztói, jogvégzett származású édesapja házitanító-magántitkár volt a szécsényi Forgách-kastélyban, édesanyja pedig egy váci németajkú zúicsmester leánya.² Kilencből hat gyermekük élte meg a felnőttkort, Lajos volt a legidősebb fiú. A szécsényi évek mindvégig meghatározóak maradtak a számára. 1824-től Vácott, Pesten, majd Esztergomban tanult a piaristáknál. Az esztergomi szemináriumot 1830-ben kezdte el, de egy év múlva már a nagyszombati Marianumban találjuk. 1833-tól Bécsben tartózkodott a Pázmáneum növendékeként, a teológia mellett magyar köz- és magánjogot is tanult, tanulmányozta a siketnémák oktatását, és természetesen kihasználta a császárvárosban rejlő kulturális és tudományos lehetőségeket. 1837-től 1841-ig a bécsi Augustineumban tanult, eközben 1839-ben pappá szentelték. Doktorátusát 1840-ben szerezte meg, és itt töltött évei alatt alapozta meg apjától örökölt botanikus érdeklődése mellé a szaktudását is.

1841 nyarától Pest-Lipótvárosban, majd a budai Mátyás-templomban káplán, és már ebben az időben elkezdett publikálni. 1842–1846 között az esztergomi szemináriumban tanított. 1846-tól Kopácsy József hercegprímás (1838–1847) titkára lett, annak halála után pedig irodaigazgató. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc idején, bár a Főegyházmegyét irányító Kunszt József káptalani helynök (később kalocsa-bácsi érsek 1851–1866) Bécsbe menekült, ő mindvégig Esztergomban maradt. 1849 tavaszán, mivel az Esztergomi Főegyházmegye megtagadta a Függetlenségi Nyilatkozat kihirdetését,

1 Adriányi, Gabriel: *Haynald Lajos*. In Kasper, Walter, és mások (szerk.) *Lexikon für Theologie und Kirche*. 4. köt., Freiburg – Basel – Wien, Sonderausgabe 2009, Herder, 1223–1224.; Ezúton köszönöm Lakatos Andornak a téma felvetését, Bárány Zsófiának a korrektúra során tett javaslatait.

2 Részletes életrajz: Lakatos Andor: *1867–1891 - Haynald Lajos (1816–1891)*. Megjelenés előtt. Elérhető a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár oldalán, további Haynald-bibliográfiával együtt: <http://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/1867-1891-haynald-lajos-1816-1891> (2014. november 8.)

elveszítette a Szemere-kormány (1849. május 2. – augusztus 11.) bizalmát, így a Valás- és Közoktatási Minisztérium³ erélyes leiratban kérte Haynald Lajos felmentését, a felheccelt tömeg egy alkalommal még az ablakát is betörte.⁴ Végül a szintén Esztergomban maradt káptalani helynök-helyettes kénytelen volt engedni a nyomásnak, és június 26-án felmentette Haynaldot az irodaigazgatói szolgálat alól. 1849 őszén ismét régi munkakörében találjuk, mivel Scitovszky János hercegprímás (1849–1866) utasítására visszahelyezték hivatalába, Bécs pedig érdemeit (vagyis 1849-es megaláztatását) emlékéremmel ismerte el. 1851 tavaszán az Augustineum addigi elöljáróját, Simor Jánost⁵ előléptették, aki levélben kérte Haynaldot, hogy pályázzon a megüresedő állására, de Haynald végül nem pályázott. Ferenc József (1848–1916) egy fél év múlva, szeptember 9-én erdélyi koadjutor püspökké nevezte ki, a 84 éves Kovács Miklós püspök (1827–1852) mellé. A kinevezés azonban az új püspök joghatóságának illetve Kovács püspök lemondásának kapcsán súlyos diplomáciai konfliktushoz vezetett Bécs és Róma között, ezért a pápai megerősítés, azaz a prekonizáció csak 1852. március 15-én történt meg, a pápai bullák címzetes hebroni püspöki kinevezésével pedig csak júliusra lettek kész. Kovács püspök október 15-én elhunyt, onnantól megyéspüspök. Haynald hamarosan országszerte ismert, Rómában is elismert főpásztor lett, aki erdélyi évei alatt nagy lelkipásztori buzgóságról tett tanúságot, és még megpróbálkozott az Erdélyi Egyházmegye érseki rangra emelésével is. Az 1860-as októberi diploma, amely a magyar önrendelkezési jogokat csorbította, változást hozott Haynald Lajos életében: erdélyi püspökként határozottan fellépett az 1848-as forradalom egyik fontos követelése, Magyarország és Erdély uniója mellett.⁶ Az egyre növekvő feszültség eredményeként Ferenc József szemé-

3 A Szemere-kormány vallás- és közoktatási minisztere az a Horváth Mihály volt, akit 1848-ban csanádi püspökké neveztek ki, azonban hivatalában a pápa nem erősítette meg; püspöki processzusát a bécsi nunciatura el sem kezdte, legalábbis – eltérően a többi 1848-ban kinevezett, de meg nem megerősített főpapoktól – anyagának nincs nyoma a processzusok között. Vö.: Vatikáni Titkos Levéltár (Archivum Secretum Vaticanum, ASV), Archivio della Nunziatura di Vienna (Arch. Nunz. Vienna), Processi Canonici; Lásd még: Rendkívüli Ügyek Kongregációjának Levéltára (Sacra Congregazione degli Affari Straordinari Ecclesiastici, AA.EE.SS.), Austria, 1848–1850, posizione (pos.) 140, fascicolo (fasc.) 69–70.

4 Az Esztergomi Főegyházmegye és Haynald szerepéről a forradalom és szabadságharc idején bővebben: Zakar Péter: „*Hazám sorsa az én sorsom.*” *Az Esztergomi Érsekség 1848/49-ben.* Szeged 2003, Belvedere.

5 Simor János életútja sok helyen kapcsolódott össze Haynald Lajoséval. Simor 1813-ban született Szekesfehérváron egy cipésmester fiaként. Pappá 1836-ban szentelték. Volt növendéke (1832–1836) és előjárója (1840–1842) a Pázmáneumnak, tanított Esztergomban (1846–1847), volt primási titkár (1847–1850), majd az Augustineum előjárója, tanára és udvari káplán (1850–1851), ezután pedig bécsi minisztériumi tisztségviselőként a kormányt szolgálta – sokszor egyenesen a hercegprímás ellenében – győri püspöki kinevezéséig, 1857-ig. 1867. január 20-án az uralkodó esztergomi érsekké nevezte ki. Az I. Vatikáni Zsinaton ő is a kormányt képviselte, ezért csak Ferenc József (1848–1916) többször megismételt javaslatára, 1873-ban kapta meg a bíbort. 1891. január 23-án halt meg. Adriányi Gábor: *76. Simor X. János.* In Beke Margit (szerk.) *Esztergomi érsek 1001–2003.* Budapest, 2003, Szent István Társulat, 376–379.

6 Az egyik áprilisi törvény, az 1848. évi VII. törvénycikk kimondta az egyesülést, azonban a szabadságharc leverése után a neoabszolutista kormányzat a többivel együtt ezt is visszavonta. Az unió végül az 1867-es kiegyezéskor valósult meg.

lyes kívánságára 1863. december 31-én lemondott, ami Bécs és Róma között egy újabb konfliktushoz vezetett. A hosszú és kínos egyeztetés után IX. Pius pápa (1846–1878) végül 1864. szeptember 22-én címzetes karthágói érsekké nevezte ki és Rómában hívta, ahol valamivel később, 1865 júliusában a szentszéki külügyekkel foglalkozó Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának konzultorává nevezte ki. Az Örök Városban tovább tudta mélyíteni kulturális és tudományos ismereteit, és a társasági életnek is – főleg az ekkor ugyancsak Rómában élő Liszt Ferencsel (1811–1886) való barátsága révén – komoly tényezőjévé vált.

A kiegészítést követően a kalocsai érseki szék egyetlen jelöltje lett, ami sokak számára magától értetődő volt, hiszen a Béccsel szemben álló magyarok közül sokan a már korábban Simor Jánossal betöltött esztergomi érseki székben is őt szerették volna látni. Ferenc József 1867. április 5-én nevezte ki, olyan gyorsan, hogy a jelölt maga is csak később értesült a kinevezéséről. Május 17-én prekonizálták. Haynald Lajos a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye központi intézményeinek megújítója lett, szíven viselte az oktatás ügyét is. Országos feladatai gyakran szólították a fővárosba, Simor Jánossal együtt a magyar hierarchia meghatározó alakja lett. Olyan kérdések, mint az 1855-ös osztrák konkordátum felülvizsgálata, a katolikus autonómia ügye, a vallás- és tanulmányi alapok felülvizsgálata és az egyházi vagyon kérdése kerültek ekkor előtérbe. Nemzetközi ügyekben, a magyar kormány, illetve az uralkodó mindenkori elvárásainak igyekezett megfelelni, akár Róma ellenében is. Ennek eklatáns példája az 1869–1870-es Vatikáni Zsinaton tanúsított magatartása. A zsinat miatt IX. Pius ugyanis visszavonhatatlanul megnehezítette rá, ugyanis a pápai tévedhetetlenség, az *infallibilitas* kérdésében az azt ellenző kisebbségi zsinati ellenzék egyik vezéralakja lett, még ha végül meg is szavazta azt. Jó kapcsolatai Rómával csak XIII. Leó (1878–1903) idején álltak helyre, aki már 1879. május 12-én bíborossá kreálta.

Politikus főpapként tartották számon, kiegyenlítő szerepet vállalt fel a püspökök és a kormány között, bizalmasa volt a vallás- és közoktatási minisztereknek mind báró Eötvös József (1867–1871), mind Trefort Ágoston (1872–1888) minisztersége idején. Mindemellett tudományos érdeklődése is megmaradt, 1868-tól a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja, 1874-től a matematikai és természettudományi bizottság elnöke. Igen jelentős növénygyűjteménnyel és szakkönyvtárral rendelkezett, amelyeket halála után a Nemzeti Múzeum kapott meg. Elismertségének méltó jele, hogy nevét közel félszáz növényfaj viseli. Kalocsán csillagászati obszervatóriumot alapított, amely 1878-ban kezdte meg működését a jezsuiták irányítása alatt. Itt dolgozott a világhírre szert tett jezsuita, Fényi Gyula (1845–1927) is. Bácsott és Kalocsán is ásatásokat végeztetett, 1880-ban pedig, amikor megnyitották a Vatikáni Titkos Levéltárat, elsőként ajánlott nagyobb összeget az ottani magyar vonatkozású anyagok kutatására. Liszt Ferencsel és Munkácsy Mihállyal (1844–1900) való barátsága is ösztönözte egyházzenei és egyházfestészeti alapítványai létrehozására. 1889-től egyre többet betegeskedett, végül 1891. július 4-én halt meg Kalocsán.

2. A PÜSPÖKI PROCESSZUSOK

A Vatikáni Titkos Levéltárban (*Archivum Secretum Vaticanum*) három helyen is találunk olyan dokumentumokat, amelyek a püspöki, illetve érseki kinevezésével foglalkoznak.⁷ Az egyik hely a Haynald Lajos kánoni vizsgálatát két alkalommal is lefolytató bécsi Apostoli Nunciaturának az azóta a Vatikánba került anyagán (*Archivio della Nunziatura di Vienna*) belül A püspökségek és apátságok kánoni eljárásai (röviden Kánoni eljárások; *Processi Canonici dei vescovati e delle abbazie*, röviden *Processi Canonici*) fond, ahol az eredetileg Bécsben maradt példányok olvashatóak. A másik lelőhely pedig a Konzisztoriális Levéltár (*Archivio Consistoriale*) Konzisztoriális eljárások (*Processus Consistoriales*) nevű fondja, ahol a világ nunciaturáiról a kinevezési eljárás során Rómába küldött tisztázatok anyagát gyűjtötték egybe. Ez utóbbi példány alapján tárgyalták meg az arra hivatott bíborosok a Konzisztoriális Kongregáció (*Sacra Congregatio Consistorialis*) ülésén a pápa jelenlétében a jelölt ügyét, és döntöttek a kinevezésről. Rómában kinevezésnek tekintették ezeket a Bécsből küldött kinevezési ügyeket, még ha a Magyar Királyságban (ahogy sok helyütt másutt is) valójában megerősítésről, azaz prekonizációról volt szó, hiszen a főkegyúri jog alapján a magyar király nevezte ki a főpásztorokat, aki az eljárásrend szerint bemutatta kinevezett jelöltjét a pápának kérve a pápai kinevezést, amit a Szentatya a hivatalos eljárás lefolytatása után – elenyésző kivételtől eltekintve – meg is tett. A harmadik hely, ahol kinevezésekkel kapcsolatos jegyzőkönyveket találunk, a pápának fenntartott javadalmak betöltésével is foglalkozó Apostoli Datária (*Dataria Apostolica*) Datáriai eljárások (*Processus Datariae*) nevű fondja, ahol azoknak a kánoni vizsgálatoknak az anyaga található, amelyeket nem nunciaturán, hanem Rómában folytattak le – ahogyan ez Haynald Lajos karthágói címzetes érseki kinevezése esetében is történt.

Az egységes eljárásrend nem sokkal a Trienti Zsinat (1545–1563) után alakult ki.⁸ A jelölt ügyét a Trienti Zsinat XIV. Gergely (1590–1591) révén 1591-ben pontosított rendelkezései szerint tárgyalták. Ezek értelmében az apostoli nunciosok illetve a protektor bíborosok személyesen kellett, hogy kövessék az ügy lebonyolítását, és felelősek voltak a tanúk vallomásaiért. A meghatározott rend szerint feltett kérdések érintették mind a jelölt személyét, mind az egyházmegye aktuális helyzetét. VIII. Orbán (1623–1644) speciális instrukciói mindenekelőtt a jelölt pápa által történő kinevezését megelőző információs eljárás (*processus informativus*), az ún. püspöki processzus kérdéseknek helyet adó

7 Jelen kutatásunk eredménye egy nagyobb, főleg a 18., részben a 19. századi kánoni eljárásokat feltárni kívánó vatikáni kutatásunkhoz kapcsolódóan került feltárássra, amelynek során az említett fondok anyagaival dolgozunk. Ehhez kapcsolódóan remélhetőleg a közeljövőben két helyen, egyrészt a *Collectanea Vaticana Hungariae* sorozatban, másrészt az OTKA NK 83799 számú pályázat keretén belül a kutatási eredményeink publikálásra kerülnek.

8 Tóth Tamás: «*Si nullus incipiat, nullus finet*». *La rinascita della Chiesa d'Ungheria dopo la conquista turca nell'attività di Gábor Patachich e di Ádám Patachich, Arcivescovi di Kalocsa-Bács (1733–1784)*. *Collectanea Vaticana Hungariae* I/6. köt., Budapest–Roma–Szeged, 2011, Gondolat, 86–87. Magyar nyelven megjelenés előtt.

részét pontosították 1627-ben. A tanúkat különböző kritériumok alapján választották ki, gyakran a legfelsőbb társadalmi réteget képviselték, eskü alatt és titokban vallottak. A püspökjelöltre vonatkozóan a 17–18. században tizenhárom kérdést kaptak, melyek célja a jelölt képességeinek és tulajdonságainak megismerése volt, a másik tizenhárom kérdés pedig az egyházmegye állapotára vonatkozott. Áthelyezés esetén a kérdések más természetűek voltak, és a kérdőív mindössze tíz kérdésből állott. A kérdezők ellenőrizni kívánták információik forrásainak természetét, hogy a tanú hitelességét megerősíthessék. A válaszokat Bécsben általában latinul adták, de olasz és spanyol nyelvterületről a kérdések és a válaszok gyakran olaszul és spanyolul szerepelnek.

A 17., de még a 18. században is ezek a tanúvallomások nagyon értékes információkkal szolgáltak egy-egy terület állapotára, de gyakran magára a jelöltre vonatkozóan is. Még a pontosabb és gazdagabb levéltári forrásokkal bíró török kor utáni időszak kapcsán is előfordul, hogy a processzus Vatikánban megőrzött anyaga dönt el néhány századok óta vita tárgyát képező – viszonylag egyszerűen tisztázhatónak gondolt – kérdést is, mint például hogy egy-egy neves főpap mikor és hol született.⁹

Ezekre a részletes, pontosan megfogalmazott kérdésekre szükség is volt, hiszen a nunciatúra, illetve Róma nem ritkán viszonylag kevés közvetlen információval rendelkezett a jelöltre vagy az egyházmegyére vonatkozóan. Megváltozott azonban a helyzet a 19. századra, mivel technikai fejlődés és az egyre pontosabb felmérések, valamint ezek egyre könnyebb hozzáférhetővé válása azt eredményezte, hogy egyszerűen verifikálhatóak lettek addig nehezen beszerezhető információk is. Ennek megfelelően a kérdések is módosultak.

Haynald Lajos korában – sematikusán összefoglalva – a következő kérdéseket tették fel egy még nem püspökké szentelt jelölt esetében (*super qualitatibus*): (1) mióta ismeri a jelöltet, rokona-e; (2) hol született; (3) törvényes házasságból született-e; (4) mikor született; (5) az egyházi rend mely szentségeiben részesült; (6) eddigi szolgálati helyeit hogyan látta el; (7) milyen a hitének tisztasága; (8) milyenek az erkölcsi; (9) az okosság erényét hogyan gyakorolja; (10) milyen a tudományokban való jártassága; (11) hol szolgált eddig; (12) okozott-e valaha botrányt; (13) méltó-e a kinevezésre, illetve hasznos-e az az egyházmegye számára. (Segédpüspöknél ehhez jött még egy 14., a javadalomra vonatkozó kérdés is.)

Már felszentelt püspök esetében más kérdéseket tettek fel. A 17–18. században használt kérdéssor (amely többé-kevésbé megegyezik azzal a kérdéscsoporttal, amely még a 19. században a Rómában lefolytatott karthágói címzetes érseki kinevezéskor is feltűnik) szerint a tanút megkérdezték arról, hogy (1) ismeri-e a jelöltet; (2) tud-e valamit szentelésének körülményeiről; (3) mennyi ideje püspök; (4) az egyházmegyében

⁹ Így történt ez Patachich Gábor szerémi püspök (1729–1733), illetve kalocsa-bácsi érsek (1733–1745) esetében is, akinél a szerémi processzushoz csatolt keresztlevél szolgáltatót egyértelmű bizonyítékot. Tóth, «*Si nullus incipiat, nullus finiet*», 70–71. Hasonló probléma eldöntésében segítettek a Patachich Ádám váradi püspök (1759–1776), majd kalocsa-bácsi érsek (1776–1784) váradi kinevezéséhez benyújtott iratok. Uo., 97–99.

rezideál-e; (5) hogyan irányítja azt; (6) ünnepélyesen kiszolgáltatja-e a szentségeket; (7) tetteit jellemzi-e a testvéri szeretet, kegyesség, bölcsesség; (8) világi és lelki dolgokban hogyan ítélkezik; (9) mennyire képzett; (10) végül azt is megkérdezték, hogy a jelöltet méltónak tartja-e az előléptetésre.

A császárvárosban a nunciatúrán ezekben az esetekben a 19. században már csak hat kérdést tettek fel. A kérdések ezek voltak: (1) mióta ismeri a jelöltet, rokona-e; (2) mikor szentelték püspökké; (3) milyen az életvitele, erényei; (4) védte-e az Egyház jogait; (5) milyen a tudományokban való jártassága; (6) méltó-e a kinevezésre, illetve hasznos-e az az egyházmegye számára.

Az egyházmegyére vonatkozóan (*super statu Ecclesiae*) a kérdések mind első kinevezés mind áthelyezés esetén a következők voltak: (1) mekkora székváros, mennyi lakosa van; (2) milyen a székesegyház; (3) melyek a szuffragáneus (alarendelt) egyházmegyéi/melyik metropolita alá tartozik; (4) mekkora a székeskáptalan és milyen jövedelmekkel rendelkezik; (5) ki látja el a székváros plébánosi teendőit; (6) milyen a plébániatemplom felszereltsége; (7) vannak-e ereklyéi; (8) milyen az érseki/püspöki rezidencia; (7) mekkora az érseki/püspöki asztal bevétele; (8) mekkora az egyházmegye területe; (9) mekkora a szeminárium; (10) és végül az érseki/püspöki széki miatt van üresedésben. Ettől a kérdéssortól akkor tekintettek el, ha címzetes (a korabeli terminológia szerint *in partibus infidelium* – vagyis a hitetlenek földjén lévő) főpapi székről volt szó.

3. HAYNALD LAJOS ERDÉLYI PROCESSZUSA 1851-BEN

Haynald Lajosról 1851 decemberében erdélyi püspöki,¹⁰ majd 1867 májusában kalocsa-bácsi érseki kinevezéséhez¹¹ folytatták le a kánoni kivizsgálást. Mindkét alkalommal olyan személyeket kérdeztek meg, akik valóban ismerték őt. A személyére vonatkozó tanúvallomások eredeti szövege a mellékletben olvasható.

1851 decemberében Szajbély Henrik¹² pozsonyi kanonok, a bécsi Pázmáneum rektora vallott személyéről,¹³ akit (1) 1834 óta ismert, amikor az a Pázmáneum növendéke lett. Tudta róla, hogy (2) hol, (3) milyen családba és (4) mikor született, de ebben segítségére

10 Felvette Michele Viale-Prelà címzetes karthágói érsek, bécsi apostoli nuncius, befejezték 1852. február (a nunciatúrai példányon január) 14-én. ASV Archivio Concistoriale (Arch. Concist.), Processus Consistoriales (Processus Consist.), 251, foll. 45–68; ASV Nunz. Vienna, Processi Canonici, N. 873, foll. [1–38] számozatlan.

11 Felvette Mariano Falcinelli Antoniaci athenai címzetes érsek, bécsi apostoli nuncius, befejezték 1867. május 3-án. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 261, foll. 111–128; Arch. Nunz. Vienna, N. 923, foll. [1–18] számozatlan.

12 Szajbély (az idézett latin nyelvű forrásokban Szajbely) Henrik (1804–1886) 1832-től volt a Pázmáneumban különböző beosztásokban, 1855-ben esztergomi kanonok, 1858-ban a pesti Központi Papnevelő Intézet rektora. 1864-ben vovadreai választott püspök lett. Takács Emma: *Szajbély Henrik*. In Diós István (főszerk.) Magyar Katolikus Lexikon (MKL) 12. köt., Budapest, 2007, Szent István Társulat, 511.; A Pázmáneum közlése szerint 1949–1950 között vicerektorként, 1951–1958 között rektorként vezette az intézetet. http://pazmaneum.katolikus.hu/?page_id=23 (2014. november 8.)

13 Bécs, 1851. december 20. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 49–50. A tanúvallomás szövegét függelékben közöljük.

volt az is, hogy megmutatták neki a processushoz készült keresztlevelet is. (5) A szintén mellékelt tanúsítványok alapján tanúskodott arról is, hogy a jelölt részesült a tonzúrában, a kisebb rendekben, illetve a szubdiakonátus, a diakonátus és a presbiterátus szentségeiben. Vallotta a jelöltről, hogy (6) egyházi szolgálatai végzését mindig odaadóan végezte, a szentségekhez lelkiismeretesen járult, (7) a katolikus hitet tevékenyen védte, és hogy (8) jó erkölcssei és tiszta élete közismert. Hasonlóképpen tanúsította a jelöltről, hogy (9) beszédében és cselekedeteiben is megfontolt ember. Tudta ő is, hogy (10) négy éven keresztül teológiát is egyházbjogot tanult a Bécsi Egyetemen, ahol teológiai doktorátust szerzett, nagy műveltségű, így képes arra, hogy másokat tanítson, de műveltségét beszédei is tanúsítják. Szajbély úgy vélte, hogy (11) különböző feladatkörökben, káplánként, teológiai tanárként és érseki irodaigazgatóként is érdemeket szerzett a lelkipásztori gondozásban, valamint (12) sosem okozott botrányt. (13) A jelöltet alkalmasnak, kinevezését az Erdélyi Egyházmegye számára hasznosnak és üdvösnek tartja.

Ugyanazon a napon a későbbi hercegprímás, Simor János, akkor székesfehérvári apátkanonok is vallomást tett,¹⁴ aki érezhetően nagyra tartotta a jelöltet. (1) Húsz éve ismerte már, mivel együtt tanultak a szemináriumban. Haynald (2) születési helyére, (3) családjára, (4) életkorára, (5) a bérházasra és a felvett kisebb és nagyobb rendekre vonatkozóan ő is a mellékelt tanúsítványokra hivatkozott. (6) Személyesen tanúsította, hogy naponta bemutatta a szentmiseáldozatot, ünnepeken segédkezett a főpapi miséken, és hogy annak idején igen népszerű volt káplánként, a szentségekhez pedig gyakran és igen odaadóan járult. (7) Meggyőződéssel tett tanúságot a jelölt hitének és (8) életének tisztaságáról, példamutató erkölcséről, kiemelve, hogy híre nemcsak egyházmegyéjében, de az egész országban igen nagy. (9) Művelt, megfontolt ember, aki (10) – ahogy ez a közös tanulmányok idejéből is ismert a számára – a Bécsi Egyetemen tanult teológiát és egyházbjogot az Augustineum növendékeként. Teológiai doktorátusát általános elismerés közepette szerezte meg, igen széles ismeretekkel rendelkezik, tudása megfelel azoknak a követelményeknek, amely egy püspöktől, aki másokat tanít, elvárható. (11) Simor János úgy tudta, hogy Haynald Budán és Pesten működött két évet káplánként, majd négyet teológiai tanárként, ezután a prímás titkára, majd irodaigazgatója lett. Minden hivatalában rendkívüli tudásról, hihetetlen buzgalomról és bátorságról tett tanúságot, ahogy ezt a hercegprímás érsek mellékelt tanúsága is bizonyítja. (12) Nem tud botrányról, amit a jelölt okozott volna, de ismerve az Egyház iránti szeretetét, nem is feltételez ilyet. (13) Ennek megfelelően a jelölten alkalmasnak tartja az Erdélyi Egyházmegyébe, *„amely teljesen magára hagyatott, a nem katolikusok roppant száma miatt is veszélynek van kitéve, Isten kegyelmével most megújulhat, megtisztulhat és megszilárdulhat.*

Egyházmegyéről mindketten lényegében egybehangozóan nyilatkoztak,¹⁵ a pontosan és egybehangozóan idézett számok arra utalnak, hogy jól ismerhették az Erdélyi Egy-

14 Bécs, 1851. december 20. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 53–54. A tanúvallomás szövegét függelékben közöljük.

15 ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 50v–52, 54v–56.

házmegye statisztikai adatait és a híradásokat. (1) Gyulafehérvárott 1080 ház található 5600 lakossal, akik közül 1256 latin, illetve 1260 görög rítusú, a többi – a korabeli szóhasználatnál élve – részben eretnek, vagyis protestáns, részben zsidó. (2) a székesegyházat az 1849-es lázadók (*rebelles*) megrongálták, részben már restaurálták, de még sok javítanivaló van rajta. Simor János hozzátette, hogy a kormány tíz éven belül az adó nélkül számítva 33.000 forintot költ rá. (3) Kalocsa szuffragáneusa, (4) a székeskáptalan tíz kanonokból áll, akik közül a nagyprépost jövedelme 1200 forint, az olvasókanonoké 1000, az örkanonoké 800, a többié 600 forint, valamint az esetleges plébánosi jövedelem mellett az alvinci uradalomból is részesülnek, 1600 forintot osztanak szét egymás között. Szajbély szerint van teológus és penitenciárius, Simor szerint az utóbbi hiányzik. A székesegyházhoz még 5 (Simor szerint 6) pap és 20 klerikus tartozik. (5) a plébánosi teendőket egy kanonok látja el, (6) van kitűnő orgonája és minden, ami szükséges az istentisztelethez (7) Szent Kereszt ereklyével rendelkezik, és Szajbély Henrik tudott még egy Nepomuki Szent János ereklyéről is. (8) A püspöki rezidencia a várban található, amely – Szajbély szavaival élve – az 1849-ben a lázadók támadása következtében a templommal együtt kis híján temetővé változott (*vix non in bustum conversa*), részben már helyreállították, de még komoly restaurációra szorul. (9) A püspök bevételeit a katasztrófát követően nehéz megbecsülni, emeli ki Szajbély, olyan 10.000 forint lehet, de ebből a püspököknek sokat, 2400 forintot kell szegény plébániákra és iskolai tanároknak fordítania. Simor egyetértett azzal, hogy a bevételeket a jelenlegi helyzetben nehéz megbecsülni, de részben eltérő összegekkel számolt: államkincstárból 20.000 forintot kap, hogy helyre tudja állítani a gazdasági épületeket, az egyéb püspöki javak 8000 forintot tesznek ki. A püspök terhe és kötelessége 2400 forintot a szegény templomok, plébánosok és tanítók támogatására fordítania. (10) Egyetlen plébániája, és egy ferences (rekollekta) kolostora van (Szajbély szerint most restaurálták), egy másik – ahogy Simor fogalmaz, támadás következtében – romokban hever, van ispotálya, de – ahogy ez egyébként hazánkban általános volt – nincs zálogháza. (11) Területe az egész Erdélyi Nagyhercegség területe, 208 plébánia, 1994 filia, 236.455 katolikussal. (12) A szemináriumban 20 klerikus tanul. (13) Az egyházmegye jelenleg nincs üresedésben.

A processzushoz csatolták a keresztlevelet, amely szerint a szécsényi plébániatemplomban 1818. október 3-án keresztelték meg, a kereszttségben Haynald István és Güttner Franciska gyermeke a Lajos István Ferenc nevet kapta az őt keresztelő Markus János (*Joannes Nep. a S. Elisabeth*)¹⁶ piarista atyától, keresztzülei Haynald Lajos sajnómeti plébános és Tersztyánszky Franciska.¹⁷ A másik tanúsítvány szerint gróf Nádasdy Pa-

16 A keresztlevélen *Nepomucenus Markus* szerepel. Koltai András, a magyar piaristák központi levéltárának vezetője az azonosításon túl arra az összefüggésre is felhívta a figyelmet, hogy az akkoriban Selmecbányán tanító Markus eszerint az adat szerint tehát az őszi vakáció alatt, amely akkor októberben volt, otthon, Szécsényben tartózkodott és kisegített. Vö. még: Léh, Stephanus: *Catalogus religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum. A magyar piarista rendtartomány történeti névtára 1666–1997*. METEM Könyvek 21, Budapest, 1998, METEM, 247.

17 Máté Péter plébániai kormányzó állította ki. Szécsény, 1830. augusztus 12. Hitelesítette Pántocsetey József, a Pázmáneum specimálisa, évszám nélkül. ASV Arch. Consist., Processus Consist., 251, fol. 58.

ulai Ferenc¹⁸ 1826. május 14-én bérmálta meg a Váci Székesegyházban a 10 éves fiút, bérmaapja Vincze Károly szemináriumi vicerektor volt.¹⁹ A szentelésekről szóló tanúsítványokat is csatolták.²⁰ A tonzúrában és a négy kisebb rendben (ostiarus, lector, exorcista, akolitus) 1830. december 15-én részesítette Rudnay Sándor bíboros, hercegprímás a pozsonyi külső rezidencia kápolnájában. Servánszky Elek tinnini felszentelt püspök, esztergomi segédpüspök szentelte szubdiakónussá 1839. október 12-én, diakónussá egy nappal később, október 15-én pedig pappá az esztergomi Bakócz-kápolnában az érsek által az életkor alól adott felmentéssel. Emellett püspöke, Scitovszky János érsek, hercegprímás is tanúsította az egyházmegyei előmenetelét és javasolta őt a kinevezésre.²¹ Mellékelték a királyi kinevezés hiteles másolatát, amely Schönbrunnban, 1851. szeptember 9-én kelt.²² Csatolták még ilyenkor szokásos módon az általa elmondott és aláírt Hitvallást,²³ amelyet a bécsi nunciaturán 1851. október 27-én tett le. A tanúk Simor János és Szajbély Henrik voltak.

4. HAYNALD LAJOS KARTHÁGÓI PROCESSZUSA 1864-BEN

Az 1864 szeptemberében lefolytatott kánoni vizsgálat anyagát, mivel a kinevezés közvetlenül a Szentszéktől érkezett és Rómában is folytatták azt le, az Apostoli Datária levéltára őrzi.²⁴ Rövid és hiányos anyagról van szó, nem csatolták hozzá semmilyen dokumentumot. Az eljárást az erre illetékes Mariano de Rocco konzisztórium i jegyző és titkár (*in conficiendis actis promovendorum in Sacro Consistorio notarius et secretarius*) folytatta le. A kötetben lévő többi hat processzussal összevetve nem meglepő, hogy beidézett két tanú együtt válaszolt, az már inkább, hogy ők a kánoni vizsgálatot lefolytató Datária két tisztségviselője (feltehetőleg apa és fia) voltak, akik szeptember 17-én – egyébként az itteni ügymenetben nem szokatlan módon – olaszul válaszoltak a feltett kérdésekre, már amelyikre tudtak választ adni. Egyikőjük a római Dr. Dr. Gaetano Sassi lovag (a megjegyzés szerint Pietro Sassi fia), a Datária ügyintézője (*expeditor*), a másik

18 Nádasdy Ferenc váci püspök (1823–1845), majd kalocsai-bácsi érsek (1845–1851).

19 Mericzay Antal orodi prépost, váci örkanonok, az üresedésben lévő Váci Egyházmegye káptalani helynöke tanúsította. Vác, 1851. szeptember 26. Aláírta még Soós (a latin szövegben Soos) József, a helynöki hivatal titkára. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 59–60.

20 A Scitovszky János hercegprímás nevében kiállított tanúsítványt Krautmann József kanonok, érseki helynök és Barinyai József titkár írta alá. Esztergom, 1851. szeptember 30. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 61–62.

21 Buda, 1851. október 4. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 63–64. Szövegét függelékben közöljük.

22 Schönbrunn, 1851. szeptember 9. A másolatot hitelesítette Decerly Ferenc, a Császári és Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium ügyintézője. Bécs, 1851. november 8. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 65–66.

23 Bécs, 1851. október 27. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 65–66. A nuncius és a nunciatura jegyzőjének jelenlétében letett hitvallás tanúi Simor János és Szajbély Henrik voltak.

24 Róma, 1867. szeptember 17. ASV Dataria Apostolica (Dataria Ap.), Processus Datariae, 226, foll. 26–33. A tanúvallomás szövegét függelékben közöljük.

tanú a szintén római Dr. Eduardo Sassi (Gaetano Sassi fia) írnok (*scriptor brevium*) volt. A kutatónak egyértelműen az a benyomása támad a dokumentumok olvasása közben, mintha az egész sebtében készült volna, hogy gyorsan dokumentációt készítsenek egy lényegében már tényként kezelhető kinevezéshez, és éppen voltak a közelben ketten is, akik – igaz, csak együttes erővel, de – tudtak valamint mondani a jelölt személyéről. Két kérdésre egyáltalán nem is válaszoltak, bár a jegyző kihagyta a helyet a végül soha el nem készült válaszoknak is.

Állításuk szerint a tanúk (1) személyesen és igen jól ismerték a jelöltet: (2) Nem pontosan emlékeztek a püspöki kinevezés dátumára, mivel a koadjutor püspöki és a megyéspüspöki kinevezés dátumát összekeverték, de tudtak mindkettőről. Nagy általánosságban nyilatkoztak (3) püspökké szenteléséről, illetve koadjutor püspöki, (4) megyéspüspöki tevékenységéről, kiemelve, hogy kiszolgálta a szentségeket, főleg a bérmálás szentségét, és nyilatkoztak arról is, hogy (5) az biztosak benne, az egyházi előírásoknak megfelelően szolgáltatja ki a szent rendeket. Hasonlóan általánosságban feleltek a következő (6) kérdésre, jóindulatú és finom embernek tartva őt. A (7) és a (8) kérdésre egyáltalán nem is válaszoltak. (9) Képességeiről nagyon elismerően nyilatkoztak, azt is sejtették, hogy tudnak áthelyezésének körülményeiről, de nem kívántak róla nyilatkozni. (10) A jelöltet egyértelműen méltónak tartották az érseki székre történő áthelyezésre.

5. HAYNALD LAJOS KALOCSAI PROCESSZUSA 1867-BEN

Az 1867 májusában, igen rövid idő alatt befejezett processzusban elsőként Dr. Rimely Károly²⁵ pozsonyi kanonok, a Pázmáneum rektora tett róla tanúságot,²⁶ aki (1) több mint húsz éves ismerte őt mind a magán-, mind a közéletből. (2) Szentelésére vonatkozóan a mellékelt dokumentumra hivatkozott. (3) Tanúsította istenfélelmét, égő segítő szeretetét (*charitas*), amelyet az általa alapított kegyes intézmények is mutatnak, szeretete (*amor*) és a híveihez való folyamatos ragaszkodása bizonyítja egyházkormányzati bölcsességét, de a tanú kiemeli a jelölt alárendeltjeihez való őszinte jóindulatát, ékesszólásának és egész életének példaadó tekintélyét. (4) Az Egyház jogaiért harcolt, és egész országban közismert egyéniségének szilárdsága, tetteiről az Erdélyi Egyházmegye évkönyvei számolnak be. (5) Tehetsége és kiemelkedő műveltsége, lelkipásztori bölcsessége, amelyet Rómában is kamatoztatott, kiváló tudása a hívek között nagyon hasznos lesz. (6) A kalocsai székre nagyon is alkalmas, hiszen ezt

„az Egyház és az ingadozó Haza java nagyon sürgősen kívánja; hatalmas tekintéllyel bír az egész országban, a nép a legnagyobb bizalommal van iránta, mivelhogy éppen a

25 Rimely Károly (1825–1904) 1850-től volt előljáró a Pázmáneumban, 1867-ben pozsonyi kanonok lett. 1893-tól beszercebányai püspök. Viczián János: *Rimely Károly*. In MKL 11 (2006) 625–626.; A Pázmáneum közlése szerint 1866–1870 között vicerektorként vezette az intézetet, de nem volt kinevezett rektor. http://pazmaneum.katolikus.hu/?page_id=23 (2014. november 8.)

26 Bécs, 1867. május 3. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 261, foll. 114–115r. A tanúvallomás szövegét függelékben közöljük.

megpróbáltatások tüzeiben kipróbált aranyat tartják általában a legméltóbbnak és kétségkívül a legalkalmasabbnak arra, hogy a nagy elődök ősi székét bátran kormányozza és védje.”

Lollok József,²⁷ a Pázmáneum spirituálisa ugyanaznap azt vallotta,²⁸ hogy (1) 16 éve ismeri Haynald Lajost. A püspökké szenteléssel kapcsolatban ő is a mellékelt dokumentumra hivatkozott, (3) megerősítette azt a közismert tényt, hogy a jelölt jámborsága, segítő szeretete (*charitas*) és bölcsessége szavakban és tettekben egyaránt megnyilvánult, hogy (4) az Egyház jogait és javát szolgálat és védte, és (5) tanúságot tett kiemelkedő teológiai tudásáról is. (6) A kalocsai metropolitai székre történő áthelyezést ő is hasznosnak és üdvösnek tartotta.

A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegyéről a közismert adatok fényében eléggé egybehangzóan nyilatkoztak ugyanazok a tanúk. (1) Kalocsán olyan 1.500 ház van több mint 7000 katolikus lakossal, (2) a főszékesegyház védőszentje a Mennybe felvett Szűzanya, amelyet most újítottak fel. (3) A szuffraganeus egyházmegyéik: a nagyváradi latin püspökség, Csanád, Erdély és a tinnini címzetes (*in partibus infidelium*) szék. (4) A tíz tagú Főszékeskáptalan méltóságviselői sorrendben a nagyprépost, olvasókanonok, éneklőkanonok, örkanonok, a Szent Pálról nevezett bácsi kisprépost, három főesperes és két mesterkanonok, valamint nyolc címzetes kanonok. A székesegyházhoz 15 pap és 50 klerikus tartozik. A méltóságviselők bevétele a 4000 forintot elérheti. (5) A Főszékesegyház nem plébániatemplom, ezért nincs keresztkútja sem. (6). Az érseki székesegyház mindennel ragyogóan el van látva. (7) Nem tud ott őrzött ereklyékről. (8) Az érseki rezidencia nagyszerű állapotban van, olyan 100 lépésre a templomtól. (9) Az érsek bevétele a 100.000 forintot meghaladja. (10) Az egyetlen plébániatemplomban, amelynek Gyümölcsoltó Boldogasszony a titulusa, van keresztelőkút, egy kanonok a plébánosa, és két másik templom és hat kápolna tartozik hozzá, egy jezsuiták vezette fiúkonviktus, illetve egy, a kalocsai iskolánővérek által fenntartott leányintézet. Nincs zálogháza. (11) A Főegyházmegye Pest-Solt, Bács-Bodrog és Csongrád megyékben található, egészen a Magyar Királyság határáig húzódik, 106 plébániából, 50 filiából áll és több birtoka is van. (12) A szemináriumban 50 kispap tartózkodik. (13) Az érsekség Lonovics József²⁹ március 13-án bekövetkezett halála óta van üresedésben.

27 Lollok (az idézett latin nyelvű forrásokban Lollotz) József (1824–1913) 1861-től volt a Pázmáneum spirituálisa, 1876-ban esztergomi kanonok lett, majd később lemondott minden tisztségéről, és belépett a lazarista rendbe. Viczián János: *Lollok József*. In MKL 7 (2002) 924.; A Pázmáneum közlése szerint 1882–1890 között rektorként vezette az intézetet. http://pazmaneum.katolikus.hu/?page_id=23 (2014. november 8.)

28 Bécs, 1867. május 3. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 261, foll. 117. A tanúvallomás szövegét függelékben közöljük.

29 Lonovics Józsefet 1866-ban nevezték ki kalocsa-bácsi érsekké, de mielőtt székét elfoglalhatta volna, meghalt. Bárány Zsófia folyamatban lévő kutatásai (*Lonovics József*, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola) azt valószínűsítik, hogy ez tulajdonképpen egy „álkinevezés” volt, egyfajta rehabilitációs kísérlet, mivel már halálos betegen kapta a kinevezést, így előre tudni lehetett azt is, hogy hamarosan meg fog halni.

Csatolták azt az iratot, amely arról tett tanúságot, hogy Scitovszky János Haynald Lajost 1852. augusztus 15-én a pozsonyi Szent Márton társaségyházban erdélyi koadjutor püspökké szentelte.³⁰ A hitvallást ezúttal kivételesen nem mellékeltek, a jegyző feljegyzése szerint azért, mert a jelölt kérvényezte a Szentatyánál, hogy azt Rómában tesse le, mivel ott tartózkodik.³¹

Haynald Lajost megerősítették Kalocsára, amelynek azután az egyik legnagyobb formátumú, az egyetemes Egyházban számon tartott főpásztora lett. Püspöki processzusai – ahogy mások esetében is – bemutatják, hogyan értékelték személyét Bécsben és Rómában, egyben abban is segítségünkre vannak, hogy hozzájuthassunk olyan az életútja pontosabb megismerését szolgáló adatokhoz is, amelyek nem csupán az egyháztörténet számára szolgálnak fontos adalékkul, de bővítik a rendkívül hiányos 19. századi magyar történetírást.

30 Durguth József sioni felszentelt püspök, esztergomi segédpüspök, az üresedésben levő Esztergomi Főegyházmegye káptalani helynök tanúsítja. Esztergom, 1867. május 2., Márkus (a latin szövegben Markus) Gyula titkár aláírása. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 261, foll. 113.

31 Arch. Concist., Processus Consist., 261, fol. 125r.

FÜGGELÉK

1. SCITOVSZKY JÁNOS TANÚSÍTVÁNYA HAYNALD LAJOSRÓL

Buda, 1851. október 4.

ASV Arch. Conclst., Processus Conclst., 251, foll. 63–64r

[más kéz írása, az eredeti kiemelésekkel] Infrascriptus tenore praesentium fidem facio et recognosco:³²

Ludovicum Haynald, archidioecesis Strigoniensis presbyterum, Cancellariae meae primatialis directorem, Augustae caesareo-regiae Aulae capellanum ad honores, die 3. octobris 1816 in oppido Szécsény archidioecesi Strigoniensi natum, absolutis studiis gymnasialibus clero archidioecetano 1830 adscriptum, studiis philosophicis Tyrnaviae, theologicis vero et juri canonico qua Collegii Pazmaniani Viennensis alumnum ad Caesaream Universitatem Viennensem eximio cum profectu incubuisse; qui in sublimioris presbyterorum educationis Institutum ad Sanctum Augustinum, quod Viennae est, receptus, ibi quatuor Annorum decursu moratus, doctoris ss. theologiae lauream consecutus est; - die 15.^a octobris 1839. in presbyterum ordinatus, anno 1841 cooperatur in parochia ad Sanctum Leopoldum Pestinensi, anno 1842 in parochia ad Beatam Mariam Virginem Budaarcensi, eodem anno sacratissimae theologiae professor renunciatus, 1846 in secretarium principis primatis archiepiscopi Strigoniensis, 1847 sede vacante in secretarium, 1848 in cancellarium officii vicarialis, eodem anno in caesareo-regium capellanum aulicum ad honores, 1849. in Cancellariae primatialis directorem per me nominatus, denique 1830 Cruce aurea pro piis meritis, ob conspicuam etiam in medio periculorum contestatam erga regnantem Augustam Domum fidelitatem a Sua Majestate Sacratissima decoratus fuit.

[fol. 63v]

In obeundis his muniis meritissimam omnium laudem sibi vindicavit. – In cura animarum dicendi facundia, agendi dexteritate, eruditione, morum integritate, domus Dei non fucato zelo, caeterumque virtutum bona fama eidem gloriam pepererunt. – In cathedra professorali, utopote disciplinis sacris et profanis egregie excultus, ac indefesso labore ampliores cognitiones sibi comparare et discipulis suis communicare contendens, plenam archipraesulis sui approbationem emeruit, et gratissimam apud discipulos memoriam reliquit. – Praedecessori meo archiepiscopo Strigoniensi

³² A latin szövegek átírásakor a humanista írásmódot követtük, nagybetű a mondatok elején, a földrajzi és tulajdonnevek esetében vagy tulajdonnévi értelmű szavak elején áll, valamint a dátumban, ha az eredeti szövegben is nagybetű. A kötőjellel vagy külön írt, de egybeírandó szavakat egybeírtuk, egyebekben megtartottuk az eredeti írásmódot. Az i/j megkülönböztetést mint újkori nyelvi sajátosságot szintén megtartottuk.

in qualitate *secretarii*, *et ex post* meo lateri, qua *Cancellariae director* adjunctus, in regenda archidioecesi consiliorum maturitate ac laborum quantumvis multiplicium ac gravium, exequendorum dexteritate, sedulitate, insignem locando operam, justissimas totius archidioecesis tulit laudes.

Et haec quidem cuncta, sed vel maxime animo ejus profunde irradiata fides catholica, morum probitas, christiana erga proximum charitas, affabilis conversatio, flagrans zelus, mansuetudo, optima fama, gravitas et modestia, rerumque gerendarum prudentia, dexteritas ac discretio, quibus incessanter claruit, mihi fimissimam praebent spem: praefatum Ludovicum Haynald, qualitatibus et meritis insignem, ad gerendum cum salutis fidelium emolumento episcopale munus in Transsylvania, ad quod in qualitate coadjutoris [*fol. 64r*] cum jure successionis clementia Suae Majestatis Sacratissimae renunciatus habetur, – idoneum esse, ac talem futurum, ut ejusdem gubernium episcopale auxiliante Domino ad majorem Dei gloriam, clero vero ac populo dioecesis Transsylvaniensis in spirituale lucrum cedat. – Datum Budae in Residentia archiepiscopali die 4^a mensis Octobris, anno 1851.

[saját kezűleg]

Joannes Scitovszky
Archiepiscopus Strigoniensis
et Regni Primas
[pecsét]

2. SZAJBÉLY HENRIK TANÚVALLOMÁSA HAYNALD LAJOSRÓL

Bécs, 1851. december 20.

ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 49–50.

1. Noscit testis illustrissimum ac reverendissimum dominum Ludovicum Hajnald, ab anno 1834, dum nempe promovendus in Collegio Pazmaniano Viennae³³ clericus, testis non est ei cognatus, vel affinis, nec secus ducitur partium studio.

2. Natus est in oppido Szécsény, archidioecesis Strigoniensis³⁴ parochia uti id litterae baptismales isthic adiacentes testantur.

3. Ipsum natum esse e legitimo matrimonio atque catholicis parentibus, eiusdem litterae baptismales testantur, sunt parentes honestae conditionis.

[fol. 49v]

4. Cum natus sit 1816, uti ex litteris baptismalibus patet, agit annum 36.

33 Bécsi (Pázmáneum)

34 Szécsény, Esztergomi (Főegyházmege)

5. Praemissis quatuor minoribus ordinibus et tonsura, ordinatus est idem Ludovicus Hajnald 1839 in subdiaconum, diaconum, et presbyterum uti id documentum adjacens fide digne testatur.

6. In cura animarum prius constitutus sicut et nunc qua Cancellariae archiepiscopalis director, versabatur semper in ecclesiasticis functionibus devote, sacramenta pie suscipiebat, fama id de eo testatur.

7. Ut strenuus fidei orthodoxae defensor omnibus notus.

8. Est omnino bonis praeditus moribus ac innocentia vitae, fama nonnisi laudabilia de eo refert.

[fol. 50r]

9. Ut virum gravem prudentem tam in conversatione, quam et in actionibus officioso³⁵ se exhibuit.

10. Studuit theologiae et juri canonico in Universitate Viennensi annis quatuor, emeruit gradum doctoris in sacra theologia; est vir vastae eruditionis, ac idoneus ad alios docendos, patet eruditio eius ex sermonibus quos fovere solet.

11. In cura animarum qua cooperator, sub in qua professor theologiae, de nique³⁶ qua Cancellaria archiepiscopalis director, praeclara ubique posuit merita, signanter archiepiscopo Strigoniensi praelato suo in regenda dioecesi adiutricem ac utilissimam praestitit operam, id in archidioecesi Strigoniensi in vulgo³⁷ notum est.

[fol. 50v]

12. Nullum unquam scandalum dedit, neque impedimento canonico laborat, secus id testi innotuisset.

13. Cum dotibus supra memoratis praedictus sit, censeo in Domino illum dignum et idoneum esse, qui in coadiutorem episcopum, episcopi Transilvaniensis³⁸ promoveatur, eiusque promotionem utilem et proficuum eidem ecclesiae fore iudico.

3. SIMOR JÁNOS TANÚVALLOMÁSA HAYNALD LAJOSRÓL

Bécs, 1851. december 20.

ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 53–54.

[fol. 53r]

1. Nosco a viginti annis promovendum dominum Ludovicum Haynald, ceu ipsius olim co-alumnus in seminario, et collega in officio; nullo nexu affinitatis aut cognationis eidem jungor, nec sum eidem nimium familiaris, sed neque aemulus vel odiosus.

35 Recte: officioso

36 Recte: denique

37 Recte: vulgo

38 Erdélyi (püspök)

2. Ex adnexo testimonio baptismali, sed etiam ax aliis fidedignissimis relationibus scio, eum natum esse in oppido Szécsén,³⁹ dioecesi Strigoniensi ingremiato.

3. Ex iisdem fontibus constat mihi, illum e legitimo matrimonio, atque ex honestissimis et catholicis partentibus natum esse.

4. Agit annum aetatis 36^{lum}, quippe natuo 1816 ut adneaxae baptismales docent.

[fol. 53v]

5. Ex adnexo testimonio ordinatus sed etiam propria scientia constat mihi, illum anno 1826 confirmatum, anno 1830 ad minores Ordines, anno autem 1839 die quidem 12ma Octobris ad subdiaconatum, die vero 13^{tia} ejusdem mensis ad diaconatum, denique die 15ta itidem ejusdem Mensis Octobris ad presbyteratum promotum fuisse.

6. Scio, quia vidi, illum frequentissime immo – si valetudo admisit – quotide sacrae missae sacrificium celebrasse, festis vero diebus in sacro solemni pontificanti adstitisse; qua olim in populosissimis cristatibus cooperatore continuo fuit immo esse debuit in sacris functionibus. Scio porro ex experientia illum frequenter et devotissimum esse in susceptione sacramentorum.

7. Ex experientia scio, illum semper catholice vixisse, et in fidei puritate permansisse, immo cum accerrimus vim ex nunquam nun fuerit veritatis catholicae etiam scio, non paucos per ipsum ad fidem reductos, aut vero on eadem confirmatos fuisse.

8. Cum ejus acta et facta pluribus annis coram conflexerim, ex cetrissima scientia fateri possum, illum innocentia vitae, exemplarique morum probitate semet constanter distinxisse; fama illius non [fol. 54r] tantum in Strigoniensi dioecesis, sed in tota Ecclesia Regni Hungariae est integerrima.

9. E diuturniori, officioso quoque nexu scio, eum gravem, singulari prudentia et in gerendis rebus dexteritate praeditum virum esse.

10. Ceu illius olim coalumnus scio, illum sacratissimae theologiae e juri canonico in Universitate Vindobonensi⁴⁰ quatuor annis eminenti cum profectu vacasse, posso hos vero in hisce studiis tribus adhuc annis in Instituto sublimioris educationis presbyterorum ad Sanctum Augustinum Viennae uberius, ac ita se excohusse ut doctoris in sacratissima theologia lauream communes inter applausus consequeretur. Est vir amplissimarum cognitionum, et vere ea pollet doctrina, quae in episcopo requiritur ad hoc, ut possit alios docere.

11. Cum usque annum praesentem ejusdem cum illo dioecesis presbyter fuerim, perbene scio, illum duos ferme annos in cura animarum ceu cooperatorem Budae ac Pestini⁴¹ exegisse; postmodum munere professoris theologiae per annos 4 defunctum, tum⁴² officio secretarii primatialis admodum fuisse, nunc Cancellariae primatialis director est. Quod in omnibus hisce officiis insigni doctrina, incredibili zelo et solentia

39 Szécsény

40 Bécsi (Egyetem)

41 Buda, Pest

42 Beszúrt szó

versatus fuerit, comprobatur ex adnexo testimonio celsissimi ac reverendissimi principis primatis ex et archiepiscopi Strigoniensis; hoc ipsum etiam ex mea certissima scientia et experientia asserere et possum et debeo.

[fol. 54v]

12. Nihil horum scio, expertus autem sum in illo omnia his contraria, nempe exemplares merei, invictum in Ecclesiam Catholicam amorem, et securissimam adhaesionem, verno omnia laudabilia.

13. Sive spectem ipsius eruditionem prorsus singularem, maturum iudicium, prudentiam et dexteritatem in agendo, sive confiderem exemplarem vitae anteaetate probitatem, zelosumque fide catholicae convictissimus sum, quod et dignus sit, qui ad episcopalem dignitatem promoveatur,⁴³ et idoneum ad bene regendam in specie ecclesiam Transilvaniensem, quae – ut quidem mihi certo constat – summa in desolatione constituta, plurimisque ob ingentem acatholicorum numerum periculo exposita praeter gratiam divinam non nisi tunc restaurari, repurgari ac solidari poterit,⁴⁴ si⁴⁵ viro hujusodi dotibus a Deo exornato credita fuerit.⁴⁶

4. GAETANO ÉS EDUARDO SASSI TANÚVALLOMÁSA HAYNALD LAJOSRÓL

Róma, 1864. szeptember 17.

ASV Dataria Ap., Processus Datariae, 226, foll. 27–28r.

1. Conosciamo benissimo di Persona ambedue noi testimoni l'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore Ludovico Haynald Vescovo di Transilvania nell'Impero Austriaco non siamo al medesimo congiunti in verun grado di parentela, nè a Lui troppo familiari nè emoli, laonde per la pura verità possiamo deporre quanto in appresso, ma alcune cose per udito fama, e relazione.

2. Sappiamo che Egli nel Concistoro del 15. Ottobre del 1852.⁴⁷ fù proclamato Vescovo di Ebron nelle parti degli Infedeli colla Coadjutoria al Vescovato di Transilvania a cui poi succedette.

3. Che ricevuta la Consecrazione quantunque non potè accedere alla sua Chiesa di Ebron perchè soggetta agli Infedeli, pure esercitò le funzioni Pastorali avendo dovuto come Coadjutore dissimpegnare gli Uffici della Sede di Transilvania.

4. Succeduto poi a questo Vescovato e lasciato il titolo di Vescovo di Ebron attese maggiormente al bene di questa diocesi coll'amministrarvi i Santi Sagramenti, specialmente [fol. 27v] quello della Cresima.

43 Az eredetiben pontnak tűnik

44 Az eredetiben pontnak tűnik

45 Törölt szó következik

46 Az eredetiben a mondat végi pont hiányzik

47 Valójában ekkor az Erdélyi Egyházmegye kormányzását vette át.

5. Il medesimo certamente ha celebrato le Sacre Ordinazioni nei tempi stabiliti dalla Chiesa[.]

6. Che il medesimo sia un personaggio molto affabile e manierofo come generalmente si ritiene da quelle persone che lo conoscono.⁴⁸

7. [*nincs válasz*]

8. [*nincs válasz*]

[*fol. 28r*]

9. Finalmente possiamo attestare che tal personaggio è fornito di molte virtù le qualità del medesimo essendo state riferite, ed approvate dalla Santa Sede allorchè fu innalzato alla dignità Vescovile, però traslasciamo di enarrarle.

10. Che però lo reputiamo degnissimo di essere trasferito dalla Sede Vescovile di Transilvania al Arcivescovato di Cartagine, e quantunque questa Città si trovi attualmente sotto il giogo degli Infedeli, pure il Medesimo non tralascierà di diportarsi da Uomo insignito di tal dignità, dando sempre buon esempio ai fedeli nel modo che potrà.

5. RIMELY KÁROLY TANÚVALLOMÁSA HAYNALD LAJOSRÓL

Bécs, 1867. május 3.

ASV Arch. Conciat., Processus Conciat., 261, foll. 114–115r.

1. Nosco e vita privata et publica ab annis plus quam viginti; praeter sincerum reverentiae cultum in nullo alio nexu constituor erga eundem.

2. Id publice notum est, et documentum authenticum perhibet.

3. Scio qua testis vitae ejus, eum infucata pietate in Deum, et ea quae Dei sunt eminenti in gradu pollere; charitatis ejus ardentis testes sunt plurima pia instituta ab eo erecta; prudentiam in gubernando arguit amor, adhaesioque continua fidelium condamnorum, sibi per omnia fata sincero affectu porro subditorum; robore oris eloquentis, et vitae integritate exemplariter praefulsit, ut cuncti norunt, semper et ubique.

[*fol. 114v*]

4. Jurium Ecclesiae acerrimus propugnator, quanta firmitate characteris in tutaendis aequi justique principiis gaudeat, novit universa patria; Ejus studia, bonis juribusque Ecclesiae augendis impensa, annales referunt dioecesis olim suae Transylvaniensis.

5. Ingenii admirabili facilitate et sublimi cultura praeditum, fata felicia prudentiam vitae pastoralis sanctam defaecatamque ex ore piissimo Summi Orbis Pastoris in aura civitatis sanctae ubertim educere,⁴⁹ ut adeo firmiter sperare liceat doctrinae suae, alio quin excellentis, increscente mensura, saluberrime eum porro in medio fidelis populi operaturum fore!

[*fol. 115r*]

⁴⁸ Az eredetiben a mondat végi pont hiányzik

⁴⁹ Javított szó

6. Iuum transferendus archiepiscopus, olim qua episcopus Transylvaniensis in provincia Colocensi⁵⁰ exstiterit, ejus adjuncta optime nosse credi debet; ut autem maxime auctoritatis sedem hanc metropolitanam Colocensem ipse obtineat: bonum Ecclesiae ac nutantis Patriae urgentissime exposcit; maxima enim ille pollet per oras regni auctoritate, maximave fiducia populi, ut adeo velut probatum in igne tribulationum aurum dignissimus certe aptissimusque vulgo credatur qui sedem hanc avitam antistitum magnorum fortis teneat et defendat.

6. LOLLOK JÓZSEF TANÚVALLOMÁSA HAYNALD LAJOSRÓL

Bécs, 1867. május 3.

ASV Arch. Concist., Processus Consist., 261, fol. 117.

1. Cognosco archiepiscopum Carthaginensem Ludovicum Haynald trasferendum, personaliter, ab annis sedecim, - non sum ipsius consanguineus, cognatus, affinis, neque nimium familiaris, inimicus, vel odiosus.

2. Scio ipsum consecrationis munus suscepisse, – ex fide digno documento.

3. Publica notitia constat, eum pietatis charitatis et prudentiae in gubernando specimen dedisse ac verbo et exemplo profecisse.

4. In quantum publice constat scio eum Ecclesiae iura et bona auxisse, et strenue defendisse, in augenda item iurisdictione spiritali ac temporalis diligenter se gessisse.

5. Cum transferendum inter celebratissimos sacratissimae theologiae doctores recenseri plus semel audiverim, scio ipsum vere ea doctrina pollere quae in archiepiscopo requiritur ad hoc ut possit alios docere.

6. Siquidem publice compertum sit, trasferendum propter eximias suas qualitaliter apostolicas ad sedem metropolitanam Colocensem communi voto exoptatum fuisse eundem omnino [fol. 117v] dignum existimo qui trasferatur ad archiepiscopalem ecclesiam Colocensem, eiusque traslationem ipsi ecclesiae Colocensi utilem fore ac proficuum.

*Ft. Dr. Tóth Tamás
főiskolai docens, GFF*

50 Kalocsai (érseki tartomány)

GALÉNOS ÉS A FILOZÓFIA

A módszer problémája a De Animi Cuiuslibet Peccatorum Dignotione et Curatione alapján

Galénos neve nem a filozófiával kapcsolódik össze a köztudatban, hiszen az ókor, Hippokratés mellett, legnagyobb hatású orvosa elsősorban az orvostudomány illetve az orvostörténet számára lehetne érdekes. Az utóbbi évtizedekben azonban meglehetősen határozottan jelent meg az a nézet, hogy Galénos filozófusként is jelentős helyet foglal el a szellemtörténetben.¹ Jelen tanulmányban röviden szeretnék rámutatni Galénos filozófiai jelentőségére, helyére a korabeli irányzatok között, majd egyik rövid írása a *De Animi Cuiuslibet Peccatorum Dignotione et Curatione* alapján megmutatni módszertani útkeresésének néhány alapkérdését.

Temkin jegyzi meg monográfiája bevezetésében, hogy bár Galénos szellemtörténeti hatása bizonyos értelemben Platónéval és Aristotelésével mérhető, műveik hatástörténetében azonban lényeges különbség, hogy míg Platón és Aristotelés filozófiai tanítása túlélte, hogy a természettudomány meghaladta természetfilozófiai tanításukat, Galénos filozófiája ezzel szemben nem volt életképes orvosi nézeteinek elfogadása nélkül: tanai az orvosi gyakorlatról, élettanról, orvos-biológiáról elméletének olyan központi magvát alkották, amelyek nélkül filozófiája önállóan nem létezhetett.² Az Aristotelésszel való összevetéshez hozzáfűzhetnénk, hogy Aristotelés esetében a tekintélytől való elszakadás jóval korábban³ végbement, Galénos viszont csak a 19. században szűnt meg orvosi tekintély lenni. Talán ennek is köszönhető, hogy napjainkra filozófusként kikerült az érdeklődés középpontjából.

Mindenesetre tény, hogy orvosi műveiben számos filozófiai utalás és téma szerepel, emellett Galénos igen sok filozófiai és filozófiatörténeti művet is írt.⁴ Ezek jelentős része elpusztult 192-ben, amikor Pergamonban a Béke Temploma leégett, de így is maradt elegendő mű filozófiai nézeteinek rekonstruálásához. Filozófiai pozíciójának tekintetében elmondhatjuk, hogy nem csatlakozott korának egyetlen filozófiai iskolájához sem, közvetlenül vagy közvetítőkön keresztül hatott rá Aristotelés, Platón, a szkeptikusok és sok tekintetben a sztoikusok.

1 Jól mutatja ezt az a tény is, hogy a *Cambridge Companion to Galen* jelentős része filozófiai témákkal foglalkozik.

2 *Temkin* 1. p.

3 Galilei fellépése mindenképpen kiindulópont, de legkésőbb a newtoni mechanika kifejlődése gyakorlatilag lezárja a kérdést a fizika tudománya tekintetében.

4 Elveszett műveire a legfontosabb forrásunk a *Sect. Int.*

A különféle filozófiai iskolákkal szemben rendkívül szkeptikusan nyilatkozott. Szerinte a filozófusok nem az igazság keresése, hanem más, főként megélhetési, okból csatlakoznak egy filozófiai iskolához. A filozófusok értelmi képességeiről sincs nagy vélemény: logikai képességeik sokszor az átlagemberek mögött maradnak.⁵ A spekulatív (*theorétiké*) filozófia elé helyezte a gyakorlati kérdéseket, ez esetében etikai és módszertani irányultságot jelent. Mielőtt a módszertani problémára térnénk érdemes egy rövid kitérőt tenni Galénos filozófiájában elfoglalt helyének pontosabb megértése érdekében.

Bár Galénost többen nem tartják eredeti gondolkodónak,⁶ és egyszerűen eklektikusnak nevezik, véleményem szerint a tudományos módszer kérdésében mégis maradandót alkotott, a tudományos megismerés módszerét ugyanis reflektált formában kereste és orvos mivoltából fakadóan újabb szempontokkal gyarapította az erre irányuló kutatást. Megpróbált egy olyan módszert kialakítani, amely segíti a kutatót a megtalált ismeret bizonyosságának ellenőrizhetőségében. Erre a megoldást – széles körű filozófiai műveltségének köszönhetően – a filozófiájában való elmerülésben látja.⁷

Az orvostudomány művelői módszerüket tekintve – Galénos szerint – két nagy csoportra oszthatók.⁸ Az egyik csoport az *empirikusok*, ők a tapasztalatból indulnak ki. A másik irányzat a *logikusok*, akik bizonyos alaptételekből elindulva következtetés útján jutnak ismerethez. Ezekből az alapelvekből eltérő orvosi praxis következik. Ott, ahol az empirikus visszaemlékszik korábbi eseteire és a hasonlóakat idézi fel, a *logikus* következtetés útján megkeresi az okot, amely az adott orvosi iskola szerint, a tapasztalt tünetet okozhatja és azt igyekszik megszüntetni.⁹ Ez a két fő irányzat lényegében ismeretelméleti kiindulópontjában különbözik egymástól és véleményem szerint mutatja Galénos fő filozófiai problémáját is.

De hol helyezhető el Galénos? Frede¹⁰ szerint, létezett a görög hagyományban egy úgynevezett orvos-filozófiai vonal, amely olyan orvosokat foglalt magában, mint bithyniai Asklépiadés, Sóranos vagy Menodótos. Ezek az orvosok szokásos praxisuk mellett az orvostudományhoz kapcsolódó filozófiai kérdésekkel is foglalkoztak: természetfilozófiával, ismeretelmélettel, a lélek természetével. Ez a hagyomány, noha nem volt olyan befolyásos, mint a hagyományos filozófiai iskoláké, mégis elég független és jelentős volt ahhoz, hogy külön csoportnak tekintsük.

Ha elfogadjuk Frede javaslatát és az orvosokat külön csoportként tekintjük a filozófusokon belül, akkor Galénos egyértelműen előkelő helyet foglal el ezen orvos-filozófusok körében: az általuk vizsgált kérdéseket rendszerint tárgyalja műveiben. A problémát éppen az okozza, hogy amikor ezt teszi, bőségesen támaszkodik a filozófiai hagyomány-

5 l. *Aff. Dig.* vonatkozó részeit (Kühn 49–51.)

6 Sarton 73. p. és Temkin 1.

7 Ennek a témának egy egész tanulmányt szentel: *Opt. Med.* magyarul: Galénosz: A legjobb orvos egyben filozófus is (fordította: Hamvas Endre). *Fosszília*, I. évfolyam 2000, 3-4. szám, 119-122. o.

8 *Sect. Int.* (Kühn I. 70–72.)

9 *Sect. Int.* (Kühn I. 70–72.), ehhez lásd még: Frede 72.

10 Frede 65–66.

ra, ugyanakkor kortárs filozófusokra egyáltalán nem utal. DeLacy például meggyőzően mutatta ki,¹¹ hogy Galénos Platónhoz való viszonya elsősorban Platón műveinek olvasásán és nem a korabeli, magukat platonistáknak tartó filozófusokkal való párbeszédén alapul.

Érdeemes megvizsgálunk, hogy milyen volt ennek az időszaknak az eklekticizmusa. A korszak filozófiai életének egyik sajátossága volt a jelentős széttagozottság.¹² A hellenisztikus világ különböző pontjain jelentek meg vezető athéni filozófusok, akik miután saját iskolát alapítottak, kialakították többé-kevésbé önálló, némileg módosított gondolatrendszerüket. Fontos észrevennünk, hogy az eklekticizmushoz ez önmagában nem elég, hanem arra a körülményre is szükség van, hogy ezek az iskolák párhuzamosan működjenek és egyikük se tegyen szert kizárólagos vagy legalább túlsúlyos befolyásra. A Kr. u. 2. században éppen ez volt a helyzet: teljesen természetes jelenség volt, hogy a nagyobb városokban egyszerre volt jelen több meghatározó filozófiai iskola. Maga ez az állapot kedvezett az eklekticizmusnak, hiszen nem volt ritka, hogy egy tanulni vágyó fiatal egymás után látogatta a különböző iskolákat, hogy elsajátítsa az egymásnak olykor homlokegyenest ellentmondó tanokat anélkül, hogy egyiknek is elkötelezte volna magát.

Az eklekticizmus kialakulását segítette elő az akadémiai szkepszis is, amely úgy tekintett a különféle filozófiai iskolákra, mint amelyeket érdemes megismerni és tanaikat elsajátítani, de nem kell elköteleznünk magunkat egyikük mellett sem.

Végül a kor klasszicizmusa is kedvezett az eklekticizmusnak, az ún. 'régfi filozófusok' rendkívüli tekintélynek örvendtek ebben az időben. Ide tartozott a régi akadémia, az ó-sztoa, az aristotelianus iskola és mindenekelőtt Platón és Aristotelés. A két utóbbit a korszak filozófusai mintának tekintették, úgyhogy kettejük különbsége eltörpült ahhoz a szakadékhoz képest, ami őket és az újabb filozófusokat választotta el.

Galénos eklekticizmusa, két lényeges ponton tér el ezektől a tendenciáktól.¹³ Az egyik, hogy Galénos olyan mértékig elfogadta az akadémiai szkepszis antidogmatizmusát, hogy nem pusztán a létező filozófiai iskolákhoz való besorolást, utasította el, hanem elvileg tagadta bármiféle iskola vagy tekintély létjogosultságát (legalább is, ami a kortársait illeti). A filozófusnak – Galénos szerint – a saját megismerő képességére támaszkodva *magukat a dolgokat* kell szemügyre venni és ebből levonni a következtetéseket.

Másrészt ez az antidogmatizmus a szokásos filozófiai és metafizikai kérdések mellőzését is jelenti, hiszen tekintélyre vagy dogmákra való hivatkozás nélkül aligha oldhatók meg olyan kérdések, amelyek a korszakban a filozófia központi problémáit jelentették. (pl. a lélek természetére, vagy a kozmosz véges vagy végtelen voltára vonatkozó kérdés).

Galénos eklekticizmusa tehát egyrészt magyarázható korának tendenciáival és jól illeszkedik a filozófia fő sodrába. Másrészt viszont elüt ettől és Galénost korának legizgal-

11 DeLacy 27–39.

12 Frede 67–68.

13 Frede 71.

masabb és legjelentősebb filozófusává teszi, hiszen a metafizikai jellegű kérdések háttérbe szorulásával a módszertani és az ismeretelméleti kérdések kerülnek előtérbe.

A módszer kérdése Galénos számára kulcsfontosságú, a tudományos kutatás során a bizonyítás (*apodeixis*), a logikai szükségszerűség ad elfogadható magyarázatot a kutató vagy az orvos számára. A jó orvos nem fogadja el a tekintélyt, hanem maga győződik meg igazáról, továbbá ezáltal válik alkamassá arra, hogy másokat tanítson, hiszen így nekik sem kell pusztán a tekintély alapján elfogadni a tanítást.¹⁴ Galenos számos művet szentel a módszer kérdésének, ezek közül a legfontosabbak a PHP első hat könyve és a MM első két könyve.¹⁵ A problémát a kutatás számára az jelenti, hogy terjedelmes életművében újra és újra előkerülnek a a módszertani kérdések, így magának a vonatkozó anyagnak a kiválogatása is hatalmas munka.¹⁶ Mint látni fogjuk, számára módszer nem csak illetve nem elsősorban teoretikus kérdés, hanem a gyakorlatban alkalmazandó segédeszköz.

Ennek fényében érthetjük meg a szenvedélyekről és a tévedésekről szól két értekezés a *De Proprium Animi Cuiuslibet Affectuum Dignotione et Curatione (Aff. Dig.)* és a *De Animi Cuiuslibet Peccatorum Dignotione et Curatione (Pecc. Dig.)* címen fennmaradt két értekezés módszertani vonatkozásait. A két mű kétségkívül – Galénos szándéka szerint is – összetartozik, hiszen a szenvedélyekről (*peri pathón*) szóló első traktátus bevezető részében erre egyértelműen utal, továbbá a tévedésekről (*peri hamartématón*) szóló második rész első sorai is úgy mutatják be az értekezést mint a szenvedélyekről szóló folytatását. Módszertani szempontból a második részt, tehát a tévedésekről szólót érdemes vizsgálnunk, bár az a tény, hogy így összekapcsolva adja a szenvedélyek és tévedések vizsgálatát, további kérdést vet fel. Milyen kapcsolat lehet a szenvedélyektől terhelt lélek terápiája és a tudományos módszert kereső kutató problémái között? Egyelőre azonban maradjunk a tudományos módszertan vizsgálatánál.

Az értekezés második része (*Pecc. Dig.*) elsősorban a bizonyító erejű tudományos módszer megtalálásával foglalkozik. Galénos ebben a részben többször is utal a különféle szenvedélyekre (kérdés, becsvágy, hírnév, kapzsiság stb.) mint amelyek megakadályozzák az elfogulatlan gondolkodást,¹⁷ ez pedig kétségtelenül összeköti a két értekezést. Továbbá úgy az *Aff. Dig.*-ben, mint a *Pecc. Dig.*-ben összeveti a szenvedélyeket és a tévedéseket. Eszerint, aki álmatagság, lustaság vagy élvetegség miatt mulasztja el a jó tetteket, az a szenvedély miatt követ el hibát, azok viszont, akik eldöntötték, hogy maguknak mindig gyönyöröket és nyugalmat biztosítanak, azok a tévedés miatt teszik ugyanazt.¹⁸

Ennél fontosabb azonban az, ahogyan Galénos különbséget tesz az *érzéki* és *értelmi* megismerés között. Nem pusztán elszigetelt tényként elemzi ezeket, hanem az egész tu-

14 MM X 20, 29, 105.

15 Ezekon túl még néhány kisebb munka is foglalkozik a tudományos módszertannal ezek: *De Sect. Intr., Subf. Emp., Med. Exp.*

16 Ebben a tekintetben ma is használható I. von Mueller munkája: *Über Galens Werk vom Wissenschaftlichen Beweis*, Abhandlungen der Königlich Bayerischen Akademie der Wissenschaften 20, 1895.

17 De Boer 48.10 skk.

18 De Boer 53.2–53.8

dományos módszer vonatkozásában teszi őket vizsgálat tárgyává. Az *értelmi* (logikai) megismerés esetében 'maga a dolog tesz tanúbizonyságot', illetve maga az 'alapelőző szolgáló tárgy' fog biztos megoldást adni.¹⁹ Ennek a módszernek a bemutatásához a geometriából veszi a példákat. A geometriát Galénos tágan, mai felfogásunktól lényegesen eltérő módon értelmezi: egyrészt gyakorlati és elméleti geometriáról beszél, másrészt módszertani értelemben ide sorolja az asztronómiát és az építészetet. Ez utóbbi kifejezést sem a mai értelemben használja, hanem mindenféle műszaki területet összefoglalóan nevez így.

Gyakorló orvosként tudatában van a tapasztalati tudás jelentőségének, ezért érthető, hogy nem elégedhetett meg a logikai megismerés módszerével és eredményeivel. Szüksége volt a tapasztalati ismeretre és folyamatosan alkalmazta is azt. Elsőként vezetett be élettani kísérleteket és elsőként vont le belőlük következtetéseket, de nem állt meg itt: fiatalkori matematikai és műszaki tanulmányai mindig arra inspirálták, hogy valamilyen elméleti alapot keressen gyakorlati ismeretei számára. Ez a sajátos kettősség, az elméletileg megalapozott neveltetés és a hosszú orvosi praxis során szerzett gyakorlat, teszi őt módszertani szempontból is figyelemreméltóvá az antik tudománytörténetben.

Az értekezés módszertani tekintetben egyik legérdekesebb része az analízis és szintézis elemzése.²⁰ Az analízis alatt itt nem pusztán a vizsgált dolog, adatok vagy ideák elemeire való bontását érti, hanem a végső igazságkritérium megtalálását is. Miután ezt valaki megtalálta, minden dolgot sorjában erre kell visszavezetnie. Ezt a kritériumot azután már nem lehet visszavezetni semmire. Azonban ehelyütt Galénos nem ad végső választ erre a kérdésre, nem fogalmazza meg ezt a kritériumot, pusztán ennek az igényét jelöli meg.

Ebben a vonatkozásban is inkább az érdekli, hogyan tud egy gyakorlatban is jól használható módszert találni a tudomány számára. Az a módszer, amit a napóra feliratozásával kapcsolatban vázlatosan ismertet,²¹ több tekintetben a modern értelemben vett tudományos megismerés menetének irányába mutat. Galénos ugyanis először egy első kritériumra alapozott elméleti tervezést javasol. Ez lényegében ez egy matematikailag megalapozott tervezési folyamatot jelent. A következő lépés az, hogy megkísérli a gyakorlatba történő átvitelt is, tehát megépítjük a napórát. Itt nem elégszik meg azzal, hogy egyszerűen használatba veszik a napórát és majd a gyakorlatban kiderül, hogy használható-e vagy sem, hanem hitelesítési eljárást vázol fel: egy teljesen más elven működő szerkezettel, a vízórával történő összevetést.

Ennek illusztrálására idéznék egy rövid részletet a műből:

19 De Boer 47.5–47.6

20 De Boer 54.20 skk. tkp. az egész V. caput

21 De Boer 54.20 skk.

Pecc. Dig. V. cap. (részlet)²²

Tegyük fel – hogy az érthetőség kedvéért valamilyen építészeti példával éljek –, hogy egy épülő város esetében, azoknak, akik majd laknak benne, az legyen a feladatuk, hogy pontosan tudják, és nem csak úgy hozzávetőlegesen, hanem biztosan, minden egyes napon, hogy mennyi idő telt már el belőle és hogy mennyi van még hátra napnyugtáig. Ezt a problémát, az analitikus módszer szerint az első kritériumig kell visszavezetni, feltéve, hogy valaki azt akarja megtalálni, amit a gnómonokkal²³ kapcsolatos foglalatosságok szerint tanult módszernél kaptunk. Azután megint sorjában, miután ugyanaz a módszer az ellenkező irányban is végigment, az állításokat össze kell illeszteni miként azt megtanultuk ugyanannál a tevékenységnél.²⁴ Miután az egyetemes és általános módszert így megtaláltuk, azután pedig felismertük, hogy a napból eltelt idő szakaszainak az ilyesféle mérését ábrán keresztül kell végezni, tovább kell lépni a testekhez, amelyek képesek befogadni az ábrák vonalait és a gnómont; és először is azt kell vizsgálni, hogy a testeknek milyen alakja szükséges a megfelelő ábra számára, azután mindegyikük esetében analízis és szintézis által meg kell találni, hogy milyenek legyenek. Miután pedig a logikai módszer megmutatja számunkra a bizonyosságot a szóban forgó kérdés megoldása tekintetében, sorjában a gyakorlatban történő megvalósításhoz kell fordulnunk aszerint, ahogy a módszer mutatta, és megint megvizsgálni, hogy hogyan készítsünk sík felületet abból a célból, hogy feliratozhassuk a leendő testet. Miután ezt megtaláltuk az analízis és a szintézis révén, fel kell szerelnünk valami ilyesféle testet, meg kell keresnünk azt az eszközt, amivel a feliratot elkészítjük. Majd ismét, mikor az analízis és a szintézis megtalálta azt, meg kell kísérlni az olyan formáról való gondoskodást, amelyet a módszer megmutatott. Miután sorjában felvittük az ábrákat több alak esetében, oda kell adnunk az embereknek, hogy a gyakorlatban próbálják ki, vajon sikerült-e megoldanunk a megadott problémát. Amikor pedig a nap első sugara eléri az első jelet, majd ugyanígy az utolsót a legutolsó, és ugyanez történik minden ábrával ellátott napóra esetében, bizonyos mértékig már egyféle biztos ismertetőjelnek vagyunk birtokában a probléma megoldásának tekintetében. Majd megint másikat kapunk, amikor minden ilyen módon rajzolatokkal ellátott <test> egymással összhangban van és egy harmadikat, amikor a víz egyenletes folyása tesz tanúbizonyságot róla. És ez az okfejtés megmutatja az ábrával ellátott napórák esetében a leendő igazságkritériumot.

22 De Boer 54.20–55.27.

23 A gnómon az egyik legrégebbi és legegyszerűbb csillagászati eszköz: vízszintes alapon álló függleges pálca, árnyékából kiszámítható a nap magassági szöge, napóráként is használható. Olykor kiegészítették egy fél vagy negyed gömbbel úgy, hogy a gömb képzeletbeli középpontja a gnómon felső vége volt, ezzel elérték, hogy a nap valóságos mozgásának képét is megkapták. Innen már csak egy lépés, hogy a nap által leírt utat tizenkét egyenlő részre osszák és megkapják a napórát. (Szabó-Kádár 42 skk.)

24 Syntithenai: analízis és szintézis *expressis verbis* megfogalmazása

A mérnöki-praktikus tudás tehát megtalálhatja a maga igazságkritériumát, de mi a helyzet a filozófiával? A filozófiában Galénos szerint nem ilyen jó a helyzet, sokan visszaélnék a tudománnyal és arra hivatkoznak, hogy maguk a dolgok mutatják meg magukat nekik, de amikor arra kerül a sor, hogy ezt másokkal is megvitassák, tanítványikon kívül már nem merészelnek senkivel megmérkőzni. Az első és legfontosabb dolog az, hogy ne hozzunk elhamarkodott ítéletet, vannak ugyanis, akik abban tévednek, hogy világos jelenségnek vélik a nem világosat, mivel elhamarkodottan mennek tovább a már biztosnak vélt kiindulási pontról. Ennek okaként a dicsőségvágyat jelöli meg Galénos, hiszen „látják azt, hogy dicsérik azokat, akik képesek az érzékelés vagy felfogás gyorsasága révén megtalálni valamit, azt gondolják, jobbnak fognak mutatkozni a szomszédjuknál a megismerésük gyorsasága révén; de nem megismerésük, hanem tudatlanságuk gyorsasága mutatkozik meg.”²⁵

Érdemes itt felfigyelnünk a gyakorlás fontosságának kiemelésére, ez lesz az a pont, ahol érthetővé válik, hogy miért kerül egymás mellé a szenvedélyek kezelése és a tévedések kiküszöbölése. Ahogy írja :

„Érthető, hogy ez történik azokkal, akik sohasem vállalták annak *gyakorlását*, hogy hogyan kell áttérni a biztosan megismerhető dolgokról a nem világos dolgok ismeretére, és azt sem, hogy tanuljanak olyan dolgokról, amelyek képesek maguk tanúbizonyságot adni az őket megismerőnek ...” .

A gyakorlás tehát mindenképpen egy olyan érintkezési pont, ahol összekapcsolódik a szenvedélyek kezelése a tudományos módszer keresésével. A gyakorlás, az *askésis* előtérbe kerülése éppen napjainkban kerül a filozófitörténeti vizsgálódás középpontjába első-sorban Pierre Hadot műveinek köszönhetően.²⁶

Ebből a rövid áttekintésből is érzékelhető Galénos módszertani és filozófiai jelentősége, az, hogy mennyire eltökélten keresi a gyakorlatban alkalmazható tudományos módszert.

Varga Péter Kálmán
tudományos segédmunkatárs GFF

25 De Boer 62.29. skk.

26 Hadot

FELHASZNÁLT IRODALOM²⁷

Galénos műveinek legteljesebb kiadása a Kühn-féle, megtalálható a Bibliothèque interuniversitaire de Santé honlapján²⁸, A Corpus Medicorum Graecorum (CMG) kötetei pedig a Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften honlapján²⁹. A dolgozatban ezekre a kiadásokra hivatkozom. Az *Aff. Dig.* És a *Pecc. Dig.* esetében a CMG kiadásában megjelent De Boer által jegyzett szöveg helyeit adom meg.

Rövidítések feloldása Galénos műveinek esetében

(Zárójelben megadom a Kühn-féle kiadás helyét a következőképpen: kötetszám, oldalszám. A művek sorrendjét a referenciakiadásban elfoglalt sorrendjük határozza meg. Amennyiben nem szerepel ebben a kiadásban a nemzetközileg elfogadott kiadás adatait közlöm.)

Sect. Int.	<i>De Sectis ad eos qui introducuntur</i> Kühn ref. I. 64–105.
Opt. Med.	<i>Quod Optimus Medicus sit quoque philosophus</i> Kühn ref. I. 53–63.
Aff. Dig.	<i>De Proprium Animi Cuiuslibet Affectuum Dignotione et Curatione</i> Kühn ref. V. 1–57.
Pecc. Dig.	<i>De Proprium Animi Cuiuslibet Affectuum Dignotione et Curatione</i> Kühn ref. V. 58–103.
PHP	<i>De Placitis Hippocratis et Platonis</i> Kühn ref. V 181–805.
MM	<i>De Methodo Medendi</i> Kühn ref. X. 1–1024.
Subf. Emp.	<i>Subfiguratio Empirica</i> Deichgräber (1930) [Latin]

Felhasznált szövegkiadások

(Az *Aff. Dig.* és *Pecc. Dig.* tekintetében a megjelenés időrendjében)

Kühn

K.-G. Kühn, ed. *Galenii Opera Omnia*. 20 vols. Leipzig, 1821–33 repr. Hildesheim, 1964–65.

Mueller

Claudii Galeni Pergameni *Scripta Minora*, edidit: I. Marquardt, I. Mueller, G. Helmreich, Lipsiae MDCCCXCI

27 Vastagított szedéssel jelölöm azt a formát, amivel a szövegben utalok az egyes tételekre

28 <http://www2.biusante.parisdescartes.fr/livanc/?cote=45674&do=livre&fille=o&cotemere=45674>

29 <http://cmg.bbaw.de/epubl/online/editionen.html>

De Boer

Galen De propriorum animi cuiuslibet affectuum dignotione et curatione, De animi cuiuslibet peccatorum dignotione et curatione, De atra bile, edidit W. De Boer, Leipzig et Berlin 1937

Felhasznált másodlagos irodalom

The Cambridge Companion to Galen, Cambridge University Press 2008. 434. p.

DeLacy

DeLacy, Philip: Galen's Platonism, *American Journal of Philology*. 93 (1972): 27–39

Frede

Frede, Michael: On Galen's Epistemology. In: *Galen: Problems and Prospects, A Collection of Papers Submitted at the 1979 Cambridge Conference*, The Wellcome Institute for the History of Medicine 1980. 282 p. 65–85 p.

Hadot

Hadot, Pierre: *A lélek iskolája – lelki gyakorlatok és ókori filozófia*. Kairosz, Budapest 2010. 388. p.

Nutton 2004

Nutton, Vivien: *Ancient Medicine*, Routledge, New York 2004. 489 p.

Nutton 1993

Nutton, Vivien: Galen and Egypt, in: *Galen und das hellenistische Erbe: Verhandlungen des IV. internationalen Galen-Symposiums.*, Berlin 18.–20. September 1989 / hrsg. Jutta Kollesch, Dieterhard Nickel. – Stuttgart : Steiner, 1993. 11–31 p.

Sarton

Sarton, George: *Galen of Pergamon*, University of Kansas Press, Lawrence, Kansas, 1954. 112 p.

Szabó-Kádár

Szabó Árpád – Kádár Zoltán: *Az antik természettudomány*, Gondolat, Budapest, 1984 428 p.

Temkin

Temkin, Owsei: *Galenism – Rise and Decline of a Medical Philosophy*, Cornell University Press, Ithaca and London 1973. 240 p.

A KATOLIKUS EGYHÁZ ÉS A SZOVJET HADSEREG 1944-1945

Csepregi Imre naplója alapján

A rendszerváltás óta eltelt 23 év sok új tényt hozott napvilágra. De a történetírás nemcsak attól lett gazdagabb, hogy újabb és újabb források váltak ismerté, hanem attól is, hogy megszabadult egy közel fél évszázados tehertől. Attól, ami a pártállami diktatúra alatt kötelezővé tette a dicséretét mindannak, ami a Szovjetunióhoz kötődött. Így lettek felszabadítók a szovjet csapatok, akiknek a kegyetlenkedéseiről, a rablásokról, a nők elleni erőszakról egy szót sem lehetett ejteni. Ezek az események ma egyre részletesebben ismerté válnak, országosan és az egyes helységekből egyaránt. Ehhez kíván adalékot szolgáltatni az alábbi ismertetés.

A szovjet hadsereg 1944 nyaratól sikeresen nyomult előre a Szovjetunió területéről, és Magyarországra, a Kárpát-medencébe több irányból érkezett. Hozzánk, illetve a szege-di térségbe az elsősorban az Arad irányából érkező szovjet csapatok közeledtek. Ez a II. Ukrán front volt, amely különböző, az itt lévő német és magyar katonasággal folytatott harcok révén 1944 augusztusában-szeptemberében érkezett ide, a hajdani Békés, Csanád, Csongrád vármegye területére, elsősorban a Maros mentén.

A püspökséget a szovjetek keleti irányból Békés-Csanád vármegye területén már szeptemberben elérték, és az első falvakat ekkor foglalták el. Erre a területre nézve jó forrás számunkra Csepregi Imre pápai prelátnak, makói belvárosi főplébánia plébánosának a nagy terjedelmű kéziratos naplója, amelyet 1944-től 1953-ig írt. Ezt a nagy terjedelmű, több ezer kéziratos oldalnyi naplót az elmúlt években kezdték publikálni, munkánk során ennek az első, nyomtatásban megjelent kötetét használtuk.¹ A naplót olvasva meg kell jegyeznünk, hogy írója, Csepregi Imre egy (1881- 1955) széles műveltségű, nagy tudású egyházi személyiség volt. A bécsi Pázmáneumban tanult, majd gróf Dessewffy Sándor (1834-1907) csanádi püspök tanítványa, később a püspök bizalmasa volt. A püspöki széket 1890-1907 között betöltő egyházfő széles körű hazai és külföldi kapcsolatokkal rendelkezett. 1900-ban ünnepélyes keretek között, nagy delegációval járt Velencében, hogy a püspökséget alapító Szent Gellért szülőhelyéről annak ereklyéjét elhozza. Csepregi prelátnak 1904-ben püspökét elkísérte Rómába és Velencébe. Élete végén a főpap súlyos beteg volt és az utolsó időszakban, 1905-1907 között elsősorban Csepregi Imre volt, aki mint ápolója, mindvégig mellette tartózkodott. Az új püspök,

¹ Dr. Csepregi Imre: Napló I. 1944-1946. Makó, 2011.

Csernoch János (1852-1927) mellett szolgált, aki 1908-1911 között állt az egyházmegye élén. Őt a csanádi püspöki székben 1911-ben Glattfelder Gyula követte, és Csepregi őt is hűségesen szolgált. 1931-ben lett Makó belvárosi plébános, amely tisztelet haláláig töltötte be. Egy időben Glattfelder püspök püspöki helynökének nevezte ki a plébánost. Mindezzel azt kívántuk jelezni, hogy egy rendkívül művelt, az egyházkormányzásban, az egyházi és közéleti ügyekben rendkívül járatos személyről van szó. Naplója ezt a fajta jól tájékozottságot, kiterjedt kapcsolatrendszerrel tükrözi, továbbá azt a tényt, hogy Makó a csanádi püspökség délkelet-magyarországi területének egyfajta központja volt, ahová nagyon sok információ befutott.

Csepregi Imre a naplóját 1944. szeptember 21-én kezdi. Leírja, hogy a kevermesi plébános jelentette neki, miszerint az orosz csapatok 8 kilométerre vannak tőlük.² Szeptember 22-én arról tájékoztat, hogy a plébániára erdélyi menekültek érkeztek, Aradról és más vidékről, elsősorban apácák és papok, akik az orosz csapatok elől futottak. Szeptember 23-án arról tájékoztat, hogy Elekről, Magyarbánhegyesről is érkeznek menekültek. Szeptember 24-én közli, hogy az orosz csapatok bevonultak Csanádpalotára. Ekkor ő összecsomagolta a plébánia anyakönyveit, a Historia Domust, és a városban egy kis házban lakó unokanővérehez küldte. Szeptember 25-én arról ír, hogy az egész városi és megyei vezetés (Makó Csanád vármegye székhelye) elmenekült a városból. Az éjszaka folyamán az oroszok bevonultak Makóra. Hangsúlyozza, hogy ő a plébános és két káplánja maradtak a városban, és az utcán közlekedve reverendában jártak.

Szeptember 26-án leírja, hogy ebéd közben három orosz jött be a plébániára, és közölték, hogy fel akarnak menni a toronyba. Nagyon nehezen értették meg egymást a nyelvi problémák miatt, de akadt náluk valaki, aki tudott bunyevácul és így tudtak beszélni. A plébános a három orosz, mint megjegyzi, egy őrnagyot, egy főhadnagyot, és egy altisztet, megkínálta itallal, szivarral. A tisztek azt mondták neki, hogy ők Budapestre mennek, majd tovább Berlinbe. Az a céljuk, hogy leszámoljanak Hitlerrel, a magyarokat ők nem akarják bántani. Megjegyzi azonban, hogy sajnos az oroszok napközben kétórai szabad rablást engedélyeztek a katonáknak, és akkor törtek, zúztak, raboltak és lövöldöztek. Szeptember 27-én jött a hír, hogy az előző este az oroszok, az apácák vezette konviktusba betörték, ettek, ittak és meg akarták erőszakolni az apácákat. Csepregi közli, az volt a hiba, hogy az apácák és az ott lévő papok is civilben voltak. Megjegyzi, a tapasztalata az, hogy az oroszok a reverendát respektálják.

Szeptember 28-án arról ír, hogy egész nap rablás, nőekkel való erőszakoskodás volt jellemző a városban. Szeptember 29-én hírt kapott, hogy Apátfalván a plébániát az oroszok kifosztották, a katonák házról házra járnak, fiatal nők után keresgélnek. Október 2-án elmondja, hogy a templom tornyában tűzészeti megfigyelőpontot rendeztek be az oroszok, továbbá minden rádiót be kellett szolgáltatni. A várostól nem túl messze lévő magyar csapatok a tűzészeti megfigyelőpont miatt a templom tornyát lőtték.

² A továbbiakban a kiadott naplónál nem hivatkozunk oldalszámra, hanem helyette a napló pontos napját jelöljük meg, amely segítségével az adott információt bárki visszakeresheti.

Október 5-én megjegyzi, hogy a plébániát rendszeresen átkutatják az oroszok, az ott talált készletből esznek, isznak, és minden áron nőket követelnek. Október 6-án elmondja, hogy a plébánia pincéjében az ágyúzások miatt sok makói polgár keresett menedéket. Az oroszok oda járnak ellenőrizni őket, és nőket keresni. Az említett ágyúzás miatt a templomot több belövés érte. Október 7: a harcok miatt sok a halott a városban, ugyanakkor nem szűnnek az atrocitások. Október 8-án arról számol be, hogy egy 53 éves óvónőt több orosz megerőszakolt, aki ezután megmérgezte magát. Azt is leírja, hogy az oroszok magyar hadifoglyokat hoztak, és megengedték, hogy a lakosság enni-valót adjon nekik. Október 9-én arról tudósít, hogy az egyházi kézben lévő Szent Gellért konviktust elfoglalták az oroszok és oda beszállásolták magukat. Október 11-én arról ír, hogy az oroszok összeállították a városi üzemek, gyárak listáját, a benne lévő gépeket, berendezéseket, és vagonokat rendeltek, hogy ezeket elszállítsák.

Október 12-én megjelent nála a plébánián a királyhegyesi plébános, aki elpanaszolta az őket ért károkat. A templomot és a plébániát belövések érték, a plébániát kifosztották. Mivel van detektoros rádiója, ezen hallgatta a plébános a bíboros, Serédi Jusztinián felhívását, amely szerint a papságnak nem szabad elhagyni állomáshelyét, amíg csak egy híve is tartózkodik ott. Csepregi megjegyzi: kár, hogy ez ügyben a Püspöki Kar korábban nem rendelkezett, mert „*a nyáját pásztor nélkül nem szabad hagyni*”. Ugyanazon a napon jött valaki Püspökleléről (ma Maroslele) és elmondta, hogy az oroszok az ottani püspöki uradalomban dolgozó ruszin munkásnők segítségével mindent kifosztottak. Ugyanakkor Makón a városi főmérnököt az oroszok egyszerűen kidobták a saját házából, és oda beköltöztek. Azt írja, ha ez így mehet, akkor bármi megtörténhet, és hozzáteszi: „*Isten kegyelmezzen nekünk!*”! Azt is megjegyzi, hogy Földeákon az oroszok kifosztották a templomot és a plébániát.

Október 16-án Csepregi plébános levelet ír a püspökének, és ebben beszámol a Makón és környékén lévő falvakban történekről. Október 17-én a mezőhegyesi plébánosról azt a hírt hozták, hogy saját érdekében megvendégelte a bevonuló oroszokat, de azok ebéd után összetörtek mindent, és elkergették a plébánost, mondván, hogy most ott harc lesz, jobb, ha nem lesz ott. Október 20-án érdekes vendégről számol be. Makón járt „*Vass Zoltán nevű orosz megbízott*” aki előadást tartott a szovjet irányzatról. Sok orosz érkezett, akiket a városban beszállásoltak, állítólag a felrobbantott, Maroson lévő hidakat fogják helyreállítani. Október 27-én arról ír, hogy egyre több hírt kap a környező plébániákról. Kaszaperről azt tudósították, hogy az ottani plébános elmenekült az oroszok elől, akik amikor bevonultak, kérdezték, hol a plébános. Amikor azt mondták, hogy elmenekült, akkor megjegyzték: kár volt neki elmenekülni, mert ők hisznek Istenben, és nem bántották volna. Viszont mivel távol volt, a plébániát kifosztották.

Október 29-én arra panaszkodik, hogy az oroszok mindenhol elhajtják az állatokat, lovakat, ökröket, teheneket, juhokat, disznókat. Főleg a lovakat sajnálja, mert ezek nélkül sem betakarítani, sem szántani nem lehet. November 3-án egy hozzá érkező pap a következő történetet mesélte: bejött hozzá egy orosz őrnagy, aki magyar nyelven szólt hozzá, azt kérdezte, hogy van-e panasz az istentiszteletek tartására. Ez a tiszt Sík (End-

re) néven mutatkozott be. Csepregi megjegyzi, hallott ő arról korábban, hogy a neves pap-költőnek, Sík Sándornak van egy öccse, aki kinn van az oroszoknál. Hozzáteszi: „*lám az orosz leleményesség magyar embert felhasznál célja elérése érdekében magyar földön*”.

Decemberben arról ír, hogy már kezd normalizálódni a helyzet, az oroszokról kevés szó esik, annál több a nyomuló kommunistákról. 1945 elején mind gyakrabban ír a helyi hatalmat átvevő kommunistákról. Március 16-án megjegyzi, hogy a városba sebesült oroszokat hoznak, de sok egészséges katona is jön, aggódik, hogy újrakezdődik a rablás, erőszak, fosztogatás. Ez azért is aggasztó, mondja, mert folynak a tavaszi munkák a földeken, és így a lányok, asszonyok egyedül vannak otthon. Mindezek alapján azt mondhatjuk, hogy a püspökség Szeged utána második legjelentősebb városában, Makón a körülményekhez képest viszonylag békésen zajlott le az oroszok bejövetele.

*Dr. Zombori István
főiskolai docens, GFF*

ABSTRACTS

GYULA BÍRÓ: SOME PRACTICAL ASPECTS OF AN INNOVATION PROGRAM

I would like to introduce the „drop-out-free school” in bullet points, which is part of a pedagogical integration program called Sárréti Kapocs. It is an innovative program that was developed and implemented between 2006 and 2011 in Móricz Zsigmond Elementary and Nursery School in Nagyrábé.

The economically disadvantaged, multiply disadvantaged and socially excluded phenomena is primarily not a pedagogical problem rather a social policy issue. However, kindergartens and schools are vital domains to create and develop a social attitude without social exclusion. Fair education provides equal opportunities, compensates children’s social and cultural disadvantages. Those institutional „good practices”, described in the essay of Sárréti Kapocs Program, work both medium and long term. Its aim is a prejudice free, inclusive / accepting social solidarity beyond the school realm, into local society. The purpose of the institutional innovation is creating a child-centred image, modern and differentiated educational expectations as well as equal opportunities. Educational work of the institution is determined by the innovation practices commencing the 1960s when underprivileged, disadvantaged and ethnic children had not been segregated in any way. The change in teachers’ personalities, the new image of teachers, changes in communication strategies, the need for openness between teacher-student-parents, and the requirement of continuous postgraduate education, results in an institutional development process that is able to analyse itself.

In the village of Nagyrábé the institute implements a complex social and educational policy without any discrimination and exclusion. There is cooperation and effective interaction so each child is treated according to their level of development, while respecting cultural values and compensating any disadvantages. The absolute aim is to provide appropriate development and mentoring to all, according to the individual’s aptitude.

GYÖRGY BENYIK: THE 25-YEAR-HISTORY OF SZEGED INTERNATIONAL BIBLICAL CONFERENCE

The first initiatives of the conference go back to 1989. Lecturers from abroad giving lectures in foreign languages have been present at the conference since 1995. In the past 25 years, the conference has had 3662 visitors, 362 lectures have been given and we have received 147 foreign professors as lecturers. We published forty Biblical books in the past 25 years.

At the first session, only a few Catholic colleagues held an informal reunion at a

round table. Among them there was Ferenc Gál, the first rector of Pázmány Péter Catholic University [PPKE]. Later the archbishop of Alba Iulia Dr. György Jakubinyi and a would-be professor at PPKE, Dr Imre Kocsis joined the reunion. The first more serious plan concerning publication, i.e. the Bible interpretation for the books of the Old and the New Testament was only partly realized when Publishing House Kor-da undertook to publish New Testament Bible Commentary, originally published by Collegetville Liturgical Press, under the title of Szeged Bible Commentary in 21 volumes. Later this idea generated the translation and some elaboration of the commentaries on the Gospels according to Matthew, Mark, Luke and John as well as the book of the Acts of the Apostles.

At the third conference, a heated debate emerged concerning the circle of lecturers and that of the audience of the conference. The question lied in whether it should remain an annual reunion of Catholic professors within the borders of Hungary or it should be extended to become ecumenical as well as international. The greatest opposition was generated by the idea of opening up towards lay people interested in these topics. Finally, the president of the conference decided that the conference should become ecumenical as well as international. Furthermore, it was also decided that the conference should function also as a training institute for lay people holding a degree of theology as well as for priests and ministers. After some resistance, the idea of our opening up to many was accepted by everyone. This step guaranteed a high level of professionalism for the conference and allowed for the attendance of an appropriate number of Hungarian and foreign lecturers and audience as well. This summary shows the development of the conference and its activities concerning publication.

GÁBOR CZAGÁNY: NEW APPROACHES TO COMMUNITY BUILDING

Decreasing number of believers is one of the most important trends in the life of Hungarian churches. The only way to reverse this process is to change the methods of community building. The ideas of American Baptist pastor, Rick Warren gives us a well established method with which we can start thinking about Hungarian challenges and possibilities. In this article we find a new model of community building based on the experience of the Reformed University Chaplaincy of Szeged, but at the same time applicable for the life of other Christian communities, too.

LÁSZLÓ RÓBERT FARKAS: THE INTENTIONS OF STABILIZING THE CITIZENRY AFTER TRIANON

We may read the Upper House, parliamentarian negotiation of the 1927. yearly law regulating the study support of the state employees' children and his analysis in this paper. We wish to justify it after Trianon times it his sovereign power objective, which shows the efforts put onto the Hungarian civil society's affirmation.

We may recognise the law then after the one before the World War two, the short

presentation of a bicameral parliamentary system, and in the order of the speeches for the characters of the parliamentary debate – Ferenc Hutyra, Kálmán Szily, Gyula Glattfelder bishop, Count Kunó Klebelsberg religion and public education minister and Count István Bethlen prime minister - we quote his remarks and we analyse it, we lock the report with a summary though on his end. Considering the system of the paper the acceptance of the law, in present tense put stage remarks demand remarks and commentaries in many cases, historical situation evaluation and looking back, as we may read this then in the footnotes.

LÁSZLÓ GRUBER: DIE ERSCHEINUNG DER PÄDOPHILIE UND DEREN MORALTHEOLOGISCHE BEURTEILUNG AUFGRUND DER LEHRE DER KATHOLISCHEN KIRCHE

Die folgende Studie präsentiert die moraltheologische Beurteilung der Erscheinung der Phädophilie, ausgehend aus der Lehre der Katholischen Kirche. Nach einer Klärung der relevanten Begriffe werden statistische Angaben zitiert. Es wurden die bekanntesten, diesbezüglichen Festellungen aus dem Alten und Neuen Testament ausgesucht sowie die zutreffenden wichtigeren Stellungnahmen der Katholischen Kirche erwähnt.

Drei große Gruppen der pathologischen Erscheinungsformen der Sexualität werden beschrieben. Zu der Gruppe der sexuellen Perversion werden die Pädophilie bzw. die Ephebophilie gezählt. Es folgt deren moraltheologische Erläuterung aus dem Blickwinkel der Tat bzw. der diese begehenden Person erläutert. Diese Handlungen sind immer zu verurteilen wegen derer schwerer Mängel in der anthropologischen Struktur, wobei aus dem Blickwinkel der persönlichen Verantwortung ein Unterschied zwischen den 'aktiven' und 'passiven' Tätern gemacht werden muss. Egal zu welcher Gruppe sie gehören, muss ihnen die menschliche Verantwortung sowie das Evangelium der Gnade und des Kreuzes verkündet werden.

ANTAL HÁMORI: THE JUDGEMENT OF THE INTEREST IN THE CATHOLIC CHURCH

This study is about interest and usurious interest from the viewpoint of moral theology and canon law. Beside the historical presentation it analyses the theme that nowadays which interest is fair and legal, and which is not. The author uses for this the different biblical texts, the teaching and the Codexes of the Catholic Church and various scientific bibliographies.

GÁBOR HORVÁTH: IL GIORNO DEL RINNOVAMENTO NAZIONALE ED I LORO RICORDI A SZEGED

In questo articolo ci siamo occupati della simbologia della raffigurazione Mariana del Duomo di Szeged, costruito nel 1930, disegnato dall'architetto Ernő Foerk di Budapest.

Nella raffigurazione si è nascosto le due date del giuramento da parte del re Francesco Gisepe fatto subito dopo il diluvio del fiume Tibisco per la ricostruzione della città nel 17 marzo 1879, ed il giuramento dell'ammiraglio Horthy che era a Szeged occupata dall'essercito francese. La data del suo giuramento era nel 5 giugno 1919 durante la rivoluzione comunista, quando lui diventava il ministro della difesa del governo del conte Gyula Károlyi. Le raffigurazioni esprimono insieme la resurrezione ed il rinnovamento del paese negli anni 30.

ISTVÁN KÄFER: NÁROD – CIRKEV

MAD'ARSKO-SLOVENSKE OTÁZKY

Kultúra slovenského národa je založená od začiatkov až po dnes na základe kresťanstva. V Ústave Slovenskej republiky sa deklaruje kontinuita so sv. Cyrilom a Metodom. Skoro tisíc rokov slovenské etnikum žilo s maďarským v jednej krajine a v tej istej cirkvi. Našou úlohou jej, aby sme túto historickú skutočnosť prezentovali našim dnešným dvom národom: Peter Pázmány a slovenský jazyk, Matej Bel, „magnum decus Hungariae“, evanjelici, Daniel Krman na strane Františka Rákócziho II., Timonova koncepcia bratského prijatia starých Maďarov, úloha Ostrihomu v Maďarsko- slovenských duchovných súvzťažnostiach.

GÉZA KUMINETZ: DIE BEZIEHUNG ZWISCHEN DER PERSÖNLICHEN REIFE UND DEM MORALISCHEN BEWUSSTSEIN AUS KATOLISCHER SICHT

Nach der Auffassung der christlichen Philosophie ergibt die Harmonie von drei, einander gegenseitig voraussetzenden und durchdringenden, jedoch aufeinander gar nicht zurückführbaren Faktoren die persönliche Reife. Diese sind die Ausgeglichenheit sowie die Vollmündigkeit und Reife der Persönlichkeit. Besonders wichtig ist von diesen drei die Qualität des moralischen Bewusstseins, weil sie dann sowohl auf die affektive als auch auf die religiöse Reife den grössten Einfluss ausübt.

Heute, im Zeitalter der Massengesellschaften stösst die Ausbildung von alle drei Faktoren vielleicht auf grössere Schwierigkeiten als je, vielleicht auch deswegen können wir unser Zeitalter von diesem Standpunkt aus das Zeitalter des Unterganges der Normen nennen.

In der menschlichen Person, richtiger gesagt während des Personenwerdens erwacht der Anspruch spontan auf das moralische Bewusstsein und auf die Weltanschauung. Dieser Anspruch ist die Folge der menschlichen Natur, zur gleichen Zeit muss der Mensch selbst diesen Bereich erforschen, und zwar er muss nach seinem besten Wissen und Gewissen seine Weltanschauung als eine Spiritualität ausgestalten, die seinem Leben eine letzte Schätzung und ein letztes Programm gibt. Das Erwachen des moralischen Bewusstseins und der Weltanschauung verlangt aber eine Leitung, und ohne eine entsprechende Führung wird die Persönlichkeit ein Torso, was die amoralische oder diabolische Persönlichkeit zur Folge hat. Eine grosse Verantwortung hat alle

Faktoren der Erziehung: sowohl die Familie als auch die Schule, die Religion und der Staat.

Und was die ethischen Grundprinzipien (Grundpflichten) betrifft, sind sie nach dem Modell der menschlichen Rechte zu formulieren. Aber auch hier kann nur eine Übereinstimmung zwischen den unterschiedlichen ethischen Systemen sein, wenn der wesentliche Inhalt der Grundpflichten in Einklang gebracht werden kann. Wir müssen das bezügliche geistige Erbe der vor uns gelebten Generationen hochschätzen, während wir mit dem Dämon der Vorurteile und der Alternative „entweder-oder“ immer wieder kämpfen müssen.

Der christliche Philosophie hält das menschliche Erkennen für fähig, einen solchen grundlegenden ethischen Kodex zu verfassen beziehungsweise durchzusetzen, auf den später viele konkrete ethische Systeme aufgebaut werden können, und auf diese Weise ist das unitas multiplex auch in diesem Bereich gesichert.

LATORCAI CSABA: KATOLIKUS FŐPAPOK AZ ORSZÁGGYŰLÉS FELSŐHÁZÁBAN ÉS A ZSIDÓTÖRVÉNYEK

A társadalmi és a gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról szóló 1938. évi XV. törvénycikk (első zsidótörvény) bizottsági vitájában Serédi Jusztinián és Glattfelder Gyula (utóbbi háromszor) szólalt fel.

A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939. évi IV. törvénycikk (második zsidótörvény) bizottsági vitájában Serédi Jusztinián (háromszor), Glattfelder Gyula (hétszer), Keszthelyi Gyula, plenáris vitájában Serédi Jusztinián és Glattfelder Gyula, míg a két ház között felmerült ellentétek feloldására kiküldött felsőházi bizottságban Serédi Jusztinián és Glattfelder Gyula (kétszer-kétszer) szólaltak fel.

A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről szóló 1941. évi XV. törvénycikk (III. zsidótörvény) bizottsági vitájában Serédi Jusztinián (kétszer), plenáris vitájában Serédi Jusztinián, az országgyűlés két háza között felmerült ellentét feloldására kiküldött felsőházi bizottságban Czapik Gyula szólalt fel.

A korabeli jegyzőkönyvekből megállapítható, hogy a Magyar Országgyűlés két házában csak ők voltak szinte az egyetlenek, akik a szerzett jogoktól való megfosztás ellen kikeltek. Olyan filozófiai és teológiai levezetést mutattak be, amely a természet törvényéből kiindulva vezette le a javaslatok tarthatatlanságát. Az első zsidótörvénynél még meg tudták érteni a javaslat elkészítésének motivációját, tehát a javaslat célját tekintve nem volt kifogásuk, ám annak kivitelezése miatt, mivel az különbséget tett a keresztelés időpontja szerint, a javaslatot nem támogatták. Sajnos, előterjesztett módosító javaslataik nem nyertek többséget. A II. zsidótörvény esetében már a javaslat motivációjával sem értettek egyet. Hivatkoztak arra az első zsidótörvény vitájában elhangzott felszólalásukra, hogy nem kizárással, hanem új lehetőségek

biztosításával kellene fellépni a társadalmi feszültségek ellen. Totális és elfogadhatatlan diszkriminációnak tartották a javaslat azon rendelkezését, amely különbséget tett keresztény és keresztény között aszerint, hogy zsidó származású-e vagy sem. Kiemelték, hogy ellenvéleményüket már hónapokkal az országgyűlési tárgyalás előtt jelezték a kormánynak, mégsem vették figyelembe véleményüket. A felsőházi bizottság által megfogalmazott módosító javaslat megfogalmazásában személyesen részt vett Serédi Jusztinián és Glattfelder Gyula, ám a törvényjavaslat által érintett személyi kör radikális csökkentésére, vagy annullálására egyikőjük sem vállalkozott. A felsőházi módosítások nagy részét megszavazták, ám azok közül számosat a képviselőház nem fogadott el. A két ház között felmerült ellentét feloldására kiküldött felsőházi bizottságban helyet kapott Glattfelder Gyula is. Az ő feladata lett volna a felsőházi módosítások védelme, amelyet azonban nem sikerült megvédenie. A kompromisszumos javaslat megfogalmazásában szintén részt vett Serédi Jusztinián és Glattfelder Gyula is. Az új javaslat közelebb került a képviselőház eredeti álláspontjához. Amikor a hercegprímás azt indokolta, hogy miért tartja elfogadhatónak a kompromisszumot, sajnós, gyenge érvekkel próbálta elfogadhatóvá tenni az elfogadhatatlant, nevezetesen, szeretnék, ha ez a társadalmat mélyen felkavaró kérdés végre nyugvópontonra jutna. Ez volt a felsőház főpap-tagjainak legrosszabb döntése.

Hihetetlenül hibás döntés a II. zsidótörvény kompromisszumának elfogadása volt ahelyett, hogy mindvégig kitartottak volna eredeti elképzelésük, a törvényjavaslat elutasítása mellett.

A III. zsidótörvény elfogadását kezdettől fogva a legszigorúbban elleneztek, mert az ellentmondott a pozitív isteni törvénnyel, ezáltal a kereszténységgel. Serédi Jusztinián látványosan kifejezésre juttatta, hogy semmi közösséget nem vállal a javaslattal, mikor nem vállalt semmilyen szerepet az esetleges módosítások előkészítésében. Főlháborodásuk egyik meghatározó oka az volt, hogy a javaslat gyakorlatilag megtiltotta, hogy zsidó származású keresztény egyházi, illetve szentségi házasságot köthessen, ezáltal csorbította az egyházak autonómiáját.

ZOLTÁN NEGYELA: THE CHAPEL AS A SANCTUARY

The Chapel is a small, single room in the parochial building, used for church services and other activities, is a part of a group named shrines or sanctuaries. To establish a chapel, needs a series of control effectuated by the local Ordinary. In case he finds the place well furnished and apt for worship he endorses to establishment. It is known that yet the chapel hasn't got the status of sanctuary though can be used for church service. In case the Ordinary gives his assent and blesses the place thenceforth the chapel becomes a sanctuary. For the profanation or the cessation of the chapels the valid canon used is the same as in the case of churches. There are three canons in the Codex which describe these acts and their work on the sanctum.

TAMÁS SZILÁGYI: RELIGION IN THE FIELD OF POLITICS IN HUNGARY AFTER 1989. THE PREFERENCES OF CHRISTIAN BELIEVERS: CAN BE ANY ALTERNATIVES OF NATION-CENTERED PARTIES?

Upon the analysis of the political map of post-Soviet states, it can be stated that the influence of Christian democratic or Christian socialist parties is significantly lower in party politics compared to Western Europe. In the years following the regime change, national-Christian parties were able to build a considerable voter base in Hungary, however, this base has eroded significantly during the consecutive elections to the point that the distinctly Christian Democratic People's Party disintegrated and fell out of Parliament. We have once again witnessed the growing presence of Christian worldview in Hungarian political life starting from the year 2000. Though being committed Christian democrats was an important element of the national conservative image of the first Orbán-cabinet, the past decade brought about the real success of Christian worldview politics in Hungary. This study aims to provide a schematic overview of this process.

ATTILA THORDAY: ON THE BORDER OF TWO WORLDS. THE CHANGING ROLE AND FUNCTION OF THE CHURCH AND RELIGIOUS PRACTICES AS SHOWN THROUGH THE EXAMPLE OF A SMALL COMMUNITY.

The proposals of the local parish make it possible for different groups of community of Szeged-Szentmihály to live their unity, despite of their differences and social divisions. Through different spiritual as well as leisure activities the local Church offers them a new chance to self-define and express their gradually altering social identities.

In the last few years there were primarily sociological needs, like the closing the local school, to be answered that helped me to develop spiritual life in this parish. The results having been born up to now, including a sports ground and a beehive oven in the yard of the community house, as well as new groups based on spiritual activities, mutually supporting spiritual revival of suburban community life.

TAMÁS TÓTH: I PROCESSI VESCOVILI DEL CARDINALE LAJOS HAYNALD NELL'ARCHIVIO SEGRETO VATICANO

Lajos Haynald (1816–1881) è uno dei personaggi più importanti della storia della Chiesa ungherese. Nato a Szécsény, fu ordinato sacerdote nel 1839 e, l'anno dopo, conseguì il dottorato a Vienna. Durante la rivoluzione ungherese del 1848 rimase a Esztergom. L'imperatore Francesco Giuseppe d'Austria (1848–1916) lo nominò Vescovo coadiutore di Transilvania nel 1851, poi Vescovo della diocesi dal 1852 ma, a causa di tensioni insorte con la corte, nel 1863 egli dovette presentare la rinuncia all'incarico. L'anno seguente Papa Pio IX (1846–1878) chiamò Haynald a Roma elevandolo al titolo arcivescovile di Cartagine; divenuto in seguito consultore della Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, nel 1867 fu nominato Arcivescovo di Kalocsa-Bács, successivamente al

cosiddetto Ausgleich (compromesso) tra l'Austria e l'Ungheria. Partecipò al Concilio Vaticano I (1869–1870), dove si fece portavoce dell'opposizione, incrinando così i buoni rapporti che aveva con il Papa; per questo fu elevato al cardinalato solo dopo la morte del pontefice, nel 1879. I processi vescovili custoditi in diversi fondi presso l'Archivio Segreto Vaticano (Archivio della Nunziatura di Vienna, Archivio Concistoriale, Dataria Apostolica) ci trasmettono sui candidati al vescovato e sulle diocesi un gran numero di informazioni, così anche nel caso di Lajos Haynald.

PÉTER KÁLMÁN VARGA: GALEN AND THE PHILOSOPHY

Galen is one of the most influential authors of antiquity. Whereas Galenism has a historical place next to Platonism or Aristotelianism, his philosophical significance was not considered among the most important ones. In the past few decades his philosophical effect has got into the centre of interest. This paper attempts to place Galen in his epoch as a philosopher and emphasizes that his doctrine on methodology has outstanding importance in the history of philosophy. As a physician he preferred to deal with the problem of method and, as he points out, the medical practice needs a thorough philosophical foundation. The argumentation is based upon his work "On the Diagnosis and Cure of the Errors of the Soul".

ISTVÁN ZOMBORI: THE CATHOLIC CHURCH AND THE SOVIET ARMY 1944-1945

The Soviet Army reached the southern part of Hungary in September 1944. Makó, seat of Csongrád County, was the first town conquered on 26 September. In his diary Imre Csepregi (1881-1955), vicar of Makó, gave a valuable account on the arrival of the Soviet troops, on their first actions and conflicts with the local population. The educated, politically well informed priest negotiated with the Russian officers several times. He considered it important to stay in Makó with his fellow priests while the political leaders of the town fled from the arriving Russian troops. According to him: "The shepherd has to stay close to the flock".